

TOFIQ HÜSEYNZADƏ



XƏYAL
CIĞIRI

(şeyrlər)

I cild



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1946 – 2006)

**TOFIQ MƏHƏMMƏD OĞLU
HÜSEYNZADƏ**

XƏYAL CIĞIRI

3 cildə

**ŞEİRLƏR, HEKAYƏLƏR
VƏ
«MİSKİN ABDAL – QEYB ƏRƏNİ,
TƏSƏVVÜF PİRİ» ELMİ-TƏDQIQAT ƏSƏRİ**

I cild

**«EŞQİMİN YOLLARINDA»,
«ÖMÜRDƏN YARPAQLAR»
və «QURBAN OLARAM»
dəftərlərindəki şeirlər**

Bakı – 2018

**TOFIQ MƏHƏMMƏD OĞLU HÜSEYNZADƏ,
XƏYAL CİĞİRİ (I cild)**

Bakı, «Zərdabi LTD» MMC, 2018, 600 səh.

Toplayan, tərtib edən: Mehdi Tofiq oğlu Hüseynzadə

Elmi redaktor: Hüseyn Ələsgər oğlu İsmaylov
filologiya elmləri doktoru, professor

Rəyçilər:

Mahmud Qara oğlu Allahmanlı
filologiya elmləri doktoru, professor

Qüdrət Umud oğlu Umudov
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Tacir Şaban oğlu Qurbanov
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Xoşqədəm Akif qızı İslam
tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Bu kitabda, Səfəvilərin böyük dövlət xadimi, Şah İsmayıl Xətəinin mürsədi, dövrünün tanınmış diplomati, sərkərdə, təsəvvüf mütəfəkkiri, sufi şair, Haqq aşığı (aşıqlıq) sənətinin əsasını qoymuş, Qeyb Ərəni («Ricalül-qeyb»), Pir, Övliya, Allahdan ətə edilmiş böyük möcüzələr, kəramətlər, müqəddəs «Ocaq» sahibi, tarixi şəxsiyyət, 1430-1535-ci illərdə yaşamış, bəşəriyyətin beşiyi, tarixi Oğuz yurdu – Göyçə mahalından olan Miskin Abdalın (Hüseyn Məhəmməd oğlunun) «Şadmanlı» oğul nəslinin layiqli nümayəndəsi, 1946-2006-cı illərdə yaşamış istedadlı şair, jurnalist, pedaqoq və tədqiqatçı-folklorşünas Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadənin böyük və zəngin şəriyyət dünyası – sağlığında nəşr olunmuş, həmçinin əlyazma şəklində olan şeirləri, hekayələri, hikmətli kəlamları və ulu babası Hüseyn Məhəmməd oğlunun daşıdığı – ən yüksək ilahi-ruhani təsəvvüf məqam və dərəcələrini simvolizə edən «Miskin» və «Abdal» anlayışlarının, ədəbiyyatımızda ilk dəfə əsaslandırılmış elmi izahına həsr edilmiş çox dəyərli elmi-tədqiqat əsəri olan «Miskin Abdal – Qeyb Ərəni, Təsəvvüf Piri» əsəri toplanılmışdır.

Materialların həcmi böyük olduğundan, bu kitab 3 cildə nəşr olunur.

ISBN 978-9952-476-46-0

© T. HÜSEYNZADƏ, 2018

ÖN SÖZ

Miskin Abdal – Tofiq Hüseynzadənin ulu babası

Tofiq Hüseynzadənin ulu babası Miskin Abdal: həyatı və Qeyb Ərəni (Ricalül-qeyb) Abdalı, Pir, Övliya, «Ocaq» sahibi, filosof, sufi şair, Haqq aşiqi, Səfəvilərin dövlət xadimi, diplomat, sərkərdə kimi fəaliyyəti barədə qısa məlumat (*Tofiq Hüseynzadənin bu kitabın III cildinə daxil edilmiş «Miskin Abdal – Qeyb Ərəni, Təsəvvüf Piri» elmi-tədqiqat əsərindən*)

Tofiq Hüseynzadənin ulu babası – böyük dövlət xadimi, filosof, diplomat, sərkərdə, sufi şair, Azərbaycan aşiq, saz-söz dünyasının ilkin mahir ustadı, müqəddəs «Ocaq» sahibi, maarifçi insan, gözəl müəllim, müdrik el ağsaqqalı, övliya Seyyid Miskin Abdal (əsl adı Hüseyn Məhəmmədoğludur) təxminən 1430-cu ildə qədim Göyçə mahalının (Basarkeçər rayonunun) keçmiş Zərgərli, sonralar Sarıyaqub adlanan kəndində «Zərgərli» tayfasının adlı-sanlı nümayəndəsi Cəfər oğlu Məhəmmədin ailəsində doğulmuşdur. Zərgərli kəndi Çar Rusiyası dövründə XIX əsrdə Miskin Abdalın şəcərəsindən olan «Sarı» ləqəbli Yaqub Ağanın şərəfinə Sarıyaqub adlanmışdır.

Miskin Abdalın ulu babası Yaqub, Səfəvilərin ulu babası Şeyx Səfiəddinlə yaxın dostluq, pir-murşid əlaqəsi, təsəvvüf-sufilik ideyasına, «Abdal konsepsiyası»nın bir qolu olan «Səfəviyyə» təriqətinə mənsubluq və həmin təriqətin yayılması ilə bağlı sıx münasibətlərdə olduğundan bu dostluq ənənələri nəslin sonrakı nümayəndələri tərəfindən də uğurla davam etdirilmişdir.

Miskin Abdal özünün şeirlərində Seyyid olduğunu ifadə etmişdir. Məlum olduğu kimi, «Seyyid» ərəbcə «ağa, bəy» deməkdir, Məhəmməd Peyğəmbərin nəvələri, İmam Əlinin övladları: Hüseynin nəslindən olanlara Seyyid, digər nəvəsi Həsənin nəslindən olanlara isə Şərif deyilmişdir. Miskin Abdal şeirlərində «Seyyid» olduğunu göstərərək, Məhəmməd Peyğəmbərin Əhli-Beyti olan Hüseynin nəslindən olduğuna işarə etmişdir:

*«Seyyid Miskin Abbal mənəm, söz mənim, meydan mənim,
Qoruyam, özün qoru, xain dostlardan məni».*

Digər bir şeirində isə o, yuxuda İmam Əlini gördüyünü, Haqqdan ona kəramət «Pir», «Seyyid» olduğunun sorağının verildiyini, müjdələndiyini göstərir:

*«Bu gecə vayğamda gördüm Əlini,
«Səni pir sahibi görürəm» – dedi.
Gülüb, kürəyimə vurdu əlini,
«Ömrünə bir çələng hörürəm» – dedi.*

*«Allahın şiriyəm, bir bax, didəmə,
Qoru din-məzhəbi, olmaz sədəmə,
Dolan bu dünyanı, yoruldum, demə,
Dəlində dağ kimi dururam» – dedi.*

*«Sərində ağıl var, qüvvət qolunda,
Mələklər qoruyur sağı-solunda,
Seyyidsən, dərvışsən Haqqın yolunda,
Abdala Haqq payı verirəm» – dedi».*

Digər bir «Əlif-Lam» adlı şeirində isə özünün təmiz, pak nəsilindən olduğunu belə ifadə etmişdir:

*«Təmiz əkilmişəm, pak doğulmuşam,
Atadan-anadan lütfi-halalam.
Dərsimi Haqq verib, ağdan almışam,
Dilimdə əzbərdi doxsan min kəlam».*

Miskin Abdalın özündən əvvəlki nəsil şəcərəsində, bizə, XIII əsrdə yaşamış, Şah İsmayıl Xətəinin babası Şeyx Səfiəddinin müasiri olmuş Yaqub adlı babasının və ondan sonrakı oğul, nəvə-nəticələrinin adları məlumdur. Miskin Abdaldan əvvəlki nəsil şəcərəsi belədir: ulu babası Yaqub, onun oğlu İbrahim, onun oğlu İsmayıl – XIII əsrdə; İsmayılın oğlu Əli, onun oğlu Cəfər, onun oğlu Məhəmməd (Miskin Abdalın atası) – XIV-XV əsrlərdə yaşamışlar. Miskin Abdal özü isə 1430-1535-ci illərdə – XV-XVI əsrlərdə yaşamışdır.

Miskin Abdalın yeganə oğlu Şadmanın (digər iki oğlu Əli və Həsən Dağıstan dağlarında həlak olmuşlar) nəsil şəcərəsi barəsində əldə edilmiş məlumatlar belədir: Şadman XV-XVI əsrlərdə yaşamışdır. Şadmanın oğlu Qənbər, onun oğlu Yağnalı, onun oğlu Yaqub XVI əsrdə, Yaqubun oğlu Hüseyin, onun oğlu İsmayıl, onun oğlu Məhəmməd XVII əsrdə, Məhəmmədin oğlu Yafəs, onun oğlu Hacı Mehdi, onun oğlu Kərbalayi Qənbər XVIII əsrdə, Kərbalayi Qənbərin oğlu

Məşədi Hasan, onun oğlu Hüseyn, onun oğlu Paşa Həsənov XIX əsrdə (Hüseyn və oğlu Paşa həmçinin, XX əsrdə), Paşa Həsənovun oğlu Məhəmməd Hüseynov (red. Tofiq və Rafiq Hüseynzadələrin atası) isə XX əsrdə yaşamışlar.

Yaxın dostluq və təriqət qardaşlığı münasibətləri çərçivəsində Miskin Abdalın atası Məhəmməd Cəfər oğlunun Şeyx Heydərle yaxınlığı və qarşılıqlı etimadı sayəsində Şeyx Heydər oğlu İsmayılın hələ uşaq olarkən düşmənləri tərəfindən təqib edildiyi illərdə məhz Göyçədə ən çox etibar etdiyi Hüseyn Məhəmməd oğlu – Miskin Abdal və atası Məhəmməd Cəfər oğlu tərəfindən Göyçə gölündəki Ağdamar adasında yerləşən Ağdamar qalasında təqiblərdən gizlədilərək mühafizə edilməsi, ilk tərbiyəsini də Miskin Abdaldan alması barədə qaynaqlar mövcuddur. Ona görə də bu münasibətlər qardaşlıq-ailə münasibətləri qədər səmimi, yaxın və etibarlı olmuşdur.

Hüseyn (Miskin Abdal) atası Məhəmmədin yaxından qayğısı sayəsində kiçik yaşlarından o dövrün ədəbi və rəsmi dövlət həyatı üçün zəruri sayılan ərəb və fars dillərinə mükəmməl yiyələnmiş, cəng oyunlarını mənimsəmiş, Göyçə ozan, qopuz mühitinin sirlərinə yaxından bələd olmuş, çox erkən yaşlarından İslam dininin, o cümlədən, «Quran»ın incəliklərini dərinlən öyrənərək, «Abdallıq nəzəriyyəsi» və onun əsasında yaranmış, Səfəvilərin ideya məsləki olan «Səfəviyyə» sufilik təriqətinin geniş təbliğinə başlamış, çox qısa zamanda yüksək ad-san qazanmışdır. Təsadüfi deyildir ki, Miskin Abdal şeirlərində İslamda ən müqəddəs məkanlardan olan Türkiyənin Cizrə şəhərində Nuh Peyğəmbərin qəbri üzərində türbəsi (və yanında böyük cami) olan «Günbəz-əl Cizrə» və tarixi Fələstin torpaqlarında – Qüds şəhərinin şərqində

«Qədim Şəhər» hissəsində yerləşən, Məhəmməd Peyğəmbərin meracını gerçəkləşdirdiyi, «Quran»da «ətrafını mübarək etdik» kimi şərəfləndirilən «Məscidi-Əqsa»da, özünün «Dür Usta» – Pak Ustad kimi tanındığını göstərmişdir ki, bu da onun öz dövründə İslam arealında nə qədər böyük nüfuza və etimada malik din xadimi, ilahiyyatçı, mürşid olduğunu sübut edir.

Miskin Abdal, Sufilik – təsəvvüf yolunda böyük bir yol, Təsəvvüfün şəriət, təriqət, mərifət mərhələlərini keçərək, Həqiqət mərhələsinə (Abdallıq) qovuşmuş, «Abdallıq konsepsiyası»na uyğun olaraq «Qırx Abdal» – «Qurxlar piri» dərslərini almış, ulu babaları kimi ona da Haqqdan hikmət, fəzilət, kəramət – İlahi vergi, müqəddəslik, möcüzələr sahibi olmaq – pir, «Ocaq» nazil olmuş, Pir məqamları sayılan «Miskin» və «Abdal» zirvələrinə çatmış və tarixdə məhz bu adları, hər iki – ən yüksək sufi dərəcələrinin vəhdəti ilə tanınmışdır.

Miskin Abdalın barəsində indiyədək toplanmış çoxsaylı tarixi fakt və məlumatlara əsasən, onun Təsəvvüf – Sufilik mərtəbələrinin hər üçünü – Şəriət, Təriqət və Mərifət mərhələlərini keçərək, «İlahi vergi» ilə mükafatlandırılaraq, Həqiqət mərhələsinə – Ali Haqq Yaradana qovuşduğu, buna görə də, təsəvvüf ordeni kimi «Abdal» adını aldığı təsdiq edilmişdir. Miskin Abdal Azərbaycan və dünya sufi ədəbiyyatının böyük şairi və övliyasıdır. Miskin Abdalın əsl adından (Hüseyn Məhəmmədoğlu) kənarda daşdığı «Miskin» və «Abdal» anlayışları da birmənalı olaraq, onun təsəvvüf – sufilik təriqətində qazandığı ən yüksək mərtəbə – silsilə adları ilə bağlı olmaqla həmin sözlərin adi mənasından tam fərqli şəkildə qəbul edilir.

1500-ci ildə təriqət Şahı Şeyx Heydər oğlu İsmayıl «Qızılbaşlar hərəkatı» çərçivəsində Şimali Azərbaycana yürüşlər

edərkən, Göyçəyə səfər edərək, Zərgərli (Sarıyaqub) kəndində, mürşidi olmuş, bu yerlərdə ən böyük dayağı olan lələsi Seyyid Hüseyn – Miskin Abdal ziyarət edir, onun xeyir-duası ilə ətraf ərazilərdən çoxsaylı tərəfdarlar toplanır.

Bu münasibətlə Miskin Abdal şeirlərində deyir:

*«Vədə verdiyin ilqara,
Oğul, İsmayıl xoş gəldin!
Göyçə adlı bu diyara,
Oğul, İsmayıl, xoş gəldin!»*

*Sazın-sözün sirri burda,
İgid olan qalmaz darda,
Sənə sadıq olan yurda,
Oğul, İsmayıl, xoş gəldin!*

*Baxt yazılıb hər alına,
Bax Abdalın əhvalına,
Gözəlliklər mahalına,
Oğul, İsmayıl xoş gəldin».*

Digər vilayətlərdən zəfərlə qayıdan İsmayıl, yenə də Göyçədə Seyyid Hüseynin – Miskin Abdalın qonağı olur. Miskin Abdal bu münasibətlə şeirində deyir:

*«Sən getdin hünərlə, gəldin zəfərlə,
Qurtardın elləri yasdən, İsmayıl!
Yolların bəzənsin xalıyla, zərlə,
Adına yazılsın dastan, İsmayıl!».*

İsmayıl, Göyçədəki beş kəndin vergisinin də ustadı Miskin Abdala çatacağına dair göstəriş verir, onun anadan olduğu Zərgərli (Sarıyaqub) kəndini vergidən azad edir və onu özü ilə Təbrizə aparır.

1501-ci ilin sentyabr ayının 24-də Təbrizdə Şeyx Heydər oğlu İsmayıl şahlıq şərbətini, məhz, Seyyid Hüseynin – Miskin Abdalın əlindən alıb, içir, onun Övliya xeyir-duası ilə qırmızı geyinib, şahlıq taxtında əyləşir. Bu münasibətlə Miskin Abdal şeirlərinin birində deyir:

*«Bu tac, bu taxt qılsın vəfa,
Şeyx oğlu Şah İsmayıla!
Xıdır Nəbi, ol Mustafa,
Olsun pənah İsmayıla.*

*Abdal telə mizrab vurur,
Gün gələr ki, dastan qurar,
Yerdə Əli kömək durar,
Göydə Allah İsmayıla».*

Qızılbaşlar şahının məsləhəti ilə Miskin Abdal Səfəvilərin xarici əlaqələrinin qurulması və inkişafında misilsiz xidmətlər göstərir, bu məqsədlə Səfəvilərlə qonşu dövlətlərə səfərlərə gedib, diplomatik görüşlər keçirir, danışıqlar aparır, Səfəvilərin beynəlxalq səviyyədə mövqelərinin gücləndirilməsi və tərəfdar dövlətlərin dəstəyini daha da artırmaq missiyasını yerinə yetirir. Eyni zamanda, o, 1501-ci ildə Səfəvilərin şimal sərhədlərində – Dağıstan ərazilərində yaşayan əhali arasında Qızılbaşlar (Səfəviyyə) ideologiyasının yayılması məqsədilə dövlət elçisi, səlahiyyətli səfir qismində

xidmətlər göstərir. Orada əsas dayaq məntəqəsi kimi indiki Axtı rayonunun Miskincə kəndində məskən salır. Həmin kənd məhz onun şərəfinə yerli əhali tərəfindən «Miskincə» – yəni «Miskinli» adlanır. Maraqlı faktdır ki, həmin kənd Dağıstanın ləzgilər yaşayan ərazisində İslamın «Şiə» məzhəbində olan yeganə kənddir.

Hüseynin (Miskin Abdalın) atasının adı Məhəmməd, babasının adı Cəfər olmuşdur. Hüseynin ulu babalarının və törəmələrinin adları peyğəmbərlərin, atasının adı Məhəmməd Peyğəmbərin, özü isə onun nəvəsi, eyni zamanda İmam Əlinin oğlu İmam Hüseynin adını daşımışdır. Hüseynin ilk həyat yoldaşı Təbrizli Mahmudun («Miskin Abdal və Sənubər» dastanında o, «İlan Mahmud» adlanır) qızı Sənubər olmuş, onunla evlilikdən cəmi bir neçə ay sonra Sənubər vəfat etdiyindən, o 50 yaşındak evlənmemiş, yalnız 50 yaşında İrəvandan tacir qızı Həlimə adlı qadınla evlənmiş, Həlimədən 4 övladı olmuş – oğlanlarının adı Şadman, Əli və Həsən, qızının adı Məleykə olmuşdur. Miskin Abdal ilk övladının adını Şadman qoymuşdur ki, bunun da çox hikmətli tarixçəsi vardır. «Şad» (Şadman) adı Azərbaycan xalqının genezisində başlanğıc və əsas rol oynamış qədim Azər (As, Az) tayfalarında, Altay, Mesopotomiya və Misir türklərində Tanrı adı olmuş, eyni zamanda, buna müvafiq olaraq, Göytürk və Xəzər xaqanlıqlarında ən yüksək Türk hökmdarı Titulu (Xaqan kimi) da olmuş, Xəzər Xaqanının oğlunun da adı Şad olmuşdur. Təsəvvüfdə də «Şad» sözü çox yüksək dərəcə, məna ifadə etmişdir. «Şad» sözü təsəvvüf mənasında Miskin Abdalın Təsəvvüf Şeyxi kimi Sufi yolçuluğunda ən yüksək pillələrindən birinə qovuşması anlamını daşıyır. Belə ki, «Şad» sözü Türk dilindən bir çox dillərə keçdiyi kimi, fars dillərinə də keçmiş və onlarda «sevinc, bəxtiyarlıq, xoşbəxtlik, nəşə» mənalarını verir.

Təsəvvüfdə Sufinin Qəbz (İlyas) halından Bast (Xızır) halına keçməsinə «Şad» deyilir. Bast halı – Xızır, Qəbz halı – İlyası tərənnüm edir. Xızır, Hz.Musa zamanında yaşamış, Vəli və ya Peyğəmbər olması bilinməyən mübarək Zatdır. «Abi-həyat» deyilən əbədilik suyunu Hz.İlyas ilə tapıb içdiyi üçün hər ikisinin qiyamətə qədər diri olduqlarına inanılır.

Təsəvvüfdə «Bast» halına Xızır, «Qəbz» halına İlyas deyilir. «Qəbz» – «bir şeyi barmaq ucları ilə tutub almaq» mənasını verir. «Qəbz» halı Allaha qovuşmaq yolunda sufini çətin vəziyyətə salır, qəlbində sıxıntı hiss etdirir, lakin bunun səbəbinin nə olduğu bilinməz. Sufilər bu hala tabe olmaq lazım gəldiyini söyləyərlər. Çünki zamanın hökmünə boyun əyən, səbr edən sıxıntıdan, «Qəbz»dən qısa müddətdə qurtulur. «Bast» isə – «yaymaq, sərmək, döşəmək» mənalarını verir, təsəvvüfdə «Həvf», «Qəca» və «Qəbz» hallarından sonra gəlir, «Qəbz» halından daha şiddətlidir, «Qəbz» halında döş qəfəsinin sıxışdırıldığı və daraldığı hiss edildiyi halda, «Bast» halı bunlardan «qurtuluş, açılma və həfifləmə, yüngülləşmə» halıdır. Təsəvvüf kitabları Həqiqət əhlinin «Qəbz» və «Bast» hallarından Allaha sığındıqlarını ifadə edirlər. Zamanın Qütbünə həm də «Xızır-Vaxt» adı verilir.

Göründüyü kimi, böyük Təsəvvüf Şeyxi ilk övladını sufilik yolunda əldə etdiyi böyük uğurun, yəni sufiliyin ən keşməkeşli, əzablı mənəvi yolçuluğunu qət edərək, ən şərəfli sayılan mərhələsinə qədəm qoyması – Xızır, yəni əbədi diri olmaq halına keçməyi münasibəti ilə «Şadman» adlandırmışdır, yeni doğulan oğluna da Xızır məqamına yüksəlməyi, Haqqın dərgahında əbədi var olmağı arzulamışdır. «Şadman», bu mənada «Şad adam» mənasını daşımaqla, «Şad» – «şadlıq», «Man» isə qədim Türk dillərində «Mən», «Man» variantlarında mənsubiyyət, həmçinin

«şəxs, adam» mənalarında işlənilmiş və əksər linqvistlərin qənaətlərinə görə, qərb dillərinə də bu söz, «Man» olaraq məhz Türk dillərindən keçmişdir. Xalq arasında «Ruhu Şad olsun!» deyimi də, bəsit mənada ruhun «şadlığı»nı, «şənliyini» deyil, əslində ruhun təsəvvüfdə qəbul olunduğu kimi, çətinlikdən, ağrı-əzablardan qurtularaq «Şad» mərhələsinə, yüngüllüyə, yəni Xızır məqamına, həmişə diri olmaq məqamına, başqa sözlə, əbədiyyətə qovuşmasının arzu olunmasını ifadə edir.

Miskin Abdal, həmçinin digər övladlarına da təsəvvüfdə yüksək mənəvi mənalar ifadə edən adlar qoymuş – ikinci oğluna, İslam təsəvvüfündə «Şahi-Mərdan», «Şahi-Nəcəf», «Şahi-Vilayət», «Sultanül-Övliya», «Qurani-Natiq» (Danışan Quran), «Əsədulla» (Allahın aslanı), «Şiri-Yəzdan», «Seyfulla», «Heydəri-Kərrar», «Murtaza», «Əmirəl-Möminin» kimi uca adları olan, 10 yaşında İslamı qəbul edən İmam Əlinin, digərinə isə onun sevimli oğlu Həsənin adını qoymuşdur. Tarixdən məlumdur ki, Əlinin Hz.Fatimədən üç oğlu: Həsən, Hüseyn və Möhsün (hər üç ad «hüsn» sözündəndir, mənası hərfi olaraq «gözəl» mənasını verir) və iki qızı: Zeynəb və Ümmü Gülsüm olmuşdur. Hz.Əlinin künyələrindən biri də «Əbu Həsən» olmuş, yəni «Həsənin atası» kimi tanınmışdır. Miskin Abdal qızının adını isə Allahın yaratdığı ən pak məxluq, ucalıq, saflıq, ülvilik rəmzi olan varlığın şərəfinə Məleykə qoymuşdur. Təsəvvüfdə Şadman, Əli, Həsən və Məleykə adları çox yüksək idealları simvolizə edir.

Müəyyən səbəblər üzündən Miskin Abdal, 1503-cü ildə diplomatik missiyasını başa vurub geri qayıdarkən Dağıstan dağlarında ailəsi ilə birlikdə güclü borana düşür. Boranda özü, arvadı Həlimə, böyük oğlu Şadman, qızı Məleykə xilas olsalar da, kiçik yaşlı oğlanları Həsən və Əli bu köçün

qurbanı olurlar. Bu barədə o, məşhur «Dağlar» və «Dünya, səndə nəyim qaldı» adlı şeirlərində həmin bədbəxt hadisəni də qələmə almışdır:

*«Nəs illərdən satın aldın pis günü,
Çağırıb dumanı, tökdün çiskini,
Gözü yaşlı qoydun Cüda Miskini,
Eylə gülə-gülə tamaşa, dağlar.»;*

*«Ərşə-gürşə bəlli əslim,
Yaradana ollam təslim,
Adnan, sannan olan nəslim,
Bir oğlum, bir qızım qaldı.*

*Şadman könüm tari-mardır,
Şanda balım zəhrü-mardır,
Günüm, gecəm ahu-zardır,
Şirin-şirin sözüm qaldı».*

Miskin Abdal 1514-cü ilə qədər Azərbaycanla qonşu olan dövlətlərdə diplomatik missiyasını ləyaqətlə yerinə yetirir, yüksək səfirlik məharəti göstərir. Uzaq məmləkətlərdə olduğu müddətlərdə Göyçə həsrəti onun qəlbini qubar etmiş, tez-tez şeirlərində bu həsrəti nəzmə çəkmişdir:

*«Qürbət eldə yanar ömür sürənlər,
Yasa batdı bu halımı görənlər.»;*

*«Həsrət qaldım Göyçə kimi elimə,
Əl uzatdım, əl çatmadı əlimə.»;*

*«Ya Rəbb, görən, kimlər yetər dadıma!?
Həsrət qaldım ocağıma, oduma,
Miskinəm, ərənlər düşdü yadıma,
Didəm yaşı selə döndü, ağlaram».*

Miskin Abdal 1514-cü ildə Cənubi Azərbaycanın Maku şəhəri yaxınlığında Osmanlılarla Səfəvilər arasında baş vermiş «Çaldıran döyüşü»ndə bir sərkərdə kimi iştirak etmiş və bu barədə şeirlərində göstərmişdir:

*«Qoymaynan, Miskin Abdal qəzada həlak olacaq,
Ey könül, gəl düş havadan, axırın xak olacaq!»;*

*«İslam bada gedir cəllad əlində,
Paşam, mürvət eylə, belə kar olmaz».*

1515-ci ildə Səfəvilər şahı I Şah İsmayıl Xətai Miskin Abdalın adına, onun məhz «Ricalül-qeyb»ə (Qeyb ərənləri) daxil olan müqəddəs Abdal – Övliya, Haqqdan kəramət, fəzilət, hikmət verilmiş şəxs olması kimi xüsusiyyətlərini ehtiva edən fərman imzalamışdır. Fərmanın məzmunu belədir: «Ey mömin insanlar, Miskin Abdal mötəbər şəxsdir, ona siddiq ürəklə inanın, nə mətləbiniz varsa ondan diləyin!». Bu fərmanda, Abdalların «Ricalül-qeyb» iyerarxiyasında malik olduğu kəramət, ilahi hikmət, mistik qüvvə, metafizik xüsusiyyətlər – «Abdalların Allahdan nə istəsələr, Allahın onu yerinə yetirəcəyi, onların yer yüzündə Allahın sevimli bəndələri və peyğəmbərlərin xələfi olması və sair möcüzələrə sahib olması»na dair inanların nə qədər təsirli olduğu özünü göstərir. Həmin fərman adı bir fərman deyildi. Bu,

sufi mərtəbələrinin ən ali məqamlarına qovuşmuş qüdrətli bir Sufi Mürşidinin Təriqət Şahı tərəfindən, «Abdal»lıq doktrinasına aid müqəddəs «Abdal», «Pir» elan olunması demək idi, onun peyğəmbərlərin mənəvi Xələfi (ruhunun daşıyıcısı) – Haqqa qovuşmuş Abdal olması təsdiq olunurdu. Məhz bu fərmanda, «40 Abdal», «Qırqlar piri», müqəddəs şəxsiyyətlər, Peyğəmbərlərin xələfləri olan Abdalın mistik, metafizik qüdrətə sahib olması öz əksini tapmışdır. «Abdal»ın malik olduğu qeyri-adi, mistik məziyyətləri barədə, bu kitabın III cildinə daxil edilmiş, Tofiq Hüseynzadənin «Miskin Abdal – Qeyb Ərəni və Təsəvvüf Piri» elmi-tədqiqat əsərində ətraflı məlumat verilmişdir.

Miskin Abdalın tarixin yaddaşında qalan, haqqında yaradılmış dastanlarda və xalqın hafizəsində daşlaşıb qalan, dillərdən düşməyən çoxsaylı kəramətləri, mistik – metafizik, fəvqəladə qabiliyyətləri və möcüzələri vardır ki, onlardan bir neçəsini təqdim edirik:

– Göyçədə, yaşadığı Zərgərli kəndində əhali içməli sudan əziyyət çəkdiyinə görə, Miskin Abdal hamının yanında bir neçə rükət namaz qılaraq, Allaha dərin zikrdə bulunaraq, dua etmiş, «Allahın qüdrəti və qüvvəti qarşısında hər şey acizdir» – demiş, Allah onun duasını qəbul edərək, göy üzünü tutulmuş, möhkəm ildırım çaxmış, ildırım Miskin Abdalın yaşadığı evin arxasındakı böyük qayaya düşüb qayanı ikiyə parçalamış, möcüzə olaraq həmin qayanın yarılan hissəsindən bir bulaq fışkırmışdır, həmin bulaq oğlunun adı ilə «Şadmanlı bulağı» adlanmışdır. Bu hadisə «Bibliya»da (Əhdi-Ətiq) «Saylar» kitabının 20-ci bölməsində xalqın sussuz qalaraq Musa Peyğəmbərə və qardaşı Haruna sudan əziyyət çəkmələrini bildirmələri, Musa və Harunun Allaha səcdəyə qapanaraq bu xahişi Allaha çatdırmaları və Allahın izni ilə və Musaya bildirdiyi kimi, Musanın əsasını qayaya iki

dəfə vurması nəticəsində qayadan bol su fişqırması, xalqın susuzluğunu aradan qaldırması əhvalatını xatırladır. «Şadmanlı bulağı»nın dibində boy atan ağacın dibində müqəddəs günlərdə gecələr şam yanmasına bənzər nur şölələnmişdir. XX əsrin başlanğıcında bir naxələf şəxs deyilənləri eşitməyərək, bu ağacı kəsib, odun etmişdir. Bir il keçməmiş, həmin ailədən ancaq bir xarabalıq nişanə qalmışdır;

– Miskin Abdal Qərbi Azərbaycanın Axta (Razdan) rayonunun Miskin (sonradan «Qayğı ocağı» (yaxud Qayıb ocağı, Qeyb ocağı – bu adın, Miskin Abdalın Qeyb Ərəni – «Ricalül Qeyb» olması ilə əlaqədar verilməsi ehtimal edilir) və daha sonralar M.F.Axundovun adı ilə «Axundov» adlanmışdır) kəndində olarkən yerli əhali onun müqəddəsliyinə inanmayıb, sınamaq məqsədilə gur ocaq qalamış, Miskin Abdal qucağında qumral bir quzu ocağın içinə girmiş, ocaq yanıb qurtarmış, lakin nə özü, nə də quzu heç bir zərər görməmiş, bundan sonra əhali ona inam gətirmiş və kəndi onun adına «Miskin» adlandırmış, sonradan SSRİ dövründə həmin kənd «Qayğı ocağı» və «Axundov» ilə əvəzlənmişdir. Bu əhvalat «Quran»da «əl-Ənbiya» surəsinin 68-70-ci, «Səffat» surəsinin 97-98-ci və «əl-Ənkəbut» surəsinin 24-cü ayasında göstərilən İbrahim Peyğəmbərin Nəmrud tərəfindən yandırılması üçün odun içərisinə atılması, lakin Allahın onu qoruması və zərər çəkmədən xilas olması əhvalatını xatırladır;

– Miskin Abdalın Göyçədə Zərgərli kəndindəki evinin həyətinə qeybdən marallar gəlmişdir; bundan başqa, bir dəfə oğlu Şadman quldurları öldürdüyünə görə həyətdə arvadı Həlimənin qaladığı ocağa qazanda qoyulmuş maral südü qan kəsmiş, bu əlamətə əsasən, ona, oğlu Şadmanın haradasa «qan salması» – adam öldürməsi əyan olmuş, Şadman evə qayıtdıqda quldurları

öldürməsinə atasına bildirmiş, Miskin Abdal hirs-lənərək, əlində-ki çəliyi burum-burum olmuş (hazırda da həmin çəlik saxlanılır), o, ocaqdan höyüş bir odun götürüb, Şadmana tərəf atmış, lakin Allah Şadmanı, günahı olmadığı üçün, atasının qəzəbindən qorumuş, odun ona çatmamış yerə sancılaraq, «Yanıq armud» ağacına çevrilmiş, ağac hər axşam, sanki yanmış kimi, özündən nur saçmış, yerli əhali tərəfindən ziyarət edilmişdir. Həmin əhvalat Sarıyaqub kənd əhalisinin uşaqdan-böyüyə hamısının dilinin əzbəridir. Qərbi Azərbaycanın indiki Qarakilsə (Quqark) rayonunun Haydarlı və Hollavar kəndləri və Axta (Razdan) rayonunun Miskin (Axundov) kəndlərinin əhalisi arasında «Yanıq armud» ağacı ilə bağlı maraqlı əhvalatlar indi də yaşayır;

– Gədəbəy rayonunda 11 kəndi əhatə edən Miskinli obasında da Miskin Abdal bir müddət yaşamış, orada da onun ocaq çatdığı, namaz qıldığı yerlər müqəddəs sayılmışdır. Orada Miskin Abdalın adına bir neçə «Ocaq» yeri hazırda da insanlar tərəfindən ziyarət edilir, həmin obanın əhalisi də Miskin Abdalı mənəvi cəhətdən «ulu baba»ları sayırlar;

– Dağıstanın Axtı rayonunun «Miskinci» kəndi də Miskin Abdalın bir müddət yaşadığı yerlərdən olmuş, həmin kənddə də onun adına çoxsaylı (19 ədəd) ziyarət yerləri olmaqla, bu gün də həmin kəndin əhalisi Miskin Abdalı özlərinin mənəvi cəhətdən ulu babası kimi yad edirlər;

– Qərbi Azərbaycanın indiki Qarakilsə (Quqark) rayonunun Mollaçıslaq, Haydarlı və Hollavar kəndlərinin ərazisində Miskin Abdalla bağlı 8 ziyarət – Ocaq yeri vardır. Həmin kəndlərin əhalisi arasında bu gün də yaşayan rəvayətlərə görə, bir dəfə Miskin Abdal Maymaq dağının başına çıxmış, oradakı cahil, gənc şəxslər Miskin Abdaldan bir möcüzə göstərməsini xahiş etmiş, Miskin Abdal Allaha dua edib, çəliyini yerə möhkəm

vurmuş, həmin yerdə həmin vaxtadək heç bir su mənbəyi, bulaq olmamasına və bulaq çıxması üçün ehtimal belə olmadığı, yəni çox uca yer olmasına baxmayaraq, çəlik dəyən yerdən su, bulaq qaynamağa başlamış, içindəki xırda daşlar da rəngarəng olmuşdur. Həmin gündən bu bulaq «Miskin bulağı» adlanmışdır. Sonrakı əsrlərdə ora köçürülən ermənilər bulağı murdarladıqları üçün bulaq qurumuşdur;

– Qarakilsə (Quqark) rayonunun Mollaqlışlaq kəndinin ərazisində Cəbrayıl, Şorax və Xamoy dağlarının arasında Şorax dərəsində XVI əsrdən yadigar qalan «Miskin Abdal ocağı» 1988-ci ilin məlum hadisələrinə qədər dini ziyarətgah kimi insanların ümid, pənah yeri olmuşdur. Həmin kəndlərin əhalisi, hamısı Miskin Abdalın özlərinin mənəvi cəhətdən «ulu baba»sı hesab edirlər;

– Miskin Abdal Təbrizdə sarayda olduğu vaxtlarda, Allahın lütfü olaraq verilmiş – gözə görünə bilməmək («Tayyi məkan» və «Tayyi zaman») kəramətinə görə, Şah İsmayıl Xətəinin sarayında Şahın otağına keçərkən saray mühafizəçiləri onu görməmiş, yəni onların gözüne görünməmiş, ona görə də mühafizəçiləri Şahı xəbərdar edə bilməmiş, içəri daxil olduqda Şah bu işə heyran qalmış, mühafizəçilərini çağırtdırıb, soruşmuş, onlar Miskin Abdalın içəri keçməsinə görməmələrini demişlər. Bu hadisə «Miskin Abdal və Şah İsmayıl Xətai» dastanında, habelə, Miskin Abdal və Şah İsmayıl Xətəinin şeirlərində öz əksini tapmışdır (Miskin Abdalın törəmələrindən olan, T.Hüseynzadənin babası Paşanın qardaşı – XX əsrdə yaşamış Həsənov Abuzər Hüseyn oğlunda da eyni qəbiliyyətlər olmuşdur);

– Səfəvilərin apardığı döyüşlərin birində Miskin Abdal sərkərdə kimi iştirak edərkən, qoşunun azuqəsi qurtarmış, çıxılmaz vəziyyətdə qalmış, Miskin Abdal qoşunu yeməklə təmin

edəcəyini bildirib, Allahı zikr edərək, çoxsaylı dualar edərək kömək istəmiş, Allah onun duasını qəbul buyurmuş, o, bir badya qatıq və bir kömbə çörəklə bütün qoşunu doydurmuş, yeyildikcə, qatıq qabda bulaq kimi qaynayıb, artmış və çörək də yeyildikcə artmış, hələ artıq da qalmışdır. Bunu görən Şah İsmayıl və qoşunu çox heyrətlənmiş və onun böyük kəramət sahibi olduğuna qəti iman etmişlər. Miskin Abdalın həmin badyası (qab) indi də «Ocağ»ında saxlanılır. Bu əhvalat «Bibliya»nın tərkib hissəsi olan «İncil»də İsa Peyğəmbərin bir dəfə göyə baxaraq Allaha dua edib 5.000 nəfər kişini (qadın və uşaqlar istisna olmaqla) 5 çörək və 2 balıqla doyurması, 12 dolu səbətin də artıq qalması, bir dəfə isə «şükran duası» edərək 3 gündür ac qalan 4.000 kişini (qadın və uşaqlar istisna olmaqla) 7 çörək və bir az da balıqla doyurması, 7 dolu zənbil yeməyin də artıq qalması əhvalatlarını xatırladır;

– Şadmanın, atası Miskin Abdalın vəsiyyətinə uyğun olaraq, atasının əşya və sənədlərini – «Ocağ»ı saxlamaq üçün bacısı Məleykəyə verərkən atasının burum əsasının evdə qalması, qalan əşya və sənədləri isə verməsi, həmin gecə «Ocaq»dakı əşya və sənədlərin Məleykənin evindən, taxçada qoyduğu yerdən qeyb olması, yəni Şadmanın evinə qayıtması, Şadmanın «Ocağ»ı qaytarsa da, yenə də bir neçə gün həmin halın təkrarlanması, sonradan, atası Miskin Abdalın Şadmanın yuxusuna girməsi, Şadmana, evində atasından yadigar saxladığı, «hərma»ya taxdığı burum əsasını da həmin «Ocağ»ın içərisinə qoyub, bacısına qaytarmasını bildirməsi və bundan sonra bir daha «Ocağ»ın geri qayıtmaması – Göyçədə ən çox yayılmış rəvayətlərdən biri idi;

– «Miskin Abdal» dünyadan köçdükdən sonra da onun «Ocağı» daim ona inam bəsləyənlərin ümid, pənah yeri olmuş, dara düşən, darlıqda qalan, bədbəxt tale və hadisə ilə üzləşən

hər kəs onun vasitəsilə Allahı köməyə çağırmış, Göyçədə istənilən bədbəxt hadisənin qarşısının alınması üçün əhali Miskin Abdalın «Ocağı»nı ziyarət etməklə, Allahdan kömək diləmiş, Allah da onların dua və çağırışlarını eşidərək kömək etmişdir. Son illərdə – 1986-cı ildə Sarıyaqub kəndinə dəhşətli sel fəlakətinin itkisiz ötüşməsi və 1988-ci ilin dekabr ayında əhalinin ermənilər tərəfindən doğma yurdlarından zorla çıxarılarkən, qışın ən sərt çağında Kiçik Qafqazın keçilməz dağ yollarından bütöv bir elin, mahalın sağ-salamat keçməsi vaxtı da hamı Miskin Abdalın ocağı vasitəsilə Allahı köməyə çağırırdı, Miskin Abdal öz imdad şəhərini, elə bil ki, doğmalarının üstünə çəkmişdi.

– Miskin Abdal cismən doğmalarının yanında olmasa da, Qeyb Ərəni – «Ricalül Qeyb» kimi onun həmişə diri olan müqəddəs ruhu və mistik qüvvəsi doğmalarının yurdunda, ocağında dolaşırdı. Bu müqəddəsliyin təzahürü kimi vaxtilə Miskin Abdalın, sonra isə oğlu Şadman və törəmələrinin, 1988-ci ilin məlum hadisələrinə qədər isə, Tofiq Hüseynzadənin ailəlikcə yaşadığı ocaqda – evin həyatında həmişə bir «Ocaq ilanı» yaşayırdı. Bundan başqa, 1988-ci ilin məlum hadisələrindən sonra bir dəfə Sarıyaqub kəndinə gedən Tofiqin əmisi, qonşuluqda yaşayan Lətif Hüseynov çox maraqlı bir faktın şahidi olmuşdu. Lətif Hüseynov 1988-ci ilin dekabr ayınadək Sarıyaqub kənd orta məktəbində təsərrüfat müdiri vəzifəsində işlədiyindən, 1988-ci ilin məlum hadisələri ilə əlaqədar, kəndin Azərbaycanlı əhalisi doğma yurdlarını tərk etdikdən sonra dövlət xətti ilə kənd orta məktəbinin maddi vəsaitlərinin təhvil-təslimi üçün 1989-cu ildə Sarıyaqub kəndində qayıtmalı olmuş, orada kəndə yenicə köçmüş bir yaşlı erməni ona vaxtilə Miskin Abdalın yaşadığı, Tofiqin isə 1988-ci ilədək yaşadığı həmin «Ev damı» deyilən yerin «Pir» olduğunu demiş (ermənilər ziyarətgahlara, «Ocağa»

«Pir» deyirdilər), əmisi L.Hüseynov bu müqəddəs yurdun – evin ermənilər tərəfindən murdarlanacağından və ya dağıdılacağından çəkinərək, orada Pir olmasını inkar etməyə çalışmış, lakin həmin erməni, bu evdə gözünə «Nur» gördüyü və digər çox təsirli möcüzə faktları ilə qarşılaşdığını («Nur» görməsindən başqa, digər nələrin şahidi olması barədə əmisi L.Hüseynova danışmaqdan imtina etmiş) ısrarla bildirərək, evin «Pir», yəni «Ocaq» olduğunu demişdir. Məhz, həmin faktdan sonra ermənilər həmin evlərə, yəni Tofiqin yaşadığı və qonşuluqda, ona bitişik olan əmisi Lətifin evlərinə toxunmamış və orada yaşamaqdan çəkinmişdilər. Allahın izni ilə, Miskin Abdalın müqəddəs ruhu öz möcüzəsi ilə naxələf erməniləri «Ocağı»na ayaq basıb, orada yurd salmağa imkan verməmişdir.

Göstərilənlərdən başqa, Miskin Abdalın çoxsaylı kəramətləri, möcüzələri barədə 2005-ci ildə nəşr olunmuş, T.Hüseynzadənin müəllifi olduğu «Səfəvilərin böyük övliyası – Miskin Abdal» kitabında daha ətraflı məlumat verilmişdir.

Əməkdar rəssam, Miskin Abdalın portretini yaratmış Cabbar Quliyev Miskin Abdalla bağlı bir möcüzəni belə danışır: «Xoşbəxtəm ki, Miskin Abdal kimi bir dahi şəxsiyyətin ilk əzəmətli portretini yaratmaq mənə nəsib oldu. Bu portreti yaratmazdan əvvəl çox düşünüb-daşındım. Nəhayət, 15 gündən sonra yuxumda Miskin Abdalı gördüm və ayılıb, gördüyüm kimi eskizini verdim və portreti yaratmağa başladım. «Miskin Abdal» mənim şah əsərimdir».

Vaxtilə Miskin Abdalın olduğu, bir müddət yaşadığı, möcüzələr göstərdiyi yerlər indiyədək onun adı ilə tanınmışdır. Tədqiqatçı Yaqub Babayev 18 aprel 1991-ci il tarixdə «Kommunist» qəzetində «Miskin Abdalın söz gülüstanı» məqaləsində bildirmişdir ki, «Miskin Abdalın bir müddət indiki Gədəbəy

rayonunun ərazisində yaşadığını söyləmək olar». Miskin Abdalın adı ilə Gədəbəyin 11 kəndini əhatə edən, mərkəzi isə əvvəlki adı Qarabulaq və ya Böyük Qarabulaq, (red. 25.10.2011-ci il tarixdən rəsmi adı «Miskinli») olan böyük bir oba – «Miskinli obası» adlanır. Həmin kənd «Miskinli çuxuru» adlanan coğrafi ərazinin ən böyük yaşayış sahəsidir. Bu kənd son tunc dövrünü əhatə edən Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti ərazisinə daxildir. Kəndin cənub-qərb hissəsini əhatə edən yüksəklikdə «Koroğlu qalası» adlandırılan müdafiə tikilisi vardır. Həmin kənddən olan məşhur şair-aşıq Miskinli Vəli, Fəzail Miskinli məhz Miskinli obasından olduqları üçün həmin təxəllüsü götürmüşlər. Gədəbəy rayonu ilə həmsərhəddə olan Şəmkir rayonunda da, Şəmkir çayının sahilində Plankənd inzibati-ərazi vahidliyində Miskinli kəndi vardır.

Bundan başqa, Dağıstanın ləzgilər yaşayan ərazisində yeganə Şiə məzhəbində olan, Dağıstanın Axtı (Doqquzpara) rayonunda ən böyük yaşayış məntəqəsi olan «Miskinci» («Miskinli») kəndi də Miskin Abdalın adını daşıyır. Miskin Abdal bir müddət həmin kənddə yaşamış, çoxsaylı möcüzələr göstərmiş, kənd əhalisi Miskin Abdal sayəsində Sufizmin Səfəviyyə təriqətinə (mənbələrdə, həmçinin, Şiəlik) keçmiş, Miskin Abdalın möcüzələr göstərdiyi yerlər indi də ziyarətgah kimi onun adını daşıyır və ziyarət olunur. Tarixi mənbələrdə olan məlumatlara görə, həmin kəndin əhalisi Qacar elinin böyük icması sayılmışdır, Türk soyludur, kənd daxilində 7 yaşayış məntəqəsi (qazmalar) xüsusi müdafiə-təsərrüfat funksiyalarını yerinə yetirmişdir. Kəndin tarixi Dağıstan ərazisində müharibələrlə zəngin olmuşdur. Bu kəndin əhalisi son dərəcə igid, döyüşkən və mərd olmaqla Rusiya İmperiyasının tərkibində olduqları müddətdə dövlətin apardığı müharibələrdə rəşadət-lə vuruşmuş, böyük itkilər vermiş, Rusiya İmperatoru və Cənubi

Qafqazda rus ordusunun komandanlığı tərəfindən mükafat olaraq kənd əhalisinə Şalbuздаğın bütün qərb yamacları verilmiş, Samur çayının üzərindən körpü salaraq, əks tərəf əraziləri istifadə etməyə icazə verilmişdir. II Dünya müharibəsində kənddən 330 nəfər döyüşlərdə iştirak etmiş, onlardan 196 nəfəri qəhrəmancasına həlak olmuşdur. Kənd çoxsaylı tarixi şəxsiyyətləri, elm adamları – alimləri ilə də məşhurdur. Ərazisində – Şalbuздаğın ətəklərində Çexi Pir, Miski Ərənlər, Mir-Süleyman Piri kimi 19 müqəddəs ziyarətgah olması Şalbuздаğa «Şeyx» statusu vermiş, həmin ziyarətgahların olduğu yaşayış məntəqəsi isə «Miskidin çkyar» adını almışdır. Son dərəcə maraqlı və əhəmiyyətli faktlardır ki, Şalbuздаğa gedən yolun üstündə kəndin ətrafında İmam Əlinin abidə daşları vardır: qılncın gücünü göstərən daş, onun namaz qıldığı daş və İmam Əlinin and içib, vəd verdiyi yer. 19 ziyarət yeri (Pir) və məscidlər, İmam Əlinin abidə yerləri, müqəddəslərin məşhur məzarları bütün müsəlmanlar üçün müqəddəs isnadlara çevrilmişdir.

Qeyd etdiyimiz kimi, Qərbi Azərbaycanın (Ermənistanın) Axta (Razdan) rayonunun Miskin kəndi də Miskin Abdalın şərafinə o cür adlanmışdır. Qərbi Azərbaycanın Qarakilsə (Quqark) rayonunun Hollavar kəndində də əhali arasında Miskin Abdalın kəramətləri ilə bağlı çoxsaylı əhvalatlar indi də yaşamaqdadır. Həmçinin, Miskin Abdalın Oğuz rayonunun Xaçmaz kəndində də bir müddət olması, 20-yə qədər tərəfdarlarının qəbirlərinin orada olmasını da irəli sürənlər vardır. Hazırda Yevlax rayonunun Yuxarı Bucaq kəndində də «Miskin Baba piri» mövcuddur. Kənd əhalisi arasında həmin babanın pir olması haqqında çoxsaylı rəvayətlər indi də dolaşmaqdadır. Göründüyü kimi, Miskin Abdalın olduğu, ocaq çatdığı, möcüzələr göstərdiyi hər yerdə onun adı müqəddəsləşmiş, xalqın ziyarətgahına çevrilmişdir.

Miskin Abdal Səfəvilər dövründə təkcə diplomatik fəaliyyəti ilə kifayətlənməyib, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığına çox dəyərli töhfələr verməklə, onu zənginləşdirmişdir. O, sağlığında Azərbaycan folklorşünaslığı üçün çox qiymətli incilər sayılan «Yetim Hüseyn» və Şeyx Heydər övladlarının, o cümlədən, Şah İsmayıl Xətəinin mərhum qardaşı İbrahimin şərəfinə «Aslan şah və İbrahim» dastanlarını yaratmışdır. Tədqiqatçıların qənaətinə görə, bu dastan Şeyx Heydər övladlarının taleyinə həsr olunmuş, dastanda Şah İsmayıl – Aslan şah, Miskin Abdal isə Şah İsmayılın qardaşı İbrahim kimi, Ağqoyunlu ögey dayı isə Rey padşahı – Ata Zülfəkar şah kimi verilmişdir. Rəvayətlərə görə, Şah İsmayıl Xətəi Miskin Abdala o qədər böyük məhəbbət və hörmət bəsləmişdir ki, onu qardaşı İbrahimə əvəz saymış, çox vaxt ona «qardaşım İbrahim», «şahim İbrahim» deyərək xitab etmişdir. Əslində, «Şah İsmayıl dastanı»nın süjet xətti ilə «Aslan şah və İbrahim dastanı»nın süjet xətti o qədər yaxındır ki, əksər folklorşünaslar onu «əkiz qardaşlar», eyni kökdən olan dastanlar hesab edirlər. Tanınmış folklorşünas Abbas Vəfədağlının kitabında oxuyuruq: «Miskin Abdal məktəbinin dərin köklərə malik olmasına şübhə ola bilməz. Bu məktəbin Şah İsmayıl Xətəiyə təsiri öz izlərini açıq-aydın göstərir. Şah İsmayılın Miskin Abdala hüsn-rəğbətinin səbəbi də bu keyfiyyətlərdən irəli gəlmişdir.»

Miskin Abdal şeirlərində bir çox təxəllüslərdən istifadə etmişdir ki, bunlardan, «Miskin», «Abdal», «Qulam» (Miskin Abdal, Miskin Qulam və ya sadəcə Miskin, Abdal) onun təsəvvüfdə tutduğu ən yüksək dərəcəsi, mövqeyi ilə əlaqədardır. Digər təxəllüsləri, yəni «Qərib» və «Cüda» (Qərib Hüseyn, Qərib Miskin, Cüda Miskin) təxəllüsləri isə onun həyatının böyük hissəsinin doğma Vətəni – Göyçədən uzaqlarda keçməsi səbəbindən,

doğma yurdundan, elindən, obasından, doğmalarından uzaqda qalması nəticəsində Vətən niskili, həsrəti ilə yaşaması ilə bağlı olmuşdur. Miskin Abdal şeirlərinin birində «Ocaqzadə» olduğunu qeyd edir:

*«Ocaqzadə bir tək əhli nökarəm,
Kuyində qələndər, sinə dəftərim,
Mimnən Məhəmmədəm, cimmən Cəfərim,
Ləqəbi çox olan Miskin Abdalam.»*

«Ocaqzadə» termini təsəvvüf terminidir. Hərfi mənada «ocaq» - içində odun, kömür yandırılan, dumanı üst bacadan çıxan xüsusi od yandırma yerinə deyilir. Məcəzi olaraq, «Ocaq» – «quruluş, boy, soy, kök, dirlik, düzənlik» mənalarını verir. Ocaqzadə, bu baxımdan, «Ocaq oğlu» deməkdir. Sufi cərəyanı olan «Ələvilər»də «Dədə» deyilən mürşidin Seyyid nəslindən gəlməsi, yəni Məhəmməd Peyğəmbərin, onun nəvəsi Hüseynin nəslindən olması şərt sayılmışdır. Onlara görə, Bəktəşi ənənəsinə girmiş, Tofiq Hüseynzadənin ana tərəfdən ulu babası olan Sarı Saltuq, Pir Sultan Abdal və sair də seyyiddirlər. Onların soyundan gələn Dədələr də o Ocaqdandır. Buna görə də Ələvilərdə «Dədə»lərə «Ocaqzadə» deyilmişdir, hazırda da belədir. Ələvilər də bu Ocaqlardan birinin talibi – tələbəsi sayılırlar. Bu Ocağa mənsub olanlar da bir başqa Ocağı «Pir» adlandırırlar. «Ocaq» sözü «Bəktəşi» cərəyanında da istifadə edilmişdir. Bəktəşi təkkələrində meydan odalarında (Göyçənin Sarıyaqub kənd orta məktəbində məhz «müəllimlərin oturduğu» otağa – «Müəllimlər odası» deyilirdi) qiblənin olduğu yerdəki Ocağı nəzərdə tutmuşdur. Ocaq olmayan meydandakı guşənin biri ocaq halına salınırdı. Ocağın bir tərəfində Seyyid Əli Sultan postu (məqamı),

digər tərəfində Xorasan postu (məqamı) olurdu. Miskin Abdalın şeirində özünün təsəvvüf anlayışı kimi «Ocaqzadə» olması ilə bağlı misra, həm onun Seyyid olması – İmam Hüseynin nəslindən olması, həm də, «Qırqlar piri», «Qırqlar ocağı»nın nümayəndəsi olduğunu göstərən bir anlayışdır.

1524-cü ildə Şah İsmayılın ölümü Miskin Abdalı bərk sarsıdır. O, sarayla biryolluq vidalaşaraq, doğma Göyçəsinə, Zərgərli (Sarıyaqub) kəndinə qayıdır. Burada məktəb açıb, maarifçilik işləri ilə məşğul olur, xalqının övladlarının elm, təhsil alması qayğısına qalır. Onun Sarıyaqubda açdığı ilk məktəb Göyçənin elm, ürfan və sənət dünyasında qazandığı bütün sonrakı uğurlarda çox mühüm və həlledici rol oynamışdır.

Miskin Abdal, təxminən, 1535-ci ildə 105 yaşında dünyasını dəyişir, Zərgərli (Sarıyaqub) kənd qəbristanlığında öz ulularının yanında hörmətlə dəfn olunur. Özündən sonra Zərgərli (Sarıyaqub) kəndində Miskin Abdalın adı ilə iki tayfa: «Şadmanlı» – oğul və «Ocaqlı» – qız tayfaları qalır. «Şadmanlı» tayfası, eyni zamanda, Tofiq Hüseynzadə və Rafiq Hüseynzadə qardaşlarının mənsub olduğu «Məşədihasanlı», həmçinin «Barxudarlı», «Yaqublu», «Abdullauşağı», «Məşədi Qədimli» və digər qollardan – nəsilərdən ibarətdir. Miskin Abdal vəfatından əvvəl, oğlu Şadmanın vaxtilə 10 qulduru öldürdüyünə görə, hər bir halda «qan» etdiyini bildirərək, özündən sonra əşya və sənədlərinin qorunub-saxlanılmasını paklıq, təmizlik mücəssiməsi sayılan qızı Məleykəyə tapşırır və bu barədə oğlu Şadmana vəsiyyəət edir, Şadman atasının vəsiyyətinə əməl edir.

Sarıyaqub kəndində hamıya məlum olan fakt idi ki, Miskin Abdalın qızı Məleykə həmin kənddə yaşayan əmisi oğlu ilə evlənmişdir. Zərgərli (Sarıyaqub) kəndində 1988-ci ilin məlum hadisələrinə qədər də Miskin Abdalın oğlu Şadman və qızı

Məleykənin törəmələri, yəni hər iki – nəslinin ata evləri qonşuluqda yerləşməklə ailələr də qonşuluqda yaşamışlar. Miskin Abdal və oğlu Şadmanın yaşadığı ev 1988-ci ilədək Tofiq Hüseynzadənin ailəsi tərəfindən «Ev damı» adı ilə qorunub saxlanılırdı və zəruri əşyaların saxlanması məqsədilə istifadə olunurdu. Həmin «Ev damı»nın yanında Tofiq Hüseynzadənin atası Məhəmməd tərəfindən ona bitişik tikilmiş müasir evdə də Tofiq Hüseynzadənin ailəsi 1988-ci ilin dekabr ayınadək yaşamışdır.

Qeyd etdiyimiz kimi, Miskin Abdalın vəfatından sonra yeganə oğlu Şadman, atasının vəsiyyətinə uyğun olaraq atasından qalan dəyərli əşya və sənədləri qorunub-saxlanması üçün bacısı Məleykəyə (həm də onun həyat yoldaşı olan əmisi oğluna) verir. Bu səbəbdən ona məxsus əşya və sənədlər indiyədək «Miskin ocağı» adı ilə qorunduğu «Ocaqlı» tayfasına məxsus, Miskin Abdalın qız nəslindən – Məleykədən olan törəmələrində saxlanılır və «Miskin ocağı» kimi ziyarət edilir. Bununla bağlı baş vermiş, dildən-dilə keçib, bu günədək xalqın yaddaşında qalan çox maraqlı möcüzə faktı – Şadmanın «Ocağ»ı bacısına verərkən atasının burum əsasının evdə qalması, qalan əşya və sənədləri verməsi, həmin gecə «Ocaq»dakı əşya və sənədlərin qeybdən Məleykənin evindən, taxçada qoyduğu yerdən qeyb olması, yəni Şadmanın evinə qayıtması, Şadmanın «Ocağ»ı qaytarsa da, yenə də bir neçə gün həmin halın təkrarlanması, sonradan, Şadmanın yuxusuna atası Miskin Abdalın girməsi, Şadmana, evində atasından yadigar saxladığı, «hərma»ya taxdığı burum əsasını da həmin «Ocağ»ın içərisinə qoyub bacısına qaytarmasını bildirməsi və Şadmanın onun sözlərinə əməl edərək atasının əsasını «Ocağ»ın içinə qoyub bacısına verməsi, bundan sonra bir daha «Ocağ»ın geri qayıtmamasına dair

rəvayət barədə Tofiq Hüseynzadənin «Səfəvilərin böyük övliyası – Miskin Abdal» (Bakı 2005) kitabında ətraflı məlumat verilmiş, onun «Şadman» poemasında da bu fakt nəzmə çəkilmişdir.

Bundan sonra Miskin Abdalın oğul nəslə Şadmanlı, qızı Məleykənin nəslə isə Miskin Abdala məxsus əşya və sənədlərin saxlanıldığı, xalqın ziyarətinə çevrilmiş «Miskin Ocağı» kimi «Ocaqlı» tayfası adlanmışdır. İndinin özündə də həmin nəslin nümayəndələri «Şadmanlı» və «Ocaqlı» tayfaları kimi tanınır.

Miskin Abdal «Dünya səndə nəyim qaldı» adlı çox məşhur şeirində bu barədə deyir:

*«Ərşə-gürşə bəlli əslim,
Yaradana ollam təslim,
Adla-sanla olan nəslim,
Bir oğlum, bir qızım qaldı.*

*Bir şəcərəm, bir kəşkülüm,
Gur ocağım, odum, külüm,
Yığın-yığın varım, mülküm,
Al qumaşım, bezim qaldı».*

1988-ci ilin məlum hadisələrindən sonra tarixi Azərbaycan torpaqlarında yaradılmış «Ermənistan» adlanan qondarma dövlətin apardığı soyqırım siyasəti nəticəsində Azərbaycanlılar tarixi yurdlarından növbəti dəfə kütləvi surətdə qovuldu. Kənd əhalisi kimi, Miskin Abdalın qız nəslindən olan həmin ailə də Goranboy rayonunun Qaradağlı kəndində məskunlaşdı. Miskin Abdala məxsus çox dəyərli tarixi əşya və sənədlər, həmçinin 1515-ci ildə Səfəvilər şahı I Şah İsmayıl Xətai tərəfindən Miskin Abdala verilmiş, «Ey mömin insanlar, Miskin Abdal

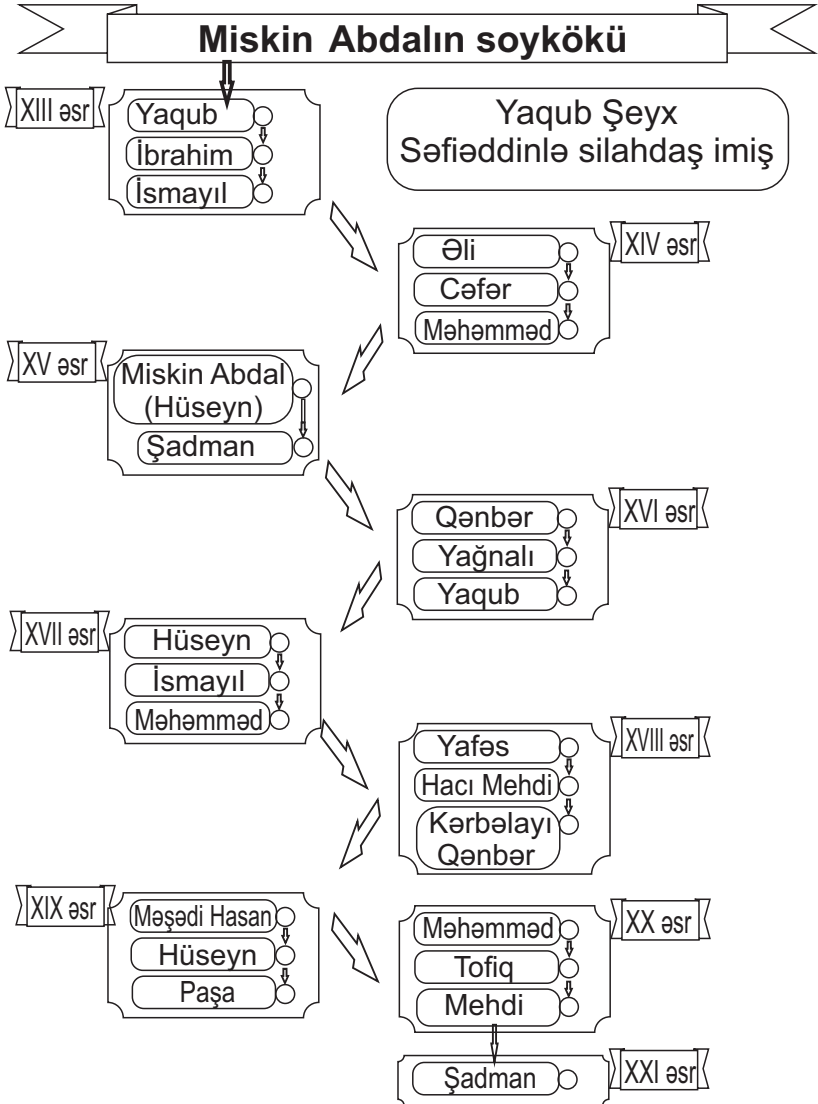
mötəbər şəxsdir, ona sidq ürəklə inanın, nə mətəlbınız varsa ondan diləyin!» məzmunlu fərman da orada saxlanılır və qəlbi Allaha imanla dolu insanlar tərəfindən tarixi-dini abidə kimi ziyarət edilir.

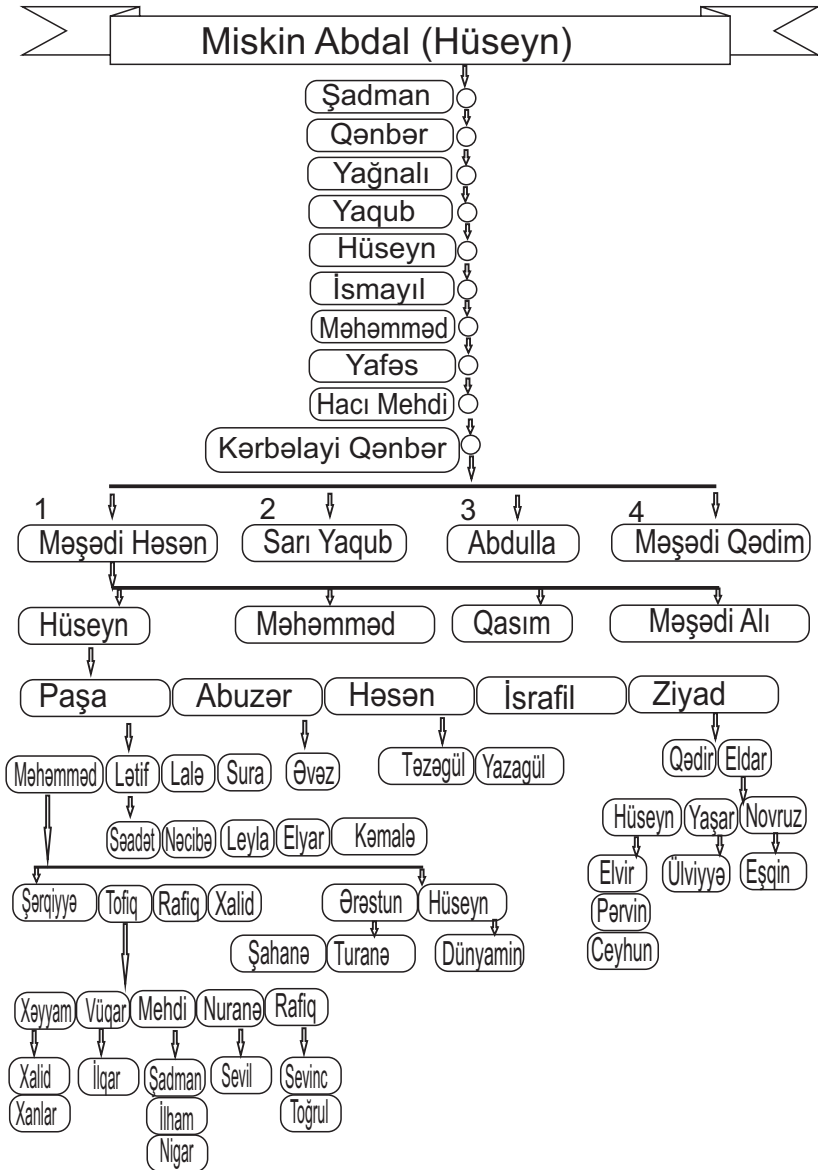
Miskin Abdalın «Ocağındakı» əşyalar və sənədlər bunlardır: 1515-ci ildə Şah İsmayıl Xətai tərəfindən Miskin Abdalın adına verilmiş fərman, üzərində ay və səkkizguşəli ulduz təsviri olan möhür daşı, «Haçadıl» atının bədnəzər duası, əl əsası, canamazı, qələmdanı və qələmləri, çuxası, sənədləri saxlamaq üçün taxta mücrü, müxtəlif tarixi və adi sənədlər, sənədlərin Səfəviyyə təsdiqləməsi, xörək yediyi taxta qab, ağacdən düzəldilmiş kiçik təhnə, İrəvan xanlığı qazisinin şəhadətnaməsi, «Qurani-Kərim»dən müxtəlif xətt üslubları ilə yazılmış dualar, müxtəlif zamanlarda Məkkədən, Mədinədən və Məşhəddən qiymətli və əziz xatirə kimi gətirilən müxtəlif dini hədiyyələr və digər müxtəlif əşyalar.

Bu kitabın III cildinə daxil edilmiş, Tofiq Hüseynzadənin «Miskin Abdal – Qeyb Ərəni, Təsəvüf Piri» adlı elmi-tədqiqat əsərində Miskin Abdalla bağlı son dərəcə dəyərli, obyektiv tarixi, elmi məlumatlar verilmişdir.



Miskin Abdal
(Tofiq Hüseynzadənin ulu babası)
(1430 – 1535)



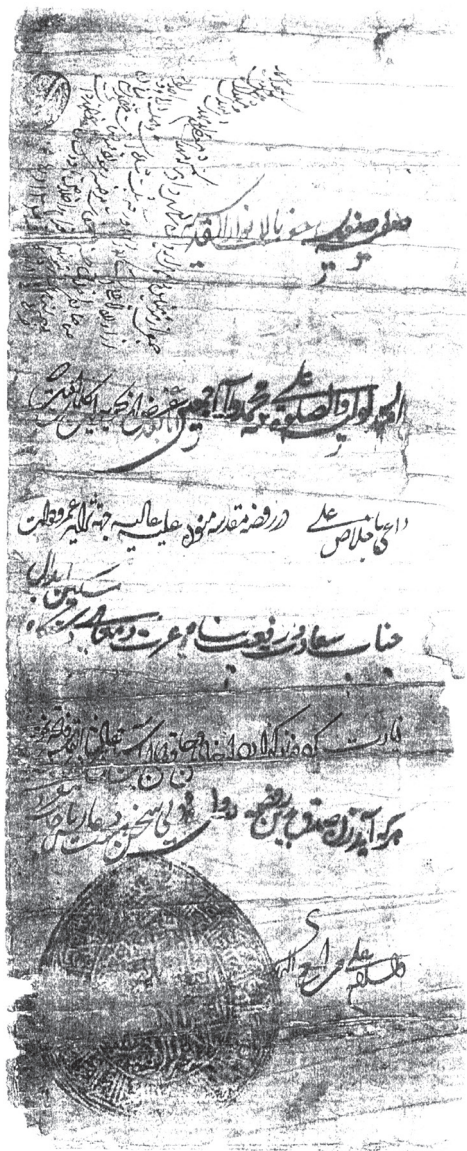


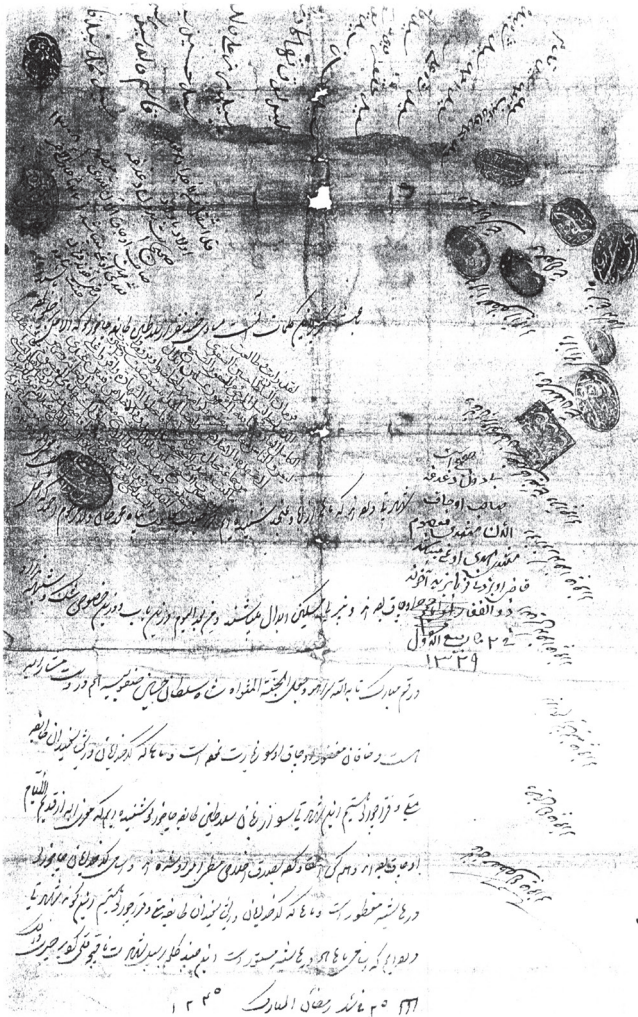


Səfəvilər şahı I Şah İsmayıl Xətai
(17.07.1487 – 23.05.1524)

**I Şah İsmayıl Xətai
tərəfindən Miskin
Abdalın adına verilmiş
1515-ci il tarixli fərman**

Fərmanın məzmunu:
«Ey mömin insanlar,
Miskin Abdal mötəbər
şəxsdir, ona sidq ürək-
lə inanın, nə mətləbiniz
varsa ondan diləyin!»





**Şah İsmayıl Xətəinin 1515-ci ildə Miskin Abdalın adına
verdiyi fərman 1820-ci ildə Göyçədəki Çaxırlı kənd
kəndxudası tərəfindən yenidən təsdiq edilmişdir.**



**Qədim Göyçə mahalında Basarkeçər rayonunun
Sarıyaqub kəndində Miskin Abdalın yaşadığı evin yerində
tikilmiş, Tofiq Hüseynzadənin yaşadığı ev (foto - 1986)**



**Qədim Göyçə mahalında Basarkeçər rayonunun
Sarıyaqub kəndində Miskin Abdalın qızı
Məleykənin yaşadığı – «Miskin Abdal ocağı» olan
evin ön divarındakı yazılı daş (foto - 1986)**



Miskin Abdalın oğlu Şadman



Təbrizli Sənubər
(Miskin Abdalın ilk həyat yoldaşı)

Tofiq Hüseynzadənin soykökü

Tofiq Hüseynzadə – 20 sentyabr 1946-cı il tarixdə Qərbi Azərbaycanın Göyçə mahalının Basarkeçər (11.06.1969-cu il tarixdən Vardenis adlanır) rayonunun Sarıyaqub kəndində doğulmuşdur.

Sarıyaqub kəndinin XIX əsrədək adı, Tofiq Hüseynzadənin ulu babası, Səfəvilərin böyük dövlət xadimi, diplomat, təsəvvüf – sufi ideologiyası olan «Səfəviyyə» təriqətinin böyük Pir və Övliyası, hərbi sərkərdə, sufi şair, Haqq aşiqliyinin (aşıqlığın) əsasını qoymuş, qopuzdan saza, ozandan aşığa keçidin banisi, çoxsaylı təsəvvüf məqam və hallarını rəmzləşdirən musiqi bəstələrinin – aşiq havalarının müəllifi, Allahdan ilahi hikmət, fəzilət və kəramətlər verilmiş, möcüzələr sahibi – «Ocaq» kimi tanınmış, «Ricalül-Qeyb» – «Qeyb Ərəni» Miskin Abdalın (əsl adı Hüseyn Məhəmməd oğludur) mənsub olduğu «Zərgərli» tayfasının adı ilə Zərgərli olmuşdur. Miskin Abdal da 1430-cu ildə həmin kənddə doğulmuş və 1535-ci ildə kənd qəbristanlığında dəfn olunmuşdur. Kənd I Şah İsmayıl Xətai tərəfindən Miskin Abdala bağışlanmışdır. Miskin Abdalla bağlı kitabın III cildində daha ətraflı məlumat verilmişdir. Kənd XIX əsrdən Miskin Abdalın oğlu Şadmanın, onun oğlu Kərbalayi Qənbərin, onun oğlu Yağnalının, onun oğlu Yaqubun, onun oğlu Hüseynin, onun oğlu İsmayılın, onun oğlu Məhəmmədin, onun oğlu Yafəsin, onun oğlu Hacı Mehdi-nin, onun oğlu Kərbalayi Qənbərin oğlu – XIX əsrdə yaşamış, rəngi sarı olduğuna görə «Sarı» ləqəbi ilə tanınmış Yaqub Ağanın adı ilə «Sarıyaqub» adlanmışdır. Tofiq Hüseynzadənin ulu babası Məşədi Hasan isə Sarı Yaqubun qardaşı olmuşdur.

Kənd Basarkeçər şəhərindən 13 km cənub-şərqdə yerləşmiş, kəndi Məzrə çayı iki yerə bölmüşdür. Məzrə çayı öz mənbəyini Yelli dərə, Keyti dağı, Əyriqar və Şah İsmayıl Xətəinin oyaqlarından olan, çox heyran olub, sevib, gəzdirdi «Sarıyer» yaylağından götürürdü. 19.04.1991-ci ildən Sarıyaqub kəndinin adı dəyişdirilərək «Çaxkadzor» adlanır. Sarıyaqub Göyçə gölünün şərqində Kiçik Qafqaz silsiləsinin ətəyində yerləşirdi. Kənd Böyük Qaraqoyunlu, həmçinin, ölü kənd olan Kiçik Qaraqoyunlu, Aşağı Şorca, Daşkənd, Qoşabulaq, Qayabaşı, Nərimanlı kəndləri və qismən Basarkeçər şəhərinin ərazisi ilə həmsərhəd idi. Kəndin eni təxminən 2, uzunluğu çay, dərə boyu təxminən 4 km idi.

Kəndin məşhur yerləri Miskin Abdalın vaxtilə yaşadığı evin arxasında onun duası ilə bir ildırım çaxması – möcüzə nəticəsində böyük qaya parçalanmasından qayanın içindən fışqıran və yeganə oğlu Şadmanın adı ilə adlanan «Şadmanlıların bulağı», həmin bulağın üstündə olan qaya - «Şadmanlıların qayası», «Miskin Abdalın həyətinə qeybdən gələn maralların bölündüyü yeri bildirən «Buğabölünən», həmçinin «Daraman», «İlan qayası», «Qızıl qaya», «Ağ daşlar», «Şirvi təpəsi», «Xəlvir təpəsi», «Qüzey», «Güney dərəsi», «Uğuz (Göyçədə «Oğuz»a «Uğuz» deyilirdi) qəbristanlığı» və sair yerlər idi.

Kəndin əhalisi, əsasən Miskin Abdalın yeganə oğlu Şadmanın adı ilə «Şadmanlı»lar tayfası, yeganə qızı Məleykənin (həyat yoldaşı əmisi oğlu olmuşdur) törəmələrindən olanların adı ilə (Miskin Abdalın vəsiyyətinə əsasən, qızı Məleykədə saxlanılan şəxsi əşya və sənədləri «Ocaq» kimi ziyarət edildiyindən) «Ocaqlı» tayfası, həmçinin kəndə – Miskin Abdal Ocağına müxtəlif yerlərdən, o cümlədən Qərbi Azərbaycanın Qarakilsə rayonundan (Quqark rayonunun Hollavar və sair kəndlərindən) və digər bölgələrdən pənah gətirmiş «Töstülü» (o cümlədən Mövlaverdilər) və sair nəsilərdən ibarət olmuşdur.

1873-cü il siyahıya alınmasına əsasən, Sarıyaqub kəndinin əhalisinin sayı 294, 1886-cı ildə 416, 1897-ci ildə 436 nəfər olmuşdur. Qafqaza heç bir aidiyyatları olmayan, Balkan yarımadasından Van gölünün ətrafına köçüb gəlmiş frigiyalıların bir kantonu olan, Fridiya dövləti dağıldıqda indiki Suriya ərazisinə köçmüş, bizim eranın əvvəllərində isə çox az sayda olmaqla Ərmən bölgəsinə də gəlmiş (Heredota görə), XIX əsrdən Rusiya İmperiyası tərəfindən İran və Osmanlı ərazilərindən Qərbi Azərbaycan (indiki Ermənistan) torpaqlarına, o cümlədən Göyçə mahalına köçürülmüş ermənilərin törətdikləri qırğınlar nəticəsində kəndin əhalisi digər kəndlərin əhalisi kimi qaçqın vəziyyətinə düşərək, Azərbaycanın bölgələrinə pənah gətirmişdir. Təsadüfi deyildir ki, ermənilər Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ərazilərinə İranın Marağa şəhərindən köçürülmələrinin 150 illiyi münasibətilə 1978-ci ildə Ağdərə rayonunun Şıxarx qəsəbəsi ərazisində «Marağa-150» adlı abidə də ucaltmışdılar ki, münaqişə zamanı – 1988-ci ildə həmin abidəni qəsdən dağıtmışlar. Ermənistan adlanan ərazilərdən Azərbaycanlıların ilk kütləvi köçü 1905-ci ildə olmuşdur. Sonradan kənd əhalisinin bir hissəsi doğma vətəninə qayıtmışdır. 1908-ci ildə kənddə 385, 1914-cü ildə 675, 1916-cı ildə 651 nəfər yaşamışdır. 1918-1919-cu illərdə baş vermiş yeni «erməni-müsəlman müharibəsi» nəticəsində 1919-cu ilin 13-20 aprel tarixlərində kəndin əhalisi doğma yurdlarını tərk etməyə məcbur olmuş, 1920-ci ildə Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra əhalinin yalnız bir hissəsi kəndə qayıtmışdır. 1922-ci ildə kənddə 343, 1926-cı ildə 377, 1931-ci ildə 471, 1987-ci ildə 1780 nəfər yaşamışdır. Bundan başqa, 1946-cı ilin köçürmə siyasəti nəticəsində həmin və sonrakı illərdə kənddən ayrı-ayrı ailələr Azərbaycanın müxtəlif rayonlarına köçmüş, sonuncu dəfə 1988-ci ilin məlum hadisələri nəticəsində kəndin 1800-ə yaxın

sakini doğma yurdlarını tərk etməyə və Azərbaycanın rayon və kəndlərinə pənah aparmağa məcbur olmuşlar.

Tofiq Hüseynzadənin mənsub olduğu Zərgərli – Şadmanlı tayfası Göyçə mahalında ən tanınmış, ziyalı, çox nüfuzlu tayfalardan biri olmuşdur. Tofiq «Şadmanlılar»ın «Məşədi Hasanlı» nəslindən olmuşdur. Məşədi Hasanın oğlu – ulu babası Miskin Abdalın (Hüseyn Məhəmməd oğlunun) adını daşıyan Hüseyn 1836-cı ildə Sarıyaqub kəndində doğulmuş, Göyçənin çox nüfuzlu şəxslərindən olmuş, 110 il ömür sürmüş, 1946-cı ildə vəfat etmiş və kənd qəbristanlığında dəfn olunmuşdur. Hüseynin 17 övladı (oğlu) olmuş, ilk 12 oğlan uşağının heç biri həyatda qalmamış, körpə yaşlarında vəfat etmiş, 5 oğlu, o cümlədən 13-cü oğlu – Paşa və ondan sonra 4 oğlu: Hasan, Abuzər, Ziyad və İsrafil isə sağ qalmışlar. Oğlanlarının hamısı öz dövründə məsul dövlət vəzifələrində çalışmış, Göyçə mahalında böyük hörmət və nüfuz sahibi olmuşlar.

Tofiqin babası Həsənov Paşa Hüseyn oğlu – 1903-cü ildə Basarkeçər rayonunun Sarıyaqub kəndində doğulmuşdur. Paşa evin böyük övladı olmuş, əvvəllər ticarətlə məşğul olmuş, sonralar Basarkeçər rayon poçt və rabitə şöbəsində işləmiş, 28.03.1942-ci il tarixdə II Dünya müharibəsi ilə əlaqədar keçmiş SSRİ-nin «Qızıl Ordu» sıralarına çağırılıb, cəbhəyə yollanmış, Şimali Qafqaz cəbhəsində döyüşlərdə böyük şücaətlər göstərərək müxtəlif orden və medallarla təltif olunmuş, sonuncu xidmət yeri 19 saylı hərbi hissə olmuş, 04.12.1942-ci il tarixdə faşistlərlə qızğın döyüşlərin birində onlarla faşist hərbi qulluqçusunu məhv edərək, qeyri-bərabər döyüşdə özü də qəhrəmancasına həlak olmuş, Rusiyanın Şimali Osetiya Respublikasının Darkqox rayonunun Darq-Kox stansiyasından 2 km cənubda böyük ehtiramla dəfn olunmuşdur. Paşanın 4 övladı olmuş, oğlanları: Məhəmməd

(Tofiqin atası) və Lətif, qızları isə Sürəyya və Lalə olmuşlar, onların hamısının nəvə, nəticə və kötücələri vardır.

Paşanın kiçik qardaşları Hasan, Abuzər, Ziyad və İsrafil olmuşlar. Hasan və İsrafil də II Dünya müharibəsində iştirak edərək, hər biri çoxsaylı faşist hərbi qulluqçularını məhv edərək, böyük qəhrəmanlıqlar göstərməklə müxtəlif orden və medallarla təltif olunmuş, düşmənlə açıq döyüşlərdə qəhrəmancasına həlak olmuşlar.

Belə ki, Həsənov Hasan Hüseyn oğlu – 1904-cü ildə Sarıyaqub kəndində doğulmuş, çox savadlı mühasib olmuş, əvvəlcə Basarkeçər rayonunun Zod kəndində mühasib, sonradan Basarkeçər rayon maliyyə şöbəsində baş mühasib işləmiş, 28.08.1942-ci il tarixdə səfərbərliklə əlaqədar Qızıl Ordu sıralarına çağırılaraq, Şimali Qafqaz cəbhəsində döyüşlərdə iştirak etmiş, sonuncu xidmət yeri 131 saylı hərbi hissə olmuş, 1943-cü ilin dekabr ayında faşistlərə qarşı döyüşdə qəhrəmancasına həlak olmuş, Krasnodar vilayətinin Slavyansk rayonunun «Ot-rub-7» məntəqəsindən 400 metr qərbdə dəfn olunmuşdur. İki qız övladı olmuşdur.

Həsənov Abuzər Hüseyn oğlu – 1907-ci ildə Sarıyaqub kəndində doğulmuş, II Dünya müharibəsi illərində Sarıyaqub kənd kolxozunda briqadir vəzifəsində çalışmışdır. Ulu babası Mis-kin Abdalda olduğu kimi, Abuzərdə də Allahın ən sevimli bəndələrinə, Peyğəmbərlərə, onların yer üzündə mənəvi varisləri, xələfləri sayılan Vəlilərə – Abdallara əta etdiyi böyük kəramət olan, təsəvvüfdə – sufizmdə «Tayyi-zaman» və «Tayyi-məkan» adlandırılan, zaman və məkan sərhədlərini aşaraq, eyni vaxtda iki zaman daxilində və ya iki yerdə görülməyi qabiliyyətləri – möcüzələri olmuşdur. Bu barədə Sarıyaqub kənd ağsaqqalları və ağbirçəklərinin söyləmələrinə əsaslanaraq Göyçə folkloruna

dair kitablarda məlumatlar verilmişdir. O, evli olmuş, Əvəz adlı 1 uşağı olub, qısa müddət sonra vəfat etmiş, özü də 1940-cı ildə vəfat etmişdir.

Həsənov Ziyad Hüseyn oğlu – 1910-cu ildə Sarıyaqub kəndində doğulmuş, Basarkeçər rayon partiya komitəsində təlimatçı, müharibə illərində isə bir neçə kənddə: Basarkeçər rayonunun Zod, Zərzibil (sonrakı adı Zərkənd), Ağkilsə və Qayabaşı kəndlərinin kolxoz sədri vəzifələrində çalışmaqla, müharibənin gətirdiyi dözülməz çətinliklər şəraitində, həm cəbhənin taxıl və digər ərzaq məhsulları ilə təmin edilməsində böyük işlər görmüş, həm də arxa cəbhədə qalan ailələrin yaşayışının, maddi vəsaitlərlə təminatının qarşılanmasında son dərəcə qeyrətli, məğrur, əməlisaleh, xeyirxah, səxavətli, qayğıkeş bir rəhbər kimi misilsiz xidmətlər göstərmiş, Göyçədə bütün mahal əhalisinin sevimlisinə çevrilmiş, Göyçə mahalında ona, ən hörmətli şəxslər barəsində işlədilən, yüksək ehtiram əlaməti olaraq, «Lələ» deyə müraciət olunmuş, əhali tərəfindən ona şeirlər qoşulmuş, xalqın hafizəsinə əbədi həkk olunmuşdur. Ziyad 1967-ci ildə ailəlikcə Qazax rayonunun Barxudarlı kəndinə köçmüş, 10.11.1986-cı ildə vəfat etmişdir. Oğlu Qədir 1937-ci ildə, Eldar isə 1942-ci ildə doğulmuş, Qədir subay olmuş, 1969-cu ildə bədbəxt bir hadisənin qurbanı olaraq vəfat etmiş, Eldar isə ailəlikcə həmin kənddə yaşamış, 1992-ci ildə Barxudarlı kəndi mənfur qonşular, Ermənistan tərəfindən işğal edildikdən sonra Qazax şəhərinə köçüb orada yaşamış, Eldar 2013-cü ildə vəfat etmiş, onun övladları Qazax şəhərində yaşayırlar.

Həsənov İsrəfil Hüseyn oğlu – 1912-ci ildə Sarıyaqub kəndində doğulmuş, ayrı-ayrı tarixlərdə Basarkeçər rayon ticarət təftiş idarəsinin müdiri, Basarkeçər rayon prokurorluğunda prokuror köməkçisi, rayon məhkəməsində də məsul vəzifələrdə

çalışmış, 23.06.1941-ci il tarixdə Ordu sıralarına çağırılmış, bir müddət zabit kursu keçdikdən sonra, zabit rütbəsində komandir kimi cəbhəyə yollanmış, peşəkar komandir olmaqla Berlinədək şərəfli döyüş yolu keçmiş, 28.04.1945-ci il tarixdə, Böyük Qələbənin elan edilməsinə 10 gün qalmış Berlin şəhərində küçə döyüşləri zamanı qəhrəmancasına həlak olmuş və yəqin ki, elə Berlin şəhərində də dəfn olunmuşdur. Hazırda, onun qəbrinin konkret harada yerləşməsi barədə dəqiq məlumat əldə etmək mümkün olmamışdır. O, cəbhəyə getməmişdən bir neçə ay əvvəl evlənmiş, övladı olmamışdır.

Tofiqin əmisi Hüseynov Lətif Paşa oğlu – 22.07.1929-cu ildə Sarıyaqub kəndində doğulmuş, əvvəl kənd kitabxanasında, daha sonra uzun müddət kənd orta məktəbində müəllim işləmiş, ahıl yaşlarında isə məktəbin təsərrüfat müdiri vəzifəsində çalışmışdır. Lətif Hüseynov da 1988-ci ilin məlum hadisələri ilə əlaqədar doğma vətəni – Sarıyaqub kəndindən Sumqayıt şəhərinə köçmüş, 12.12.2009-cu ildə vəfat etmiş, Mehdiabad qəbristanlığında dəfn olunmuşdur. Onun 5 övladı olmuş, Elyar adlı oğlu doğulduqdan bir müddət sonra vəfat etmiş, Səadət, Nəcibə, Leyla və Kəmalə adlı 4 qız övladından nəvə və nəticələri vardır.

Tofiq Hüseynzadənin atası Hüseynov Məhəmməd Paşa oğlu (18.06.1927 – 11.10.1981) çox nüfuzlu, istedadlı, xarizmatik şəxsiyyət kimi nəinki Göyçə mahalı və Qərbi Azərbaycanda (Ermənistanda), həmçinin Azərbaycanda da yaxşı tanınmışdır. Məhəmməd Sarıyaqub kəndində yaşadığı müddətdə Basarkeçər rayonunda əvvəllər tikintidə sürücü kimi çalışmış, həmçinin bir müddət Sarıyaqub kənd məktəbində müəllimlik etmiş, 1964-cü ildə Qazax rayonunun Barxudarlı kəndinə köçdükdən sonra isə orada «Didvan» gölünün tikintisində mütəxəssis kimi çalışmış,

1969-cu ildə ikinci dəfə ailə qurmuş və Yevlax şəhərində yaşamış, orada yaşadığı müddətdə «Yevlax rayonunun ilkin emalı və tədarükü fabriki»ndə müxtəlif məsul vəzifələrdə çalışmış, ikinci evliliyindən də iki oğlu – 1970-ci ildə Ərəstun, 1977-ci ildə Hüseyn doğulmuş, hazırda ailələri ilə birlikdə Ərəstun Yevlax şəhərində, Hüseyn isə Ukrayna Respublikasında yaşayırlar.

Tofiqin anası Məsimova (Hüseynova) Firəngiz Budaq qızı (1920-2016) isə tarixdə böyük Övliya kimi tanınmış, məşhur «Sarı Saltuq Ocağı»ndan – «Qızılhacılı» tayfasından olub, həmin rayonun Daşkənd kəndindəndir.

Tofiq Hüseynzadə ailədə iki övlad olmuşlar. Qardaşı Rafiq Hüseynov (Hüseynzadə) 1948-ci ilin fevral ayında (sənədlərə əsasən 01.06.1948-ci il tarixdə) doğulmuş, 1965-1971-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun müalicə-profilaktika fakültəsində təhsil almış, 1971-ci ildə oranı onkoloq-cərrah ixtisası üzrə əla qiymətlərlə bitirmiş, 02.08.1971-ci il tarixdən Qazax rayon mərkəzi xəstəxanasında onkoloq-həkim kimi fəaliyyətə başlamış, 02.12.1971-ci il tarixdə onkoloji xəstəlikdən vəfat etmişdir. Rafiqin 1967-1971-ci illərdə qələmə aldığı, sağlığında Bakı şəhərində nəşr olunan «Tibb kadrları uğrunda» qəzetində dərc olunmuş, habelə dərc olunmasa da əlyazmalar şəklində qorunub-saxlanılan, mənəviyyat xəzinəsinin inciləri olan gözəl şeirləri, özündən sonra həyatda qalan yeganə xatirələridir. Rafiq Hüseynzadənin həmin şeirləri, qardaşı Tofiq Hüseynzadənin oğlu Mehdi Hüseynzadə tərəfindən toplanılaraq, 2018-ci ilin mart ayında «Bu gündən sabahıma xatirə» adlı şeirlər kitabında nəşr olunmuşdur. Tofiqin Şərqiyyə adlı bacısı və Xəlid adlı qardaşı da uşaq yaşlarında vəfat etmişlər.

Qeyd etdiyimiz kimi, Tofiq Hüseynzadənin, hər iki tərəfdən soykökü Seyyid övliyalara bağlıdır.



Paşa Hüseyn oğlu Həsənov (Tofiqin babası)
(1903 – 04.12.1942)



Abuzər Hüseyn oğlu Həsənov (Paşanın qardaşı)
(1907 – 1940)



Ziyad Hüseyn oğlu Həsənov (Paşanın qardaşı)
(1910 – 10.11.1986)



İsrafil Hüseyn oğlu Həsənov (Paşanın qardaşı)
(1912 – 28.04.1945)



Lətif Paşa oğlu Hüseynov (Tofiqin əmisi)
(22.07.1929 – 12.12.2009)



Məhəmməd Paşa oğlu Hüseynov (Tofiqin atası)
(18.06.1927 – 11.10.1981)



Firəngiz Budaq qızı Məsimova (Hüseynova) (Tofiqin anası)
(1920 – 25.08.2016)



Rafiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə (1948 – 1971)
(Tofiq Hüseynzadənin qardaşı)

Tofiq Hüseynzadənin həyatı haqqında qısa məlumat

Tofiq Hüseynzadə 1954-1962-ci illərdə Basarkeçər rayonunun Sarıyaqub kənd orta məktəbinin 1-8-ci siniflərində təhsil almış, 1962-1964-cü illərdə həmin rayonun Daşkənd kənd orta məktəbində 9-cu sinfi, Sumqayıt şəhərində isə 16 saylı orta məktəbin 10-cu sinfini bitirmiş, parlaq zəkası, fitri istedadı ilə həmyaşıdlarından seçilmişdir. 1964-cü ildə atası Məhəmməd ailəlikcə, Sarıyaqub kəndindən bir neçə ailə ilə birlikdə Qazax rayonunun Barxudarlı kəndinə köçmüş, 1972-ci ilədək, 8 il orada yaşamışlar. Tofiq qəlbinin dərinliyində «aktyorluq» peşəsinə yiyələnmək arzusunda olduğundan, ilk dəfə, Bakı şəhərində ali məktəbə müvafiq ixtisas üzrə qəbul zamanı ixtisas fənnlərindən müvəffəqiyyət qazansa da, qabiliyyət imtahanı zamanı məqbul həddi aşma bilməmiş, bundan sonra Qazax rayonunda yaşadığı 1966-1971-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda ali təhsil almış, həmin müddətdə, eyni zamanda 11.08.1970–19.07.1972-ci il tarixlərində Qazax rayonunun Barxudarlı kənd məktəbində müəllim işləmişdir.

1970-ci ildə həmin kənddən Musayeva (Hüseynova) Zəfirə İsgəndər qızı ilə evlənmişdir. 1972-ci ilin iyulunda ailəsi və valideynləri ilə birlikdə Qazax rayonundan Basarkeçər rayonunun Sarıyaqub kəndinə köçmüş və 1988-ci ilin məlum hadisələrinə qədər orada yaşamışdır.

23.08.1972-ci il tarixdən, doğulduğu Sarıyaqub kənd orta məktəbində müəllim işləmişdir.

1971-ci ilin noyabr ayının 6-da böyük oğlu Xəyyam dünyaya gəlmişdir.

1972-ci ilin noyabr ayının 6-da Tofiq Hüseynzadənin oğlu Vüqar doğulmuşdur.

Tofiq Hüseynzadə 1972-ci ildən anadan olduğu Sarıyaqub kəndində müəllimlik fəaliyyətini davam etdirmişdir. Müəllimliklə yanaşı 1979-cu ilin noyabr ayının 5-dən Basarkeçər rayon qəzetində («Vardenis» qəzeti) ədəbi işçi işləmişdir. 1982-ci ildən Kommunist Partiyasına üzv qəbul olunmuşdur. 1986-cı ilin noyabr ayının 1-dən isə qəzetin kənd təsərrüfatı şöbəsinin müdiri vəzifələrində çalışmışdır.

19.05.1976-cı ildə oğlu Mehdi, 01.08.1977-ci ildə qızı Nuranə, 19.03.1980-ci ildə kiçik oğlu Rafiq (mərhum qardaşı Rafiqin adını qoymuşdur) doğulmuşdur.

11.10.1981-ci il tarixdə Tofiqin atası Məhəmməd Paşa oğlu Hüseynov (18.06.1927–11.10.1981) vəfat etmişdir.

1987-ci ildə Tofiq Hüseynzadə SSRİ Jurnalistlər Birliyinə üzv qəbul olunmuşdur.

Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları nəticəsində Tofiq Hüseynzadə 1988-ci ilin dekabr ayında ailəlikcə əvvəlcə Qazax rayonuna, 1989-cu ildə isə Bakı şəhərinə köçmüş, Bakı şəhərində 143 sayılı orta məktəbdə müəllim işləmiş, eyni zamanda jurnalist kimi fəaliyyət göstərmiş və elmi araşdırmalarını davam etdirmiş – Yeni Azərbaycan Partiyasının mətbuat orqanı olan «Yeni Azərbaycan», həmçinin «Millət», «Haqq yolu» və digər qəzetlərdə jurnalist kimi fəaliyyət göstərmiş, Milli Elmlər Akademiyasının Folklor İnstitutunda Göyçə folklorunun toplanılması və araşdırılması istiqamətində ciddi elmi-tədqiqat işləri aparmışdır.

Tofiq Hüseynzadə 2006-cı ilin noyabrın 13-də ömrünün 60 yaşında vəfat etmiş, Mehdiabad qəsəbə qəbristanlığında dəfn olunmuşdur.

Anası Hüseynova (Məsimova) Firəngiz Budaq qızı 2016-cı ilin avqust ayının 25-də vəfat etmişdir.

Tofiq Hüseynzadənin 4 oğlu, 1 qızı vardır. Onlardan başqa, 1974-cü ildə Nuranə adlı qızı doğulmuş, o, 7 aylığında vəfat etmişdir. Həmçinin, 20.02.1975-cü ildə doğulan oğluna babası Paşanın adını qoymuş, o, 2 aylığında vəfat etmişdir.

Tofiq Hüseynzadənin 9 nəvəsi vardır. Həyat yoldaşı Zenfira Hüseynova evdar qadındır. Tofiq Hüseynzadə yüksək mənəviyyata malik ziyalı, şair, müəllim, jurnalist, tədqiqatçı folklorşünas, elm xadimi, xarizmatik şəxsiyyət, ailə başçısı kimi həyatını övladlarının təlim-tərbiyəsinə həsr etmiş, bu işə xüsusi əhəmiyyət vermiş, bu səbəbdən bütün övladları gözəl tərbiyə və təhsil almış, sayılıb-seçilən şəxsiyyətlər olmuşlar.

Böyük oğlu **Xəyyam Hüseynzadə** 06.11.1971-ci il tarixdə doğulmuşdur, Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasını bakalavr və magistr pillələrində fərqlənmə diplomları ilə bitirmişdir, Binəqədi Neft-Qaz çıxarma idarəsində mühəndis işləyir, 2 oğlu var. Onun böyük oğlu Xalid Bakı Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinin 1-ci kursunda, kiçik oğlu Xanlar orta məktəbin 10-cu sinfində oxuyur.

Oğlu **Vüqar Hüseynzadə** 06.11.1972-ci il tarixdə doğulmuşdur, Bakı Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsini bitirmişdir, ədliyyə orqanlarında zabıt kimi mayor rütbəsində xidmət etmiş, hazırda təqaüddədir. Onun oğlu İlqar orta məktəbin 10-cu sinfində oxuyur.

Oğlu **Mehdi Hüseynzadə** 19.05.1976-cı il tarixdə doğulmuşdur, Bakı Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsini bitirmişdir, Azərbaycan Respublikası Hərbi Prokurorluğunun Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə istintaq idarəsinin rəisi vəzifəsində işləyir. Şadman və İlham adlı iki oğlu, Nigar adlı qızı var, orta məktəbdə oxuyurlar.

Qızı Nuranə Hüseynzadə 01.08.1977-ci il tarixdə doğulmuşdur, Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin müalicə işi fakültəsini bitirmişdir, Elmi-Tədqiqat Ağ ciyər xəstəlikləri İnstitutunda şöbə müdiri vəzifəsində işləyir. Onun Sevil adlı məktəbli qızı var.

Oğlu Rafiq Hüseynzadə 19.03.1980-ci il tarixdə doğulmuşdur, Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin müalicə işi fakültəsini bitirmişdir, hazırda Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin urologiya kafedrasının müəllimidir. Onun Sevinc adlı məktəbli qızı və Toğrul adlı azyaşlı oğlu var. Tofiq Hüseynzadə oğlu Rafiqə sevimli qardaşının adını qoymuş, həmçinin qardaşının nakam qalmış həyatı üçün təsəlli almaqdan ötrü uşaqlıqdan, oğlu Rafiqə həkimlik peşəsini seçməyi məsləhət bilmiş, Rafiq həm öz daxili arzusu və istedadı, həm də atasının məsləhəti ilə həkimlik peşəsini seçmiş, əmisinin həyat yolunu davam etdirərək urologiya ixtisasına yiyələnmişdir. Rafiq savadlı və istedadlı həkim kimi elmi-tədqiqat işləri üzərində gərgin və səylə çalışaraq, gənc yaşlarında – 2008-ci ildə, 28 yaşında tibb elmləri namizədi («tibb üzrə fəlsəfə doktoru»), 2017-ci ildə, 37 yaşında isə «tibb üzrə elmlər doktoru» elmi dərəcələrinə layiq görülərək, Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin urologiya kafedrasında müəllim vəzifəsində fəaliyyət göstərməklə yanaşı, hazırda da elmi-tədqiqat işlərini də uğurla davam etdirir.



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(20.09.1946 – 13.11.2006)



Zenfira İsgəndər qızı Musayeva (Hüseynova)
(Tofiqin həyat yoldaşı)



Xəyyam Tofiq oğlu Hüseynzadə



Vüqar Tofiq oğlu Hüseynzadə



Mehdi Tofiq oğlu Hüseynzadə



Nuranə Tofiq qızı Hüseynzadə



Rafiq Tofiq oğlu Hüseynzadə

Tofiq Hüseynzadənin ədəbi yaradıcılığı

Tofiq Hüseynzadə ədəbi yaradıcılığa məqalə və şeirlər yazmaqla başlamışdır. O, hələ Sarıyaqub kənd orta məktəbində oxuduğu illərdə sinif və məktəb divar qəzetlərinin buraxılmasında, məqalələrin yazılmasında yaxından iştirak etmiş, həmin illərdə Basarkeçər rayonunda nəşr olunan «Bolluq uğrunda» (ilk adı «Qırmızı Basarkeçər», sonuncu adı «Vardenis» olmuşdur) qəzetində məqalələrlə çıxış etmişdir.

Bundan sonra Tofiq, ulu babası Miskin Abdaldan ötürülən genetik və ruhi-mənəvi informasiya yükünün daşıyıcısı kimi gənc yaşlarından şeirlər yazmağa başlamış, özü tərəfindən qorunub saxlanılan və hazırkı kitaba daxil edilən yüzlərcə (750-dən çox) şeirləri isə 1966-cı ildən – 20 yaşından yazdığı şeirlər olmaqla keçmiş SSRİ dövründə ədəbi tənqid və senzuranın tüğyan etdiyi bir dövrdə tezliklə mətbuata ayaq açmış və çoxsaylı şeirləri mətbuatda dərc olunmaqla gənc şair kimi tanınmış, Bakı şəhərində gənc şair, sonradan xalq şairi olmuş Xəlil Rza, İrəvan şəhərində isə şair Hidayətlə (Hidayət Orucov) dostluq etmişdir. Tofiq Hüseynzadənin şeir yaradıcılığı barəsində bundan sonrakı ayrıca bölmədə geniş bəhs edildiyindən onun nəzmdən (şeirdən) kənar, bir folklorşünas tədqiqatçı kimi Azərbaycan, o cümlədən Göyçə folkloru, aşiq yaradıcılığı, həmçinin ulu babası, tarixi şəxsiyyət Miskin Abdalla bağlı apardığı tədqirəlayiq, ciddi elmi araşdırmalar barəsində danışmaq istərdim.

Tofiq Hüseynzadə, 1988-2006-cı illər ərzindəki ədəbi fəaliyyəti çərçivəsində 1430-1535-ci illərdə yaşamış ulu babası

Miskin Abdalın şeirləri və həyatı əsasında ona həsr edilməklə sonradan yaradılmış («Miskin Abdal və Şah İsmayıl», «Miskin Abdal və Sənubər») və bilavasitə onun özü tərəfindən sağlığında yaradılmış («Aslan şah və İbrahim» və «Yetim Hüseyn») dastanlarını – uzun müddət aşuqların repertuarında olmadığı üçün pərakəndə şəkildə, yalnız müəyyən el ağsaqqalları və aşuqlarının yaddaşlarında qalan şifahi dastan mövzularını toplayıb, onların üzərində gərgin və səylə çalışmaları nəticəsində müasir ədəbiyyatşünaslığın bütün parametrlərinə, janr və ölçülərinə cavab verən «Miskin Abdal və Şah İsmayıl», «Miskin Abdal və Sənubər», «Aslan şah və İbrahim» və «Yetim Hüseyn» yazılı dastanları səviyyəsində cilalayaraq, folklorşünaslığımıza və yazılı ədəbiyyatımıza çox qiymətli töhfələrini vermişdir.

Tofiq Hüseynzadə Milli Elmlər Akademiyasının Folklor İnstitutunun apardığı elmi tədqiqatlar çərçivəsində, əsrlərdir Göyçə şifahi xalq ədəbiyyatında mövcud olsa da, yazılı ədəbiyyat səviyyəsinə yüksələ bilməmiş digər çoxsaylı folklor nümunələri – nağıllar, hekayə, rəvayət və sair ədəbi nəsr mövzu növləri üzərində gərgin tədqiqat işləri aparmaqla, Göyçə, eyni zamanda, Azərbaycan folklorşünaslığına dəyərli qatqılar bəxş etmişdir. Həmin əsərlər folklorşünaslığa aid nəşr olunmuş müxtəlif kitablarda, o cümlədən «Azərbaycan folkloru antologiyası» silsiləsindən nəşr olunmuş «Göyçə folkloru antologiyası», 2001-ci ildə Milli Elmlər Akademiyası Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elmi Şurasının qərarı ilə nəşr olunmuş «Miskin Abdal», 2005-ci ildə, sağlığında işıq üzü görmüş, özünün müəllifi olduğu «Səfəvilərin böyük övliyası – Miskin Abdal» kitabında və sair kitab və jurnallarda, mətbuat səhifələrində şifahi xalq ədəbiyyatı inciləri qismində geniş ictimaiyyətə təqdim olunmuşdur.

Həmçinin, Tofiq Hüseynzadə 2003-cü ildən Milli Elmlər Akademiyasının Folklor İnstitutunun dissertantı olaraq, həmin dövrə qədər ümumiyyətlə tədqiq olunmamış, ədəbiyyatşünaslığımız üçün çox ciddi problematik mövzunun ağır yükünü öz çiyinlərinə götürərək, «Aşıq deyişmələrinin poetikası» mövzusunda dissertasiya işini yazmağa başlamışdır. Tofiq Hüseynzadə kimi ciddi üslubu, zəngin təcrübəsi olan bir ziyalımızın bu problemə maraq göstərməsi təsadüfi deyildi. Yaxından tanıdığım üçün belə düşünürdüm. Folklorşünas alimimiz, mərhum professor Mürsəl Həkimovla aşiq yaradıcılığı, deyişmələr ətrafında aparılan fikir mübadilələri, təhlillər, ustad sənətkarların yaradıcılığından gətirilən nümunələr bu problemin bir daha işlənmə gərəkliyini ortaya qoyurdu. Çoxlu söhbətlərdən sonra mərhum professorumuzun məsləhəti ilə aşiq deyişmələrinin dissertasiya səviyyəsində işlənməsi qərarlaşdırıldı. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Folklor İnstitutu bu problem mövzunu folklorşünas tədqiqatçı Tofiq Hüseynzadənin adına təsdiqlədi. Daxilən alqışladım və gərəkli problemin işlənməsi ilə bağlı sevindim. Yadımdadır, mənbələrdə, ayrı-ayrı kitablarda verilən fikir və mülahizələri Tofiq müəllim nə qədər böyük sevgi və maraqla izləyirdi. Hətta tez-tez zəngləşib görüşlərimiz, diskussiyalarımız da olurdu. Onun elmimizə, xalq ədəbiyyatımıza bələdliyinə, bir ziyalı kimi vətəndaşlıq mövqeyinə həmişə rəğbətlə yanaşmış və sevinmişdim. Böyük sufi şairi və mütəfəkkiri Mövlanə Cəlaləddin Ruminin bir sözünü xatırlatmaq yerinə düşər: «Unutmamaq lazımdır ki, kim özünü necə göstərsə göstərsin, onun könül kuzəsində nə varsa, çölünə də töküləcək odur. Elə xas qullar vardır ki, təvazökarlıq içində gizlənib xaricdən boş bir kuzə zənn edilsə də, könüllərindəki damlaların içərisində dibsiz və sahil-siz ümman olmuşlar. Allah onları yanıb, susamış olan aşıqlərə

bir Kövsər suyu kimi ikram etmişdir». Tofiq Hüseynzadə xalq ruhunun, milli-mənəvi yaddaşın ifadəsi və daşınışı anlamında əvəzsiz idi. Elə, ruhunda, varlığında da bunları daşıyırdı. Tofiq Hüseynzadə həmin mövzunu 2 il ərzində müvəffəqiyyətlə araşdıraraq, 2005-ci ildə başa çatdırmışdı. Lakin ömrünün zirvəsində, 60 yaşında – 13.11.2006-cı ildə vaxtsız vəfatı onu həmin dissertasiya işinin müdafiəsini başa çatdırmağa, habelə zəngin elmi yaradıcılığını davam etdirməyə imkan vermədi. Tofiq Hüseynzadənin vaxtsız vəfatından sonra, mənim təşəbbüsüm ilə mərhumun «Aşıq dəyişmələrinin poetikası» mövzusunda dissertasiya işi «Gənclik» nəşriyyatı tərəfindən 22.09.2017-ci il tarixdə monoqrafiya qismində nəşr olunmuş, elm ictimaiyyətinə təqdim olunmuş, «Xalq qəzeti»nin 15.10.2017-ci il tarixli 226-cı sayında bu barədə məqalə verilmiş, «Azərbaycan dövlət radiosu»nun «Xeyirə qənsər» verilişinin 20.02.2018 və 27.02.2018-ci il tarixli buraxılışları da həmin kitaba həsr olunmuşdur. Həmin əsər aşıq dəyişmələrinin tarixi təşəkkülünü, mətn sistemini, poetik mahiyyətini bütün tərəfləri ilə tədqiq edərək, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı tarixində həmin mövzuda ilk və mükəmməl elmi-tədqiqat əsəri olmaqla, geniş ictimaiyyət, xüsusilə bu sahədə elmi-tədqiqat işləri aparan elmi işçilər, filologiya, folklorşünaslıq və aşıq sənəti sahəsində çalışan müəllimlər, magistrant, aspirant, doktorant və tələbələr (bakalavrlar) üçün dəyərli elmi vəsaitdir. Həmin əsər Respublikamızda olan bütün əsas kitabxanalarda, həmçinin «İnternet» saytında («anl.az» (kitab-2017) saytında «Tofiq Huseynzade---Asiq deyisimelerinin poetikasi. indd» başlığı ilə) oxucuların istifadəsindədir.

Tofiq müəllimin ayrı-ayrı vaxtlarda mətbuat səhifələrində nəşr olunan şeirləri və məqalələrini oxumuşdum. Sistemli şəkildə izlədiyim ziyalılarımızdan idi. Xüsusilə, onun folklorşünaslığa,

xalq ədəbiyyatının ayrı-ayrı problemlərinə həsr olunmuş təhlil yazıları böyük əhəmiyyət daşıyırdı. Tofiq Hüseynzadənin XV-XVI əsrlərdə yaşamış ulu babası – Səfəvilərin dövlət xadimi və böyük övliyası, Səfəvi hökmdarı I Şah İsmayıl Xətəinin yaxın silahdaşı olmuş, Səfəvilərin apardığı müharibələrdə güclü sərkərdə kimi ad çıxarmış, böyük sufi şairi, diplomat, Səfəvilərin vahid ideologiyasına çevrilmiş böyük sufi cərəyanı olan «Səfəviyyə» təriqətinin mürşidi və mütəfəkkiri, böyük övliya, Pir, «Ocaq sahibi» (Miskin Ocağı) kimi məşhurlaşmış, həmçinin, aşiq (musiqi) sənətinə, təsəvvüfün məqam və hallarını simvolizə edən çoxsaylı Haqq aşiqi musiqi bəstələrinin – sonrakı adı ilə aşiq havalarının («Baş divanı», «Osmanlı divanı» («Ayaq divanı») və sair) yaradıcısı kimi daxil olaraq, həmin dövrün Azərbaycan (Səfəvilər) mühitində ozan sənətindən Haqq aşiqliyi – aşiq sənətinə keçidin əsasını qoyaraq, aşiq sənətinin banisi kimi tarixə düşən Miskin Abdalla əlaqədar apardığı təqdirəlayiq tədqiqatlar folklorşünaslığımız üçün daha çox önəm daşıyırdı. Demək olar ki, onun bütün araşdırmalarının, düşüncəsinin mühüm bir hissəsini XV-XVI əsr Azərbaycan ədəbi-mədəni fikrinin əvəzsiz istedadlarından biri sayılan Miskin Abdalın həyatı və yaradıcılığı ilə bağlı olanlar təşkil edirdi. «Miskin Abdalın qısa tərcümeyi-halı», «Səfəvilərin böyük övliyası – Miskin Abdal», «Miskin Abdalın sənət dünyası», «Miskin Abdal və onunla bağlı həqiqətlər», «Seyyid Miskin Abdal mənəm, söz mənəm, meydan mənəm» və sair çoxsaylı məqalələrini oxumuşdum. XVI əsrin böyük tarixi şəxsiyyətlərindən, dövlət xadimlərindən olan Miskin Abdalla bağlı elmi-nəzəri fikrimizdə bir informasiya kasadlığı həmişə özünü göstərmişdi. Miskin Abdalın dövlətçilik, diplomatik, fəlsəfi, təsəvvüf-təriqətçilik, ədəbi yaradıcılıq, hərbi-sərkərdəlik və sair çoxşaxəli fəaliyyətləri içərisində, sadəcə

təsəvvüf bəstələri – aşiq musiqisinə bəxş etdiyi musiqi bəstələri – «Baş (Şah) divanı», «Ayaq divanı», «İsmayılı», «Sultani», «İbrahimi», «Heydəri», «Şah qalxdı», «Şah İsmayıl gəraylısı», «Şah sarayı», «Şahsevəni», «Miskini», «Abdalı», «Sənubəri», «Hüseyni», «Dərbəndi», «Göyçə gözəlləməsi», «Göyçə çuxuru», «Göyçə döndərməsi», «Göyçə şikəstəsi», «Göyçə gülü», «Atlandırma», «Paşa köçdü», «Misri», «Oxşarı», «Yedəkləmə», «Dərvişi» və sair havaları onun Azərbaycan və bütövlükdə Türk musiqi dünyasına, aşiq yaradıcılığına verdiyi misilsiz bəstəkarlıq töhfələri olmaqla aşiq yaradıcılığını, musiqisini zirvələrə qaldırmışdır.

Göyçə Türkün mədəniyyət beşiyi olan məkanlardandır. Sözün, sazın ruhunun göyərdiyi, boy göstərdiyi ocaqlardandır. Milli-mənəvi yaddaşımızın qaynaqlarından biri olaraq zəngin məişəti, maddi və mənəvi abidələri ilə həmişə geniş marağa səbəb olmuş və araşdırmalara imkan yaratmışdır. Ozan Cəlil, Ozan Heydər, Ozan İbrahim, Miskin Abdal, Ağ Aşiq, Aşiq Alı, Aşiq Ələsgər, Şişqayalı Aydın, Şair Məmmədhüseyn, Mirzə Bəylər, Hacı Əliş ağa, Usta Abdulla, Aşiq Məhəmməd, Daşkəndli Aşiq Nəcəf, Ağkilsəli Aşiq Nəcəf, Növrəs İman, Şair Əbdüləzim və onlarla digər ustad sənətkarlar Göyçə mühitini bir mədəniyyət ocağı kimi Azərbaycana, Türk dünyasına tanıtmışlar. Tofiq Hüseynzadə də bu ocağın layiqli və sanballı nümayəndəsi kimi sözlə, sənətlə yaşamış və ona böyük dəyər vermişdir.

Tofiq müəllimin gördüyü işlər, öz ata-babalarından, el ağsaqqallarından, yaddaş adamlarından, şəcərə ilə daşınarlardan çıxış etməklə Miskin Abdal kimi böyük övliya haqqında məlumatlarımızı xeyli dərəcədə zənginləşdirmişdi. Əlbəttə, tarixi proses, müharibələr, təbii fəlakətlər maddi, mənəvi mədəniyyət abidələrimizin, ədəbiyyat və incəsənət nümunələrimizin itkisinə

gətirib çıxarmışdı. Bəzən, tariximizin ayrı-ayrı dövrləri, böyük sənətkarlarımızın yaradıcılığı haqqında əsaslı mənbələrə rast gəlməyin çətinliyini yaşayırıq. Məxəzlər, təzkirə və cümlələr bizə çox az informasiyaları gətirib çatdırır. Miskin Abdal kimi böyük şəxsiyyətimiz də eyni aqibətlə üzləşmişdir. Məlum olduğu kimi, XVI əsr Azərbaycan xalqının ictimai, siyasi, mədəni həyatında mühüm mərhələdir. Bu dövrü M.Füzuli, Ş.İ.Xətai, Qurbani əsri kimi də səciyyələndirənlər vardır. Hətta, Azərbaycan intibahının yeni mərhələsi olaraq da mənbələrdə özünə yer tapır. Təbiidir, çünki bu əsrin verdiyi töhfələr əvəzsizliklədir. Sonrakı yüzilliklər, daha çox bu əsrin ənənələri üzərində pərvəriş tapır. Məhz XVI əsri zینətləndirənlər içərisində mühüm rol oynayanlardan biri də Miskin Abdal olmuşdur. Xalqımızın, ədəbiyyatımızın, mənəvi düşüncəmizin yaddaşında Miskin Abdal adı bir milli mənsubluq hadisəsi kimi daşlaşmışdır. Tofiq Hüseynzadə də bu ocağın nümayəndəsi, Miskin Abdalın genetikası və mənəviyyatının, ruhunun daşıyıcısı, nəslinin davamçısı, vətənpərvər, təəssübkeş Azərbaycan vətəndaşı olaraq həmişə ideallara sədaqət göstərmiş, elmimizin, ədəbiyyatımızın keşiyində mərdliklə dayanmışdır.

Miskin Abdalla bağlı tarixi fakt, məlumat və rəvayətlər, həmçinin onun zəngin ədəbi yaradıcılıq nümunələri: yaratdığı çoxlu sufi-təsəvvüf məqam və hallarını rəmzləşdirən bəstələri, sonrakı adı ilə «aşıq-musiqi» havaları, özünün yaratdığı və haqqında sağlığında və ya vəfatından sonra yaradılmış dastanlar, özünün yazdığı müxtəlif janrda çoxsaylı şeirləri – zəngin ədəbi irsinin toplanılıb, nəşr edilməsi nə qədər məsuliyyətli və ağır zəhmət tələb edən iş idisə, Tofiq Hüseynzadə bu işi çox böyük həvəs və peşəkarlıqla yerinə yetirərək, öz ulu babası və Azərbaycan tarixi, ədəbiyyatı qarşısında misilsiz xidmətlər göstərmişdir.

Tofiq Hüseynzadənin ulu babası Miskin Abdalla bağlı araşdırmaları, gərgin zəhməti onun zəngin irsinin toplanılması və onunla bağlı əsl həqiqətlərin üzə çıxmasında misilsiz rol oynamışdır. Tofiq Hüseynzadə ilə bağlı kitab və jurnallarda nəşr olunmuş aşağıdakı fikirləri oxuculara çatdırmağı özümə borc bilirəm:

Hüseyn İsmayılov (Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Folklor İnstitutunun sabiq direktoru, filologiya elmləri doktoru): «Böyük el sənətkarı ilə bağlı ən böyük həqiqətlərin yeganə qaynağı və ünvanı əsrlərdən bəri göyçəlilərin müqəddəs ziyarətgahı, iman, güman yeri olan Miskin Abdal ocağıdır, Göyçənin Sarıyaqub kəndində Miskin Abdalın doğulduğu, övladlarının 1988-ci ilin məlum hadisələrinə qədər yaşayıb-yaratdığı doğma ocaqdır. Məhz bu səbəbdəndir ki, Miskin Abdal nəslinin həqiqi varislərindən olan Tofiq Hüseynzadənin öz ulu babası ilə bağlı son illərdə apardığı axtarışlar diqqəti daha çox cəlb etməkdədir. O, Sarıyaqub kəndinin dünya yorub, yola salmış nurani, pirani ağsaqqal və ağbirçəklərinin dillərindən düşməyən əfsanələri, rəvayətləri, şeir və dastanları, «Ocağa» sahiblik edən qohum-əqrəbələrinin Miskin Abdalla bağlı zaman-zaman, nəsillərdən-nəsil-lərə ötürdüləri ölməz həqiqətləri böyük məhəbbətlə toplayıb, bir araya gətirmiş, bir çox qaranlıq mətləblərin obyektiv elmi şərhinə gözəl imkanlar yaratmışdır. Sənətkarla bağlı söylənilən fikirlərin, mübahisəli məqamların dürüstləşdirilməsində onun apardığı axtarışların mühüm əhəmiyyəti vardır». (*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Ədəbiyyat İnstitutunun Elmi Şurasının qərarı ilə 1999-cu ildə çap olunmuş «Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər» kitabındakı (VIII cild, s.104) «Miskin Abdalın şəxsiyyəti və taleyi (uydurmalar, həqiqətlər) başlıqlı elmi-tədqiqat yazısından*).

Azad Ozan Kərimli: «Miskin Abdalın oğul törəməsi Tofiq Hüseynzadənin dərin, qeyrətli çalışmaları və filoloji elmlər doktoru, professor Hüseyn İsmayılovun araşdırmaları nəhayət ki, siyasi və saz-söz mədəniyyət tariximizdə ən böyük qondarmaçıqlıqlarından birinə son qoydu. Miskin Abdal tariximizdə Dədə Qorqud səviyyəli azman şəxsiyyətlərdən biridir və bəlkə də, ondan üstündür. Miskin Abdalı çağdaş anlamda professional, yüksək səviyyəli Göyçə aşiq məktəbinin ilki, bir növ mürşidi, xeyir-dua verəni, ustadlar ustadı saya bilərik» (*«Musiqi dünyası» jurnalının 2000-ci il tarixli 1 №-li sayında (s.68) dərc olunmuş «Göyçə aşiq məktəbi» adlı məqaləsindən*).

Gülxani Pənah: «Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra Miskin Abdalın yaradıcılığının toplanılmasında «canlanma» yaranmış və Miskin Abdal nəslinin layiqli davamçısı, təkcə genetik deyil, həm də ruhani bağlılığı, mənəvi-əxlaqi kamilliyi ilə ulu babasının yolunu davam etdirən Tofiq Hüseynzadənin ulu babası haqqında gərgin araşdırmaları, professor Hüseyn İsmayılovun və digər folklorşünasların zəhməti sayəsində onun çoxsaylı şeirləri və ədəbi yaradıcılığı (dastanları, aşiq mahnıları – bəstələri və sair) toplanılaraq nəşr edilmişdir.» (*Gülxani Pənah «Saz-söz sənətkarları – Dədə Şəmşir» Bakı, 2013*).

Tofiq Hüseynzadənin «Səfəvilərin böyük övliyası – Miskin Abdal» (Bakı, «Şəms» 2005, 386 səh.) kitabı bunun bariz nümunəsidir. Burada uzun illərin zəhməti, bir folklorşünas əzmkarlığı boy göstərir. Müəllifin bir qeydini veririk: «Böyük dövlət xadimi, filosof, diplomat, sərkərdə, sufi şair, Azərbaycan aşiq, saz, söz dünyasının ilkin mahir ustadı, müqəddəs ocaq sahibi, maarifçi insan, gözəl müəllim, müdrik el ağsaqqalı, övliya Miskin Abdal (əsl adı Hüseyn Məhəmmədoğludur) təxminən 1430-cu ildə qədim Göyçə mahalının keçmiş Zərgərli, sonralar

Sarıyaqub adlanan kəndində «Zərgərli» tayfasının adlı-sanlı nümayəndəsi Cəfər oğlu Məhəmmədin ailəsində doğulmuşdur» (səh.21). Olduqca maraqlı, həm də gərəkli informasiya yükü ilə səciyyələnən bu mətn Miskin Abdal yaradıcılığını müxtəlif istiqamətlərdə araşdırmağa şərait yaradır. Bir məsələni vurğulayaq ki, bu böyük şəxsiyyətlə bağlı mənbələr günümüzə qədər elə də çoxlu fakt bolluğu gətirib çıxarmamışdır. Lakin xalq arasında yaşanan hadisə, əhvalatlar, yarıəfsanə, yarıhəqiqət xarakterli söylənilənlər bizə dəqiqləşmələr aparmağa, həyatı və şəxsiyyəti ilə bağlı müəmmaları aydınlaşdırmağa imkan verir. Tofiq Hüseynzadənin adı çəkilən kitabı bu istiqamətdə ən əsaslı mənbələrdəndir.

Tofiq Hüseynzadə həmin kitabın nəşrindən sonra da 2005-ci ilin may ayından başlayaraq, ulu babası Hüseyn Məhəmməd oğlunun tanındığı «Miskin» və «Abdal» adlarının daşdığı yüksək təsəvvüf-sufi mərtəbə-anlayışları ilə bağlı çox ciddi elmi araşdırma aparmağa başlamışdı. Bunun da ciddi səbəbləri var idi. Həmin anlayışların təsəvvüfdə daşdığı əsl mənalari ilə bağlı bu günə qədər folklorşünas, ədəbiyyatşünas və tarixçi alimlər arasında birmənalı mövqe olmamışdır. Bəziləri həmin anlayışların daşdığı adi mənalarından uzağa gedə bilməmiş, bəziləri isə onun təsəvvüfdə daşdığı mənalari az-çox ifadə edə bilsələr də, onun əsaslı elmi izahını verə bilməmişlər. Ona görə də bu məsələ Tofiq Hüseynzadəni çox narahat edir, ulu babasının təxəllüslərinin əsaslı elmi izahını çox vacib sayaraq, buna isə, ancaq və ancaq təsəvvüf – sufi nəzəriyyəsini dərindən öyrənməklə nail olmağı mümkün sayırdı. Məhz bu səbəbdən, o, təsəvvüf, sufi nəzəriyyələrinin tarixi, təşəkkülü, inkişaf mərhələlərinə aid çoxsaylı ədəbiyyatları araşdırmağa və mövzunu daha dərindən dərk etməyə baş vurmuşdu. Bununla bağlı bizim tez-tez görüşlərimiz

və diskussiyyalarımız olurdu və mən onun bu işə nə dərəcədə həvəslə yanaşdığının şahidi olduqca, ədəbiyyatşünaslığımızın qaranlıq səhifəsi sayılan bu məsələyə onun bir gün aydınlıq gətirəcəyinə qətiyyətlə inanırdım. «Miskin» və «Abdal» anlayışlarını, nəhayət ki, Tofiq Hüseynzadənin sayəsində öz «adları ilə» çağıracağımıza, yəni o sözlərin əsl mənaları ilə anlaşılacağına dair sanballı bir tədqiqat əsəri əldə edəcəyimizə əmin idim. Onun necə zəhmət bahasına, çoxsaylı təsəvvüf – sufilik nəzəriyyələri ilə bağlı mənbələri (Azərbaycan, türk, fars, ərəb və rus mənbələrindən, Azərbaycan, türk və rus dillərində) yüksək səylə araşdırıb Miskin və Abdal anlayışlarının Təsəvvüfdə, Sufilik nəzəriyyəsində tutduğu yer, mənə, məzmun yükü, həmçinin o sözlərin tarixdə daşdığı digər mənalara barədə də çox dəyərli elmi yazısını 1 il ərzində dərinlən araşdırmaqla «Miskin Abdal – Qeyb Ərəni, Təsəvvüf Piri» adlı elmi əsər qismində 2006-cı ilin may ayının sonlarına yaxın başa çatdırdığını bildirdim.

Tofiq Hüseynzadənin hazırkı şeirlər kitabının çapa hazırlandığını biləndə onun oğlu Mehdi Hüseynzadədən atasının bu mövzuda, yəni Miskin və Abdal anlayışlarının təsəvvüfdə daşdığı mənalara barədə elmi araşdırmasının olduğunu bildirdim və həmin, «Miskin Abdal – Qeyb Ərəni, Təsəvvüf Piri» əsərinin də onun yadigarı kimi gələcəkdə nəşr edilməsi məsələsini müzakirə etməyimiz üçün mənə təqdim etməsini xahiş etdim. Mehdi Hüseynzadə atasının «Miskin Abdal – Qeyb Ərəni, Təsəvvüf Piri» başlıqlı əsərinin əlyazmasını mənə təqdim etdi. Mən həmin əlyazmaları oxuduqca onun son dərəcə mükəmməl elmi-tədqiqat əsəri olmasının şahidi oldum. Həmin əsər Miskin və Abdal anlayışlarının təsəvvüf mənalara ilə bağlı əhatəli, kompleks yanaşma metoduna, dərin təhlillərə və müqayisələrə əsaslanmaqla, hazır dissertasiya işi səviyyəsində, bu mövzuda ilk

obyektiv elmi-tədqiqat əsəridir – desəm, yanlışmaram. O, Miskin və Abdal anlayışlarının tarixin müxtəlif mərhələlərində, fərqli aspektlərdə daşdıqları bütün mənə çarları ilə bağlı ən xırda incəlikləri də tədqiq etmiş və hər iki anlayışın Sufizm nəzəriyyəsinə, Təsəvvüfün anlayışlar (Sufizm mərhələləri, dərəcələri, səviyyələri, məqam və halları) iyerarxiyasında ən yüksək mövqedə dayandıqlarını elmi dəlillərlə sübuta yetirmişdir.

Mən Mehdi Hüseynzadə ilə atası Tofiq Hüseynzadənin «Miskin Abdal – Qeyb Ərəni, Təsəvvüf Piri» əsərinin də oxucular və tədqiqatçılar, folklorşünaslığımız, ədəbiyyat tariximiz üçün son dərəcə dəyərli və maraqlı olacağını nəzərə alıb, mərhumun nəşr ediləcək «Xəyal cığırı» adlı 3 cildlik şeirlər kitabına daxil edilməsinin, bu kitabda işıq üzü görməsinin gərəkliliyini təklif etdim və o mənimlə razılaşdı. Mən mərhum Tofiq Hüseynzadənin bu elmi-tədqiqat əsərinin də Miskin Abdalın həyatı, fəaliyyəti və yaradıcılığını məhz təsəvvüf – sufilik nəzəriyyəsi kontekstində araşdırmalı olan tədqiqatçılar üçün bir loqativ olacağına əminəm.

Tofiq Hüseynzadənin jurnalist kimi ictimai-siyasi fəaliyyəti

Tofiq Hüseynzadənin elmi-ədəbi yaradıcılığı bununla məhdudlaşmır. Onun jurnalist kimi çoxşaxəli fəaliyyəti də ayrıca bir istiqamətdir.

Onun hələ orta məktəbdə oxuduğu illərdən başlayaraq mətbuat səhifələrində dərc olunmuş, o cümlədən Basarkeçər rayon partiya komitəsinin qəzeti, Ermənistanda nəşr olunan cəmi 4 qəzetdən biri olan, həm Azərbaycan, həm də erməni dillərində nəşr olunan, ilk adı «Qırmızı Basarkeçər», sonra dəyişdirilərək «Bolluq uğrunda», daha sonra isə «Vardenis» adlanan qəzetdə həm ədəbi işçi, həm də sonradan şöbə müdiri vəzifələrində çalışarkən nəşr olunmuş saysız-hesabsız məqalələri, habelə Ermənistan SSR-də ən nüfuzlu dövlət qəzeti olan, yenə də həm Azərbaycan, həm də erməni dillərində nəşr olunan «Sovet Ermənistanı» qəzetində ictimai xadim kimi dərin məzmunlu məqalələrlə çıxışları – dövlətin ictimai-siyasi həyatında fəal iştirakı xüsusilə vurğulanmalıdır. Təsadüfi deyildir ki, T.Hüseynzadə 1987-ci ildə SSRİ Jurnalistlər Birliyi kimi mötəbər quruma üzv qəbul olunmuşdu.

Həmin dövrdə o, 1982-ci ildən hakim Kommunist Partiyasının üzvü olmuş, 1990-cı ilin yanvar ayında Bakı şəhərində SSRİ qoşunları tərəfindən mülki – dinc əhaliyə qarşı çoxsaylı ölümlərlə nəticələnən vəhşilik aktı törədiləndən dərhal sonra partiya üzvlüyündən xaric edilmək barədə müraciət edərək, üzvlükdən çıxmışdır. Bundan sonrakı ictimai fəaliyyətində Tofiq Hüseynzadə heç bir siyasi partiyaya üzv olmasa da, bir vətəndaş kimi

Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsi üçün folklorşünas, jurnalist və pedaqoq kimi – öz gücü daxilində söylə çalışmışdır.

Belə ki, 1988-ci ilin məlum hadisələrindən sonra o, Azərbaycana köçdükdən sonra Qazax rayonunda yaşayarkən həmin rayon qəzeti olan «Qalibiyyət bayrağı»nda məqalələrlə çıxış etmiş, 1989-cu ildə Bakı şəhərinə köçdükdən sonra isə pedaqoji, elmi-tədqiqat fəaliyyətləri ilə yanaşı, «Yeni Azərbaycan», «Haqq yolu» və «Millət» qəzetlərində jurnalist kimi fəaliyyət göstərərək dövrünün ictimai-siyasi hadisələrinə dərin təhlillər vermiş, ictimai rəyin dövlətçilik, müstəqillik və ədalətlik prinsipləri üzərində formalaşması istiqamətində faydalı işlər görmüşdür. O, həmçinin digər mətbuat orqanlarında, o cümlədən «Azərbaycan», «Xalq qəzeti», «Respublika», «Ulu Göyçə», «Palitra», «Paritet», «Ədalət», «Ekspress», «Günaydın» və digər qəzetlərdə, habelə «Dirçəliş» və sair jurnallarda da ictimai-siyasi mövzularda çoxsaylı məqalələrlə, mərkəzi dövlət radio və televiziyasında, folklorşünaslıqla bağlı, xüsusilə ulu babası Miskin Abdalla bağlı təşkil olunan verilişlərdə çıxışlar etmişdir.

Tofiq Hüseynzadənin tədqiqatçı ziyalı kimi araşdırma istiqamətlərindən biri də II Dünya müharibəsində misilsiz rəşadətlər göstərmiş Azərbaycan xalqının qəhrəman oğlu, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Mehdi Hüseynzadənin döyüş yolu haqqında onun bilavasitə cəbhə yoldaşlarının, hər hansı təhriflərə, saxtılığa yol vermədən, ilk mənbədən səhih məlumatların toplanılaraq, mətbuatda geniş işıqlandırılması olmuşdur. Tofiq Hüseynzadə tərəfindən mətbuatda dərc edilmiş silsilə məqalələrdə «Mixaylo»-nun silahdaşı olmuş və ondan rəssamlıq sənətini öyrənmiş Qərbi Azərbaycanın Zəngibasar (Masis rayonu) bölgəsindən olan,

Miskin Abdalın portretinin müəllifi, əməkdar rəssam Cabbar Quliyevin Mehdi Hüseynzadənin saysız-hesabsız və əfsanəvi qəhrəmanlıqları ilə bağlı, həmin vaxtadək ictimaiyyətə məlum olmayan xatirələri, xüsusilə dəyərlidir.

Təsadüfi deyildir ki, Tofiq Hüseynzadə oğullarından birinə də məhz əfsanəvi partizan «Mixaylo»nun – Mehdi Hüseynzadənin şərəfinə, onun adını qoymuş, oğlu Mehdi Hüseynzadəyə həsr etdiyi «Oğluma» adlı şeirində (09.02.1979) ona da vətənpərvərlikdə, igidlik və şücaətdə «Mixaylo»ya bənzəməyi arzulamışdır:

*«Qurban olum adına,
Adınla yaşa, oğlum.
Həyat çatsın dadına,
Ömrü vur başa, oğlum.*

*Hər elmi öyrən dərin,
Ulduzu ol səhərin.
Oxu, çalış günlərin,
Keçməsin boşa, oğlum.*

*Yaratmağa hazır ol,
Nə tənballaş, nə yorul,
Vətəninə sən, vurul
Torpağa-daşa, oğlum.*

*Bağça sal çətir-çətir,
Əməlin saçsın atir.
Bir yeni bahar gətir
Hər gələn qışa, oğlum.*

*Böyü, sülhə dayaq ol,
Sərhədlərdə oyaq ol.
Mehdi kimi layiq ol
Min-min alqışa, oğlum.*

*Dünya, əzizdir bu ad,
Düşünmə, demə heyhat.
Yaşadığın bu həyat
Deyil tamaşa, oğlum.*

*Ad almaq deyil asan,
Ölümdən qorxmaz insan.
Çəkilsin zaman-zaman
Adınız qoşa, oğlum!».*

Tofiq Hüseynzadənin sevimli oğlu Mehdi Hüseynzadə də atasının arzularını yerinə yetirərək, ikiqat məsuliyyəti – Azərbaycan xalqının qəhrəman oğlu «Mixaylo»nun adını, həmçinin ulu babası Miskin Abdaldan, babalarından və atasından ötürülən genetik varisliyi ləyaqətlə daşımağı, yaşatmağı, bu adı yüksəklərdə saxlamağı bacardı.

Tofiq Hüseynzadənin şeir (nəzm) yaradıcılığı

Tofiq Hüseynzadənin zəngin ədəbi irsinin – çoxsaylı şeirlərinin toplanılıb, nəşr olunması istiqamətində oğlu Mehdi Hüseynzadənin zəhməti çox təqdirəlayiqdir. O, 2017-ci ilin sentyabr ayında atasının «Aşıq deyişmələrinin poetikası» mövzusunda dissertasiya işi monoqrafiya qismində nəşr olunduqdan sonra, atasının hələ gənclik illərindən qələmə aldığı, gənc yaşlarında və sonradan qəzetlərdə, jurnallarda və kitablarda nəşr olunmuş, həmçinin nəşr olunmasa da, müəllifin əlyazmaları şəklində ayrı-ayrı dəftərlərində saxlanılan şeirlərini toplayıb, bir araya gətirərək, onların bir kitab şəklində nəşr olunması məqsədilə ədəbiyyatşünas kimi oxuyub, rəyimi bildirməyim üçün onları mənə təqdim etdi.

Mən bu müddət ərzində Tofiq Hüseynzadənin bütün şeirlərini diqqətlə və böyük həvəslə oxudum. Açığını deyim ki, çox zəngin, böyük və əsrarəngiz bir şeiriyyət dünyasına qapılmışdım. Onun şeirlərinin hər biri Azərbaycan ədəbi dilinin bütün incəliklərini, ülviliyyətini özündə xüsusi məharətlə əks etdirməklə yanaşı, ən əsası, bədii, fəlsəfi ideya məzmunu ilə çox fərqli, seçilən nəzm nümunələri kimi dəyərlidir. Şeirlərinin yüksək ümumbəşəri ideallara – mənəvi, ədəbi, əxlaqi, həmçinin vətənpərvərlik, milli, dini dəyərlərə tabe olmaqla vahid süjet xətti təşkil etməsi – vahid ideya məzmununa malik olması hər bir ədibə, şairə xas olan xüsusiyyət deyildir.

Heç şübhəsiz, Göyçə mahalı ta qədimdən şifahi xalq ədəbiyyatının beşiyi kimi bu sahədə öncül yerini qoruyub, saxlamışdır.

Göyçə bəşəriyyətin ən qədim yaşayış məskənlərindən biri olaraq sivilizasiyaların qovuşduğu, boy göstərən artdığı, dünyaya səpələndiyi məkandır. Tövrat (Bibliya), habelə digər tarixi səl-namələrə və faktlara əsasən, Nuh zamanında baş vermiş Böyük Daşqından sonra Nuhun gəmisi Göyçənin ətrafında Ağrı dağının zirvəsinə toxunub dayanmış, bəşəriyyətin yeni sivilizasiyası məhz bu torpaqlardan dünyaya yayılmışdır. Deməli, bəşəriyyətin yeni beşiyi məhz Göyçə və ətraf əraziləri olmuşdur. Nuhun oğulları, nəvə-nəticələrindən törəyən dünyanın indiki xalqlarının uluları da bu torpaqlarda artıb-çoxalmış, tədricən sonrakı dövrlərdə ətrafa səpələnmişlər. Təsədüfi deyildir ki, norveçlilərin, qədim vikinqlərin və başqa xalqların məhz Azərbaycan ərazilərindən həmin ölkələrə yayılmasına dair təkzibedilməz tarixi faktlar həmin xalqların öz tarixçi alimlərinin, o cümlədən dünyaca məşhur norveçli səyyah, dünya şöhrətli alim Tur Heyerdalın tədqiqat əsərləri ilə də təsdiq olunmuşdur.

Dərin qatlarında Göyçə və onun müqəddəs torpağı özündə tarixin çox sirrlərini yaşatmaqdadır. «Kitabi Dədə Qorqud» dastanlarında Göyçə Türk boylarının qədim yurd yeri kimi vəsf olunur. Göyçə Nuhun oğlu Yafəsin və onun oğlu Türkün Ata yurdu, Oğuz Xanın vətəni olmaqla özündə Türkün və bütün bəşərin mənəviyyatını, əxlaqını, saz-söz sənətinin ən dərin sirrlərini yaşatmışdır. Göyçə məşhur ozanlar: Ozan Cəlil, Ozan Heydər, Ozan İbrahim, ozanlıqdan aşığılığa keçidin ən görkəmli nümayəndəsi, Tofiq Hüseynzadənin ulu babası Miskin Abdal, həmçinin məşhur aşığılar: Ağ Aşıq, Aşıq Alı, Aşıq Ələsgər kimi onlarla digər ustad sənətkarların vətənidir. Göyçə Türk mədəniyyətinin beşiyi – Ocağı kimi Azərbaycana, Türk dünyasına və bütün dünya mədəniyyətinə dəyərli töhfələr vermişdir.

Miskin Abdal nəslinin, şəcərəsinin tanınmış nümayəndəsi Tofiq Hüseynzadə də bu böyük Ocağın nümayəndəsi kimi ulu babaları kimi sözlə, sənətlə yaşamışdır. O, irsi olaraq ulu babası Miskin Abdaldan ötürülən övliyalıq, sufilik, pirlilik, şairlik informasiyasının daşıyıcısı, həm də yaşadığı Göyçə ədəbi mühitinin zəngin ruhi aləminin fəal nümayəndəsi kimi bu böyük ədəbiyyat ənənəsini davam etdirməyə «borelu» idi.

Tofiq Hüseynzadənin şeir yaradıcılığına dair qalaq-qalaq dəftərləri və materialları təhlil etdikcə, qarşımda bir-birindən maraqlı yeni-yeni səhifələr açılırdı. Onun gənc yaşlarında mətbuatda işıq üzü görmüş şeirləri ilə tanış oluram. Tofiq Hüseynzadə hələ gənc yaşlarından, tələbə olduğu vaxtlarda – Bakı şəhərində yaşadığı illərdə qələmə aldığı şeirlərinin nəşr olunması və gələcək yaradıcılıq istiqamətlərinin müzakirə edilməsi ilə bağlı Azərbaycanın xalq şairi Rəsul Rza ilə dəfələrlə görüşüb, fikir mübadiləsi aparmışdır. «Ədəbiyyat və İncəsənət» qəzetinin 15.02.1969-cu il tarixli sayında «Gənc yazıçıların Ümumittifaq müşavirəsi ərəfəsində» bölməsində xalq şairi Rəsul Rza, məqaləsində digər gənc şairlərlə yanaşı Tofiq Hüseynzadənin «Mən insanam» adlı şeirini də çoxsaylı şairlərin şeirləri içərisindən bəyənib, seçərək onu lirik şeir kimi yüksək qiymətləndirmiş, rəy vermiş və həmin bölmədə adı çəkilən şeir dərc olunmuşdur.

Tofiq Hüseynzadənin, ədəbi fəaliyyəti çərçivəsində həmin dövrün şairlərindən, xüsusilə, eyni ruhlu vətənpərvər şair Xəlil Rza ilə çox yaxın, dostluq münasibətləri yaranmış, dəfələrlə Xəlil Rzanın yaşadığı mənzildə də şeir məclisləri təşkil etmişlər. Xəlil Rzanın Tofiq Hüseynzadəyə bağışladığı kitabları onun şəxsi kitabxanasında indi də saxlanılır. O, Tofiq Hüseynzadəyə özünün və başqa şair və yazıçıların bir neçə kitabını, o cümlədən 1971-ci ildə Bakıda nəşr olunmuş «Yeni zirvələrə», 1967-ci

ildə Bakıda nəşr olunmuş «Krasnodon qartalları» kitabını, 24.03.1971-ci ildə Mirvarid Dilbazinin «Bənövşələr üşüyəndə» kitabını hədiyyə etmişdir. Xəlil Rza hədiyyə etdiyi «Krasnodon qartalları» kitabında «Böyük arzular ilə yaşayan şair qardaşım Tofiq Hüseynə dostu Xəlil Rzadan nişanə. 09.01.1968», 24.03.1971-ci ildə hədiyyə etdiyi Mirvarid Dilbazinin «Bənövşələr üşüyəndə» kitabında «Bu dəyərli kitabı şair dostumuz Tofiq Hüseynli bəyə yadigar verirəm. Qoy Mirvarid xanımın incə və qüdrətli poeziyası səni daim yaradıcılıq axtarışlarına səsləsin! Xəlil Rza Odsevər, 24 mart 1971, (Bakı Vidadi, 88, otaq 11, tel: 92-78-94)» ürək sözlərini və qeydlərini yazmışdır.

Eyni zamanda, onun ədəbi yaradıcılığı ilə bağlı İrəvanda yaşayan şair Hidayətlə (sonradan Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müşaviri və səfir vəzifələrində çalışmış yazıçı, şair Hidayət Orucov) də çox yaxın münasibətləri olmuş, İrəvanda Azərbaycan poeziyası günlərində, şair və yazıçıların mütəmadi təşkil olunan yığıncaqlarında və konfranslarında yaxından iştirak və əməkdaşlıq etmiş, (19-21 may 1982-ci il tarixlərdə İrəvan şəhərində Ermənistanda yaşayan Azərbaycanlı yazıçıların Respublika müşavirəsində, 29.03.1983-cü il tarixdə İrəvan şəhərində Ermənistan Yazıçılar İttifaqının Böyük Salonunda təşkil olunmuş Azərbaycan poeziyası gecəsi»ndə və sair) onların fəaliyyəti mərkəzi mətbuat orqanı olan «Sovet Ermənistanı» və digər mətbuat orqanları, Ermənistan dövlət televiziyası və radiosunda geniş işıqlandırılmışdır. Hidayət Orucovun Tofiq Hüseynzadəyə hədiyyə etdiyi 1982-ci ildə İrəvanda «Sovetakan qroğ» nəşriyyatı tərəfindən nəşr olunmuş «Zirvə cıdırı» kitabındakı yazısını oxuyuram: «Gələcəyinə ümidlə baxdığım şair qardaşım Tofiq Hüseynova yadigar qalsın. 1983, yanvar, İrəvan».



ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ
ПРАВЛЕНИЕ СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ АРМЕНИИ

Իրիւնք
Ереван 375019

Բարիկամբարյոն
Барекамутյան № 3,

Տեղախոս
телефон 56-21-90

№ _____

20 май 1982 г.

Բերմեռլի Թօփիգ Խւսէյնօւ :

Տե՛ր Երմանիստանտ յաթա՛յան ազըրբայ՛չառլի յազի՛չլարի
րեսպուբլիկա մուխաբիւրէսի՛նէ ձե՛տ օլունըսսու՛նք :

Մուխաբիւրէ մայ յինի՛ն 20-ձէ Երմանիստան յազի՛չլար Իտ-
տիֆազի՛նի կի՛չիկ սալօնումա /Բարեկամությո՛ւն կը՛, 3/ օա՛ռա-
յա՛ւադմը :

Երըւանտա կը՛չալօա՛կ յո՛ւն մայ յինի՛ն 19-ձան 21-ձէ
մեխմախա՛նա սիֆարի՛ս քըրմի՛նիմը :

Ե՛ր ձամի՛յէտ իրչի՛նի՛ն յազի՛չլար Իտտիֆազի օձօյ՛չօ՛ւ-
մը :

Բերմեռլե՛,
ԱՅՐԵԲԱՅՇՇԱՆ ԵԴԵԽՅԱԼԱԾԻ
ՄԱՐԱՏԻՆԻ ՏԵԴՐԻ

Ի. Բրեքոնյան
ԽԻՄԱԾԵՒ

19-21 may 1982-ci il tarixlərdə İrəvan şəhərində Ermənistan
Yazıçılar İttifaqının Böyük Salonunda təşkil olunmuş «Azərbay-
can poeziyası gecəsi»nə dəvət məktubu

Уважаемый товарищ

Т. Гусейнов

Приглашаем Вас на вечер азербайджанской поэзии, который состоится 29-го марта 1983 года в большом зале Дома литераторов Армении.

Начало в 19—30.

Совет по азербайджанской
литературе СП Армении

Тип. ЕГУ, з. 424, т. 400.

29.03.1983-
cü il tarixdə
İrəvan şəhərində
Ermənistan
Yazıçılar
İttifaqının Böyük
Salonunda təşkil
olunmuş «Azər-
baycan poezi-
yası gecəsi»nə
dəvət məktubu

 ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆ
ПРАВЛЕНИЕ СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ АРМЕНИИ

Երևան 375019 Բարձրագույնագրի Բարձրագույն № 3 Գրական տեղափոխ 56-21-50

№ 17 մարտ 1983.

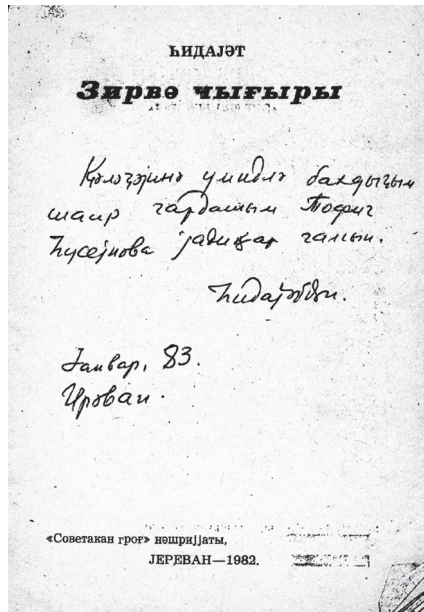
Խորհրդի *Պոզուսի*!

Տե՛ս Ազերբայճան պոեզիասի աշխատա լե'տը օճկըրոնիս.
Այսին մարտ աշինն 2-րդ սատ 15:30-նա Բրենիտոն յաշիւնա
Իտիֆազինն Բոյուկ սալոնը /Զրոյակը/ կ'ըն.3/ Բաճաճաշուր.
Այսին կաշրըր միւսըրոնն իսկ հայնն կ'ըն սատ 12-նա Իտիֆազին
կիւրիկ սալոնըրնա կ'օշրիւնաշուր.
Ի'տիֆազին յոտ խորինն յաշիւնա Իտիֆազին օճաճաշուր, իտիֆա-
զինն իսկ տ'իսն օճկըրոնիս.

ԱՅՐԵՅԱՆ ԵՐԵՎԱՆԻ
ԽՐԱՏԱՆԻՆԻ ՏՈՐԻ *Դ. Գյումրի* ԿՐԱՏ

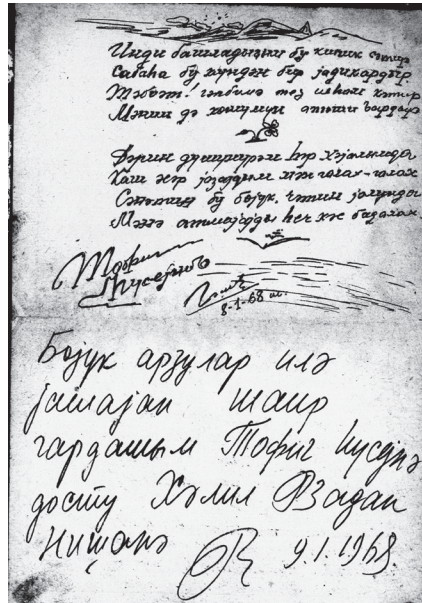


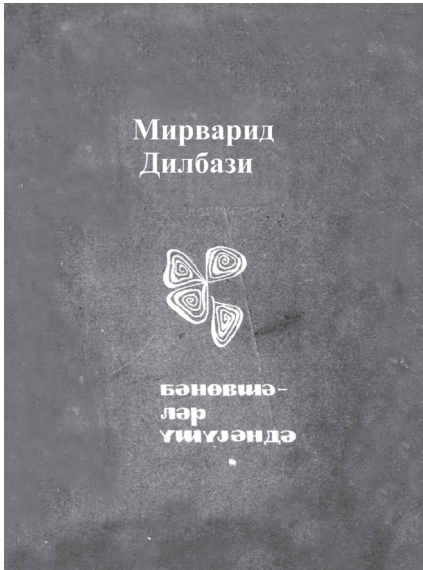
Yazıçı, şair
Hidayət Orucovun
T.Hüseynzadəyə
1983-cü ildə
baǵısladıǵı kitab



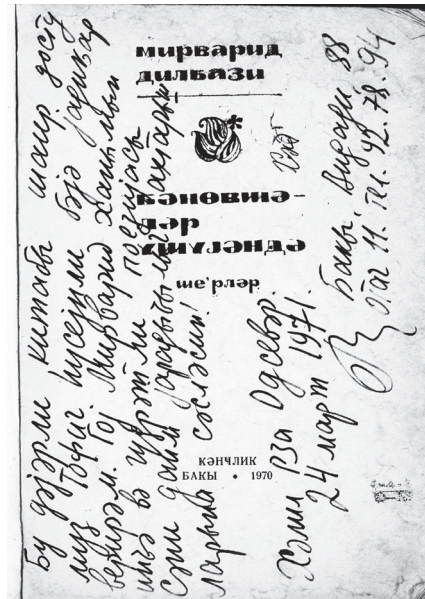


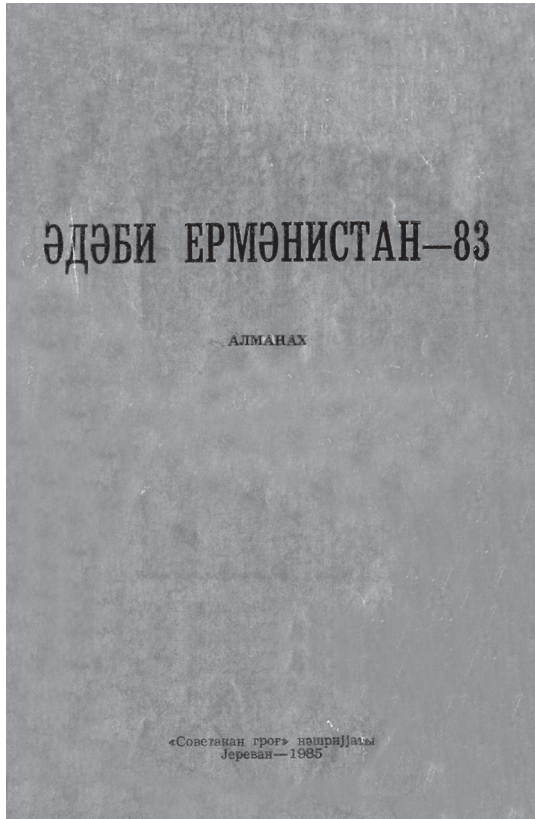
Xalq şairi
Xəlil Rzanın
T.Hüseynzadəyə
1968-ci ildə
bağışladığı kitab



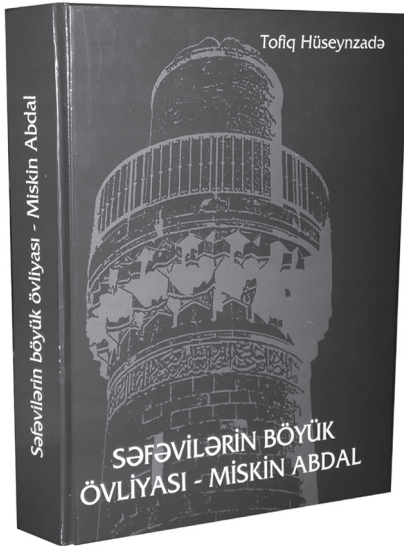


Xalq şairi
Xəlil Rzanın
T.Hüseynzadəyə
1971-ci ildə
bağışladığı kitab

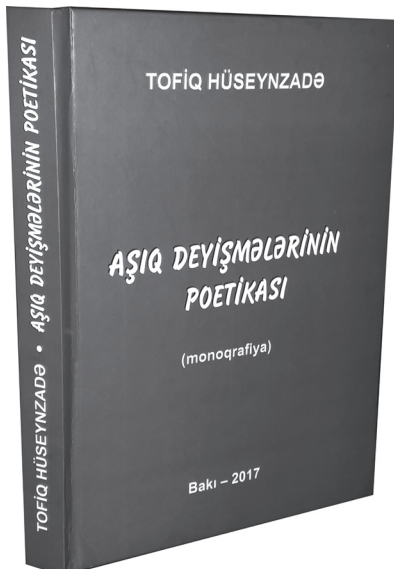




Tofiq Hüseynzadənin şeirləri 1985-ci ildə İrəvan şəhərində nəşr olunmuş Ermənistanda yaşayıb-yaradan Azərbaycanlı şairlərin, yazıçıların və tədqiqatçıların əsərlərinin toplusuna – «Ədəbi Ermənistan-83» kitabına daxil edilmişdir.



Tofiq Hüseynzadənin sağlığında 2005-ci ilin may ayında nəşr olunmuş «Səfəvilərin böyük övliyası – Miskin Abdal» kitabı



Tofiq Hüseynzadənin 2003-2005-ci illərdə yazdığı, 2017-ci ilin sentyabr ayında nəşr olunmuş «Aşıq deyişmələrinin poetikası» kitabı

Tofiq Hüseynzadənin şəriyyət xəzinəsi çoxçalarlı, çoxcəhətli olub, demək olar ki, bütün mövzuları: şəxsi, milli və ümumbəşəri ölçülərdə mədəni, əxlaqi, tarixi, ümumiyyətlə, sosial – ictimai həyatın bütün sahələrini əhatə edən məsələləri, həmçinin, xüsusi istiqamət kimi pak, saf, təmiz eşqini, sevgi münasibətlərini əhatə etməklə böyük bir mənəviyyat ümmanını xatırladır. Onun şeir yaradıcılığı forma baxımından da zəngin və rəngarəngdir. O, Azərbaycan ədəbiyyatına xarakterik şeirin müvafiq növ və ölçülərinə – qoşma, gəraylı, təcnis, məsnəvi, həmçinin, sərbəst şeir, poema formalarına üstünlük vermiş, habelə, təmsil, bayatı, rübai və qəzəl, mədhiyyə, mərsiyə janrlarında da gözəl, nadir nümunələr yaratmışdır. Onun çoxsaylı şeirləri, hələ keçmiş SSRİ dövründə, əsasən, Qərbi Azərbaycanda (Ermənistan) nəşr olunan «Vardenis», «Sovet Ermənistanı» qəzetlərində, «Ədəbi Ermənistan-83» kitabında (1985), Azərbaycanda isə Qazax rayonunda nəşr olunan «Qalibiyyət bayrağı», Sumqayıt şəhərində nəşr olunan «Sosialist Sumqayıtı», Bakı şəhərində nəşr olunan «Tibb kadrları uğrunda», «Gənc müəllim», «Ədəbiyyat və İncəsənət», «Azərbaycan müəllimi», «Ulu Göyçə» qəzetlərində, «Kirpi» jurnalında «Tofiq Hüseynzadə», «Tofiq Hüseynov», «Tofiq Məmmədoğlu», «Tofiq Məhəmmədoğlu» imzaları ilə dərc olunmuş (əlyazma şeirlərində, əsasən «Tofiq Qəmli» və ya sadəcə «Qəmli» təxəllüslərindən istifadə etmişdir), 1991-ci ildə Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra isə Bakı şəhərində nəşr olunan ayrı-ayrı qəzet, jurnal və kitablarda, həmçinin müəllifi olduğu «Səfəvilərin böyük övliyası – Miskin Abdal» kitabında dərc olunmuş, lakin indiyədək bütün şeirləri vahid kitab şəklində nəşr olunmamışdır.

Onun şeirləri və özündən sonra qoyub getdiyi zəngin ədəbi irsi ilə yaxından tanış olub, təhlil etdikcə, elmin bütün sahələrinə

aid əsas əsərləri, habelə, dini-ilahi kitabların hamısını – Bibliyanı (Tövrati, Zəburu, İncili və sair) və Quranı, çoxsaylı dini ədəbiyyatları, fəlsəfi əsərləri mütamadi olaraq mütləq etdiyinə, dünyanın ən görkəmli filosoflarının, dünyaca tanınmış yaradıcı şair və nəsr əsərlərini, Azərbaycan və dünya ədəbiyyatını, tarixini, coğrafiyasını, psixologiya, sosiologiya və sair elmlərə aid sanballı əsərləri, demək olar ki, bütün humanitar və texniki elmləri zəruri və dərin səviyyədə yaxşı mənimsədiyinə şahidi olursan. Onun fərdi kitabxanasında öz dövrünün ən dəyərli əsərləri – kitabları olmuş, o, babalarından genetik olaraq ötürülən fitri, irsi daxili dünyasını öz zəhməti, istedadı ilə də daha da kamilləşdirmişdir. Məhz bunun nəticəsidir ki, onun şeirlərində hər cür xırda hiss və duyğulardan, yarımçıq, qərəzli prinsiplərdən, dağıdıcı, bölücü niyyət və məramlardan çox uzaq, ümumbəşəri dəyərlər sistemi – bütöv insani, fəvqəl-insani əxlaq kodeksi təşəkkül tapmışdır.

Tofiq Hüseynzadə şeirlərində, dəfələrlə, Göyçədən və Miskin Abdalın nəslindən olduğunu böyük fəxarətlə qeyd edərək, şəriyyət ilhamını, əsasən, aşiq ədəbiyyatının zirvəsi sayılan, ulu babası Miskin Abdalın ruhani varislərindən olan Göyçəli Aşiq Ələsgərin yaradıcılığından aldığını göstərir. Onun Aşiq Ələsgərə həsr etdiyi bir neçə böyük həcmli şeirləri də bunu sübut etməkdədir.

Tofiq Hüseynzadə 13.11.1993-cü il tarixdə yazdığı «İncimə» adlı şeirində yazır:

*«Mən Tofiqəm, Miskin Abdal nəsliyəm,
Həqiqətin, ədalətin əsliyəm,
Nəğməkaram, ulu Göyçə səsliyəm,
Şübhə etməz buna heç kəs, incimə».*

Şair, «Mən səndən ilham aldım» adlı şeirində (20.12.1968), şəriyyət ilhamını həmyerlisi, Göyçəli Aşıq Ələsgərdən aldığını, birmənalı olaraq təsdiq edir:

*«Əlimə aldım qələm,
Hər xəyalım bir aləm.
Yüyürüb, yıxılanda,
Yıxılanda, qalxanda,
Ey Aşıq Ələsgərim,
Mən səndən ilham aldım».*

1967-ci ilin iyul ayında qələmə aldığı, Aşıq Ələsgərə həsr etdiyi «Sənət ustasına» adlı şeirində A.Ələsgərə müraciətlə deyir:

*«Ey, mənim qəlbimin sirli dastanı,
Şairlik eşqinin böyük sultanı.
Doğuldun, zamanda yaratdın nələr,
Dil açdı önündə lal qərinələr.
Qələmsiz söz açdın neçə əsrdən,
Sən nələr demədin eşqi-hünərdən...»*

«Yaxşıdı» adlı şeirində (16.07.1968) Ələsgərin bir misrasının çox əsərdən dəyərli olduğunu bildirir:

*«Yazıq Qəmli dilə gəldi, alışdı,
Həqiqəti söyləməyə çalışdı.
Şair, küsmə! Ələsgərin, nə işdi,
Bir misrası çox əsərdən yaxşıdı?...»*

Tofiq Hüseynzadə «Sənət ustasına» adlı şeirində (1967-ci il iyul) Aşıq Ələsgərin daim çağlayan şəriyyət ruhunun onun fiziki yoxluğundan sonra da əbədi var olaraq, özündə təcəllə etdiyini, «özünün ömrünə calandığını», onun mənəvi, şəriyyət dünyasının layiqli davamçısı, xələfi olduğunu, onun tarixi missiyasını davam etdirəcəyini bildirir:

*«Qələm nitqə gəldi: «Gör neçə dastan,
Qələmsiz yaratdı o, böyük insan,
Ölmədi, yaşayır. O, ölən zaman,
Qəmlinin ömrünə calandı, getdi».*

«Məndədir» adlı şeirində (14.09.1969) də qəlbində doğma yurdunun sönməz od-alovunu, Aşıq Ələsgərin sözünü yaşatmasını bəyan edir:

*«Vətənim, Vətənim – Azərbaycanın
Sönməz, od-alovlu közü məndədir.
...Eşitsin dünyada hər qardaş elim,
Aşıq Ələsgərin sözü məndədir.
...Yazıram, sətirlər düzülür çin-çin,
Hər sadə kəlməmdən bir mənə seçin,
Yaxşı bilirsiniz niyə, nə üçün,
Neçə sənətkarın gözü məndədir!?!»*

T.Hüseynzadə, «Hardasan?» adlı şeirində (27.04.1971) də «hər adi misrasının da Aşıq Ələsgərin eşqi ilə qanadlanacağını» vurğulayır:

*«Mənim əməllərim, mənim varlığım,
Gələcək, ən böyük bəxtiyarlığım,
Hər adi misram da, ancaq və ancaq
Sənin eşqin ilə qanadlanacaq!».*

1968-ci ilin iyul ayında yazdığı «Mənim ünvanım» adlı şeirində şair bunu açıq qeyd edir:

*«Mənim ünvanımı soruşan dostlar,
Eşidin, nə böyük hekayətim var:
Mənim ilk nəfəsim, mənim ilk səsım,
Uşaqlıq illərim, gənclik həvəsim,
Aşıq Ələsgərin ömrü, iqbalı,
Göyçə mahalıdır – Göyçə mahalı».*

T.Hüseynzadə 1968-cı ilin fevralında qələmə aldığı «Dura bilmərəm» adlı şeirində şəriyyəyə bağlılığını belə tərənnüm edir:

*«Qoymaram həsrətdə şeri, sənəti,
Vermişəm mən ona ilk məhəbbəti.
Dostlar! Qınamayın, deyirəm qəti,
Şeirsiz bircə an dura bilmərəm».*

«Məcnunam» adlı şeirində (07.07.1970) də şeiri Leyliyə, özünü Məcnuna bənzədərək, bu müqayisədə şəriyyəyə olan öl-məz və sonsuz sevgisindən söz açır:

*«Mən ki Məcnunuyam dövrün, zamanın,
Sənətin yolları biyabanımdır:
Var olsun şəriyyə Azərbaycanım,
Leyli tək sevgilim ilk dastanımdır».*

1967-ci ilin may ayında qələmə aldığı «Söz və mən» adlı şeirində, şəriyyəət aləmi ilə özünü qarşılaşdıraraq ədəbi təsvir yaradır:

*«Söz insan hökmünün sirli yarıdır,
Mənsə bu sözləri uyduran şair».*

«Dostuma giley» adlı şeirində (11.12.1968) şəriyyəətə gəlişinin səbəblərini İlahi ilhamla bağlayır, «şöhrət və ad üçün deyil, tarixin, taleyin hökmü ilə İlahi ilhamla» şeirə gəlişini belə təsvir edir:

*«Mən qələm almadım şöhrət, ad üçün,
Yaşadım, yaratdım bir, həyat üçün.
İlhamsız yazmadım bircə kəlmə də,
Hər sadə xəyala cummadım, həm də.
Nə vaxt ki, mən girdim şeir donuna,
Baxıb təbiətin sonsuzluğuna,
Dedim:
– Tarix hökm eləsin, alım qələmi,
Orda nəzmə çəkim gözəl aləmi».*

«Mən nələr görmədim» adlı şeirində (1967 noyabr) şəriyyəət dünyasına könlünün ilhamı ilə gəldiyini, həyatının onunla da sona çatacağını bildirir:

*«Bilirəm, bu günlər coşan qələmi,
Mən yox. Götürmüşdür əlinə könlüm.
Onunla başlamış ömrümün dəmi,
Onla qurtaracaq sonuncu günüm».*

«Qələm» adlı şeirində (1967 dekabr) isə qələmin qüdrəti, gücü ilə yaşadığını, qələmin qəlbinə sevinc bəxş etdiyini vurğulayır:

*«Bəzən, düşünəndə mən aram-aram,
Üşüyür, ağrıyır sinəmdə yaram.
Sənin qüdrətinə, gücünə varam,
Könlümə sən, sevinc qatırsan, qələm!»*

«Şair xəyalım» adlı şeirində (14.07.1970) özündən sonra həyatda xatirə kimi şəriyyət dünyasının daim yaşayacağından söz açır:

*«Yazıram,
 hey yazıram,
Ulduzlu, Aylı gecə...
Xəyalımdan bir fikir
Bu an keçir səssizcə:
– Yazsam sənətkar kimi,
Mən vurulsam bu ada,
Məndən də bir xatirə,
Məndən də bir yadigar
Qalacaqdır dünyada».*

T.Hüseynzadənin «Şairlər ölməz» adlı şeirindən (1968 iyun), «ürəkdən yazanların ölməzlik qazandıqlarına» dair maraqlı bir parçaya diqqət yetirək:

*«Dostlar! Tələsməyin, gələr bir zaman,
Mən də dastan olub gəzərəm dildə.
Yaxşı bilərsiniz, ürəkdən yazan
Hələ, ölməmişdir bizim bu eldə».*

«Sözüm var mənim» adlı şeirində (21.07.1968) şəriyyət dünyası ilə özündən sonra «alaq basmayacaq iz» qoyduğunu dilə gətirir:

*«Belədir, dünyada tək qalsa-qalsa,
Yadigar qalacaq insandan əsla,
Həyatda böyük yox, kiçik də olsa,
Bir, alağ basmayan izim var mənim».*

«Mənim müasirlərim» adlı şeirində (09.04.1971) isə şair, «himayədarları» və tutduqları vəzifə mövqeləri sayəsində şəriyyət dünyasına ayaq açmış mənasız, məzmunсуz «şairlər» yazan, «şair» adlanan qeyri-peşəkarların gec-tez layiq olduqları yerə qoyulacaqlarına inanır:

*«Bəli! O gün gələcək!
Siz də, vəzifəniz də,
O, mənasız və iyrənc
Qalaq-qalaq kitablar
Şeir sayılan şeirdə,
Bəli! O, son hədəfdə
Birdəfəlik öləcək!»*

«Şairlər» adlı şeirində də (03.02.1972) dünyada şairlərin müxtəlif olduğunu, hər birinin «xalqın gözündə və tarixdə layiqli yerlərini tutduqlarını» belə sətirlərlə anladır:

*«Şair var, bir kitablа
Tarixlərdən silinmir,
Şair var, on kitablа
Nə olduğu bilinmir.*

*Şair var, haqq gələndə
Tezəcə çəkilər qına,
Şair var, haqsızlığı
Çatdırıbdır haqqına.*

*Şair var... Şair də var
Nə olduğu bilinmir,
Şair var... Şair də var
Tarixlərdən silinmir!!!»*

«Sözün gücü (03.02.1972) adlı şeirində, şairlərə, tarixi də-rindən bilib, şəriyyətilhamını xalqdan almalarını, bütün varlıqları ilə xalqa itaətkar və minnətdar olmalarını tövsiyə edir:

*«Bəli! Bilməliyik biz
Tarixi varaq-varaq,
Şərimizin bəzəyi,
Gücü olmalıdır xalq!
Bəli! Gücü, ilhamı
Biz xalqdan almalıyıq,
Ona səcdə qılaraq,
Minnətdar olmalıyıq».*

Şairlər azad doğulur. Zamanın, dövrün qayda-qanunları nə qədər amansız, qəddar və kəskin olursa-olsun, şairin ruhu çağlayır, onun coşan ruhu hər hansı qəlibə, çərçivəyə sığmır. Şairin qəlbində bəsləyib, böyütdüyü, yaşatdığı idealları gəc-tez, gizlin-aşkar pərvəriş tapır, cücərir, əsərlərinə yansıyır. Onu zamanın ən ağır «cəza aparatı»nın hədə-qorxuları, məhrumiy-yətləri, məhdudiyyətləri, zülmələri də qorxutmur. Onların ruhu

Yaradandan başqa heç nəyin və heç kimin qarşısında baş əymir, xalqın danışan mübariz dili olur.

Şairin «Hər şey azadlıq sevir» adlı şeiri (14.11.1968) də onun daxilində yaşatdığı «milli azadlıq» idealının qaynar bir bulaq kimi daim çağlamasının təzahürüdür:

*«Düşünürəm: «Dünyada
Hər şey azadlıq istər!»
İstəməz canlı, cansız
Sıxıla yumruqlarda.
...Nə vaxt ki, sıxılanlar
Çatacaq son səbrinə,
Baxmayacaq azadlıq
Şahın, xanın əmrinə,
Milyonerin əmrinə!!!».*

Tofiq Hüseynzadə SSRİ dövründə qələmə aldığı bir sıra şeirlərində Azərbaycançılıq idealları əsasında milli məfkurəmizin qatı tərəfdarı və ifadəsi kimi müstəqil, şimalı-cənublu bütöv Azərbaycan idealını yaşatmış, xalqı tarixi ədalətsizlik olan, Azərbaycanın ikiye bölünməsi faktı ilə barışmamağa, mübarizəyə səsləmişdir. Hələ 12.10.1969-cu ildə yazdığı «Küsmə, Araz» adlı şeirində o, –

*«...Deyirlər, bir torpağı
Araz bölüb ikiye... –
Araz,
küsmə hər sözdən.
Doğub mübarizədən
Azadlıq hər ölkəyə»*

– deyərək, həm şimalda – SSRİ-nin tərkibində olan Şimali Azərbaycanın, həm də İranın tərkibində olan Cənubi Azərbaycanın azadlığının xalqın mübarizəsi ilə əldə ediləcəyini bəyan etmişdir.

Yaxud, 15.09.1978-ci il tarixdə yazdığı, Bakının ingilislərdən və daşnak-sovetlərdən 1918-ci ilin sentyabrın 15-də azad edilməsinin 60 illiyinə həsr etdiyi «Bizim Ordu» adlı şeirində:

*«...Hanı «sovet», «daşnak» hanı?
Axdı nahaq insan qanı.
Daşnaklardan dağılanı
Ağ günlərə tikdi, qurdu
Bizim Ordu!..»*

– deyərək ürəyinin dərin qatlarında yaşatdığı milli istiqlalçılıq məfkurəsini bir vulkan kimi püskürtmüşdür.

Elə şairlər var ki, şeirə məxsus formal ölçüləri – janr, qafiyyə və sair parametrləri baxımından, ayrı-ayrılıqda gözəl şeir nümunələri yaratsalar da, onun iki və ya bir neçə şeirini tədqiq etdikdə, eyni şəxs tərəfindən yazılmış həmin şeirlərin, sanki tamamilə fərqli şəxslər tərəfindən, qeyri-səlis, pərakəndə fikir və təxəyyüllərin təsiri altında yazılması qənaətinə gəlinir, yəni həmin şeirlər vahid ideya məzmunundan, süjet xəttindən məhrum qalır. Bu da həmin şəxsin sadəcə, şeir xatirinə şeir yazdığını göstərir. Tofiq Hüseynzadənin şeirlərini oxuduqda isə, onların müxtəlif tarixi şərait və ya şəxsi tale və hadisələrin təsiri altında yazılmasından asılı olmayaraq, eyni fəlsəfi, əxlaqi, ədəbi-bədii süjet xəttini gözləməklə, məhz vahid ilham mənbəyindən qaynaqlandığını, yazıldığını, hamısının bütövlükdə, vahid təamın hissələri olduğunu, bütöv nəsnə yaratdığını, birmənalı olaraq qəbul etməli olursan.

Tofiq Hüseynzadə ailəlikcə 1964-1972-ci illərdə Qazax rayonunun Barxudarlı kəndində yaşamışdır. Həmin dövrdə, 1965-1971-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda təhsil almışdır. 1972-ci ildən yenidən ailəlikcə Vətəni – Qərbi Azərbaycanın (Ermənistanın) Basarkeçər (Vardenis) rayonunun Sarıyaqub kəndinə köçmüşlər. İlk şeirlərini də 20 yaşında – 1966-cı ilin aprel ayında məhz Qazax rayonunda yaşadığı və tələbə olduğu vaxtda qələmə almışdır.

Tofiq Hüseynzadə 1968-ci ilin iyul ayında yazdığı «Mənim ünvanım» adlı şeirində də bunu qeyd edir:

*«O, Vurğun nəfəsli Qazaxda ki, mən,
Almışam əlimə ilk dəfə qələm».*

Onun bütün şeirlərində Vətəni – Böyük Azərbaycanın hər qarışı, tarixlərdən soraq verən hər kəndi, şəhəri, eli, obası, mahalı, bölgəsi ən dərin məhəbbətlə vəsf olunur, el-obasına, mənsub olduğu Azərbaycan xalqına sonsuz sevgisi ən ülvı hisslərlə tərənnüm olunur. Şair, 1967-ci ilin iyun ayında qələmə aldığı «Qazaxdadır» adlı şeirində Qazağın yetirdiyi böyük mütəfəkkirləri belə vəsf edir:

*«Əyləşsəm də yorğun kimi,
Dinir qəlbim oğrun kimi,
Vaqif kimi, Vurğun kimi
Çox sənətkar Qazaxdadır».*

Müəllif bir müddət Sumqayıt şəhərində də yaşamış və 16 sayılı orta məktəbdə oxumuşdur. Onun «Vurğunam sənə» adlı şeiri də (1967 oktyabr) ilk nəşr şeiri kimi, Sumqayıt şəhərinə

həsr olunub, «Sosialist Sumqayıt» qəzetinin 29.10.1967-ci il tarixli sayında dərc olunmuşdur:

*«Sən, ey nur şəhərim, gənclik şəhərim,
Mənim zəhmət yurdum, dinclik şəhərim.
...Onunçün bu qədər vurğunam sənə, –
Böyük gələcəyə yüksəlişimsən...».*

«Bağlıyam» adlı şeirində (1967 dekabr) Azərbaycan adlanan böyük Vətəninə, elinə-obasına qırılmaz tellərlə bağlı olduğunu bəyan edir:

*«Göylərə sığmayan şöhrətim, şanım,
Olmuş əzəl gündən Azərbaycanım.
Getmərim bu yerdən; üzülər canım,
Ayrıla bilmərim, elə bağlıyam».*

«Könül vermişəm» adlı şeirində (24.10.1968) onun Vətən sevgisi ən yüksək ucalıqları fəth edir, bütün dəyərlərin fəvqündə müqəddəs Ana məfhumu ilə birgə dayanır:

*«Ana – bir anadır, Vətən – bir ana,
Kim açıq gözünü qapamış buna?..
Əli qələm tutub, Vətən yurduna
Dastanlar yazana könül vermişəm».*

«Mahalım mənim» adlı şeirində (28.10.1968) Vətənə bir oğul tək arxa olduğunu, hər yerdə Vətəninə namını qoruduğunu, həqiqətə qul olduğunu, ucuz şöhrətə nifrət bəslədiyini, fani dünyada ən böyük cah-cəlalının isə «can»ı – ruhu olduğunu çox gözəl tərənnüm etmişdir:

*«Vətənə arxayam, həm də ki, oğul,
Həqiqət sözünə yaranmışam qul,
Qananlar eylədi sözümü qəbul,
Qanmaza xoş gəlməz mənim sualım.*

*Parlayıb Günəş tək, yandısı şöhrət,
Əzəldən şöhrətə etmişəm nifrət.
Bu gün yaşayırsız, sabah yox, fəqət ...
Canımdır ən böyük cahım, cəlalım.*

*Satmadım yadlara elin namını,
Çürüdüb, yerlərdə qoydum canımı.
Qəmliyəm, sorsanız ilk məkanımı,
Ələsgər eşqili Göyçə mahalım!».*

«Vətən eşqi» adlı şeirində (24.12.1968) o, «harada günü xoş keçirsə, oranı Vətən sayanları» kəskin dillə qınayır, Vətənin daşdığı böyük və ali mənəvi mənalara açıqlayır:

*«...Görəsən, nə üçün nadanlar deyir:
«Harda gün xoş keçsə, ora vətəndir?»
...Vətən! Nə böyükdür onun mənası,
Ordan kainata, ordan həyata
Açılmış ömrümün qoşa aynası,
Boy atdım vətəndən mən tuta-tuta.
...Ey vətən, ey vətən! Qurbanam sənə,
Nə qədər müqəddəs yaranmışam sən».*

Eyni adlı («Vətən eşqi») başqa bir şeirində (1968 mart) isə yazır:

*«Vətəni sevməyən alçaqdır, alçaq!
Min il yaşasa da, gülməyəcəkdir.
Vətənçün yaradan hünərə bir bax,
Vətənlə yaşayıb, ölməyəcəkdir!».*

«Vətənimdir» adlı qəzəlində (17.07.1968) doğma Azərbaycanını Günəşə bənzədərək onun bütün aləmə «nur saçmasından» qürur duyur:

*«Günəş kimi aləmə nur saçır Azərbaycanım,
Odların nişanəsi, xoş diyarım – vətənimdir».*

«Olmaram» adlı şeirində (1968 mart) da hətta «ömrünün üstünü əcəl alsə belə, Vətən andını poza bilməyəcəyini», vətən sevgisinin ən yüksək zirvədə dayandığını belə təsvir edir:

*«Qəlbimin, soruşma ilk andını, gəl,
Yaşa Vətən üçün, Vətən tək yüksəl!
Ömrümün üstünü alsə da əcəl,
Bu, təmiz andımı pozan olmaram».*

Şair, «Yaxşıdı» adlı şeirində (16.07.1968) vətənə olan hədud-suz məhəbbətini dilə gətirir:

*«Ana Vətən! Doğma Vətən! Can Vətən!
Nə böyüksən, nə əzizsən, söylə sən...
Vətənini candan artıq, hər sevən,
Arsız-gorsuz min nəfərdən yaxşıdı».*

«Yanar ürəyim» adlı şeirində (1968 may) ilhamını Vətəndən aldığını bildirir, doğma Vətənini – şərəfi hesab edir:

*«Gəl, Vətən deyəndə, düşün bir həyat,
Layiqdir insana bu şərəf, bu ad.
İlhamı Vətəndən almasam, heyhat,
Axışan şam kimi sönər ürəyim».*

«Bülbül və çoban» (əfsanə) adlı, çox maraqlı süjet xəttinə malik şeirində (04.06.1968) Vətən xəyanətini namussuzluq kimi qiymətləndirir:

*«Adam var, baxmayıb namusa, ara,
Doğma vətəninini satır yadlara».*

Şairin «Biz kimik?...» adlı şeiri (09.11.1968) vahid Vətənimizin ayrı-ayrı bölgələrə bölünməsi, yerlibazlıq və sair mənfi təzahürlərin qətiyyətlə pislənilməsi baxımından çox ibrətamizdir:

*«Xəritədə yurdumuz
Bircə yumruq boydadı,
Bütün xalqın adından
Yazılmış gözəl adı.
Bir ürəyi min yerə
Bölmək, nəyə gərəkdir?
Hamımızın qəlbində
Döyünən – bir ürəkdir».*

«Vətən sevgisi» adlı şeirində (02.01.1970) də eyni ülvi hissləri bölüşür, şeirlərini Vətən sevgisi ilə qələmə aldığını, öz iki gözünü də Vətənə verməyə hazır olduğunu bəyan edərək, qəlb kuzəsindən axan qaynar vətən sevgisini qələmə alır:

*«Doymuram yurdumun gözəlliyindən,
Saxlaya bilmirəm bu həyəcanı.
Dəyişə bilmirəm heç şey ilə mən,
Vətənim, vətənim Azərbaycanı.*

*Öz şirin kəlməmi, şirin sözümlü,
Vətən eşqi ilə yazıram hər dəm.
Daha çox sevdiyim iki gözümlü
Vətənə verməyə hazıram hər dəm».*

T.Hüseynzadə şeirlərində Vətən sevgisi ilə yanaşı, fəlsəfi mühakimələr fonunda yüksək əxlaqi dəyərləri, sonsuz həyat sevgisini, düzlüyün, həqiqətin, saflığın yanında olduğunu da tərənnüm edir, alçaq insani hiss və niyyətləri, xüsusiyyətləri kəskin dillə qamçılayır. Onun «Doymuram mən» adlı şeirinin (10.02.1969) əsas ideya məzmununu insanlara, həyata məhəbbət, namus, vicdan, həqiqəti uca tutmaq, vətən məhəbbəti, həmişə yaşamaq, var olmaq arzusu təşkil edir:

*«Varlığında el adəti,
İnsan, həyat məhəbbəti!
Namus, vicdan, həqiqəti
Quru yerdə qoymuram mən.*

*El qədrini bilməyəni,
Sevinməyən, gülməyəni
Vətən! – deyib, ölməyəni
Ürəyimə qoymuram mən.*

*Aylar keçib, il aşısam da,
Əsrləri dolaşsam da,
Zaman-zaman yaşasam da
Yaşamaqdan doymaram mən».*

«Gülməyəcəkdir» adlı şeirində (21.11.1968) şairin fəlsəfi düşüncələr işığında vətən və həqiqət sevgisi, ömrün, həyatın fəniliyi, dünyanın fani var-dövlətinə, şöhrətinə nifrət açıq duyulur:

*«Dünyada hər bir şey ölüb, getsə də
Həqiqət heç zaman ölməyəcəkdir.
Vətəni canından artıq sevməyən,
Min il yaşasa da, gülməyəcəkdir.*

*Dünyanı səyyar tək gəzib, dolansan
Vara nifrət edən tapılmaz asan.
Şöhrətə qul olan, satılan insan
Payını qardaşla bölməyəcəkdir.*

*Ömür nə şirindir, şirindən şirin,
Bəlkə də, eşqidir bir al səhərin.
Ömür mənasını lap dərin-dərin
Düşünün. O, bir də gəlməyəcəkdir».*

«Azərbaycan dilində» adlı şeirdə (28.02.1969) o, doğma Ana dilinə dərin sevgisini, bu dilin xoşbəxt gələcəyini ən ülvə hisslər və ifadələrlə tərənnüm edir:

*«Bəxtiyaram, bəxtiyar!
Dillərə düşüb adım.*

*Gözəl bilir hər diyar;
Biliyi, elmi aldım
Azərbaycan dilində.*

*Xoş ahəngli səsimi
Sənə dolu deyirəm:
– Millətlərin səsinə
Eşitmək istəyirəm
Azərbaycan dilində!»*

«Günahkaram» adlı şeirində (01.02.1972) isə, –

*«Ana dili,
ey böyük!
Sən, ey qəlb açarımız!
Səni atıb-tutmağa
Varmı ixtiyarımız?
Verdim sənə qəlbimi,
Məni nadan saydılar...»*

– deyərək, yaşadığı mühitdə – keçmiş SSRİ dövründə Azərbaycan dilinə göstərilən ikinci dərəcəli münasibəti, dogma dilini dərin məhəbbətlə sevənlərin «nadan» sayıldığını şeirinin dili ilə kəskin qınayır.

Əksər şairlərdə olduğu kimi, onun da ilk şeirləri və yaradıcılığının böyük hissəsi gəncliyinin ilhamı, yaşadığı mənəvi dünyası – şeirlərində tez-tez andığı, vəsf etdiyi, «Dilbər» adlı qıza dərin sevgisi ilə bağlı olmuşdur. Lakin Tofiq Hüseynzadənin sevgi şeirləri də yalnız sadəcə sevgi, eşq, məhəbbət məzmununda güclü estetik zövqə əsaslanan təsir imkanları ilə

məhdudlaşmır. Sevgi şeirlərində də digər mövzularda yazdığı şeirləri kimi, fəlsəfi mahiyyəti – Vahid ilahi yaradanın varlığı və qüdrəti, mənəvi, əxlaqi dəyərlər, vicdanlılıq, dürüstlük, ədalətlik, həqiqəti söyləmək, vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq, cəsarətlik, mərdlik, şücaət, azadlıqsevərlik, vətəni, ananı, millətini bütün dəyərləri ilə sevmək və qorumağı bacarmaq, sosial mövzular, insanlara, valideynlərə, uşaqlara, qadınlara hörmət və sevgi, təbiəti sevmək, gözəlliklərini vəsf etmək və sair mövzular da sevgi mövzusu ilə yanaşı, iç-içə, xüsusi harmoniyada yüksək məharət və istedadla nəzmə çəkilməşdir. «Vurulmuşam» adlı şeirində (1967 noyabr) o, sevgisini belə tərənnüm edir:

*«Günəş mənim öz həyatım,
Kainat da hissiyatım.
Hər bir şeydən doğru, əzəl,
Bir dilbərə vurulmuşam».*

1966-cı ilin aprel ayında yazdığı ilk – «Eşqimin yollarında» adlı şeirində, şair bu ülvî hisslərini belə ifadə edir:

*«Əzəldən ki sevmişəm, saf ürəklə səni mən
Eşqimin yollarında,
Təkcə sənin Ay üzli surətinlə hər bir an
Yaşamışam dünyada.
Sənin hüsnündə, gözəl, bənövşənin ətri var,
Elə bil ki, baharsan.
O, müqəddəs eşqinlə gizli-gizli, a dildar,
Qəlbimə yol tapırsan».*

Onun sevgi şeirlərindən bəzi parçalara diqqət yetirək. Şair, 1966-cı ilin noyabr ayında qələmə aldığı «Ayrılıq nə yamandır» adlı qəzəlində:

*«Mən bilmirdim, dilbərim, ayrılıq nə yamandır..
Bir də məni buraxma gözlərindən, amandır!..»;*

1966 oktyabr ayında yazdığı «Mənə dedilər» adlı şeirində:

*«Dedilər: can alır bir gözəl canan,
Dedim: o qılınca mənəm toxunan.*

*Dedilər: bəxtini eyləmə qara,
Dedim: can onundur, getsəm də hara.*

*Dedilər: bu nazı çəkən sağalmaz,
Dedim: aşıqlərə can şirin olmaz.*

*Dedilər: yazıqsan, bu işdən əl çək!
Dedim: yaraşıqdır ömrə o çiçək.*

*Dedilər: qəm çəkmə, sən hədər yerə,
Dedim: bəlkə, insaf gəldi dilbərə...*

*Dedilər: yoxdurmu başqa bir afət?
Dedim: həyatımdır o, ilk məhəbbət.*

*Dedilər: insafı yox o mələyin,
Dedim: vurğunuyam belə ölməyin!»;*

1967-ci ilin noyabr ayında yazdığı «Durma, gəl» adlı şeirində:

*«Aman dilbər, bu gün yaman günümdü,
Göz yaşını silə-silə, durma, gəl.
Xəstə düşdüm. Tək dərmanım ünümdü,
Bu dərdimi bilə-bilə, durma, gəl.»;*

1967-cı ilin noyabr ayında yazdığı «A qızlar» adlı şeirində isə:

*«Qəlbimə od salır hər axşam, səhər,
Adını deməyə çatırmı hüünər?
Mən onu sevirəm. O, gözəl dilbər
Durmasın baxışla savaşa, qızlar»*

– deyə, Allah tərəfindən hər bir insana həyatın mənası kimi bəxş edilmiş, ən yüksək ülvî hiss olan təbii məhəbbəti, sevgini yüksək peşəkarlıqla tərənnüm etmişdir.

T.Hüseynzadənin «Gənc müəllim» qəzetinin 08.01.1970-ci il tarixli sayında çap olunmuş «Arzu» adlı şeiri (1968 aprel) də çox maraqlıdır:

*«Dilbər gülüşlümü görsəydim əgər,
Qara saçlarını hörsəydim əgər,
Yenə eşitsəydim şirin sözünü,
Görsəydim sevdiiyim şəhla gözünü,
Dinləsəydim onun o, şux səsinə,
Yenə də duysaydım qəhqəhəsini...
Nə dərdim...
Qara torpaqları o gün öpərdim.*

*Eşqini eşqimə ad eyləsəydim,
Dünyanı onunla gəzə bilsəydim,
Yar deyib, əlinə dəysəydi əlim,
O vaxt varlığımı yıxsaydı ölüm...
Nə dərdim...
Dünyadan lap, dərdsiz köçüb gedərdim».*

Şairin «Təsvir» adlı şeiri (1968 may) də son dərəcə gözəl poetik təsvir yaradır, oxucunun gözləri qarşısında real məhəbbət mənzərisini canlandırır:

*«Bəzəkli bir otaq, bir yay axşamı,
Sevgilim – o, dilbər üfördü şamı...
Bunu eyləyirdi o, bilə-bilə,
Düşdü camalından min yeni şölə.
Günəşdən çox təmiz bir nur saçıldı,
Dodağım söylədi bir xoş pıçıltı:
A gözəl, sən bunu etmə ki, güman,
Mən səni şam kimi sanmurdım yanan.
O gün ki, eşqimiz oldu bəyanə,
Sən – şamsan, mən də ki – yanar pərvanə».*

«Məhəbbət» adlı şeirində (1968 aprel) məhəbbətin hüdudsuz gücünü, sonsuz məkanını vəsf edir:

*«Dünyada hər şeyə olsa da sərhədd,
Sərhədsiz yarandı sevgi, məhəbbət.
Andı pozulmazdır saf məhəbbətin,
Onu ayırmadı nə qanun, nə din».*

Şairin «101 müxtəlif sevgi nəğmələri» adlı 101 bənddən ibarət şeiri, ayrıca bir məhəbbət dünyasını, xəzinəsini təşkil edir, mükəmməl, ilahi bir sevgi aləmini xatırladır:

*«Çay söylədi səhralara,
Yol gedirəm, bilməm hara?
Düşdüm qəmə, intizara...
Yurdum olmuş dağlar mənim,
Eşqim orda çağlar mənim.*

*Bir sahildə durub yalqız,
Hörüyünü açdı bir qız.
Tamaşaya min-min ulduz,
Bir də, durdu o – nurlu Ay.
Dedi: ona deyilik tay!*

*Deyirlər ki, yolumu sən,
Min həsrətlə gözləyirsən...
Ağ kağıza inci düzən,
Unudarmı öz yarını?
Unudarmı ilqarını?..*

*Gördüm bu gün şirin yuxu,
Tutdu məni ətir, qoxu...
Yar tuşladı mənə oxu,
Bədənimdə oxu yandı,
Peşman oldu, özü yandı.*

*Səhər çıxıb yaşıl döşə,
Ordan üzdüm ağ bənövşə,
Qanadlandım tez görüşə.*

*Ürəyimdə güldü niyyət,
Hədiyyəmdə vardı qiymət.*

*Xəbər göndər mənə hərdən,
Boy qaldırır Günəş yerdən.
Qoy nur alım al səhərdən,
Salam versin Günəş bizə,
Nur çiləyək eşqimizə.*

*Yar yolunda çəkdim əzab,
Hər ağrıya göstərdim tab.
Andım oldu Quran–Kitab...
Mən eşqimi sevdim belə,
Düşdü ağıza, düşdü dilə».*

«Gözəl zaman gələcək» adlı şeirində (24.02.1969), özü və sevgilisinin obrazlarında zaman sərhədlərini aşaraq, gələcəyə səyahət etməklə, gələcək nəsillərin sonsuz səmələrə, göylərə yol salacağına, digər planetlərə ayaq açacağına, göylərdə ülvî sevgi yaşanılacağına dair xəyalî məhəbbət səhnələri yaradır, lakin real olaraq, özlərinin o zamanlarda olmayacaqlarından təəssüfləndiyini gözəl təşbehlərlə qələmə alır:

*«O vaxt da yaranaydığ,
Sənə könül açaydım,
Səni yerdən göylərə
Mən götürüb, qaçaydım.
Zurna gələydi dilə,
dönəydik bir bülbülə.
Fəqət...
bizə olmadı qismət,
Göydə sevmək, sevlmək».*

Şairin ayrıca dəftərdə topladığı «Qəm dəftəri» adlı geniş həcmli şeiri sevdiyi qıza olan ən mübhəm, ülvî, saf hisslərinin bəyanı baxımından çox maraqlı və təsirli bir sevgi hekayəsidir:

*«Görürsən, gözəlim! Sənin qədrini
Bilirəm ömrümdən, günümdən artıq.
Həyatda mən sevsəm başqa birini,
Qoy mənim ömrümdə gülməsin varlıq.
Həyatda «sən» deyib, «sən» yaşamışam,
Adınla boranlı dağlar aşmışam.
Sənə bu qiyməti verdim mən ancaq,
Görəsən, qismətin kimə olacaq?».*

Şair «Öz məhəbbətim» adlı şeirində (1968 fevral) məhəbbətin ehtişamlı gücünü bu cür vəsf edir:

*«Onun Günəş kimi qüdrəti vardır,
Əzəldən yandırmaq bəxtinə yardır.
Bu yolda ölənlər nə bəxtiyardır,
Üşütməz nə boran, qar məhəbbəti».*

«Məhəbbət eşqi» adlı şeirində (1968 fevral) sevginin hədudsuz, sonsuz bir xəzinə olmasından, bütün yazılanların ondan, hətta bir vərəq belə açmağa qadir olmadığından söz açır:

*«Nə qədər yazsa da böyük dahilər,
Sevgidən bir varaq açılmamışdır.
Yazılan – sevgisiz, boş əfsanələr
Ürəyə inci tək saçılmamışdır».*

«Mənalı ömür» adlı şeirində (1967 noyabr), qarşılıqlı nisbətdə gözəllik və çirkinliyin cəmiyyətdə insanlar tərəfindən qəbul olunmasından bəhs edir:

*«Dünyada gözəllə ömür sürməyin,
Həyat tək durduqca mənası vardır.
Nədənsə, bir çirkin sevib, görməyin,
Hər eldən, obadan tənəsi vardır».*

Şairin «Kiçik nəsihət» (Bir məsəl var) adlı şeiri (02.07.1968) isə gözəllərin vəfasızlığından şikayət motivləri üzərində pərvəriş tapır:

*«Xalqın arasında belə misal var –
Gözəllər əzəldən vəfasız olar.
(Məni qınamasın dostlar, əzizlər,
Qınamayın məni. Nazlı gözəllər
Qablardan-qablara su kimi dolar.
Ətri xoş olsa da hər bir əfətin,
Bir bənövşə kimi açmamış solar.*

*Getməz gül camalın çirkin əməli,
Yüz illər üstündən axsa da sular.
Qəmli, bu dərdlərə vermə çox fikir,
Xəyallar, fikirlər saçını yolar».*

Şairin Anasına olan sonsuz ehtiramı onun şeirlərində son dərəcə qüdrətlə nəzmə çəkilməşdir. «Hədiyyə» adlı şeirində (1968 fevral) şair, Anasına olan sonsuz və əbədi sevgisindən söz açır, aldığı ilk əmək haqqından ona elə bir hədiyyə almağı

düşünür ki, o müqəddəs varlığa layiq olsun, lakin düşündükcə dünyada ona layiq heç bir maddi nemət tapa bilmədiyindən ən qiymətli mənəvi hədiyyə kimi, elə həmin şeirini ona həsr etməklə təsəlli tapdığını bildirir:

*«...Bəlkə, qızıl alım sənə hədiyyə?..
Yox...yox... qızılın da qiyməti vardır.
...Adına yaraşan nə alım, söylə?!
Tarixdən-tarixə qalsın yadigar.
...Mənə tez cavab ver, söylə, ay həyat,
Niyə yaratmadın əbədi bir şey?..
...Aha!.. Ürəyimə bir arzu gəldi,
Ən yaxşı hədiyyə yaratdım özüm.
Ruhum qanadlanıb, göyə yüksəldi,
Gəldi köməyimə öz şerim, sözüm,
Ən yaxşı hədiyyə yaratdım özüm».*

Şairin Bakı şəhərində nəşr olunmuş «Gənc müəllim» qəzetinin 03.06.1968-ci il tarixli sayında «Anama» başlığı ilə dərc olunmuş «Səni düşünüb, ana» adlı şeiri (1968 aprel) də çox maraqlıdır:

*«Anaların saçları,
Yolunda övladların
Vaxt-vədəsiz ağarır.
Təbiət də ananın
Çəkdiyini çəkərək,
Anaların saçı tək
Aləmi ağ boyayır.*

*Ay ana, mənim ömrüm
Qəlbində boy atıbdır.
Ürəyində gəncliyim,
Uşaqlığım yatıbdır.
Ana, ay əziz ana,
Saçını tez ağartdın...
Ay qəlbi təmiz ana,
Pis günü uda-uda,
Məni azad dünyada,
Ağ günlərə çıxartdın».*

Şairin 1967-ci ilin dekabr ayında yazdığı «Yaratmaq eşqi» adlı şeiri Ana ilə Təbiətin müqayisəsində mahiranə şəkildə, gözəl poetik üslubda, Allahın iradəsi ilə Təbiətin və Ananın nələr yaratmağa qadir olduğunun əsrarəngiz tablosudur:

*«Mən rəssamam, gənc bir rəssam, nəqş etmişəm bir insanı,
Gücün varsa, bu tablonu canlılardan ayır, tanı.
Mavi dəniz, qumlu sahil. Hoppanışan ağ ləpələr...
Burda, hələ söyləmirəm, yaratmışam nələr, nələr...
...Budur, şair daş üstündə başlayır öz dastanını,
Gül-çiçəklər, yaşıl otlar qamarlamış dörd yanını,
Göydə uçur qağayılar, bəzən, uca, bəzən, asta,
Bəzən, gedib dincəliqlər sahildəki bir qayada.
Şair, elə, burdan alır, aşıb-daşan ilhamını,
Xəyalilə seyr eləyir yeri, göyü, asımanı...
...Sən mənə yox, yer üzünə, göy üzünə bir Anasan!
Təbiət tək bu dövrəndə sən canlı bir yaradansan!
Bax, məni də, tablonu da, qüruru da sən yaratdın!!!
Bir de, niyə öyünmürsən, ey yaradan – gözəl qadın?!».*

T.Hüseynzadənin «Anamın nəsihəti» adlı şeiri (1968 iyul) ana nəsihətinin övlad tərbiyəsindəki güclü təsirinin təcəssümü baxımından çox dəyərlidir:

*«Duyanda dünyanı biz,
Anam dedi: «Ay bala,
Yaşayın qəlbi təmiz,
Yar olun insanlara!».
Analar hər övlada
Belə dərs versə nə var?..
Yer kürəsi üstündə
Min millət qardaş olar!».*

O, şeirlərində, ulu babası Miskin Abdalın malik olduğu İlahi hikmət və fəzilətlərdən qaynaqlanan, insanın bütün yaradılmışlar içərisində ən dəyərlı varlıq, insan həyatının, ömrünün isə ən şirin nemət olduğunu bəyan edərək, «kamil insan» obrazını tərənnüm etməklə, qeyrət və namusla yaşamağı, halal zəhməti, təmizliyi, saflığı, paklığı, sədaqəti, mərdliyi tərənnüm etmiş, tufeyli həyatı, fani dünyaya – dünyanın bər-bəzəyinə aldananları, dünyəviliyə qapananları, var-dövlət hərislərini, çürük, faydasız işlərə mübtəla olub, düzgün yoldan azanları, namərdləri, naxələfləri, xainləri, paxılları qamçılamış, insanları oturub-durmaqda, danışmaqda, gülməkdə – bütün hərəkətlərində hər şeyi yerli-yatağında, həddində, ölçüsündə, çərçivəsində və vaxtında etməyin, cəmiyyətdə ümumi tanınmış əxlaq və sosial normaların gözlənilməli olduğunun vacibliyini vurğulamışdır.

Şairin dəfələrlə, kitab və qəzetlərdə nəşr olunan, sevilən lirik şeirlərindən biri də «Mən insanam» şeiridir (1968 oktyabr). Həmin şeir həmçinin, «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzetində

Azərbaycanın xalq şairi Rəsul Rzanın müsbət rəyi ilə dərc olunmuşdur. Həmin şeirdən bir parçaya diqqət yetirək:

*«Mən ki insan oğluyam,
Güc-qüvvətlə doluyam.
Mənə səhra göstərin
Çəmənizə döndərim.
Bir, dəli çay göstərin
Səhralara göndərim.
...Qərək, hər nədir çətin –
Onu mənə göstərin.
Qollarım mətin-mətin,
Kəmalım dərin-dərin,
Güc-qüvvətlə doluyam,
Axı, insan oğluyam!»*

«Axı, insan oğluyam» adlı şeirində (1967 sentyabr), şair insanın bütün yaradılmışlar içində ən dəyərli varlıq olduğunu göstərir:

*«Qoy dil açsın bu dünyam,
Ən qiymətli canlıyam.
Soruşmayın, mən kiməm?
Hər bir şeyə hakiməm!
Tarix keçmiş uluyam.
Axı, insan oğluyam!...»*

«İnsana bax, insana!» adlı şeirində (1968 aprel) o, insanın mənəvi dünyasının zəngin xəzinəsindən, insan əməyinin qüdrətindən, daim çağlayan, yaşamaq və yaratmaq həvəsindən söz açır:

*«Zülmətlərdə doğulan yollar çıraq-çıraqdır;
Nur çilənir aləmə, Günəş kimi, Ay kimi.
Gəlin, edin tamaşa, görün nə təm-təraqdır;
İnsan zehni, zəkası aşıb-daşır çay kimi.
Mən edirəm hər zaman ilhamımı bəyana,
Həyat eşqli-həvəsli insana bax, insana».*

Şair, «Nəyə gərəkdir?!» adlı şeirində (09.12.1968) bütün yaradılışlar içərisində insanın dəyərinin ən yüksək məqamda, fəvqdə dayandığı, insansız dünyanın mənasız olduğu, «özünün bu dünyadan köçüb-getdikdən sonra dünya gözəlliyinin nəyə yarayacağı» barədə dərin fəlsəfi mətləblərə baş vurur:

*«Dağlar bəzənsə də gül qönçəsindən,
Baharın ətirli, xoş nəfəsindən,
O yer ki, məhrumdur insan səsinə,
Ah... belə çiçəklik nəyə gərəkdir?!*

*Dərd düşür ürəyimə qara xal kimi,
Baxıram cahana min sual kimi,
Qəmli ölüb, getsə bir xəyal kimi,
Bu, sonsuz gözəllik nəyə gərəkdir?!».*

«Siz Lenini düşünün!» adlı şeirində (11.12.1968) o, fiziki cəhətdən mövcud olsalar da, yoxsul mənəviyyat sahibi olduqlarından, canlı ikən varlıqları bilinməyənləri – «yaşayıb ölənlər», lakin, hətta cismani yoxluqlarından sonra da öz mənəvi dünyaları, xatirələri və yaxşı əməlləri ilə daim var olan əməlisaleh insanları – «ölüb yaşayanlar» kimi qiymətləndirərək, kiçik həcmli sətirlərdə böyük fəlsəfi mahiyyət daşıyan dahiyənə fikirləri ilə,

əslində, insanın fiziki cəsdədən deyil, mənəvi-ruhi nəsnədən ibarət olmasını bəyan etmişdir:

*«Deyirlər, orda, burda:
«Ölüm haqqdır dünyada!».
Yaşayıb ölmək ayrı,
Ölüb yaşamaq ayrı».*

«Şəkil, insan və zaman» adlı şeirində (22.12.1968) o, insanın sonsuzluğa «bir nağılçı olaraq», xəyal kimi gəlib-keçdiyini, insanın surətini əks etdirən kağız parçasının, şəklin isə, insan ömründən və zamandan daha «vəfalı» olduğunu son dərəcə dərin fəlsəfi ideyalar kontekstində gözəl təşbirlərlə bəzəmişdir:

*«Ömrümüzə mənə qatdı
Hər bir şeydən böyük zaman,
Əbədi yox, sonsuzluğa
Bir nağılçı oldu insan.
Beşcə günlük ömür tapdı
Əfsanəvi xəyal kimi,
Köçüb, getdi bu dünyadan
Dil açmayan bir lal kimi.
...İnsan öldü, surətini
Bəxşiş verdi nəsillərə,
Şəkil qaldı təbiətdə
Nəhs aylara, nəhs illərə.
...Ölüm nədir? Bilmədi o,
Yarandısı, ölmədi o.
...Ürəyimin təbiətlə
Vardır böyük bir davası –
Zamana bax! Kağız qədər
Qalıbdımı gör vəfası?...».*

«İstər» adlı şeirində (1967 dekabr) şair bütün canlıların sonsuz yaşamaq həvəsindən, ölməzlik, daim var olmaq arzularından danışır:

*«Yaşamaq həvəsi şirindir yaman,
İnsan fikirdədir, xəyaldır duman.
Küləklər qoparıb, teyləyən zaman,
Hər sünbül bir ovuc boz torpaq istər».*

T.Hüseynzadənin «Mənim arzum» adlı şeiri də (1967 dekabr) eyni ülvəi hissləri, motivləri ehtiva edir:

*«Mənim də qəlbimdə min-min arzu var,
Bax, budur arzumun ən böyük andı:
Verəydim əbədi sizə, insanlar!..
Yaşamaq eşqində ömrü, həyatı!».*

«Gənclik» adlı şeirində (1967 dekabr) şair, həyatının gənclik çağlarının əbədi var olmasını arzu edir:

*«Ürəyim ağrıyır; şikayətim var,
Getməyə, ömrümdə qala gəncliyim.
Əbədi hüsnümdə tutaraq qərar,
Ömrümə yaz-bahar ola gəncliyim».*

Şairin «Yaşamaq istəyirəm» (1967 oktyabr) şeirində, mənəvi dünyasının sərhədləri onun xəyalında canlandırıdığı fiziki ömrünə sığmır, qələmi ilə əbədiyyətə qovuşub, həyatda özündən sonra bir yadigar qoymaq arzusu ilə ölümə qarşı üsyan qaldırır:

*«Qalmamışdır əlimdən,
Həyata bir yadigar.
Barı, ölsəm qələmdən,
Qoy deyim ki, adım var.
«Ölüm! Çəkil», – deyirəm:
«Yaşamaq istəyirəm!»».*

Hələ 23 yaşında ikən qələmə aldığı «Ömrümüz gödəlsə də» adlı şeirində (06.10.1969) sabahkı taleyini, əslində qeyb aləminə dair məlumatı, yəni 60 il yaşayacağını gənc yaşından duyur, bu ömrünün, sanki, haqlı olaraq məzmununa görə 200 illik ömrə bərabər olduğunu bildirir, eyni zamanda bu ömür yaşı ilə bərabər və daha uzun bir həyat yaşamaq arzularını səsləndirir:

*«Gödəldikə ömrümüz
Arzumuz artır qat-qat,
Yaşayaydıq, gərək, biz
Daha uzun bir həyat.
Gödəlsə də, gözəldir;
Mənalıdır ömrümüz,
60 ili, elə bil,
Yaşayırıq iki yüz».*

«Di gəl yüz il yaşama» (1979 may) adlı şeirində də yaşamağa, həyata olan sonsuz məhəbbətini gözəl sətirlərə inci kimi düzür:

*«Əsrimizin rənginə
Ağ günü nur çilədik.
Keçmişlərdən bu günə
Bir yolluq köç eylədik.*

*Bəxt yazmaq bizə qalsa,
Di gəl yüz il yaşama!*

*Sevgim, məhəbbətim də
Qanadlandı uçmağa.
Güç-qüvvət, qüdrətim də
Yeni yollar açmağa...
Ölümdə insaf olsa,
Di gəl yüz il yaşama!*

*Hələ, neçə diləklər
Əl eyləyir uzaqdan,
Sevgi dolu ürəklər
Uzaq qardan, sazaqdan.
Ömrümü bahar alsa,
Di gəl yüz il yaşama!».*

«Demişdim, qocalmaram!..» adlı şeirində (1967 sentyabr) illər ötdükcə fiziki ömrünün keçdiyinə baxmayaraq, xəyalının daim gənc yaşadığını bildirir:

*«Demişdim, qocalmaram!..
Fikir məni daşıyır.
Ancaq qocalsam da mən,
Xəyalım gənc yaşayır!..»*

Şairin «Hələ yol gedirəm» adlı şeirinin (1968 fevral) əsas məzmunu, həyatda əsl məqsədinin böyük əsərlər yaratmaqla ürəkləri fəth etmək arzusu ilə bağlıdır:

*«Belədir əzəldən arzum, muradım,
Neçə dastan qurum, dastan yaradım,
Gəzsin ürəklərdə, dillərdə adım,
Neçə ki, dünyadan köçməmişəm mən».*

Tofiq Hüseynzadə ulu babası Miskin Abdal kimi həyata, dünyaya sufiyanə, hikmətli baxışları ilə dünyanın faniyi, eyni zamanda, Allahın dünyanı əzəli hikməti və hökmü ilə ilahi qanunauyğunluqlar əsasında yaratmasını dərinlən dərk edərək, bütün həyatı proseslərə ilahi hikmət prizmasından, mənəvi ucalıqdan baxmağı bacarır, ölümü də insan ruhunun əbədi yolçuluğunda, ömür yolunda bir keçid qapısı kimi qəbul edir. Şair, 07.07.1970-ci il tarixdə qələmə aldığı «Yaxşı ki...» adlı şeirində deyir:

«Yaxşı ki, göylər kimi
Sonsuz gördük həyatı.
Yaxşı ki...
ölüm də var;
Yoxdur vaxtı, müddəti,
Ölümsüz yox olardı
Ömrümüzün qiyməti».

«Yaşamaq şirindir» adlı şeirində (07.10.1969) də o, insan həyatının misilsiz dəyərini önə çıxır, hər şeyin sonunun ölümə məhkum olduğunu, həyatın da məhz müddətli, sonlu olduğuna görə şirin olduğunu təsvir edir:

«Yaşamaq şirindir. Kim bilir bunu?!
Bilməyən, başına qan alıb, gəzir.
Məhkumdur ölümə hər şeyin sonu,
Hər şeyin başında bir ölüm gəzir.

*Əvəzsiz, qiymətsiz yarandı deyə,
Şirindir dünyada ömür hər şeyə».*

«Məzar daşı» adlı şeirində (16.04.1971) o, insanın ölümündən sonra sanki, torpaqları yararaq «məzar daşı» qismində «dağ kimi ucaldığını» çox gözəl poetik təsvirlərlə vermişdir:

*«Məzar daşı – baş daşı,
İnsanın min niskili,
İnsanın min göz yaşı...
Arzu, əməl, xəyallar
Daşa dönüb, qalıbdır.
Ancaq yenə, insanlıq
Yararaq torpaqları,
Dağ kimi ucalıbdır».*

«Daş karxanası» adlı şeirində (31.01.1972) də o, insanların uca dağları, daş karxanalarını dağıdıb, kəsərək kiçik daş kərpiclər halına salsalar belə, sonunda, yenə də həmin daşlardan uca dağ kimi binalar tikdiklərini – «əzəli dağ olanların, yenə də dağ kimi ucaldıqlarını» son dərəcə gözəl poetik dillə çatdırır:

*«Dağ kimi də uclar
Əzəli dağ olanlar».*

Yaxud, o, 21.12.1968-ci il tarixdə yazdığı «İnsan yaranmayıb ki...» adlı şeirində insanın «tarixin nağılçısı» kimi ömr etməsini, dünyanın faniliyi, ölümün də təbii qanunauyğun hadisə olması ilə bağlı fəlsəfi təxəyyülünü belə canlandırır:

*«Vaxt gələndə dünyada qalmayacaq çox insan,
Nə yanan, nə yandıran.
Nə də ki, qalmayacaq başlarına qoyan tac,
Ayaqyalın, qarnı ac.
Köç edəcək dünyadan varlı da, kasıb da bir;
Fərqi qoymayır qəbir.
Yol yaxın, ömür gödək, hər insan gül yarpağı,
Bu dünyanın qonağı.
Ən nəhayət, deyirəm, qəlbimdə fırtınalar,
Başımda qasırğalar:
«İnsan! bu günkü işin, hadisənin carçısı,
Tarixin nağılçısı!».*

Hətta, o, 21 yaşında, 1967-ci ilin dekabr ayında yazdığı «Söz qalacaqdır» adlı şeirində son dərəcə hikmətli fikirləri ilə həyat fəlsəfəsinin əsl mahiyyətini, ömrünün faniliyini, lakin özündən sonra onu yaşadacaq «söz» – ədəbi irs qoyub getdiyini ifadə edir:

*«Qızıldan, gümüşdən qururuq hasar,
Şöhrəti sevirik, ağlayıb zar-zar;
Dünyada insana, bir, soyuq məzar,
Bir də ki, beş metir bez qalacaqdır.*

*Təsliməm ölümə. Durmuşam sayda,
Ölən öləcəkdir – belədir qayda!
Zaman öz hökmünü verdi, nə fayda?
Yaşamaq eşqində göz qalacaqdır.*

*Hər dəni yaşadır hər yaşıl sünbül,
Ətri quruyarmı, qurusa da gül?..
Qanundur. Həyatdan küsmə, ey könül,
Səni də yaşadan söz qalacaqdır!».*

T.Hüseynzadənin 17.07.1970-ci il tarixdə qələmə aldığı rübailəri son dərəcə yüksək fəlsəfi hikmətlərlə zəngin olmaqla, İlahi kitablardakı hökmlərlə, təməl prinsiplərlə səsleşir:

*«Deyildir heç nəyin ömrü əbədi,
Çıxart ürəyindən kədəri, dərdi,
Hər gələn baharın qışdır sabahı,
Ömür dediyimiz bir gül qədərdi.*

*Hansı cildə isən – mələk, ya canı,
Keçmişdən qayıdan vardır mı, hanı?..
Yoxluqdan yaranmış bütün varlıqlar,
Kainat da fani, həyat da fani.*

*Bir sözlə var oldu sonsuz kainat,
Əldə nə qalacaq, az eylə inad,
Aləmdə hər bir şey göründü, itdi,
Əbədi olacaq yenə də bir Zat.*

*Hökm etdi: «Ol!» – dedi, var oldu aləm,
Günahla tərək etdi, cənnəti Adəm,
Mənim nə təqsirim, Yer üzündəyəm?..
Cavabsız sualdır, bu, ahu-naləm.*

*Bədəni yaradıb, can verən də O,
Damara sirr dolu qan verən də O,
İqbalı Lövheyi-Məhfuzdan yazıb,
Məhşərdə imtahan götürən də, O.*

*Rəbbin əmri ilə ruh cana doldu,
Gül kimi açıldı, vaxt gəldi, soldu,
Öz verdiyini O, geri alanda,
Üsyan etdi insan, imandan oldu.*

*Ey saqi, şərabla tez doldur camı,
Dərdli adamlara şirindir tamı.
Dünyanın malıdır zər də, zibə də,
Sonuncu mənzilə bir gedir hamı».*

«Vurğunam» adlı şeirində (01.02.1979) də ulu babası Miskin Abdal kimi, şöhrətpərəstliyə və acgözlüyə, xəbis fikirliliyə dərin nifrətini izhar edərək, bütün insanları fani dünyanın keçici maddi, heyvani nemət və zövqlərindən uzaq durmağa çağırır, onları insan həyatına tələ sayır, hamını «könlü tox» olmağa çağırır:

*«Mən ki meyl etmədim şöhrətə, ada,
Bu yolda çox ömür gedibdir bada.
Çox yeyən azdan da olub dünyada,
Çoxu istəməyib, aza vurğunam».*

Şair, 1967 sentyabr ayında yazdığı «Yaşama, yaşat!» adlı şeirində insan həyatının yalnız vətəninə olan sədaqəti, sevgisi ilə, həmçinin namus və mərd yaşam tərzini ilə məna qazana

biləcəyini, bu dünyada insana, yalnız «namusla doğulmuş bir ad qalacağını» göstərir:

*«Gəlmisən həyata, ey insan oğlu!
Namusla, hörmətlə ömrü başa vur.*

*Yaşamaq istəsən yüz illər boyu,
Vətənçün addımla, vətənçün yaşa.
Qafil, bulandırma dupduru suyu,
Bulanmaz o, özü, dəysə də daşa.»;
Can tək əziz olan hər doğma vətən,
Unutmaz heç zaman qəhrəmanını.
Nə də ki, dünyada mərd gəlib-gedən,
Xalqıçün yaşayan bir insanını.*

*Bilirəm, dünyada insana, ancaq
Namusla doğulmuş bir ad qalacaq».*

«Görəndə-eşidəndə» («Bunları da sevirəm») adlı şeiri də (24.12.1968) də eyni ruhludur:

*«Görəndə ki, adamlar
Namusdan, ardan kənar...
Kor olmaq istəyirəm.
Eşidəndə ağ yalan,
Fırıldaq, əski böhtan...
Kar olmaq istəyirəm».*

«Verməmişəm» adlı şeirində (25.06.1969) o, ikiüzlülüəri, xainləri, namərdləri, mənsəb düşkünlərini qamçılamış, yüksək

əxlaqi dəyərlərə malik insanları, mərdləri, həqiqət tərəfdarlarını
böyük məharətlə tərənnüm etmişdir:

*«Dostlar, dünyamızda ikiüzlüyə
Mən salam versəm də, üz verməmişəm,
Təmiz ürəklərə kor baxanlara
Mən işıq vermişəm, göz verməmişəm.*

*Həqiqət heç zaman toxunmaz daşa,
Toxunsa daşı da keçər birbaşa,
Vəzifə başında dosta-yoldaşa
Pul ilə söz alıb, söz verməmişəm.*

*Yazıb, yazmasam da bu şəri hökmən,
Xoşdur təbiətim, təmizəm qəlbən,
Mərdin hər sözünə «can» deyəndə mən,
Namərd ocağına köz verməmişəm».*

T.Hüseynzadənin «İnsan və vicdan» adlı şeiri (31.07.1968), Allahın bəndəsində təcəllasının əlaməti sayılan daxili mənliyi, özünü dəyərləndirmə, özünə hesabat, özünü mühakimə hisslərini ehtiva edən vicdan anlayışının tərənnümü baxımından çox dəyərlidir:

*«Vicdan – insanlığın ilk mənasıdır,
Vicdan – insanlığın saf dünyasıdır.
...İnsan – insanlığını xalqa göstərən,
Bütün dərinliyi tər-təmiz görən,
Vicdandır! İnsanın bu gözəl adı.
Çoxları vicdansız yıxdı həyatı».*

Şair, 1968-cı ilin fevralında yazdığı «Dura bilmərəm» adlı şeirində «nə yolla olursa-olsun ancaq vəzifə pillələrində irəliləmək naminə» şəxsi keyfiyyətlərini bir kənara atanları «pozğun həyat» yaşayanlar kimi, kəskin dillə qınamışdır:

*«Namussuz, qeyrətsiz ucalım deyə,
Baş əyə bilmərəm hər vəzifəyə.
Əriyib, hər zaman dönsəm də iyə,
Belə pozğun həyat qura bilmərəm».*

«Qeyrət» adlı şeiri (17.02.1969) bu baxımdan daha maraqlı məzmunu və süjet xəttinə malikdir:

*«Şüşəni sındırdılar,
Neçə yerdən qırdılar,
Yenə də itirmədi
Rəngini, saflığını,
Öz mavi varlığını.
Nə qədər kiçilsə də,
Nə ah çəkdi, ağladı,
Şüşəliyini saxladı.*

*Bəzi kişilər, nədən,
Vəzifədə sınında
Qul olub vara, ada,
Düşürlər kişilikdən?..»*

«Kişiləri qadın gördüm» adlı şeirindəki (1968 iyul) misralar cəmiyyətdə bəzi kişilərin qeyri-əxlaqi meyllərini, əməllərini və həyat tərzlərini acı və kəskin sözlərlə qılınclayır, çox yüksək

bədii təsir gücü vasitəsilə indiki günümüzə də səsləşir və aktuallığını qoruyub-saxlayır:

*«Kişiləri qadın gördüm qadınların kölgəsində,
Zərif məxluqlar izində sürünərək itmək üçün.
Kişiləri qadın gördüm, öz sözündə, öz səsində,
Üzdə kişi simasında, qadın yaşar iç-in-için».*

*...Kişiləri qadın gördüm. Qadınlaşıb bu cığırda,
Neçə qeyrət, neçə namus, neçə ismət itirdilər...
Ruhən köçüb yaşadılar ceyran, maral, ya sığırda,
Neçə insan ömürlərin hədə yerə zay etdilər».*

Tofiq Hüseynzadə ulu babası Miskin Abdal kimi sufi fəlsəfəsinə, dünyagörüşünə, mənəviyyatına malik şəxsiyyət kimi dünyanın keçiciliyini, faniliyini, maddi nəsnələrin sonunun torpaq olduğunu yaxşı dərk edir, dünya malının da yalnız bu dünyaya malik sınaq olduğunu gözəl anlayır. 23.04.1967-ci ildə yazdığı «Torpaq» adlı şeirində dünya malının faniliyi, puçluğu ideyasını belə nəzmə çəkir:

*«Baldan şirin bir niyyət də,
Olsa yenə var-dövlətdə,
Bilirəm ki, axır gündə,
Dövrəmizdə qalır torpaq».*

«Oynatmasın» adlı şeirində (03.10.1969) o, var-dövlət hərislərini dünyanın faniliyi ilə xəbərdar edərək, doğru yoldan azmamaya çağırır:

*«Dünyanın malıdır qaş-daş və almaz,
Şahlara qalmadı, bizə də qalmaz.
Sağ başı aparıb, qəbirə salmaz,
Çoxunun başını var oynatmasın».*

«Alışma, dilim» adlı şeirində (1967 oktyabr) doğru sözün yüksək dəyərini, yalanın, düşünmədən və yersiz danışmağın zərərlerini belə anladır:

*«Mənim bu sözümü saxla yadigar,
Sakit dur, hər sözü danışma, dilim.
Nə lazım yersiz söz? Duyub, sonralar;
Od tutub, od tutub, alışma, dilim.*

*Hər nə ki, söyləsən, doğrunu danış,
Sevsin xatirini hər dost, hər tanış.
Heç kəsə gülməyib hələ aldanış,
Yalan danışmağa alışma, dilim».*

T.Hüseynzadənin «Yaxşıdı» adlı şeiri (16.07.1968) ulu babası Miskin Abdal və şeirlərindən ilham aldığı Aşıq Ələsgərin etik-əxlaqi dünyagörüşü, mənəviyyat meyarları ilə eyniyyət təşkil edir:

*«Məclislərdə ağır otur, az danış,
Sevsin səni qəlbən hər kəs, hər tanış.
Boşboğazlıq, söylə, kimi ucaltmış?..
Gülüşlər də hərdən-hərdən yaxşıdı».*

Şair, cəmiyyətdə hər bir insanın həyatda birgəyaşayış, əxlaq normaları əsasında, kamil yaşamağının gözəlliyini vəsf edir, bu normaları gözləməyənləri şeirin dili ilə kəskin qınayır. Onun, «Tapa bilməz» adlı şeirinə (31.07.1968) nəzər salaq:

*«Fitnələr ürəyin gah qırağında,
Oynaşar gah solu, gah da sağında.
Qonşu istəməyən, öz ocağında
Ocaq qalamağa köz tapa bilməz.*

*Həyatda yaşayıb arsız, bir təhər,
Dayanıb bayquş tək hər axşam-səhər,
Hamının malına göz yetirənlər
İtirər gözünü, göz tapa bilməz».*

«Gedər» adlı şeirində (09.10.1968) cəmiyyətdə qanunçuluğun hər şeydən üstün olmasını, əks təqdirdə «şərin ayaq açmasını», vəzifə qarşısında qul kimi əyilən, «müftə alıb, müftə yeyən» boşboğazların əxlaqi çatışmazlıqlarını, onların əsl simasını açıb, göstərir:

*«Çox danışib, az qananlar
Yarpaq kimi düşər, gedər.*

*...Yaxşı olar, desəm bir də,
Qanunsuzluq olan yerdə
Ayna kimi həqiqətə
Min şər gələr, min şər gedər.*

*Vəzifəyə boyun əyən,
Müftə alan, müftə yeyən,
Bir ürəyə can deməyən
Min könülü deşər, gedər».*

«Gözləməz» adlı şeiri (10.10.1968), şairin zəngin mənəvi dünyasının son dərəcə hikmətli dərinliklərindən, o cümlədən dostluğun təməl əsasları, ancaq «zati düz olanların» dost seçilməsi, dostluğun yüksək məziyyətləri, övlad tərbiyəsi, namus, ar, qeyrət kimi təməl insani dəyərlərin ölçüyəgəlməz üstünlüklərindən söz açır:

*«Dost var, uca tutar dostdan adını,
Dost var ki, quyuda kəsir çatını.
Dost tapsaq, öyrənək onun zatını,
Zatı düz olmayan arı gözləməz.*

*...İnsana qiymətdir namus, qeyrət, ad,
Can sevən, qiymətdə varı gözləməz.*

*Övladı pis olan, etmə gileyi,
Qınama o yerdə «qara» taleyi,
O kəs ki, dərindən bilir hər şeyi,
Alma ağacında narı gözləməz».*

«Yaxşıdı» adlı şeiri (16.07.1968) də dostluğun insani münasibətlərdəki hüduzsuz dəyərinin çox gözəl təsviridir:

*«Yaxşı dostu satma dünya malına,
Yaman gündə qızıl, zərdən yaxşıdı.
Söz danış ki, o, çıxmasın yalana,
Bir doğru söz min gövhərdən yaxşıdı».*

«Elin yarası» adlı şeiri (10.10.1968) də «dil yarası» məfhumunun təsir gücü, «vətən sevgisi, vətənə sədaqət» mövzularının tərənnümü baxımından çox dəyərlidir:

*«Ürək! Nə ah çəkmə, nə də ki, fəryad,
Qalmaz əsrlərə ilin yarası.
Sağalar qırılan hər qol, hər qanad,
Gedər qiyamətə dilin yarası.*

*Bir kəs yaranmamış vətənsiz, elsiz,
Vətənlə hər insan yaranmış ekiz.
Nə qədər dünyada yaşasaq da biz,
Çıxmaz yadımızdan elin yarası».*

Şairin əxlaqi mövzularda, satirik tərzdə, gənclərin milli əxlaqa uyğun olmayan həyat tərzlərini qamçılayan, onları satirik dillə milli ruhda yaşamağa çağıran şeirləri də çox maraqlıdır. Onun, M.Ə.Sabirin «A canım» şeirinə nəzirə olaraq 1967-ci ilin iyul ayında yazdığı, Bakı şəhərində nəşr olunan «Tibb kadrları uğrunda» qəzetinin 24.05.1968-ci il tarixli sayında dərc olunmuş eyni adlı şeirindən bir parçaya diqqət edək:

*«Başqalaşıb indi zaman, nə müəllim, nə institut,
Buyur, əşi, gəl utanma, bir gözəlin əlindən tut,
Nə eyləsən «çatmır» yaşın, yoxdur sənə sorğu-sübut.
Veyil-veyil dolanmaqda həmdostuna çat, a canım,
«İncə xanım» önündə sən, gəl əyil üçqat, a canım».*

«A qardaş» adlı şeirində (1968 mart) də şair, eyni mətləbləri gözəl bədii təsvirlərlə çatdırır:

*«Yuyuldu modada elin adəti,
Kəsildi saç kimi yar məhəbbəti.
Modaya satdılar bu səltənəti,
Ağlayır, ah çəkir hər qaya, hər daş,
Güc yoxdur bu dərdi yazı, a qardaş».*

«Gözəllik» adlı şeirində (13.03.1968) şair, qızları da mənəvi dünyaları ilə ucalmağa, namuslu həyatla yaşmağa, süni, zahiri gözəlliklər dalınca qaçmamağa çağırır:

*«Uçursan-qaçırsan eniş-yoxuşa,
Gözəllik hardadır bilmirsən, fəqət.
Dünya da xaraba qaldı bayquşa,
Qartal göylərə qaldırdı qeyrət!
...Çalış, namusunu gözün tək qoru,
Dünyada ən böyük gözəllik budur.
Çalışma, namusa qurasan toru,
Ömrünün yolunda polad kimi dur!
...Gözəllik duyulmur bir, Ay camalda,
Gözəllik gözəldir dərin kamalda».*

«Yaxşıdı» adlı şeirində (16.07.1968) də gözəlliyi qızın «qasında, gözündə deyil, ağlında axtarmağı» məsləhət bilir:

*«Cavan ikən Ay camaldan uzaqlaş,
Puça getdi bu yollarda neçə baş...
Gözəlliklər nə göz deyil, nə də qas,
Ağıllı qız yüz dilbərdən yaxşıdı».*

«Ölümdən betər» adlı şeirində (1967-ci il avqust) ən yüksək əxlaqi nemət kimi namuslu həyat yaşamağın dəyərini, «pozğun namusa» ölümün də çarə olmadığını belə ifadə edir:

*«Ölüm pis şey deyil, pis işlər üçün,
Saflığı çürüdən əməllər üçün.
...Əxlaqsız namusun varmı çarası?..
Yox!.. Yox!..
Ölsə də getməyir əməl yarası.
...Deyirəm, çarə yox, hey susa-susa...
Ölümə, bir də ki, pozğun namusa!»*

«Mən ölümdən qorxmuram» (1968 fevral) adlı şeirində ölümdən deyil, xəyanətkar əməllərdən qorxdığını ifadə edir:

*«Qəlbən gəlir dilimdən:
Mən qorxmuram ölümdən!
Mən qorxuram inanın –
– Atəşimə qalanın –
Ölümdən də qorxulu,
Pis, üfunət qoxulu
Gözlənilməz bir işdən,
Evlər yıxan gülüşdən...»*

Şair ədəbi yaradıcılığının böyük və əhəmiyyətli hissəsini 1966-1991-ci illərində, keçmiş SSRİ-nin mövcud olduğu sosialist hakim düşüncəsi və fəlsəfəsinin birmənalı tüğyan etdiyi dövrdə qələmə almışdır. Həmin müddətdə Tofiq Hüseynzadə SSRİ-də şəriksiz hakimiyyətdə olan Kommunist Partiyasının üzvü olmaqla, Ermənistan SSR Kommunist Partiyasının

Vardenis rayon Partiya Komitəsinin mətbuat orqanı olan «Vardenis» qəzetində əvvəlcə ədəbi işçi, sonralar isə şöbə müdiri vəzifələrində çalışmaqla əmək fəaliyyətində Kommunist Partiyasının dövlətin qarşısında qoyduğu prinsipial vəzifələri rəhbər tutmuşdur. Bu baxımdan, onun şeirlərinin demək olar ki, çox az bir qismi həmin dövrün hakim dünyagörüşünə və ideallarına uyğun olsa belə, həmin şeirlərin özündə də o, əsl məzmun kimi, yüksək mənəvi idealları, gözəllikləri, Azərbaycanın tarixini, qüdrətini və xoşbəxt gələcəyini vəsf etmiş, xalqa, vətənə, bütün yüksək əxlaqi keyfiyyət və dəyərlərə sevgisini önə çəkmiş, bu da şeirlərinin ədəbi-bədii məzmun çəkisini daha da artırmışdır.

Tarixə «Böyük Oktyabr Sosialist inqilabı» kimi daxil olmuş inqilabın 50 illiyinə həsr etdiyi, 1967-ci ilin noyabr ayında yazdığı «Mən nələr görmədim...» adlı poemasında o, həmin inqilabdan daha çox, simvolik olaraq, özünün, əslində Böyük Vətən müharibəsində böyük şücaətlər göstərərək qəhrəmancasına həlak olmuş, üzünü görmədiyi doğma babası (Paşa Hüseyn oğlu Həsənov) ilə xəyali dialoqunu quraraq, babasının ona Süleyman Peyğəmbərin məharətləri, şücaəti, misilsiz insani keyfiyyətləri barədə danışdığını, bu məziyyətlərinə görə onun Allahın yanındakı hörmət-izzətini, digər insanlara nümunə olmasını, mərdliyin namərdlik, ədalətin ədalətsizlik, haqsızlıq və zülm üzərində qələbə çalacağını, Azərbaycanın igid, tarixi qəhrəmanlarının, o cümlədən Böyük Vətən müharibəsində Azərbaycanlı oğulların – partizanların şücaətini vəsf etmiş, yalnız poemanın sonunda İnqilab və Leninin həmin inqilabdakı rolunu da belə qəhrəmanlığa, fəhlə və kəndlilərin azgın bəylərin, ağaların zülmündən qurtarmaq üçün haqq mübarizəsinə başladığını və qalib gəldiyini yüksək bədii məharətlə təsvir etmişdir:

«– *Baba, elə insan varmıdır indi? –
Babam məni süzüb, sonradan dindi:
– Var oğlum, indi də belə bir insan;
Cürətdə, qüdrətdə igid Süleyman...*

*Dedim: – Danış görüm, deməli ki, sən,
Koroğlu, Nəbini özün görmüsən?..
– Yox, oğlum, keçmişdə yaşamış bunlar;
Süleyman qüdrətdə olan oğullar.
– Yaxşı, səni əzən azğın bəyləri
Alıb kötəkləmiş kim diri-diri?
– Sən yaxşı bilməzsən.
– Hansı oğullar?
– Partizanlar.
– Necə?
– Hə .. partizanlar...».*

Tofiq Hüseynzadənin şeirlərində, doğurduğu qorxunc bə-lələr, gətirdiyi fəsadlar üzündən bəşəriyyəti məhvə sürükləyən müharibələr qətiyyətlə pislənilir, sülhün, salehliyin, dinc yaşa-mağın bütün insanlıq, xalq və millətlər üçün sonsuz əhəmiyyəti vəsf olunur. Şair, «Babamı axtarıram» adlı şeirində (23.02.1969) II Dünya müharibəsində – Böyük Vətən müharibəsində babası Paşa Həsənov və onun iki qardaşı: Hasan və İsrafil Həsənov-ların müharibəyə gedib, sağ qayıtmamalarını çox təsirli könül acılarıyla qələmə almışdır:

*«Müharibə qoxusu
Getsin, gəlməsin bir də...
Ərşə çıxıb yuxusu,*

*Dərin xəyal, fikirdə,
Nənəmin göz yaşında
Babamı axtarıram.*

*Ayrılıq bir gün deyil,
Sonsuzluğa çəkilmiş,
Hərdən, uzun-uzadı
Bir nöqtəyə dikilmiş
Atamın baxışında
Babamı axtarıram.*

*Qərinələr yoldadır...
Günlər qarışır ilə,
Ömrüm yaman haldadır...
Kor kimi əllərimlə
Əsrimizin yaşında
Babamı axtarıram!
Babamı axtarıram!..»*

Şair, «Ana ürəyi» adlı şeirində (1968 sentyabr) insanlığı «milyonerlərin» amansız müharibələrindən çəkinməyə, sülhdə yaşamağa çağırır, müharibənin bəşəriyyətə vurduğu sağalmaz yaraları Anasının dili ilə belə qələmə alır:

*«Radio danışır...
Deyir ki, Yer üzündə
Hələ milyonerlərin
Qan-qan səsi kəsməyib,
Neçə ölkə düzündə*

*Yırtıcı «hitlerlər»in
Pis nəyəsi kəsməyib.
...Düşmənlər dönə-dönə
Silaha əl atırlar,
Başlarını, bəlkə də,
Bu, qudurğan iblislər
Dava ilə qatırlar...
...Lənətə gəlsin görüm,
Silaha əl atanlar,
Bir insanın ömrünü
Bir gülləyə satanlar!..».*

Şair, 1967-ci ilin iyul ayında yazdığı «Vyetnam nəğmələri» adlı şeirində Vyetnam xalqının xarici işğalçılara qarşı azadlıq mübarizəsini tərənnüm edərək, həmin vaxt SSRİ dövləti tərkibində olan Azərbaycan xalqının da onların bu mübarizəsi ilə həmrəy olduğunu ifadə edir:

*«Şan-şöhrəti ucalan,
Dillərə dastan olan
Azərbaycan danışır,
Kin, qəzəbdən alışır.
Qışqırır tez-tələsik:
– Vyetnam, səninləyik!!!»*

Şair, «Ağ ev» adlı şeirində (01.02.1972) dünyada bütün müharibə və münaqişələrin ssenarilərinin «ağ yalanlar danışanların iqamətgahı olan» – Amerika Birləşmiş Ştatlarının dövlət başçısının oturduğu «Ağ ev»dən planlaşdırıldığını və həyata keçiril-diyini bildirir:

*«Ağ ev... insan məsləki
Olubdur talan-talan,
Həqiqətin üzünə
Qara böhtan, ağ yalan.*

*Burda insan dad çəkib
İşgəncədən boğulur,
Ağ ev haqqdan dəm vurub,
Haqq üzünə ağ olur.*

*Ağ ev... ölümlərin yuvası,
Ağ ev... ağ yalanlar dünyası,
Ağ ev... min cür fasonlu,
Ağ ev... hayıf bu ada.
Ağ evdən qara donlu
Min vay gəzir dünyada».*

«Mənim əsrim» adlı şeirində (07.03.1969) o, dünyanın çox təhlükəli dövrə qədəm qoyduğunu, bəşəriyyətin taleyinin atom bombalarını işə salacaq bircə düymədən asılı qaldığını şeirin dili ilə qınayır:

*«Əsrim atom əsridir,
Əsrim uran əsridir,
Əsrim bircə düymədə
Verdi-viran əsridir.*

*«Ölüm!» səsi ucalır
Bombaların içindən,*

*Zaman özü də qorxur
Atomların gücündən.*

*Atom,
uran,
protonlar;
Neytronlar, fotonlar...
Bunlardır,
bəli, bunlar!
Bütün canlı həyatı
Bir iynəyə satanlar».*

«Mənə bir mahnı oxu» (1967 noyabr) adlı şeirində, o, bütün dünyaya, bəşəriyyətə sülh arzuladığını, dünyanın hər yerində yalnız «Sülh!» kəlməsinin eşidilməsini diləyir:

*«Günəşdən də baxanda,
Ulduzdan da baxanda
Və yaxud da başqa bir
planetdən baxanda...
Bizim Yerin üstündə
görünməsə də, dağ,
Barı, orda, o zaman
Günəş tək işıq saçan
– Hər dünyanın gündüzü –
Tək görünsün –
«Sülh» sözü!!!».*

Tofiq Hüseynzadənin şeirlərinin bir hissəsini də Vətəni Göyçənin, həmçinin, tarixi Azərbaycan ərazilərinin əsrarəngiz

təbiəti: Günəşi, Ayı, ulduzları, dağları, təpələri, Göyçə gölü, Didvan gölü, Xəzər dənizi, Kür, Araz çayları, durnalar, rənglər, Bahar (yaz) fəslə – demək olar ki, bütün təbiət gözəlliklərinin tərənnümü təşkil edir.

«Ey Günəş!» şeirində (1967 noyabr) şair, Günəşin, Yerdəki dünyamıza yeganə həyatverici güc olduğunu belə nəzmə çəkir:

*«Bir kiçik zərrədən, böyük dağadək,
İsti alovlardan buz bulağadək
Görünən hər bir şey, hər canlı, cansız,
Dünyada ömr edən hər qanlı, qansız
Sənin qüdrətinlə «varlığa dönmüş»,
Təbiət ehkamlı şala bürünmüş».*

Şairin «Ay» şeiri (16.07.1968) kainat gözəlliklərinin, səma cisimlərinin ədəbi təşbəhlərlə, yüksək peşəkarlıqla, çox məharətlə vəsf edilməsi baxımından misilsizdir:

*«Gün batır... aləmə qaranlıq çökür;
Təbiət işıqçün boynunu bükür;
Öz qızıl telini səmaya tökür;
Günəş çıxan yerdən yuvarlanır Ay.*

*Bülbüllər ötüşür bağcada dil-dil,
Göy üzü şəfəqsiz yaşayan deyil.
Keçir bulud, duman, onda, elə bil,
Bir cavan qız kimi tumarlanır Ay.*

*Ah!.. Necə gözəldir o, göylər qızı,
Heyranda saxlamış min-min ulduzu.
Keçdikcə könlümdən hər yeni arzu,
Ahəstə-ahəstə xumarlanır Ay».*

Şairin «Göyçə gölü» şeiri (01.08.1978) vətən sevgisinin gözəl bədii təsvir vasitələri ilə vəsfi baxımından çox zəngindir:

*«Bu torpağın anasıdır,
Zirvələrin aynasıdır,
Sonaların sonasıdır
Göyçə gölü!*

*Dama-dama bir göl olub,
Zaman-zaman o durulub,
Nə dincəlib, nə yorulub
Göyçə gölü!*

*Həsrət-həsrət göylər baxar,
Ürəklərə su tək axar,
Qayalara muncuq taxar
Göyçə gölü!*

*Ulduzları gecəsinə,
Alıb, düzər sinəsinə,
Qalxar gənclik həvəsinə
Göyçə gölü!»*

Şairin, Qazax rayonunda nəşr olunan «Qalibiyyət bayrağı» qəzetinin 06.04.1968-ci il tarixli sayında dərc olunmuş «Didvan gölü» adlı şeirindən (1968 mart) bir parçaya diqqət edək:

*«İnsan tapdı öz eşqini,
Dəli çaya atdı kəmənd.
Didvan adlı bir bənd vurdu,
Böyük bir bənd.*

*İndi daha bu şöhrətdən
Söhbət açır Qazax eli.
Dastanlardan dastanlara
Sətir-sətir yazılsın, qoy,
Şərəfimiz, Didvan gölü».*

«Kür» şeirində (01.10.1969) də şair Kür çayının gözəlliklərini tərənnüm etməklə kifayətlənməyib, onun üzərində qurulan su elektrik stansiyası vasitəsilə ölkəmizə işıq verməsi, nur bəxş etməsi, bu baxımdan – «lampalardan baxması»nı da son dərəcə gözəl təsvir etmişdir:

*«Səni nəzmə çəkirəm,
Nə gözəlsən, a xan Kür!
Qəlbimdə ilham kimi
Di silkələn, çalxan, Kür!*

*Danışmayaq hünərdən,
Yaranmışan səhərdən,
Keçib kənddən-şəhərdən,
Lampalardan baxan Kür.*

*Xətrimizə heç zaman,
Dəymə, dolanma, aman! –
Ortalığa salma qan,
Bizi oda yaxan Kür!».*

Azərbaycan ədəbiyyatında «Dağlar» mövzusunı ilk dəfə şəriyyəyə gətirən ulu babası Miskin Abdal kimi Tofiq Hüseynzadə də Vətəninin uca, əzəmətli, vüqarlı dağlarını çox gözəl

tərənnüm etmişdir. Onun 1967 oktyabr ayında qələmə aldığı «Dağlar» şeirindən nümunələrə nəzər salaq:

*«Səni candan artıq sevən Ələsgər tək, Vurğun kimi,
Gətirirəm asta-asta sözə səni yenə, dağlar.
Məni indi sən sayma gəl, söz elində yorğun kimi,
Öz gücümü, qüdrətimi bağlamışam sənə, dağlar.*

*Vədə verdim, and içdim ki, axan durna bulaqlara,
Unutmaram, gələn il də gələcəyəm bu dağlara.
Hər çiçəyin, hər bir gülün hörməti var qonaqlara,
Ancaq bircə, qorxuram ki, atəşlərdən sənə, dağlar».*

Digər «Dağlar» adlı şeirində (1967 noyabr) dağların vəsfini belə vermişdir:

*«Mən ona «can!» dedim, o, mənə «mehman»,
Çəkdi öz köçünü başımdan duman,
Əl verib, görüşüb, ayrılan zaman,
Bir də gəlməyimi dilədi dağlar».*

Şair, «Durnalar» adlı şeirində (1968 mart) ədəbiyyatımız üçün gözəllik rəmzlərindən olan durnalardan da söz açır, onların bir gözəllik mənzərəsi kimi daim Azərbaycan səmasında qatarla süzməsini diləyir:

*«Ey qara buludlar! Yolunu açın
Bahar nəfəsilə daim uçanın.
Üstündə, – deyirəm, – Azərbaycanın
Həmişə, həmişə süzə durnalar».*

«Rənglər» adlı şeirində (1967 noyabr) hər rəngin daxili dünyasında daşdığı mübhəm təsir gücünü açır:

*«Sevəndə qızı oğlan
Qırmızı gül göndərir.
Deyir, sən də alovlan,
Məni eşqin yandırır.
...Ağ gül hər görüşlərə
Çağırır könülləri,
Orda lal məhəbbətin
Ruha gəlir dilləri.
...Sarı güldə ürəyin
Niqrəti hiss olunur,
Məhəbbətdə diləyin
Qeybəti hiss olunur.
...Göy rəngdə məhəbbətin
Səma tək böyüklüyü,
Dərinliyi duyulur.
Cəhrayı rəngdə qızın
Gözəlliyi duyulur.
Yaşıl rəngin mənası
Yandırır dağı, daşı,
Demək, eşqin dünyası,
Axıdır hicran yaşı».*

«Bahar, sən xoş gəlmisən» şeiri (1968 mart) baharın tərənnümü baxımından çox gözəldir:

*«Yenə Bahar gəldi, bəzəndi çöllər,
Təbiət dəyişdi öz simasını.*

*Yenə, dağ döşündə açıldı güllər,
Tutdu başqa həvəs göy səmasını.*

*Arzu təzələndi, il təzələndi,
Min bir arzu ilə döyündü ürək.
Şair! Bax, bu gələn təzə gəlindi,
Bahar! Xoş qədəmin daim mübarək!!!»*

Şairin ədəbi yaradıcılığında Azərbaycanın qürur verən tarixi keçmişi, mühüm tarixi hadisələri və ictimai həyatın bütün sahələrində «tarix yazmış» görkəmli şəxsiyyətlərinin ədəbi tərənnümü də əsas yer tutur. O, Azərbaycan və dünya şerinin zirvəsi sayılan Nizami Gəncəvi haqqında «Nizami böyükdür» adlı şeirində (1968 mart) yazır:

*«Çıxmadı bir yerə doğma Gəncədən,
Yaratdı Nizami beş böyük dastan.
Səs saldı aləmə sözdən-incidən,
Yaşadı zamanla o, böyük insan».*

«Vurğun yaşayacaq» adlı şeirində (20.02.1979) xalq şairi Səməd Vurğunun

*«O, nəğmələr yazmadı
Hər yoldan ötən üçün,
El bilir ki, o, yazdı
Xalq üçün, vətən üçün.*

*Şekspiri, Puşkini
Sevdirdi öz elinə,
Neçə dahi gətirdi
Azərbaycan dilinə.*

*Hələ nələr yazardı...
Az yaşadı, o, heyhat!
Ölüm vaxtsız apardı,
Peşiman qaldı həyat.*

*Söz ilə hələ neçə
Əsrlər aşacaqdır...
Həyat ilə həmişə
Vurğun yaşayacaqdır!...».*

Şair, «Müşfiqi» adlı şeirində (1968 mart) Azərbaycanın istedadlı gənc şairi Mikayıl Müşfiqin acı taleyini qələmə alır:

*«Mənim qisasım var qoca dünyada,
Nə idi günahı, o, getdi bada?
Günəş asimanda alovlanda da,
Yerdə oxşadıram közə Müşfiqi.*

*Sevdi, bir gözəlin «qurbanı» oldu,
Yazdıqca yazdı o, sinəsi doldu.
Tez girdi qanlı qış, lalələr soldu,
Qoymadı bahardan yaza Müşfiqi.*

*Heyif! Təbiətin qanlı qılınıcı,
Uçurtdu sənətdə bir gözəl tacı.*

*Bürüdü qar-boran yalı, yamacı,
Çiçəklər səslədi düzə Müşfiqi».*

«Müşfiq» adlı şeirində (1968 aprel) isə eyni mətləbləri bir başqa prizmadan bəyan edir:

*«Köçdü dağ başından çənlər, dumanlar,
Ulduzlar sayrışdı dəstəbədəstə...
Ay da xumarlandı bir şeir həvəsdə.
Hər şeyə bir yeni nəğmə umanlar,
Ah çəkdi, dad etdi, qəlbi üşüdü,
Səni soruşdu...»*

«Sənət aşığı» («Cəfər Cabbarlıya») adlı şeirində (13.10.1969) o, Cəfər Cabbarlının ədəbiyyatımızda tutduğu yüksək mövqeyi, özünəməxsus dəst-xətti, üslubu xüsusi məharətlə vəsf etmişdir:

*«Bayron, Heyni, Şekspir
Az sevməmiş sənəti,
Taqor nəğmələrində
Qamçılamış zülməti.
Sevirəm sənətkarı,
Əsrinin vüqarıdır.
Daha artıq sevdiyim
Sənətkar Cabbarlıdır.
Kəlmələri dalbadal
Kin, qəzəblə doludur,
Cabbarlının sənəti
Azadlığın yoludur.
Sənətinə onun tək*

*Vurğun bir insan hanı?
O, qoydu dünyamızda
Bir azadlıq dastanı.
O, qələm götürmədi
Dağda gülə, çiçəyə,
Nə də gözəl-göyçəyə...
Yazdı: «Hey, sən!
Əski dünya, təslim ol!
Sənə qarşı yürüş var!
Yürüş var ha,
yürüş var!».*

Xalqının vətənpərvər və cəsarətli mütəfəkkir oğlu Şıxəli Qurbanovun ölümü ilə əlaqədar 1967-ci ilin iyul ayında yazdığı «Ellər ağladı» adlı şeirində isə o, yazır:

*«Məni oyandırdı bir qanlı səhər,
Gördüm, yasa batıb bizim bu şəhər.
Yar ilə süründüm ora bir təhər,
Qəlbimdə titrəyən tellər ağladı.*

*Sel kimi axışdı övladi-Vətən,
Dedilər, can gedir vuran ürəkdən.
Baxıb izdihama, boynunu bükən,
Tərli bənövşələr, güllər ağladı...*

*...Fərhadın baxırıq taleyinə biz,
El ilə ağladı salonda «Sənsiz»,
Əsər dilə gəldi, danışdı sənsiz,
Qopdu sızılıtlar, yellər ağladı».*

Tofiq Hüseynzadə ulu babası Miskin Abdal kimi Allahın ən sevimli, əməlisaleh bəndələrindən biri olub, ilahi hikmət, kəramət və fəzilətlərlə mükafatlandırılmış, ruhunun əbədi var olduğuna, cismnin isə bu dünya kimi faniliyinə əmin olaraq, dünyəvi nemətlərdən uzaqlaşmış, ancaq mənəvi dünyasının zənginləşməsi, ruhi təkmilləşmə – əbədiyyət yolunu seçmiş, bu yolda bütün çətinliklərə sinə gərərək, maneələri mətinliklə aşaraq, müqəddəs yolçuluğun nurunda kamilləşərək, «kamil insan» mərtəbəsinə yüksəlmiş, onun zəngin şəxsiyyəti də məhz belə yüksək əxlaqi dəyərlər iyerarxiyasından təşəkkül tapmışdır.

O, çox dərin mətləblərlə səsleşən və yüksək fəlsəfi məzmunu malik «Gedir» adlı şeirində (1967 oktyabr) dünya yaranandan bəri insanlığı düşündürən əsas fəlsəfi mühakimələrin dünyasına baş vurur, qəlbində yaşatdığı «min dünyalıq ah-naləsini», ulu babası Miskin Abdal saza köçürtdüyü kimi, musiqi dünyasının zəngin dərinliklərinə cumaraq, qoynuna aldığı tarının tellərinə köçürdüyünü dilə gətirir:

*«Ömür canı tərək edəndə,
Kim bilir ki, hara gedir?
Beyin cumur dərin fikrə,
Xəyal birbaş zara gedir.*

*...Nələr demir, mənə aləm,
Kin, qəzəbdən coşur qələm.
Min dünyalıq ahım-naləm,
Hərdən, telli tara gedir».*

Kainatın sonlu və ya sonsuz olması və fəlsəfənin əsas problemlərindən sayılan digər postulatlarla bağlı şairin «Səyahət» adlı şeiri (09.02.1969) fəlsəfi ideyalarla çox zəngindir:

*«Heraklit dedi ki, sonsuzdur həyat,
Berkeli dünyanı şüurda gördü,
Hegeli ideya yaşatdı hər vaxt,
Feyerbax materiya – deyərək, durdu.*

*Əməldə dönüşlər, arzular sonsuz,
Yeni çertyojlar, diaqrammalar,
Hər adi kəlmədə bir sonsuzluq var,
Hər şey sonsuzluğa olubdu məxsus.*

Xəyalıdan ayrıldım...

*İndi bilmişəm
Həyat sonsuz imiş arzular kimi,
Heraklit dediyi fikrə gəlmişəm,
Əsirəm, çoxuram gur sular kimi.
Deyirəm: Sonsuzdur, sonsuzdur həyat,
Sonsuzluq yaşatmış həyatı hər vaxt».*

«Dünyanın dərini çəkməyə nə var?» (02.12.1980) adlı şeirində o, ulu babası Miskin Abdaldan ötürülən zəngin genetik, mənəvi varislikdən ilhamlanaraq, yüksək ilahi hikmətlərlə, sufiyanə tərzdə insanla dünyanı qarşılaşdıraraq insanın qəlb yünün, mənəvi aləminin sərhədlərinin dünyanın hüdudlarından da kənara çıxaraq, «o biri dünya» ilə birlikdə «iki dünya» məkanına güclə sığdığını, bununla da, insanın dərindən dünyanın dərindən böyük olduğunu gözəl bəddi təxəyyül vasitələri ilə belə təsvir etmişdir:

*«Dünyanın dərini çəkməyə nə var?..
Günəşi tər-təmiz, Ayı dum-duru,
Ulduzlar səmada par-par parlayar,
Səyyarələr alar Günəşdən nuru.*

*İnsanın dərd yükü göylərdən ulu,
Onları əl boyda ürək daşıyar,
Qəlb kin, nifrət, həsəd, ədavət dolu,
Bir könül, gör, neçə tale yaşayar!?*

*Dünyanın dərini çəkməyə nə var!?
Sığmaz bir cahana ahı insanın,
İnsan xislətinə dünya dar olar,
Axirəti də var bu kəhkaşanın.*

*Bir parça tikədə, qəlb yuvasında,
Gör, neçə aləmi sığdırdı insan...
Bu dünya, o dünya qoşalaşsa da,
İnsanın dərində tapmadı dərman.*

*Dünyanın dərini çəkməyə nə var!?
Sular öz yerində, torpaq qup-quru.
İnsanın dərindən göylər çatlayar,
Səmadan hayqırar İsrəfil suru».*

«Kölgə» adlı şeirində (13.03.1969) şair, bir insanın kölgəsində bir mahalın şöhrət tapdığını, kölgənin cansız olsa da, canlı kimi göründüyünü, çox canlı insanların isə kölgə kimi süründüyünü, son dərəcə yüksək poetik dillə nəzmə çəkmişdir:

*«Bir dağın kölgəsində
Min qoyun-quzu yatar,
Bir insan kölgəsində
Bir mahal şöhrət tapar.
Kölgə cansız yarandı,
Canlı kimi göründü.
Çoxu, canlı oldusa,
Kölgə kimi süründü».*

«Bir həyat mənzərəsi» (07.07.1970) adlı şeirində, şair, dünyamızın ikili ziddiyyətlər əsasında yarandığını, əksliklərin vəhdəti və mübarizəsi qanunauyğunluqlarının ağuşunda mövcudiyyətini, eyni zamanda, bu təşbehlər müstəvisində bəzi insanların ikili təbiətə malik olduğuna da eyham edir:

*«...Hey dolanır fəsillər.
Filosoflar deyirlər:
– Həyat ziddiyyətdədir,
Ziddiyyət vəhdətidir. –
...Qəribədir dünyanın
İşi də,
adəti də...
Verib bəzi insana
İki təbiəti də».*

Bunlardan əlavə, Tofiq Hüseynzadənin yaradıcılığında dünyanın Allah tərəfindən yaradılışı, idarə edilməsi, ilahi nizam, qayda-qanunun bərqərar olması, təbiət və sosial qanunauyğunluqların təməlinə dayanan əsaslarla bağlı dərin

fəlsəfi mülahizə və ideyaları xüsusilə diqqəti cəlb edir. Belə fəlsəfi mülahizələr onun bütün yaradıcılığına hopsa da, təkcə 20.09.1980-ci il tarixdə qələmə aldığı «Ləpələr» şeirində, ulu babası Miskin Abdal ruhunun daşıyıcısı kimi, sufiyanə tərzdə, dünyada baş verən bütün fiziki hadisə və qanunauyğunluqların kontekstində, zahirdə ədalətsizlik, ziddiyyət kimi görünən, əsl həqiqətdə isə – batində qanunauyğunluq kimi qaçılmaz zərurətə bağlı olan ilahi hikmətin, ilahi qeyb, batini elm sayılan «Ledün elmi» vasitəsilə qayda-qanunların əsl mahiyyətini açmağa, izah etməyə çalışmış və bir şeirin ölçüləri həcmində öz məqsədinə – oxucuya öz fəlsəfi mülahizələrini müvəffəqiyyətlə çatdırmağa nail olmuşdur. Həmin şeirində o, dağların, təpələrin pünhan – gizlin hərəkətdə olduğunu, ləpələrin isə aşkar hərəkətini vurğulayır ki, bu da bizə «Quran»ın «Nəml» surəsinin 88-ci ayəsində dağların hərəkətdə olmasına dair ayəni xatırladır. Bu misralar şairin ulu babası Miskin Abdal kimi Allah tərəfindən İlahi hikmət, fəzilət və kəramətlə təltif edildiyinin açıq göstəricisidir ki, Allah «Quran»ın «əl-Bəqərə» surəsinin 269-cu ayəsində buyurur: «Allah istədiyi şəxsə hikmət bəxş edər. Kimə hikmət bəxş edilmişsə, ona böyük xeyir verilmişdir. Bunu ancaq ağıllı adamlar dərk edərlər». Tofiq Hüseynzadənin şəxsiyyəti, ruhu və mənəviyyəti tam mənada «Quran»ın bu hökmünə tabedir. O, sufiyanə şəkildə, «Qıran»ın «Kəhf» surəsində göstərilən «Ledün elmi»nə (İlahi batini elm) işarə edərək, «dünyanın hər kəlməsinin tərs başa düşülməsi»ndən, yəni işlərin, əslində göründüyü kimi deyil, zahiri görünüşünün əksinə olaraq, batini mahiyyət daşıdığından bəhs edir. Şairin «Ləpələr» şeirindən fəlsəfi ideyalara diqqət edək:

*«Ümmanlar, dənizlər, göllər əsəbi,
Kükrəyir onların nədən qəzəbi?..
Kəsilmir sahilə axan ləpələr,
Ləpələr sahilə inci səpələr.*

*Görünən, görünməz bütün varlıqlar,
Daim hərəkətdə, «ayaqda» olar.
Pünhan hərəkətdə dağlar, təpələr,
Lakin aşkar coşar, daşar ləpələr.*

*Kainatın sonsuz bir məkanında
Ən xırda dəyişmə, elə, o anda
Tam fərqli məkanda kiçik nöqtəyə,
Lap xırda sayılan varlığa, şeyə
Təsirdə olarlar, bu hikmət birdir,
Kəhkaşan əzəldən qapalı sirrdir.*

*Ölümə məhkumdur, süküət, ətalət,
Hərəkətlə gələr cahana halət!
Kosmos, planetlər, qalaktikalar,
Atom, elektron, neytron, protonlar,
Bir-birinə bağlı hərəkətdədir,
Sevgi də, nifrət də zərurətdədir.*

*Varsa yerdəyişmə, həyat var demək,
Bunlara hökm edən bir Zat var demək!
Belədir, aləmin sirr xəzinəsi,
Tərs başa düşülür hər bir kəlməsi.
Düzgün anlamağa hikmət gərəkdir,
Hikmət hər insana əsas bəzəkdir».*

Şairin «Hər görünən özü deyil» adlı şeiri (1972 fevral) də insan şüurunun dərin qatlarından soraq verən eyni məzmunlu fəlsəfi düşüncələr kimi ən kamil mətləblərlə səsləşir:

*«Tək Allahdır, O, bilir yanlış-düzü,
Nihan qalır, düşündürür dərd bizi:
Hər görünən, bəlkə, deyildir özü,
Bir nəsnə yaşadır iki tərs üzü –
Alqışa bələnmiş bir qarğış kimi.*

*Bir kəlmə ruhuna çox mənə qatır,
Hər mənə kökündə hikmət yaşadır...
Şərbət tələsində aslanlar yatır,
Dərdlərin dərmanı, sırf zəhər dadır,
Tərbiyə təsirli sərt baxış kimi.*

*Baş vurub hikmətin gen dəryasından,
Dərs aldım həyatın ağ-qarasından,
Sevinc axtarmadım heç harasından,
Öyrəndim çox şeyi qəm yarasından,
Əqlə nur çiləndi, gur yağış kimi.*

*Niyyəti pünhandır külli-cahanın,
Dövrünü çox olmaz bir adın-sanın,
Torpaqda gizlənmiş sirri zamanın –
Nə vaxt ki, xətm oldu cismi insanın,
Çəkdi öz qoynuna bir ağış kimi».*

Şair 09.05.1967-ci il tarixdə qələmə aldığı «Səslər havada qalır» adlı şeirində də, elmi-texniki tərəqqinin hələ indi müəyyən

etdiyi – kəşf etdiyi «hava məkanının səsləri yadda saxlaması»na dair ilahi sirr barədə, yarım əsr – 50 il bundan əvvəl «havanın baş verən bütün səsləri, ah-fəryadları və sair sədaları maqnitofon lenti kimi yadda saxlaması və nə vaxtsa bunu oxudacağı» fikrini dahiyanə şəkildə irəli sürmüşdür. Əslində bu elmi-texniki nailiyyətlə yanaşı, «Qurani-Kərim»də bədən üzvlərimizin Qiyamətdə bizə qarşı şahidlik edəcəkləri barədə ayələrlə də səsləşir:

*«Yer üzündə, dünyada
Gör, neçə fəryad qalıb!?
Milyon, milyardlarla da
Yarımçıq həyat qalıb.*

*Yüz gözəlin sevgisi
Qalıb belə, havada.
Müharibənin səsi,
Qanlı dava-şava da.
Qışqırıq, bağırtilar,
Gülüşlər, qəhqəhələr,
Partlayış, gurultular,
Eh, daha nələr, nələr...*

*İtib, batıbmı bu səs,
Yoxa çıxmaz heç, əlbət!
Haraya yazılıb bəs?..
Harda gizlənir xəlvət?*

*Fırlanır aram-aram,
Ay ilə Yer kürəsi.
Qeyd edir qram-qram,
Hər bir şeyi hərəsi.*

*Nə varsa kainatda –
Keçmiş, indi, gələcək,
Saxlayır yaddaşında –
Böyük, xırda, zərrəcik.*

*Çıxır nə var səmtinə,
Dinləyir o, hər kəsi...
Maqnitofon lentinə
Yazır yerdəki səsi.*

*Yazır, hələ, yazacaq
Ən uzaq gələcəyi,
Nə vaxtsa oxudacaq,
İnanın, bu gerçəyi».*

Şair, «Bircə addım» adlı şeirində (1968 fevral) «Qurani-Kərim»in ayələrində «hər anın bir hökmü vardır» hökmünə müvafiq olaraq, İlahi hikmətə söykənərək, sadəcə bir anın insan həyatında köklü dəyişikliklərin əsasını qoyduğundan, həyatı əhəmiyyətdən danışır:

*«Hökmü çox böyükdür bircə addımın,
Çoxuna çox adi görünsə də bu.
Tək bircə addımda, bəlkə, bəxtimin
Oxunur ən böyük sirli məktubu!?.».*

«Bir anlıq xəyal» adlı şeiri (20.11.1968) də eyni fəlsəfi fikrin qanadlarında şairin könül atını çapmasından yaranan xəyalı bir mənzərini əks etdirir:

*«Yamanca az qananlar
Bilmir ki, saniyədə,
Bilmir ki, bircə anda
Necə böyük qüvvə var?..
Hər saniyə deyilmi,
İnsana yaş artıran?!
Necə, damcı deyilmi,
Dəniz dalğalandıran?!*

*Deyirəm ki, ay Allah,
Əzəmətə, gücə bax.
Dünyaya bu saniyə
Gəlir başqa bir nəsil.
Dünyadan bu saniyə
Gedir başqa bir nəsil».*

Şairin «Təsadüf» şeiri (31.10.1968) də eyni ideya məzmununa malik olması baxımından maraqlıdır:

*«Təsadüfün özündə
Arzu qədər əməl var.
Bir arzu yarananda
Bir təsadüf arzular.
Arzunun yolu uzun,
Təsadüfsə, bir anlıq.
Açıq kamalda hər sirr
Qala bilməz qaranlıq».*

02.12.1971-ci il tarixdə Tofiq Hüseynzadənin 2 yaş kiçik qardaşı – özü kimi fitri istedadlı, gənc həkim-cərrah Rafiq

Hüseynovun (Hüseynzadənin) 23 yaşında xəstəlikdən vəfatı ilə əlaqədar həyatında çox böyük sarsıntı keçirməsi onun yaradıcılığında da dərin iz buraxmış və onun vəfatı ilə əlaqədar yüksək poetik təsir gücü ilə seçilən çox dəyərli şeirlər yazmışdır. Həmin şeirlərin həyatı təsir gücü o qədərdir ki, özündən asılı olmadan, onları oxuduqca sanki, eyni ağır hadisəni özün yenidən yaşayırsanmış kimi onun yaşadığı hissləri, qəm-kədəri bölüşməli olursan. Belə məzmununda olan şeirləri ürək ağrısı keçirmədən oxumaq mümkünsüzdür. Şeirlərinin təhlilindən də görünür ki, şairin bu hadisədən sonra həyatında baş verən heç nə, o ağır hadisəni azca da olsa ona unutdura bilməmiş, qardaş itkisi bütün ağrı-acısı ilə onun sonrakı yaradıcılığına bütünlüklə sirayət etmişdir. O, qardaşının vaxtsız vəfatı ilə əlaqədar, bədi təxəyyülün ən yüksək qatları ilə səsləşən fəlsəfi məzmununda son dərəcə həyatı şeir və poemalar yazmışdır ki, həmin əsərlər böyük faciə yaşamış insanın fəryadı, ah-naləsinin yüksək ədəbi ifadəsi kimi çox dəyərlidir.

T.Hüseynzadənin 25.01.1972-ci il tarixdə bu mövzuda yazdığı «Beşik və həyat» şeirindən parçalara diqqət yetirək:

«Beşik yırğılanır...

beşik yol gedir...

Beşiyin içində bir oğul gedir...

Yol gedir bir ömrün yarım dünyası,

Yol gedir beşiklə ana laylası.

O, yatmır...

Günəşlə qalxır o başdan,

Bircə qığıltıya milyon «can» deyir!

*Bilmir ki, oğlunu, elə, bu başdan,
Dəmirilər çeynəyir,
dəmirilər yeyir.*

*Təbiət fırlanır, ömür yol gedir,
Xeyir-şər qandığı yaşa çatmamış,
Arzusu, sevgisi başa çatmamış,
Dünyadan günahsız bir oğul gedir...*

*Tabut silkələnir,
tabut yol gedir...
Tabutun içində bir oğul gedir...
Yol gedir bir gəncin nakam dünyası,
Yol gedir tabutla ana laylası!*

*Beşik yırğalanır...
tabut yol gedir...
Beşikdən tabuta bir oğul gedir...
Beşik yırğalanır, fırlanır həyat,
Beşikdən tabuta kəsilmir fəryad!*

*Beşik yırğalanır...
zaman yol gedir...
Min oğul yaranır, min oğul gedir...
Fırlanır, dəyişir, yol gedir zaman,
Doğulur, böyüyür, məhv olur insan».*

11.10.1981-ci il tarixdə Tofiq Hüseynzadə həyatında ikinci ağır sarsıntı yaşamış, atası Məhəmməd 54 yaşında vəfat etmiş, vəsiyyətinə uyğun olaraq, Gəncə şəhərində yerləşən

«İmamzadə» qəbristanlığında mərhum oğlu Rafiqin qəbrinin yanında dəfn olunmuşdur. Bu, ikinci ağır zərbənin təsirindən o, «Atam öldü!» adlı çox təsirli şeirini qələmə almışdır. Şairin 1981-ci ilin oktyabr ayında yazdığı «Atam öldü» adlı şeirindən parçalar:

*«Atan öldü!!!» – dedilər,
Üstümə dağ yeridi...
Kim çəkəcək bu dərdi?
Bu, nə ağır xəbərdi?..
Həyatım çıraq oldu –
Yandı-yandı əridi...*

*Qayıtmaz baş tacımız,
Ha... axtar, ha da ara...
Anam çəkdi bayatı,
Ellər qara бүrүndü,
Bir insanın həyatı,
Nə tez yoxluğa döndü?!.
Nə dözүlməz dərd oldu...
Arxamdan uçdu dağım,
(Boş qaldı solum-sağım,)
Viranə qaldı bağıм,
Sөndü odum-ocağıм,
Tənha qaldım həyatda,
Məhv oldu təmtərağıм.*

*Hardan gəldi qəzəbin?
Bu, nə dərdi, Allahım?*

*Göyə yüksəldi ahım...
Nəydi mənim günahım?
Niyə tək qoydun məni?
Mənim tək qibləgahım!!!».*

Şair, həyatda ən yaxın doğmalarının itkisi acılarını yaşadıqdan sonra 1988-ci ilin məlum hadisələri ilə əlaqədar olaraq, Ermənistanın apardığı soyqırım siyasəti nəticəsində qədim Azərbaycan torpaqları, Oğuz yurdlarında qurulmuş qondarma «Ermənistan»da yaşayan Azərbaycanlıların kütləvi şəkildə soyqırımına məruz qalaraq, yaşadıkları əzəli yurdlarından deportasiya edilmələri səbəbindən, 1988-ci ilin dekabr ayında Göyçədən ailəlikcə əvvəlcə Qazax rayonuna, oradan isə 1989-cu ildə Bakı şəhərinə köçmüşdür. Əvvəlcə qardaşını, sonra atasını itirən şair, Vətən itkisi ilə həyatında üçüncü ən böyük sarsıntını yaşamış, bu itki onun həyatını, taleyini büsbütün dəyişmişdir.

1989-1990-cı illərdə qələmə aldığı «Göyçə bayatıları»ndan qəlbləri dağlayan bəzi parçalara nəzər salaq:

*«Dağda dumanım qaldı,
Haqqa gümanım qaldı,
Göyçədə od-ocağım,
Dinim, imanım qaldı.*

*Bu, yaralı quş bizik,
Qanadı sınmış bizik,
Qürbətdə «Vətən» – deyib,
Budağa qonmuş bizik.*

*Bu, nə ündür, nə ahdır,
Önümüzdə sabahdır,
Göyçəsiz ötən günə
Ömür demək günahdır.*

*Ey, qara günlü Göyçə,
Fəryadlı, ünlü Göyçə,
Düşməyə vermə könül,
Ol, dəvə kinli, Göyçə.*

*Qəm yükü bağla, Göyçə,
Qəlbləri dağla, Göyçə,
El köçdü, yurd boşaldı,
Ağrı de, ağla Göyçə».*

Bakı şəhərində yaşadığı müddətdə Tofiq Hüseynzadə pedaqoji və jurnalistlik fəaliyyətini davam etdirmiş, habelə Göyçə həsrətini onun tarixini, folkloru və tarixi şəxsiyyətlərini tədqiq etməklə ovutmağa çalışmışdır. O, Bakı şəhərində nəşr olunan «Ulu Göyçə» və yuxarıda adlarını çəkdiyim sair çoxsaylı mətbu orqanlarda, Azərbaycan dövlət radiosu və televiziyasında Göyçənin tarixi, folkloru, həmçinin öz ulu babası Miskin Abdalla bağlı maraqlı tarixi faktları böyük auditoriyaya – oxucu, dinləyici və tamaşaçılara çatdırmış, Azərbaycan, o cümlədən Göyçə folkloruna aid tarixin alt laylarında qalıb paslanmış nadir folklor nümunələrini tədqiq edərək mətbuatda, habelə, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Folklor İnstitutu ilə əməkdaşlıq edərək, folklor antologiyası toplularında dərc etdirmişdir.

Şairin 20.03.1998-ci ildə qələmə aldığı «Miskin Abdal ocağında» adlı şeirinə diqqət edək:

*«Bir həqiqət, min hikmət var
Miskin Abdal ocağında,
Aşıb-daşan bərəkət var
Miskin Abdal ocağında.*

*Adını çək, dada çatar,
El yerişər qatar-qatar,
Sazın, sözün sirri yatar
Miskin Abdal ocağında.*

*O, Tanrının qismətidir,
İnsanlığın ismətidir,
Şer oxunar sətir-sətir
Miskin Abdal ocağında.*

*Əsrlərin yoldaşı var,
Haqqın sirli sirdaşı var,
Neçə gülüş, göz yaşı var
Miskin Abdal ocağında.*

*Təmiz ürək abad olar,
Xəbis könül bərbad olar;
Tanrı sevən çox şad olar
Miskin Abdal ocağında.*

*Ona heyran qalıb bəşər,
Ayaq açıb, yeriməz şər.
Göyçə daha gözəlləşər
Miskin Abdal ocağında.»*

Şair, Azərbaycanın başqa dövlətlərin əraziləri hüdudlarında qalan, həmçinin, ermənilər tərəfindən əsrlərdir, hissə-hissə ələ keçirilərək qədim Azərbaycan torpaqları hesabına yaradılan, dünyanın böyük güclərinin əlində alət olan qondarma «Ermənistən» adlı dövlətin yaranmasını ürək ağrısı ilə qeyd etmiş, doğma vətəni Göyçənin niskilini heç cür ovundura bilməmiş, yaradıcılığında milli ideallara daim sadıq qalmış, bu ideallar onun qanına, canına hopmuşdur. Onun, 28.05.1992-ci ildə yazdığı «Azərbaycan deyəndə» adlı, tarixi faktlara söykənən, yüksək bədiiliyi ilə yanaşı tarixiliklə də səciyyələnən şeiri Azərbaycanın zəngin dövlətçilik tarixi, Azərbaycan xalqının genezisi, görkəmli şəxsiyyətlərinin tərənnümü baxımından çox dəyərli olmaqla, sanki, Azərbaycanın «Tarix himni»dir:

*«Cavanşirin igidlikdə bənzəri yoxdu, qəti,
İşğalçıya divan tutdu Babəkin hür milləti,
Tariximdə ən qüdrətli sayılan bir dövləti,
Yaratdı, həm seçimini düzgün etdi Xətai,
«Hansı üstün, Gülistan, ya Azərbaycan? – deyəndə...*

*Səttarxan, Pişəvəri azadlığa verdi töhfə,
Rəzulzadə millətinə açdı yeni səhifə,
Azərbaycan istiqlalın yaydı hər bir tərəfə,
Demokratiya yolunda çatdırdı şan-şərəfə,
Gözlərini yumdu, o an – «Azərbaycan!» – deyəndə!..*

*Millətini, dövlətini, vətəninə sevən kəs,
Dönük çıxmaz ölkəsinə, xainlik edə bilməz!
Vətəninə uzaqlarda gün keçirənlər əbəş,
Dar günüdür Qarabağın, yurda köməyə tələs!!!
Yad ellərdə qalma mehman, Azərbaycan deyəndə...».*

Şair 21.03.1998-ci ildə yazdığı «Qıratı yəhərləyin» şeirində isə xalqı mənfur erməni işğalçılarına qarşı səfərbərliyə səsləyir:

*«Bir əlçatmaz dağam mən,
Üçrəngli bayrağam mən,
Ölməmişəm, sağam mən,
Qıratı yəhərləyin!».*

T.Hüseynzadənin, Azərbaycanın böyük şairi Məhəmməd-hüseyn Şəhriyarın «Heydər baba» adlı poemasına nəzirə kimi yazdığı, Azərbaycanın ümummilli lideri Heydər Əliyevi, xalqımızın düşdüyü ağır vəziyyətdən yeganə xilaskar kimi görərək, hakimiyyətə qayıtmaqla bir sərkərdə kimi doğma Vətəninə yağılardan azad etməyə çağırışına həsr etdiyi «Heydər baba» şeiri (1991 dekabr), həmin dövrdə, yəni 1991-ci ilin sonlarında Azərbaycan xalqının Heydər Əliyevə sonsuz ümid və sevgisindən qaynaqlanan, qəlbində püskürtdüyü od-alovun, arzu-diləyin ümumi ifadəsi kimi son dərəcə təsirlidir:

*«Heydər Baba, ildırımlar çaxdı, gəl,
Sel yerinə, göz yaşımız axdı, gəl,
Yadlar bizə pis nəzərlə baxdı, gəl,
Qurtar bizi yağılardan əlindən,
Qələbəni biz eşidək dilindən.*

*Görmürsənmi, Vətən mülkü talandı?
El-obamız od-alova qalandı,
Səndən başqa hər bir rəhbər yalandı,
Qayıt, gəl millətin başına keç sən,
Qurtar bu zillətdən, desinlər, əhsən!*

*Ayrılığı aralığa saldılar;
Parçalayıb, bizdən qisas aldılar,
Hər yanımız yağı düşmən oldular;
Heç demədin, – bu qovğanı kim saldı?
Vətəninə kim qırıldı, kim qaldı?..*

*Köməyimiz göydə Allah, yerdə sən,
Namərdi qov, arxa dayan mərdə sən,
Bu torpaqdan iraq düşmə bir də sən,
Sənsən bizim qeyrət, namus, arımız,
Səndən qeyri, yox cahanda varımız!*

*Heydər Baba, Vətən yenə dardadı,
El soruşur: – Heydər Baba hardadı?
Cənnətdən də şirin olur yurd dadı,
Bir nəbə çək, qoy dəlilər oyansın,
Qarı düşmən al qanına boyansın».*

Tofiq Hüseynzadə Bakı şəhərində yaşadığı illərdə təcnis formasında çox gözəl şeir nümunələri yaratmışdır. Onun təcnis formasında yazdığı çoxsaylı şeirləri təhlil edilərkən, adi sözlərin rəngarəng mənə çalarlarından necə məharətlə istifadə edərək, bədii mənzumələr yaratdığının şahidi olursan. Onlardan 1998-ci ilin mart ayında qələmə aldığı «Anadan» təcnisini təqdim edirik:

*«Yaxşı adam yaxşı gündə yaranar,
Qismət oldu, bağışladım yara nar,
Yarı ansa, kimsə anmaz, yar anar;
Necə deyim, sən qanasan, a nadan?*

*Oturduğu bir bəzəkli odadı,
Müqəddəsdi, and yeridi, od adı,
Ana şirin. Heç nə verməz o dadı,
Bir quş var ki, adı qalib – «Ana, dan!»*

*Yanağında yaraşıqdır xal xala,
Elə bil ki, ceyran düşüb xalxala,
Necə qıydın dilbərimi xalx ala?
Qismətimə yazılmışdı anadan».*

Tofiq Hüseynzadənin şeir yaradıcılığında 2005-ci ilin 05-19 mart tarixlərində məsnəvi formasında yazdığı sonuncu nəzm əsəri, ulu babası Miskin Abdalın oğlu Şadmana həsr etdiyi – «Şadman» poeması möhtəşəm bədii qüdrəti ilə xüsusi yer tutur. Bu poemada şair, ulu babası Miskin Abdal haqqında xalqın yaddaşında olan həqiqətlərə, faktlara, eləcə də keçmiş SSRİ dövründə və Azərbaycanın müstəqillik illərində bu istiqamətdə aparılmış elmi araşdırmaların mötəbər nəticələrinə əsaslanmışdır. Şair «Şadman» poemasında da ulu babası Miskin Abdalın oğlu Şadmanın xalq arasında dolaşan fəvqəladə qəhrəmanlıqları, habelə Miskin Abdalın İlahi vergidən qaynaqlanan çoxsaylı möcüzələrindən bir neçəsini, Miskin Abdalın özündən sonra «Ocağ»ı kimi ziyarət olunan əşya və sənədlərini qızı Məleykəyə vəsiyyəət etməsi və sair tarixi faktları yüksək peşəkarlıqla nəzmə çəkmişdir. Belə ki, o, çoxsaylı mənbələrdə – kitab, jurnal və qəzetlərdə Miskin Abdal haqqında dərc olunmuş tarixi rəvayətlərə, folklor nümunələrinə əsaslanaraq onun böyük hikmət, kəramət, fəzilət, möcüzə sahibi, qüdrəti barədə xalqın yaddaşında yaşayan rəvayətləri qələmə almış, Göyçənin vəsfini

vermiş, Miskin Abdalın oğlu Şadmanın misilsiz qəhrəmanlıqları, şücaəti barədə söz açmışdır:

*«Altı yüz ildir ki, yaşayır bir ad,
Ondan ibrət alır həm doğma, həm yad.
Anadan olalı Hüseyn dir adı,
«Miskin Abdal» olub haqqın baratı.
«Abdal» – qeyrət rəmzi, bahadırılıqdır,
Haqqın dərgahında bəxtiyarlıqdır.
Zərgərli kəndində doğub bu Günəş,
Bu Günəş hər qəlbə salıb bir atəş.
Qəlbinə qoymayıb küdurət, kini,
Bu Haqqın aşiqi, Tanrı Miskini.
Bilib ki, bu dünya gəldi-gedərdi,
Namərd ayağına verməyib mərdi.
Ümüd yeri olub ziyarət gahı,
Bunu qismət edib qadir Allahı.
Haqq ilə dünyanı gəzib, dolaşıb,
Haqqı sevə-sevə övliyələşib.
Şah deyib: «Eşidin, mömin insanlar,
Abdal dünyasının gizli sirri var.
Sidq ilə inanın, mötəbər şəxsdir,
Hər mətləb diləyin, deməyin bəsdir.
Onun cəddi çatar köməyinizə,
Bir aydınlıq gələr ürəyinizə».
Dünən də, bu gündə əzizdir bu ad,
Qalıb xatirə tək, yaşamır, heyhat!*

*Bu, böyük ustadı gəl yaxşı tanı,
Hələ yazılmayıb ömür dastanı.
Bu, gizli deyildir; deyirəm aşkar,
Onu vəsf etməyə varmı sənətkar?!
Bu, hələ anılmaz bir həqiqətdir;
Sevilən, sənətkar, bir də sənətdir.*

*Şair olmasam da, tapıb cürəti,
Qələmə aldım mən bu hekayəti.
Abdalın ömrünü incilər bəzər,
Gərək layiq olsun bu, kiçik əsər.
Qoy mənə güc versin Ulu Yaradan,
Əsərin adını qoyuram: «Şadman»».*

Şair, «Şadman poeması»nda tarixi fakt və məlumatlara əsasən, Miskin Abdalın dörd övladının olması, iki oğlunun (Əli və Həsənin) Dağıstan dağlarında tufanda həlak olması, övladlarından Şadman və Məleykənin sağ qalması, Məleykənin namus və ismətdə mələyə bənzəməsi, Şadmanın isə cəsur igid olması, onun «miskinliyin şadımanı» olmasını, yəni atası Miskin Abdalın «Miskin» təxəllüsünün də sufiliyin ən yüksək məqamı olması, eyni zamanda «Şadman» («Şad») sözünün də qədim Azərlərdə (As, Az), Altay, Mesopotomiya və Misir türklərində Tanrı adı və buna müvafiq olaraq ən yüksək Türk hökmdarı Titulu (Xaqan kimi) olması (Xəzər xaqanının da adı Şad olmuşdur), təsəvvüfdə də «Şad» sözünün çox yüksək dərəcə, mənə ifadə etməsi, Miskin Abdalın Təsəvvüf Şeyxi kimi Sufi yolçuluğunda ən yüksək pillələrindən birinə qovuşması anlamını daşması, bu sözün Azər (Türk) dilindən bir çox dillərə keçdiyi kimi, fars dillərinə də keçməklə, onlarda «sevinc, bəxtiyarlıq, xoşbəxtlik,

nəşə» mənalərini verməsi, Sufilikdə xüsusi bir məqamı (Təsəvvüf nəzəriyyəsində «sufinin «Qəbz» (İlyas) halından «Bast» (Xızır) halına keçməsi (şadmanlıq, bəxtiyarlıq, sevinc mənalərini verən – «Şad») – sufinin «bəxtiyarlığa» – «Şad»a qovuşmasını ifadə edən təsəvvüf anlayışı olmasına əsaslanmışdır:

*«Olur dörd uşağı, yaxşıdır bilsən,
Şadman və Məleykə, Əli və Həsən.
Dağıstan dağları tufan qoparır,
Əlini, Həsəni birdən aparır.
Əzəldən qisməti beləymiş, bəlkə,
Yaşayıb, ömr edir Şadman, Məleykə.
Məleykə qız deyil, o, bir mələkdir,
Namusda, ismətdə aləmdə təkdir.
Şadman miskinliyin şadimanıdır,
Bir elin basılmaz qəhrəmanıdır.»*

Tofiq Hüseynzadənin ayrı-ayrı mövzuları əhatə edən yüzlərcə belə gözəl şeir nümunələrini saymaq olar. Onun, demək olar ki, əksər şeirləri şəriyyətin ən zəngin incəliklərini özündə ehtiva edərək, «bədiî icad» metodları, səslər ahənginin özünəməxsus daxili ahəngi yerli-yataqlı şəkildə, məcazın forma və çeşidlərinin geniş imkanlarından istifadə edilməklə yazılmışdır. Şeirlərində vəsf olunan, istər təbiət lövhələri, istər batini (daxili), istərsə də, camal (zahiri) gözəllikləri bədiî lövhələr şəklində, sanki fotosəkil və ya videogörüntü kimi insanın, oxucunun gözələrinin qarşısında çox gözəl, rəngarəng mənzərə kimi canlanır. Onun şeirlərinin bədiyyəti böyük və zəngin bir xəzinə təşkil edir. Tofiq Hüseynzadənin şeirləri janr (forma) və məzmun fərqliliyinə baxmayaraq, demək olar ki, bütün – fəlsəfi, əxlaqi

(etik), estetik, ictimai, tarixi mövzuları əhatə etsə də, hamısı bütövlükdə, ulu babası Miskin Abdalın genetik və ruhani varisliyinin, yüksək mənəviyyatının – saflıq, təmizlik, paklıq və ülvyyətinin təcəllası olmaqla, vahid əxlaqi-bədii iyerarxiya təşkil edərək, fəlsəfi-ürfani piramidanın ayrı-ayrı kərpicləri, sənət inciləri rolundadır.

Tofiq Hüseynzadənin bu kitabda verilən şeirləri xronoloji ardıcılıq ilə – yazılma tarixlərinə uyğun olaraq verilmişdir. Lakin əlyazmalarında həmin şeirlər müxtəlif cür adlanan 10 «Dəftər»də həm xronoloji, həm də mövzu baxımından olmaqla toplanıldığından bu barədə də məlumat vermək istəyirik:

1) «Eşqimin yollarında» adlı dəftərə – 1966-cı ilin aprel ayında yazdığı ilk şeirindən başlayaraq, 1967-ci ilin aprel ayınadək yazdığı şeirlər;

2) «Ömürdən yarpaqlar» adlı dəftərə – 03.04.1967–11.12.1967-ci il tarixlərdə yazdığı şeirlər;

3) «Qurban olaram» adlı dəftərə – 11.12.1967–11.12.1968-ci il tarixlərdə yazdığı şeirlər;

4) «Qəm dəftəri» adlı dəftərə – 24.06.1968–02.07.1968-ci il tarixlərdə yazdığı şeirlər;

5) «Xəyal cığırı» adlı dəftərə – 05.07.1968–30.08.1968-ci il tarixlərdə yazdığı şeirlər;

6) «Könül dəftəri» adlı dəftərə – 20.12.1968–27.04.1971-ci il tarixlərdə yazdığı şeirlər;

7) «Könül nəğmələri» adlı dəftərə – 09.05.1971–15.09.1978-ci il tarixlərdə yazdığı şeirlər;

8) «Ana laylası – Qəm dünyası» adlı dəftərə – 30.12.1971–03.03.1980-ci il tarixlərdə yazdığı, qardaşı Rafiqin vəfatına həsr etdiyi şeirlər;

9) «Yenə gələcəyəm» adlı dəftərə – 20.09.1978 – 05.04.1988-ci il tarixlərdə yazdığı şeirlər;

10) «Göyçəsiz həyat» adlı dəftərə – 1988-ci il dekabr – 19.03.2001-ci il tarixlərdə yazdığı şeirlər daxildir.

Hazırkı şeirlər kitabına bu adlar içərisindən, şairin şeirlərinin ruhuna və fəlsəfəsinə ən uyğun olan ad kimi «Xəyal cıdırı» adının verilməsini daha məqbul sayırıq. Kitabın içərisində böyük həcmli dəftərlərin adı və onlara daxil olan şeirlər ayrıca bölmələrdə – bloklarda verilmişdir («Eşqimin yollarında», «Ömürdən yarpaqlar», «Qurban olaram», «Könül dəftəri», «Könül nəğmələri», «Ana laylası – Qəm dünyası», «Yenə gələcəyəm» və «Göyçəsiz həyat»). Lakin kiçik həcmli dəftərlərə («Qəm dəftəri» və «Xəyal cıdırı») daxil olan şeirlər isə böyük dəftərlərdəki şeirlərlə eyni dövrdə yazıldığından, sadəcə məzmun baxımından ayrıca dəftərdə toplandığından və bu kitabdakı bütün şeirlər yalnız xronoloji ardıcılığa uyğun verildiyindən, kiçik dəftərlərin adları və ora daxil olan şeirlər xüsusi qeyd edilməmiş, ayrıca bölmədə – blokda yerləşdirilməmişdir. Onu da qeyd edirəm ki, Tofiq Hüseynzadə nəşr olunan şeirlərində «Tofiq Hüseynov», «Tofiq Məmmədoğlu», «Tofiq Hüseynzadə» imzalarından, həmçinin əlyazmalarında olan şeirlərində isə, əsasən «Qəmli» təxəllüsündən istifadə etmişdir.

Onu da bildiririk ki, bu kitabda təqdim olunan bir neçə şeirdə bəzi sətir və misralar mötərizədə verilmişdir. Bu da onunla əlaqədar olmuşdur ki, bəzi şeirlərin əlyazma və nəşr variantlarında müxtəliflik, eləcə də əlyazmaların özündə bir misra və ya sətir iki variantda olduğundan, şeirin forma quruluşuna zidd olsa da, məzmununa heç bir xələl gətirmədiyindən, əksinə şeiri daha mənalı və anlaşıqlı etdiyindən hər iki orijinal variantın

qorunub, saxlanılması naminə ikinci variantların da mötərizə daxilində verilməsi məqsədə müvafiq sayılmışdır.

Mən əlbəttə, sadəcə bir yazımda, ön söz səviyyəsində, Tofiq Hüseynzadənin bütövlükdə, çoxşaxəli və böyük həcmə malik (750-dən çox) şeir yaradıcılığını tamamilə təhlil etməyin, ümumilikdə əhatə etməyin mümkün olmadığını dərk edərək, onun şeir yaradıcılığının əsas istiqamətləri barədə nümunələr gətirməklə kifayətlənməli və şeirlərinin qiymətləndirilməsini oxucuların öhdəsinə buraxmalı oluram. Tofiq Hüseynzadənin zəngin bədii-poetik məzmun çalarlarına malik şeirlərinin milli ədəbiyyatımız üçün dəyərli nümunələr olmaqla, qədirlən xalqımız, oxucular tərəfindən sevilə-sevilə oxunacağına, ədəbiyyat tariximizdə özünəməxsus yer tutmaqla milli ədəbi şüurumuzda əbədi yaşayacağına əminəm.

Tofiq Hüseynzadənin nəsr yaradıcılığı

Tofiq Hüseynzadənin ədəbi yaradıcılığı əsasən şeir (mənzum) formasında olmuş, onun nəsr yaradıcılığı isə 3 kiçik həcmli, lakin dərin fəlsəfi və ictimai məzmunlu hekayələridir.

Tofiq Hüseynzadənin 1-ci hekayəsi «Günəşi mənə göstər» adlanır. Bu hekayə 11.12.1967 – 16.12.1967-ci il tarixlərdə yazılmışdır. Hekayənin qısa məzmunu nasirin, yuxusunda canlı dünyamıza həyat verən Günəşin, qiyamət gününün əlaməti olaraq əvvəl ikiye parçalanaraq, yarıya bölünməsi, bir parçasının fəzaya axması, sonra isə digər yarısının qərbə doğru hərəkət edərək üfüqdə batmağa yaxın, son dəfə parlayaraq əbədi sönməsi və həyatın sona çatmasını görməsi, bu yuxudan ayrılması və Günəşin həyatverici gücü ilə bağlı fəlsəfi düşüncələrindən ibarətdir. Həmin hekayədə, Tofiq Hüseynzadə sanki, «Quran»ın «ət-Təkvir» və digər surə və ayələrində göstərilən Qiyamət vaxtı Günəşin sönəcəyi, onunla bağlı olaraq həyat əlamətlərinin sona çatacağı, insanların, heyvanların, bütün canlıların, ümumiyyətlə, həyatın məhv olacağına dair bir Qiyamət ssenarisini gözəl bədii obrazlarla təsvir etmiş, Yerdə bütün canlı həyatın, Allahın hökmü ilə yalnız Günəşin həyatverici enerjisi hesabına var olduğunu çatdırmışdır ki, bu da ulu babası Miskin Abdal kimi, ona da Allah tərəfindən yüksək hikmət, fəzilət və kəramət verildiyinin, babasının müqəddəs ruhunun layiqli daşıyıcısı olduğunun göstəricisidir.

Tofiq Hüseynzadənin, «Ana, bacım sağdır!» adlı, 31.12.1967-ci il tarixdə Sumqayıt şəhərində qələmə aldığı ikinci

hekayəsinin süjet xətti isə belədir: Oqtay adlı bir oğlanın atası müharibəyə getdiyindən nənəsi və məmısı (bibisi) tərəfindən anası incidilir, evdən qovulur, anası evdən çıxarkən onu özü ilə götürür, bacısı Sevdanı isə anasına vermədiklərindən orada qalır. Sonra atası müharibədə həlak olur, həmçinin anasına, guya Sevdanın da ölməsi barədə yalan məlumat verilir, ana qızının ölümünə inanır. Bundan sonra Oqtay Bakı şəhərində anası ilə birlikdə yaşayarkən, tələbə yoldaşları ilə birlikdə kinoteatrda «Ögey ana» filminə bilet alarkən tanımadığı qız – Sevdə ona da bilet almasını xahiş edir, Oqtay Sevdanı görərək anasına çox oxşadır, ona da bilet alır. Kinoya baxarkən hər ikisi yanaşı oturur, Sevdanın həmin filmə baxdığı müddətdə ağlaması Oqtayı dərin fikirlərə qərq edir. Kinodan sonra Oqtay evə gəlib bu barədə anasına danışır, sonradan anası və özü bacısının sağ olmasını güman edərək bu barədə qəzetdə elan verirlər. Sevdə qəzetdə elanı oxuyaraq, göstərilən ünvana – anası və qardaşının yaşadığı evə gedib, bir-birinə qovuşurlar. Allahın xoş «təsadüf»ündən yaranan, Oqtayın qəlbinin dərinliyində cücərən güman həqiqətə çevrilir, doğmalar bir-birinə qovuşur.

Nəhayət, Tofiq Hüseynzadənin «Ölən gözəl» adlı sonuncu hekayəsi, zahirən çox gözəl yaradılmış, lakin daxilən bədbəxt olan, bəxti qara bir gözəlin acı taleyi ilə bağlı fəlsəfi düşüncələrindən ibarətdir. Hekayə, əslində xarici gözəlliyinin qıza problemlər yaşatması, ailə qura bilməməsi, onun da həyat amalının ailə quraraq, daha gözəl yaşamaq hisslərindən ibarət olması, bu səbəbdən ilahi qüdrətlə yaradılmış, misilsiz bir gözəlin bu mühitdə, əslində «ölməsi»ndən bəhs edir.

Tofiq Hüseynzadənin hikmətli kəlamları

Bu kitabda, həmçinin Tofiq Hüseynzadənin genetik olaraq yüksək mənəvi-ürfani keyfiyyətlərindən doğan ayrı-ayrı kəlamları, əxlaqi fəzilətlər, ayrı-ayrı mənəvi ideallar, sosial mövzular, ədəbiyyat, sağlamlıq haqqında, pis vərdişlərin zərərləri barədə hikmətli sözləri də toplanılaraq, ayrıca başlıqda verilir.



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1958 may)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1959 iyun)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1964 sentyabr)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1965 iyun)



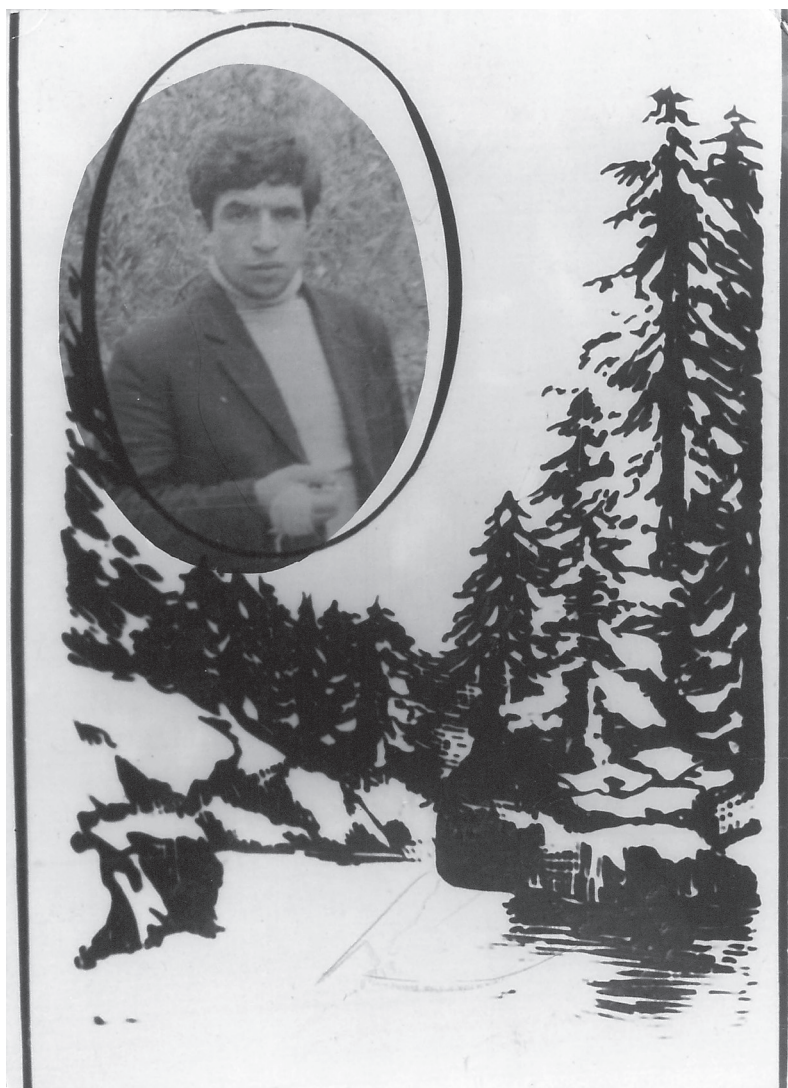
Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1966 noyabr)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1967)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1968 aprel)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1969)



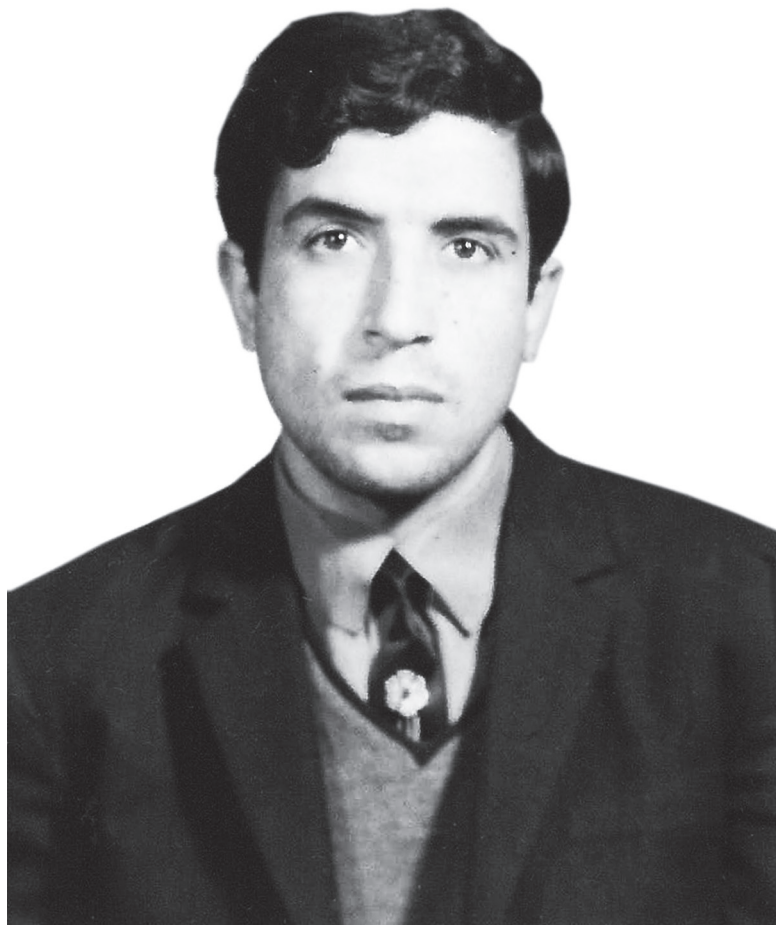
Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1969. Bakı)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1970 aprel)



Zenfira İsgəndər qızı Musayeva (Hüseynova), 1970
(Tofiqin həyat yoldaşı)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1970 noyabr)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1973 yanvar)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1974 mart)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1975 iyul)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(08.01.1985. Rusiya, Soçi şəhəri)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(08.01.1985. Rusiya, Soçi şəhəri)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(20.01.1985. Rusiya, Soçi şəhəri)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(20.01.1985. Rusiya, Soçi şəhəri)



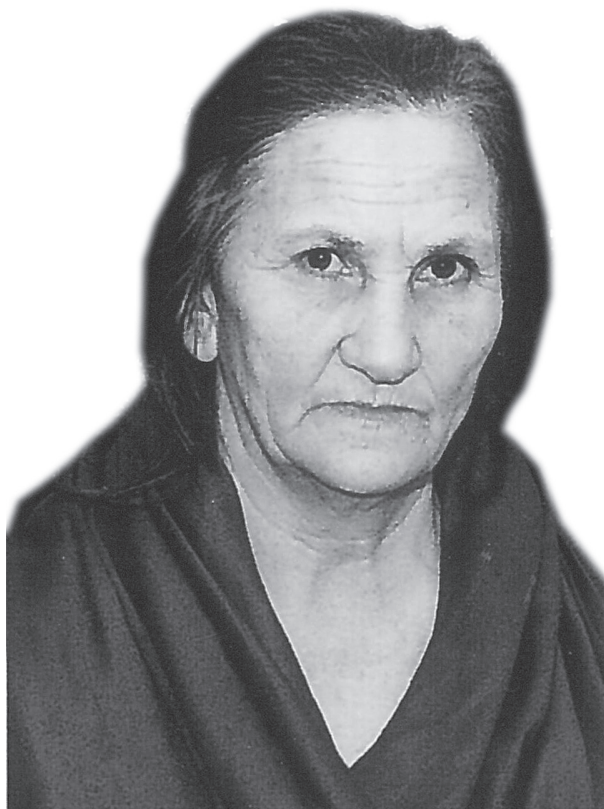
Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(1992)



Zenfira İsgəndər qızı Musayeva (Hüseynova), 1990
(Tofiqin həyat yoldaşı)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(2000)



Zenfira İsgəndər qızı Musayeva (Hüseynova) , 2017
(Tofiqin həyat yoldaşı)



Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə
(2005)

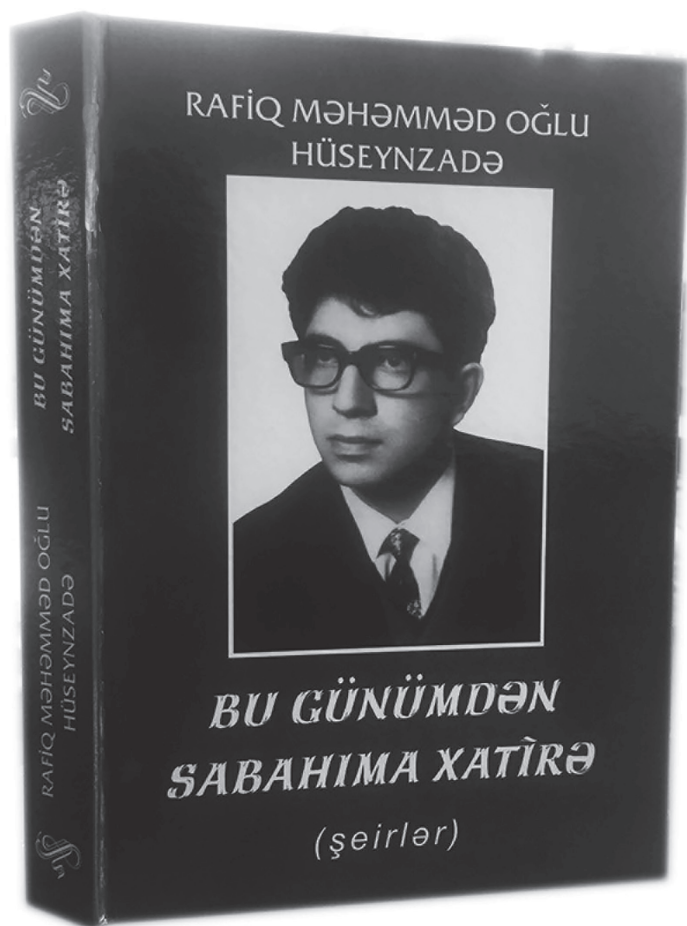
ÖN SÖZƏ YEKUN

Tofiq Hüseynzadənin «Miskin Abdal – Qeyb Ərəni, Təsəvvüf Piri» elmi-tədqiqat əsərinin bir hissəsində deyilir: «Miskin Abdal şəxsi əşya və sənədlərini yadigar saxlamaq üçün qızı Məleykəyə vəsiyyəət etsə də, bütün var-dövlətini oğlu Şadmana vəsiyyəət etmişdir. Miskin Abdal, eyni zamanda, vəfatından sonra da Xızır – Şad (Şadman) məqamına yüksələrək, İlahidən ölməzlik, həmişə diri qalmaq kəramətləri verilmiş Təsəvvüf Şeyxi, Piri, Övliyası kimi, «Ricalül-qeyb» – «Qeyb ərəni» – Abdalı olaraq, irsi (genetik) varislik əsasında, müqəddəs mənəvi, ruhi varisi kimi də hamıdan çox sevdiyi, Allahın himayəsində olan yeganə nəsil davamçısı olan oğlu Şadmanı və onların törəmələrini seçmişdir».

Məhz bunun nəticəsidir ki, eyni mənəbdən – ulu babaları Miskin Abdalın genetik və ruhi varisliyindən ilham alan qardaşlar: Tofiq və Rafiq Hüseynzadələr – hər ikisi yüksək mənəviyyata, əxlaqa, şəxsi keyfiyyətlərə malik olmaqla, özlərinin seçdikləri sənət yollarında hamıdan fərqlənməklə, zirvədə dayanmağı bacardıkları kimi, gənc yaşlarından Allahdan verilmiş kəramətləri ilə söz sənətinin hüdudsuz dünyasında öz şərəfli imzaları ilə tanınıb, sevilmiş, elə ilk qədəmlərindən hər ikisinin yüksək bədii-estetik duyumu ilə seçilən, uca əxlaqi-mənəvi hikmətləri ehtiva edən şeirləri mətbuata ayaq açmış, böyük məhəbbətlə oxunmuş, sevilmişdir. Onlar, cismən yoxluqlarından sonra da mənəvi irsləri şəriyyətin uca məqamlarında özünəməxsus yer tutmaqla, mənən bizimlə yaşamaqdadırlar.

Bu kitab, Tofiq Hüseynzadənin sağlığında 2005-ci ilin may ayında nəşr olunmuş «Səfəvilərin böyük övliyası – Miskin Abdal», habelə vəfatından sonra, 2017-ci ilin sentyabr ayında işıq üzü görmüş «Aşıq deyişmələrinin poetikası» adlı dissertasiya işi – monoqrafiyasından (2003-2005-ci illərdə yazdığı) sonra nəşr olunan 3-cü kitabıdır. Qeyd etdiyimiz kimi, bu kitaba Tofiq Hüseynzadənin şeirləri, üç hekayəsi – nəsr əsərləri, hikmətli kəlamları (1965-2005-ci illərdə yazdığı) və ulu babası Hüseyn Məhəmməd oğlu – Miskin Abdal haqqında doktorluq dissertasiyası səviyyəsində yazılmış, çox dəyərli «Miskin Abdal – Qeyb Ərəni, Təsəvvüf Piri» adlı (2005-2006-cı illərdə yazdığı) elmi-tədqiqat əsəri daxil edilmişdir.

Burada, İmam Əlinin məşhur bir kəlamını yada salıram: «Kim vəfatından sonra da yaşamaq istəyirsə, özündən sonra bir əsər qoyub getsin». Tofiq Hüseynzadə məhz özündən sonra millətimiz, xalqımız, gələcək nəsillər üçün çox dəyərli əsərlər, ədəbi, mənəvi irs qoyub getmiş şəxsiyyətlərimizdən, ziyalılarımızdandır. Qoy bu kitabımız Miskin Abdal nəslinin layiqli nümayəndəsi, onun müqəddəs ruhunun daşıyıcısı, mənəvi və irsi davamçısı olan Tofiq Hüseynzadənin daim ucalıqlarda olan ruhuna qiymətli töhfəmiz olsun, İmam Əlinin müdrik kəlamlarında bildirdiyi kimi, onun cismani yoxluğundan sonra da, bu dünyada yaşamağa davam etməsinə vəsilə olsun. Ruhu Şad olsun, özünün dediyi kimi, «Xızır məqamına – həmişə diri olmaq, əbədi var olmaq məqamına yüksəlsin!». Tofiq Hüseynzadə cismani olaraq dünyamızda olmasa da, özündən sonra qoyub getdiyi əməlisaleh övladlarının əməllərində, habelə, zəngin ədəbi yaradıcılığında, xalqımızın, onu sevənlərin qəlbində yaşayır və əbədi yaşayacaqdır.



T.Hüseynzadənin qardaşı Rafiq Hüseynzadənin «**Bu günümdən sabahıma xatirə**» adlı şeirlər kitabı (2018 mart).

Məlumat üçün onu da bildirməyi özümə borc bilirəm ki, «Ön söz»ün əvvəlində qeyd etdiyim, Tofiq Hüseynzadənin qardaşı, cəmi 23 il yaşamış onkoloq-cərrah, şair **Rafiq Hüseynzadənin** də ulu babası Miskin Abdalın genetik və mənəvi varisi kimi tələbəlik illərində yazdığı (bir hissəsi sağlığında mətbuatda nəşr olunmuş, böyük qismi isə nəşr olunmasa da əlyazma kimi qorunub saxlanılmışdır) son dərəcə hikmətli və yüksək bədii-estetik duyumu ilə ayrıca bir mənəviyyat – şəriyyət dünyası yaratmış şeirləri Tofiq Hüseynzadənin oğlu Mehdi Hüseynzadə tərəfindən toplanılaraq, «**Bu günümdən sabahıma xatirə**» adı ilə ayrıca kitab şəklində 2018-ci ilin mart ayında nəşr olunmuşdur. Həmin kitabın nəşri ilə, mərhum Rafiq Hüseynzadənin cismani yoxluğuna baxmayaraq, mənəvi irsinin bu dünyada yaşaması, bu günkü və gələcək nəsillərə çatdırılması ilə, yəni İmam Əlinin dediyi kimi, özündən sonra «əsər qoyması» ilə əbədi yaşayacağına, daim sevilə-sevilə oxunacağına inanırıq. Ruhu şad olsun. Eyni zamanda, «Xəyal cıdırı» adlı 3 cildlik hazırkı kitabda Rafiq Hüseynzadənin qardaşı Tofiq Hüseynzadəyə yazdığı məktublardakı şeirləri və «Gəl, görüşək son dəfə» adlı sonuncu şeiri də verilmişdir.

Bununla da, oxucuları Tofiq Hüseynzadənin yüksək ədəbi-bədii, mənəvi-əxlaqi, ilahi-ürfani məziyyətləri ehtiva edən ədəbi yaradıcılığı, o cümlədən zəngin şəriyyət dünyası ilə baş-başa buraxırıq.

Mahmud Allahmanlı
filologiya elmləri doktoru, professor;
B.Çobanzadə adına Ukrayna Respublikası
mükafatı laureatı

«EŞQİMİN YOLLARINDA» DƏFTƏRİNƏ GİRİŞ

Bu dəftərdə şair 1966-cı ilin aprel ayından
1967-ci ilin aprel ayınadək yazdığı şeirlərini
toplamışdır.

EŞQİMİN YOLLARINDA

Əzəldən ki sevmişəm, saf ürəklə səni mən
Eşqimin yollarında,
Təkcə sənin Ay üzlü surətinlə hər bir an
Yaşamışam dünyada.
Sənin hüsnündə, gözəl, bənövşənin ətri var,
Elə bil ki, baharsan.
O, müqəddəs eşqinlə gizli-gizli, a dildar,
Qəlbimə yol tapırsan.

Birdir gecəm, gündüzüm, gəzirəm Məcnun kimi
Kimsəsiz səhralarda,
Qaldırırsan göylərə bu əzablı eşqimi,
Mən səni görsəm harda.
Getmə gözümdən uzaq, hicranla yoxdur aram,
Naləm düşər hər yana,
Baxışında, cöhrəndə cavablar axtarıram
Qəlbin intizarına.

Əzabların içində ikimiz də yanırıq,
Bu, sevgidə ar deyil,
Məhəbbətin içində məhəbbəti anırıq,
Ömrümüz oldu tel-tel.
Bahara oxşayırsan, səndə gülün ətri var,
Vurulmuşam bahara,
Dünyamızın özünün yeri böyük, qəlbi dar,
Biz hara, hicran hara...

Sevirik sən də, mən də, aydındır xeyli müddət,
Ey könlümün sirdaşı,
Sən gəl bu gündən belə, deyək, gülək, danışaq,
Axıtmayaq göz yaşı.
Günəşin işığı tək yarmalıyıq zülməti.
Biz yararıq, inan, yar!
Qoy bizim bu eşqimiz nəsilərə əbədi
Qalsın... Qalsın yadigar.

1966 aprel

ŞİKAYƏT

Mən səni sevmişdim zülmətli bir boranda,
Sevmişdim yaz olanda.
Sənin gözəl zülfünə taxmamışdım bir çiçək,
Taxmışdım ətək-ətək.
Mən ki sənə demədim ətirli bir çiçəksən,
Aləm bilir mələksən.
Hüsünün gözəlliyi dünyamızı mat qoyub,
Qəlbimi oyub, oyub...
Demədim ki, ömrümün sonuna bir balta vur,
Dedim, sədaqətli dur.
Arabir qəsdmi, nəmi, çəmənliyi gəzərdin,
Çiçəkləri əzərdin,
Boyuna baxmaq üçün dalınca yol alardım,
Dağlara yollanardım.
Əlvan-əlvan çiçəklər saçlarına taxardım,
Həs-rət-həs-rət baxardım,
Düşünərdim, dünyada ən ucadır məhəbbət.
(Aşiqlik deyil sənət.)
Hər bir əmrin ömrümə olardı böyük qərar,
İndi budur ahu-zar.
Bilmədin harda qaldı o söz, o əhd, o ilqar...
Qəlbimə olmadın yar.
Saldın məni həmişə alovlara, odlara,
Ömrümə vurdun yara.
Eylədikcə sən məndən ona, buna şikayət,
Mən oluram xəcalət.

Gözlərim baxıb ancaq, bircə özün desənə
Bir Günəşə, bir sənə.
İndi, budur görürəm, gəzirsən məndən kənar,
İnanımmı buna yar?!
Anladım, düşdüm başa, səndə olan məhəbbət
Deyilmiş mənə qismət.
Ömrü boyu əzablar içində odlanıb, yar,
Sədaqəti atanlar!

1966 aprel

ŞÜBHƏLƏRİM

Niyə iki olur, bilmirəm niyə?
Dünyada hər bir şey, hər bir arzu da.
Bu nəyə lazımdır, bilmirəm nəyə?
Tək olsa olmazmı hər şey dünyada?..

Yaşayır birlikdə ölümlə insan,
Ürək də ürəyə tez yoldaş olur.
Birgə doğulmuşdur azadlıq, zindan,
Hər isti yayın da bir qışı olur.

Sirdaşdır o gündən pis ilə yaxşı,
Günəşin yerində gəzər qaranlıq.
Kimlər görməyibdir gülüşü, yaşı?..
Vuruşda tanınıb hər qəhrəmanlıq.

Köhnə əvəzinə olur təzə şey,
Hər dərdə tapılır bir gözəl həmdəm.
Sakitlik obada çalınır bir ney,
Gəzir talelərdə sevinc ilə qəm.

Alovu, atəşi sular söndürür,
Əridir buzları o, böyük Günəş.
Birisi ağlayır, başqası gülür,
Əzəldən yağıdır su ilə atəş.

Mənim də ürəyim başqa ürəklə
Bir yerdə od tutub, bir yerdə yanır.
Özüm də vurğunam həmin gözələ,
Baxıb ikimizə, həyat nurlanır.

1966 may

ANAMIN SƏSİ

Özü müqəddəsdir, adı əzizdir,
Ömrünü, gününü bizə bağlayıb.
Eşqi də qəlbi tək təkdir, təmizdir,
Vaxt olub ah çəkib, səssiz ağlayıb.
Yerləri yandırır odlu nəfəsi,
Çatmayıb göylərə anamın səsi.

Bizə lay-lay deyib uzun gecələr,
Doğub çox səhərlə, yanıb şam kimi...
Deyiblər, həqiqət sınımaz, incələr.
O günlər ötüşüb bir axşam kimi,
Həmişə inləyib qəmli nəğməsi,
Dağ çəkib illərə anamın səsi.

Keçmişə min nifrət, alqış sabaha,
Zəncirlər, buxovlar parçalanıbdir.
Daha inanmırıq biz mövhumata,
Anam ki, nahaqdan, qəsdən yanıbdir.
Kimə qurban gedib eşqi, həvəsi?!,
Tarixdən soruşur anamın səsi.

İndi dünya bizim, şadlıq bizimdir,
O, qara günlərdən aralanmışıq.
Anam ürəyimdir, iki gözümdür,
Onu ömrümüzə ilah sanmışıq.
Bu gün könlümüzün olub müjdəsi,
Aparır ağ günə anamın səsi.

1966 iyun

İNSAN

İllər qanadlanıb, tez ötüşəndə,
Saçlara vədəsiz bir zeh düşəndə,
Ömürü, həyatı fikirləşəndə
Görürəm, su kimi bulanır insan.

Durduqca dünyanın ömrü uzanır,
Nə bir dərdi vardır, nə də ki, yanır.
Vaxt olur qudurur, hər şeyi danır,
Odların içində qalanır insan.

Könül, çürüyərik hər an qəm yesək,
Bu dərddən o dərdə quş kimi az sək.
Dünyada hər şeyə əbədi desək,
Əzəldən xəyal tək dolanır insan.

1966 iyul

HƏKİM

Xəyalı küsdürən hər iniltiyə
Ürəkdən yanaraq, «can!» deyir həkim.
Barı, o yaşasın, ölməsin deyə,
Çəkir ürəyindən, qan verir həkim.

Adi bir xətadan dayansa ürək,
(«Əcəli burdadır» – deməyək gərək!)
Hamıdan artıq o, əzab çəkəcək.
Bəzən də ölümlə pəncələşərək,
Ölən bir insana...
Sönən bir həyata can verir həkim.

Zamana, hökmə bax!
Ölümdür gəzən...
Nə vaxt məhv olacaq, ah, bu, yol kəsən?
Əlində dərmanı dayanıb, bəzən,
Ah çəkib görürsən, yan verir həkim.

1966 avqust

(«Sosialist Sumqayıtı» qəzetinin
30.12.1967-ci il tarixli sayında
dərc olunmuşdur.)

MƏNİM DOĞMA BAKIMDIR

Ürəklərə yol açan
Mənim doğma Bakımdır.
Mahnılara nur saçan
Mənim doğma Bakımdır.

Olanda Aylı gecə,
Şirin sözə gəlinə,
Könül deyir sevincə,
Mənim doğma Bakımdır.

Səadətdən yaranmış,
Yüksəlişlər aranmış,
Yerdə Günəş tək yanmış
Mənim doğma Bakımdır.

Məhəbbətin yar gözü,
Dastanların ilk sözü,
Həqiqətin lap özü
Mənim doğma Bakımdır.

Durarmı deyın, barı,
Ürək ürəkdən ayrı?
Baharın da baharı
Mənim doğma Bakımdır.

Gecə aydın... Al-əlvan,
Ulduzlardır çıraqban.
Deyirəm ki, bu dövrən
Mənim doğma Bakımdır,
Mənim doğma Bakımdır.

1966 sentyabr

ÖMÜR

Yaşasaq yüz də, min də,
İllər ömrə bəzəkdir.
Düşün dayaz, dərin də,
Yenə ömür gödəkdir.

Doymuruq heç dadından,
Doğmasından, yadından...
Əl çəkmirik adından,
Hər anımız diləkdir.

Qəlbimdə sonsuz muraz,
Həyat bir ömrə sığmaz,
«Bir güllə bahar olmaz»,
Neçə ömür gərəkdir.

Kainat bağlı, nihan,
Hər əməli sirt, pünhan,
Bir qəlbə iki cahan,
Bunun nəyi fələkdir!?

Bu can zamandan böyük,
İnsan cahandan böyük,
Ömür insandan böyük...
Görən, bu nə kələkdir?

20.09.1966

MƏNƏ DEDİLƏR

Dedilər: can alır bir gözəl canan,
Dedim: o qılınca mənəm toxunan.

Dedilər: bəxtini eyləmə qara,
Dedim: can onundur, getsəm də hara.

Dedilər: bu nazı çəkən sağalmaz,
Dedim: aşıqlərə can şirin olmaz.

Dedilər: yazıqsan, bu işdən əl çək!
Dedim: yaraşıqdır ömrə o çiçək.

Dedilər: qəm çəkmə, sən hədər yerə,
Dedim: bəlkə, insaf gəldi dilbərə...

Dedilər: yoxdurmu başqa bir afət?
Dedim: həyatımdır o, ilk məhəbbət.

Dedilər: insafı yox o mələyin,
Dedim: vurğunuyam belə ölməyin!

1966 oktyabr

TAR (qəzəl)

Muğam üçün yaraşır, görün necə gözəl tar,
Dindirir öz telində neçə-neçə qəzəl tar.

Musiqinin şahıdır, sultanıdır taxtında,
Zənginlikdə xəzinədir, yaranıbdır özəl tar.

Varlığıma, hissimə güc verir, qanad verir,
Hər şey sussun, deyirəm, qoy danışsın əzəl tar.

Öz yanıqlı mahnımı oxumaq istəyirəm,
Deyirəm, bəmi burax, indi zilə düzəl, tar.

Çox mahnılar yaranmış, ürəklərdə yeri yox,
Sənə bəzək vurubdur mirvaridən yüz əl, tar.

Şəriyyət dünyasında sənsiz yaşamaram mən,
Alsa başım üstünü tale, qədr, əcəl, tar.

Ancaq səni düşünüb, söz yazmaq istəyirəm,
Bu eşqə, bu qüdrətə, bu ilhama tez gəl, tar.

1966 noyabr
(«Gənc müəllim» qəzetinin 30.12.1967-ci il
tarixli sayında dərc olunmuşdur.)
(Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun
pedaqoji fakültəsinin II kurs tələbəsi)

QURBANAM

(qəzəl)

Eşqin olsa yarımçıq, parasına qurbanam,
Mən sənin gözlərinin qarasına qurbanam.

Xəyallar içindəyəm, danışmağa yox tabım,
Qəlbimin naləsinin çarasına qurbanam.

Əzəl gündən vurğunu olmuşam saçlarının,
Bulud kimi zülfünün arasına qurbanam.

Həsrətini çəkirəm, olmuşam xəstə, tamam.
İncimirəm, qəlbimin yarasına qurbanam.

Kirpiyinin, qaşının qarasına qurbanam,
Eşqin olsa yarımçıq, parasına qurbanam.

1966 noyabr

AYRILIQ NƏ YAMANDIR (qəzəl)

Mən bilmirdim, dilbərim, ayrılıq nə yamandır...
Bir də məni buraxma gözlərindən, amandır!

Həsretini çəkirəm, dolanıram kimsəsiz,
Səndən ayrı olalı, qəlbim tamam dumandır.

Nə səhra var, nə də ki, məhəbbətə bir əngəl,
İndi başqa bir dünya, indi başqa zamandır.

Çatdırıram sənə ki, ayrılıq nə yamandır...
Bir də məni buraxma gözlərindən, amandır!

1966 noyabr

OLMASAYDINIZ

Nə Məcnun, nə Kərəm doymadı yardan,
Məhəbbət doğulub bir ilk bahardan.
Şərimə ilhamı alardım hardan,
Ey eşqim, ey gözüm, olmasaydınız?

Yuxusuz qalaraq qaranlıq gecə,
Könlümdə karvan tək çəkilən köçə
Ürək sözlərimi açardım necə,
Ey şərim, ey sözüm, olmasaydınız?

Aydınlıq deyərək zülməti yardım,
Yüz hicran yurduna sevinc apardım.
Bəlkə də, böhtana məğlub olardım,
Ey məslək, ey dözümlər, olmasaydınız.

1966 dekabr

ANARSAN MƏNİ

Düşsə yolun bir çəmənə,
Salam yetir hər sevənə.
Mən olmasam, dönə-dönə
Anarsan məni.

Sənə yeni eşq oxunsa,
Əllərinə əl toxunsa,
Deyirəm ki, susa-susa
Anarsan məni.

Günlər bir-bir ötüşəndə,
Pəncərədən gün düşəndə,
Günəş ilə görüşəndə
Anarsan məni.

Məhəbbətə olma yaman,
Ömrün çəkər hey dad, aman,
Yada salıb, zaman-zaman
Anarsan məni.

1966 dekabr

HEYKƏL

Dünən ömür sürən insan
Bu gün daşdan durur heykəl.
Hər ağrını bu dəm ansan,
Nalələr də hey qoparsan
Anlamayıb susur heykəl,
Bir daş kimi durur heykəl.

– O insanla tez ol, dalaş!
Dil vermədi nəçün əzəl.
Bacarmırdı heykəltəraş,
Qəlbi niyə edir təlaş?!
Desəm, yenə susur heykəl,
Bir daş kimi durur heykəl.

Ürək doğma öz ananın,
Pis gününə hey yananın.
Sən qırmısan bir sözünü,
Osa deyib «Sən, dön daşa!»
Bax bu günkü axan yaşa,
O, didərək bərk özünü,
Deyir: «Oğul! Aç gözünü.
Bircə addım atsan, barı,
Könlüm düşər dərdədən ayrılı.»
Deyib, daş tək düşür yerə,
Bir dağ çəkir görənlərə.
Anlamayıb, susur heykəl,
Bir daş kimi durur heykəl.

1966 dekabr

HANI GƏNCLİYİM, HANI?..

Üz üstə yıxılmışam,
Həyata mat qalmışam,
Hanı gəncliyim, hanı?..
Neçə-neçə, onda, bax,
Həyat atsa badalaq,
Mən saymırdım heç onu.
Bumu həyatın sonu?!.

Açır sevgilim məndən
Dolanmış qollarını.
Hanı gəncliyim, hanı?..
İstəməsəm heç nədən,
(Həyat hara, mən hara?..)
Dolayıb qollarını,
Min-min gözəl yalvara.

Kiçik bir dar körpüdən
Mən keçmirəm qorxudan.
Hanı gəncliyim, hanı?...
Bircə anın içində
Hoppanam neçə çaylar...
Deyirəm, gəncliyimdən
Köçməyəydi kaş aylar...
Yeni həyat eşqinə,
Yeni insan eşqinə
Dağıdaydım qayalar.

1967 yanvar

YUXU

Bilmirəm həyatın sirdaşındımı?
Gözümdə ölüm tək dolaşır yuxu.
İntiqam hissimin qardaşındımı?
Görürəm, qılıncla savaşır yuxu.

Xəyala gəlməyən yad bir insanı,
Öldürüb bir anda, töküb qanını,
Olursan bir elin tək qəhrəmanı,
Həqiqət gələndə tez çaşır yuxu.

Gəzirsən seyr ilə qalın meşədə,
Görürsən dil açır tər bənövşə də,
Asanca çıxırsan sərtli döşə də,
Keçilməz dağlardan tez aşır yuxu.

Yatıram. Kim bilir, bəlkə ölmüşəm?!.
Ölüm hüzuruna durub gəlmişəm.
Yuxu mənasını bu gün bilmişəm,
Mənasız, mənasız bulaşır yuxu.

1967 yanvar

TEL ARASINDA

Əgər şeir yazsan – budur zəmanə,
Ömrünü gəl keçir, el arasında.
Məhəbbət qəlbinə salsa nişanə,
Məcnun tək gəz, dolan, çöl arasında.

İnsan ki həyatdan olurmuş yaman,
Alsa can, ömrünü bir qalın duman,
Namərdə sirrini açma heç zaman,
Qalarsan boranla sel arasında.

Əgər dərdin çoxsa, götür telli saz,
Dağlara od salsın çağrılan avaz.
İnsanın həsrəti olanda da az,
Oxunur mizrabla tel arasında.

1967 fevral

DOSTLAR

Könlüm havalandı bu dəmlər yenə,
Gəlin, qulaq asın sözümə, dostlar!
Bir xahiş naminə baxsanız mənə,
Qıyaram mən onda gözümə, dostlar.

Necə bədbəxt olur həyatdan bezən;
Yerlə sürünmədim, olsam da küsən.
Yoxuşlu ellərə qalxan zaman mən,
Bir taqət verdiniz dizimə, dostlar!

Ey könül! Di bəsdir, di gəl, az inlə,
Söylə; sən gəzsən də yenə dizinlə:
«Sağ olun! Var olun! Bu gün sizinlə
Bir dağ yaratmışam özümə, dostlar!»

1967 fevral

QOCALIRAM, DEYƏSƏN...

Qocalıram, deyəsən...
Saçlarıma düşür dən.
Demirəm, olum cavan,
Keçsin günüm firavan.
Ömürdəndir hər gedən.

Qocalıram, deyəsən...
Deyirlər ki, niyə sən,
Çatmamış yarı yaşa,
(Çatıb cavanlıq yaşa,)
Bir zeh çəkmisən başa?
Yoxsa çoxdan beləsən?..

Qocalıram, deyəsən...
Eynəyə möhtacam mən.
İndi tor görür gözüüm,
İnanmıram mən özüm,
Nə tez qocalıram mən?..

Qocalıram, deyəsən...
Saçlarıma düşür dən.
Günlər nə yaman gedir,
İllər xəyal tək itir.
Ömürdəndir hər gedən.

Qocalıram, deyəsən...
Tez yoruluram bəzən.
Uca dağlara yenə
Qalxıram dönə-dönə,
Lakin... qocalıram mən.

Qocalıram, deyəsən...
Ürəyimdən hər keçən,
Düşmənidir zamanın
Fikirləşir, dünyanın
Yox mənası əzəldən.

Qocalıram, deyəsən...
Saçlarıma düşür dən.
Qocalığa nişanə
Olmuş bu gün bəhanə.
Sabah... bir qocayam mən.

1967 mart

DURMA! TEZ OL

Seyrinə çıx bu aləmin, durma, tez ol!
İşvə satıb, naz oynadıb,
Baxışınla çox aldadıb,
Yaraları ürəyimə vurma, tez ol!
Tez ol gedək, di gəl, məni yorma, tez ol!
Danışaraq min bir yalan,
Ortalığa hər qan salan,
Hər böhtanlar, əfsanələr qurma, tez ol!

Gül-çiçəklər, bənövşələr baxır bizə,
Qıpqırmızı ləçəkləri,
Şehli-şehli çiçəkləri,
Bu çöllər ki, öz əlilə taxır bizə.
Görürsənmi, kinli baxış axır bizə,
Yadigardır. Gəz dünyada,
Duyursanmı indisə də...
Tənəli söz qismət oldu axır bizə.

Salamlayır ellər bizi, bax bu dəmlər,
Çıx seyrinə gülüstanın,
Surətisən hər dastanın,
Bu aləmə işvələri yax, bu dəmlər.
Demirəm ki, sel olaraq ax, bu dəmlər,
Deyirəm ki, gəl bir bənd ol,
Sellər kəsib mənə ver yol,
Qılıncını tufanlara çax, bu dəmlər.

Günəş çıxır, görürsənmi, tut əlimdən!
Bu elləri gedək, gəzək,
Varlıqadır sevgi bəzək.
Bir ilham al ürəyinə xoş dilimdən,
Ürəyimə od salaraq, qaçma məndən.
Ömrüm boyu inləyərəm,
Təkcə səni gözləyərəm.
Keçsəm yenə həsrət–həsrət göy çəməndən.

Yalvarıram, gedək, gəzək durma, tez ol!
İşvə satıb, naz oynadıb,
Baxışınla çox aldadıb,
Ciyərimə nalələri vurma, tez ol!
Tut əlimdən, di gəl, məni yorma, tez ol!
Min böhtanlar uyduraraq,
Saf eşqimə dərd salaraq,
Hər yalanlar, əfsanələr qurma, tez ol!
Getsən əgər, sən mənimlə,
Sözlərimi yaxşı dinlə,
Gecikirik, durma! Tez ol!

1967 mart

ŞİKAYƏTİM

Əgər səni görməsəydim,
Ürək sirri verməsəydim...
İnanıram tamam bu gün, olmazdım bədbəxt.
Nə bəlalı olarmış ki, sevgi, məhəbbət...

Aldatmışdır o, gül yanaq,
Ürəyimə çəkir hər dağ.
Aldanmışam əzəl gündən, ayıldım bu gün.
Lakin bu gün baxıram mən, sənə küskün.

Ancaq bu gün məhəbbətdən
Ağrılığa yoxdu taqət.
Yan qəlbimə şikayətdən,
Mən qurtarım əzablardan, qoy olum xoşbəxt...
Bilirəm ki, məhəbbəti cəfasız olmaz,
İşvə olar, cəfa olar, bu qədər yox, az.

1967 mart

LƏYAQƏT

Ləyaqət, şərəfdir, ömrünü bütün,
Xalqına, elinə qurban verənlər.
Deyirəm, dünyada olarlar üstün,
Sağ ikən adını uca görənlər,
Bir də ki, həyatı duyub, bilənlər.

1967 mart

MƏNİM SƏNƏTİM

Gün keçir. Ay keçir. İllər dolanır.
Həyata gələnlər tezəcə yollanır...
Gedənə baxır ki, gözümlə sulanır...
Ölsəm də, deməyə çatır qüdrətim,
Bir ölməz sənətdir, mənim sənətim.

Bu şerdən, o şərə incilər düzdüm,
Canıma qıymadım, ömrümü üzdüm,
Xəyalən, dağlardan bənövşə üzdüm,
Yazdıqca ilhamım, artır qüdrətim,
Bir böyük həvəsdir mənim sənətim.

Kimi kefə dalır ürəyi yağlı,
Kimi dövrən sürür sinəsi dağlı,
Yazıram nə varsa, qaralı-ağlı,
Olsa da həyatdan min şikayətim,
Böyük təsəllidir mənim sənətim.

1967 mart

«ÖMÜRDƏN YARPAQLAR» DƏFTƏRİNƏ GİRİŞ

**Bu dəftərdə şair 03.04.1967-ci il tarixdən
11.12.1967-ci il tarixədək yazdığı şeirlərini
toplamışdır.**

«Sənətimlə bu dünyaya nurlar saçmaq xoşdur mənə,
Min bir şəfəq saçacağam, qəlbi kədər alsa yenə.
Mən xoş yerdə doğulmuşam; Vətənim söz gülüstanı,
Məhz bu torpaq yetirmişdir Ələsgər tək bir dühanı!»

«Di sözə başla, şair,
Qərarı zaman verir!»

03.04.1967

ƏLƏSGƏR

Hər dərđini, kədərini
Telli sazdan aldı, getdi.
Bir ölməyən sənətini
Öz xalqına verdi, getdi.
Aşıqların sazlarını
Əllərindən saldı, getdi.
Şeirliyin incəsini
Bu dünyada bildi, getdi.
Son nəfəsdə gözü yaşlı
«Yanıq Kərəm» çaldı, getdi.
Qüdrətilə verdi şərəf
Azərbaycana Ələsgər.

04.04.1967

TƏKLİK

Gəlin qulaq asın, deyirəm, dostlar,
Yarımçıq ölümdür duyana təklük.
Adı da özü tək zəhərdir, sərtidir,
Getsə, kədər verir hayana təklük.

Deyirəm, ağırdır, yükü dağ olar,
Çəkilməz dərd-qəmdən gözü qaralar.
Göydə dəstə vurur uçan durnalar,
Yerdə zülmət olar sayana təklük.

Keçsə də günümüz gözəl, firavan,
Olsa da qəlbimiz o yerdə rəvan,
Kimsəsiz keçəndə gün çil-çiraqban,
Deyirəm, al qana boyana təklük.

Xəyalım, sən yenə haralardasan?
Bu sonsuz dünyada yoxsa dardasan?
Bilirəm, sənə də gəlməyir asan.
Vurnuxar o yana, bu yana təklük.

Biz insan olmuşuq, həyatda qonaq,
Gəlin az da olsa, bir nemət dadaq,
Cüt gəzək, cüt deyək, cütcə danışaq,
Əzəldən yaraşır zamana təklük.

Varlılar varları, toxluqlarıyla,
Namərdlər dar gündə «yox»luqlarıyla,
Cütlər öyünülər çoxluqlarıyla,
Dirənib künclərə, dalana təklük.

Günəşə həmdəmdir Ulduzlar, «Ay»lar,
Bulaqlar qarışır, kükrəyir çaylar,
Yüksəlir göylərə uca saraylar,
Dağlarda düşübdü dumana təklük.

Keçsək də dağlardan biz qoşa keçək;
Birimiz yaxşını, yamanı seçək,
Birimiz arxayın dəmli çay içək.
Möhkəm sirdaş olmuş amana təklük.

Gəl sən də, sevgilim, yapış əlimdən,
Çıxsaq, qoşa çıxaq doğma elimdən.
Ah...necə deyirəm. Gəlir dilimdən...
Yaraşarmı görən, canana təklük?

Hava dumanlıdır, könlüm üşüyür,
Fikirim, xəyalım yenə tovşəyir,
Yadıma yanıqlı bir dastan düşür,
Dərd oldu Leylisiz Məcnuna təklük.

17.04.1967

LENİN YOLU İLƏ

Bu yolun əzəl andı azadlıqdır,
Sonu kommunizm! Yolu açıqdır!
Sonsuza yol alar zəfər qatarı,
Gözəl gələcəkdir sonu, axırı.
Yollar haçalanar, o, öz yolunda,
Haqqdan ilham alan güc qollarında.
O, öndədir, xalqlar ardınca yürər,
Xoşbəxt bir amalla karvanı sürər.

Bu yol neçə-neçə qurban itirmiş,
Bir qurban yerində yüz ər cücərmiş.
İgidlik, cəsurluq gələn qanından –
Neçə qəhrəmanlar keçmiş canından.
Canından keçməyə hazır insanlar,
Leninin yolunda əzəldən də var.
Bu yoldan milyonlar axınla keçər,
Bu yolu ürəkdən sevənlər seçər.

22.04.1967

TORPAQ

Həyat xain, yer aldadan,
Keçsə ömür çox daldadan,
Görürsən ki, altdan-altdan
Qucağına alır torpaq.

Bu xəyalla aşan kimi,
Ürəyimdir bir şan kimi,
Yaratdığına peşman kimi,
Çəkib, yerə salır torpaq.

Nələr gəlmiş, nələr dolmuş,
Nədən böyük tilsim olmuş,
Ömür niyə təslim olmuş,
İnsan gedir, qalır torpaq?

Sağlam olan hər bir kəsə,
O, baş əyir əsə-əsə,
Elə, çatdın son nəfəsə,
İlan kimi çalır torpaq.

Baldan şirin bir niyyət də,
Olsa yenə var-dövlətdə,
Bilirəm ki, axır gündə,
Dövrəmizdə qalır torpaq.

İnsan oğlu lap tər-təmiz,
Sevir onu candan əziz.
Bir əbədi, bir kimsəsiz,
Yorğan, döşək salır torpaq.

23.04.1967

VƏFALISAN

Şıltaqlığın yamanca alır mənim canımı,
Söylə, bu gün kədəri, hər ağrını danımmı?
Yoxsa səndən tutaraq, dayanım bir dağ kimi,
Yoxsa məhəbbətini bir oyuncaq sanımmı?

Danış, danış durma sən, danışma uydurmalar,
Ürəyimi, qəlbimi yemiş tamam yalanlar.
Ancaq bunu bilirəm, sonra peşman olacaq,
Şıltaqlığı yaradıb, sonra isə dananlar.

Bütün bu işvələrlə, bilmirəm, fikrin nədir?
Yoxsa sənin qəlbinin yalan şikayətidir?..
İnanmıram bu gün mən sənin böhtanlarına,
Saf məhəbbət qalacaq, fırıldaqsa öləndir.

Demirəm ki, oynama, oynatma sən qəlbimi,
Məhəbbətin yolunda canlar qurban deyilmi?
İşvə olar, naz olar, bu qədər yox, lap azca,
Ancaq səndə bu çoxdur, düz deyirəm, eləmi?

Gah məni seyrə çəkdin, gah da dağa-çəmənə,
Gah da qoşa dayanıb, qılınc çəkdin düşməmə.
Bir bundan razıyam ki, vəfalısan ilqara,
Lakin işvələrinlə əzablar verdin mənə.

Mən dözüürəm yenə də atəşlərə, odlara,
Təki sənin xəyalın tuş olmasın yadlara.
İnanıram buna mən – ən vəfalı gözəlsən,
Şıltaqlığın çəksə də yenə məni çox dara.

23.04.1967

ƏGƏR Kİ...

Əgər ki, güzarım düşsə dağlara,
Durma, dalımca gəl!
Yenə orda çatsam buz bulaqlara,
(Mən ki orda çatdım buz bulaqlara,)
Qalın meşələri sən yara-yara,
Ey vəfalı gözəl,
Durma, dalımca gəl!

Əgər ki, sən keçsən şəhli çəməndən,
Mənə xəbər göndər!
Ara sözləriçün küsməyib məndən,
Soruş məkanımı gəlib-gedəndən,
Anmayıb bir kədər,
(Gec gəlsəm, rəhm elə, incimə məndən,
Mənim ki, ürəyim əl çəkmir səndən.
Səni üzər kədər...)
Mənə xəbər göndər!

Əgər ki, əlinə əlim toxunsa,
Sən çəkmə əlini!
Olan baxışımından düz söz oxunsa,
Küləklər əssə də, gəl susa-susa,
Yada sal keçəni,
Sən çəkmə əlini!

Əgər ki, odlarda qalansam əgər,
Axıt göz yaşını!

Sənin hər nalənə göylər baş əyər,
Qarışıb bir-birinə ulduzlar dəyər.
Çağır yoldaşımı,
Axıt göz yaşını!

Əgər ki, al qana bulansam bu gün,
Özünü tez yetir!
Dünyada hər şeydən sevgidir üstün.
Bağla yaralarımı tamam, büsbütün,
Canım əssə tir-tir,
Özünü tez yetir!

Əgər ki, ayrılıq oduna yansam,
Sən getmə heç hara.
Birinci səsimdə mən səni ansam,
Sənin həsrətinə çox yalvarıram.
Sızıldayar yara,
Sən getmə heç hara!

Əgər ki, desələr eşqini unut,
Baxma yad sözünə!
Hər şeydən tək üstün saf eşqimi tut,
Sən dalma xəyalə, olmasın süküt.
(Ara sözlərini bir nəfəsə ud,)
Sən inan özünə,
Baxma yad sözünə!

Əgər ki, eşitsən son nəfəsdəyəm,
Durma, tez ol gəl!

Sən sanma o zaman boş həvəsdəyəm,
(Ölsəm də yenə də xoş həvəsdəyəm.
Sən bil ki, eşqinlə ağır xəstəyəm,)
Yenə də eşqimlə olan kəsdəyəm.
Axıt göz yaşını, sən məni yaşat,
Saf ürəyində,
Saf diləyində!
Ey vəfalı gözəl,
Durma, tez ol gəl!

Həmişə qəmgin ol, sən olma heç şad,
Yenə də deyirəm, qulağı səsdə,
Dur, əgər olarsam mən son nəfəsdə,
Ey vəfalı gözəl,
Durma, tez ol gəl!

28.04.1967

O, SƏNSƏN

Çiçəklər boylansa otlardan qabaq,
O, sənsən!
Bir dağda varsa da bir gözəl bulaq,
O, sənsən!

Eşitsə qulağım bir nəğməli səs,
Keçsə ürəyimdən bir gözəl həvəs,
Toxunsa üzümə isti bir nəfəs,
O, sənsən!

Çıxmışam həyatın gülzar seyrinə,
Baxıram çəmənin çiçəklərinə.
Könlüm heyran qalıb gülün birinə,
O, sənsən!

Çətindir unutmaq sevən gözəli,
Ayrıldı, çoxları dolandı dəli.
Öpür xəyalımı bir səhər yeli,
O, sənsən!

Mənə məhəbbəti, eşqi andıran,
Özünü yandıran, məni yandıran,
Əslə tək sözündə öluncə duran,
O, sənsən!

03.05.1967

NECƏ DEYİM, SEVMİŞƏM?

Ey məhəbbət oğrusu,
Söyləyirəm doğrusu...

Toxunmamış əlinə
Mənim titrək əllərim,
Necə deyim, sevmişəm?
Sənin o «lal» dilinə
Söz açmamış dillərim...
Necə deyim, sevmişəm?

Bir dəfə gizli yerdə
Görüşdə olmamışıq.
Ya sən məndən, mən səndən
Könülü almamışıq,
Necə deyim sevmişəm?

Arxanca ürək dolu
Sevinc ilə baxmadım,
Saçlarına mən çoxlu
Çiçəkləri taxmadım,
Necə deyim sevmişəm?

Hər qəmi yumaq üçün
Hörməmisən saçını.
Bir nazı satmaq üçün
Çəkməmisən qaşını.
Necə deyim, sevmişəm?

Mən səninlə qol-qola
Xəyallara dalmamış,
Bəzən, baxıb sağ-sola,
Bir ülviyyət almamış,
Necə deyim, sevmişəm?

Qəhqəhəni eşidib,
Mən ki eşqə dalmadım.
Hərdən sözü gizlədib
Bir sehrikar olmadım.
Necə deyim, sevmişəm?

Bəzən dünyadan uca
O, camala baxmamış,
Bəzən həmayıl saça
Əlvan çiçək taxmamış,
Necə deyim, sevmişəm?

Mən səninlə, xəyalda
Danışırəm həmişə.
Məni qoyub bu halda
Döndün yanar Günəşə...
Necə deyim, sevmişəm?

07.05.1967

SƏSLƏR HAVADA QALIR

Yer üzündə, dünyada
Gör neçə fəryad qalıb!?
Milyon, milyardlarla da
Yarımçıq həyat qalıb.

Yüz gözəlin sevgisi
Qalıb belə, havada.
Müharibənin səsi,
Qanlı dava-şava da.

Qışqırıq, bağırıqlar,
Gülüslər, qəhqəhələr,
Partlayış, gurultular,
Eh, daha nələr, nələr...

İtib, batıbmı bu səs,
Yoxa çıxmaz heç, əlbət!
Haraya yazılıb bəs?..
Harda gizlənir xəlvət?

Fırlanır aram-aram,
Ay ilə Yer kürəsi.
Qeyd edir qram-qram,
Hər bir şeyi hərəsi.

Nə varsa kainatda –
Keçmiş, indi, gələcək,
Saxlayır yaddaşında –
Böyük, xırda, zərrəcik.

Çıxır nə var səmtinə,
Dinləyir o hər kəsi...
Maqnitofon lentinə
Yazır yerdəki səsi.

Yazır, hələ yazacaq
Ən uzaq gələcəyi,
Nə vaxtsa oxudacaq,
İnanın, bu gerçəyi.

09.05.1967

QOY ÜRƏYİM SAF OLSUN

Dayanmışam səkidə...
Gəlib, milyonlar keçir,
Gör neçə canlar keçir.
Tamaşaya durmuşam,
Bərk xəyala dalmışam.
Burdan keçənlər – hamı
Geyinmiş məndən gözəl.
Könül duyub ilhamı,
Deyir neçə söz, qəzəl.

Qəlbim bu dəm fikirdə...
Çoxu geyib seylonu,
Heç bəyənmir neylonu.
Şalvarının balağı
İtaliyan sayağı.
(Söyləmirəm, çox gedər,
Bəsdir hələ bu qədər!)
Kim varsa – kişi, qadın,
Geyinmiş Aydan aydın.
Mənsə... hamı bilir ki,
Ən ucuz əynimdəki.

Dayanmışam səkidə,
Qəlbim bu dəm fikirdə...
Zülməti yara-yara
Baxıram milyonlara.
Paltar ilə tanınır

Görürəm ki, ürəklər.
Qəlbim odla qalanır,
Tamam yanır diləklər.
Bir onlara baxıram,
Bir baxıram özümə.
Qorxudanmı? Nədənmi?
Sığınıram sözümə.

Lakin... söz aləmində
Xoş xəyalla axıram.
Unuduram hər qəmi.
Qələm yazır əlimdə:
«Sahibim, unut qəmi,
Çatmış hünərin dəmi.
Dünyamızda ən gözəl
Olmuşdur ki, söz, qəzəl.
Əsər yazmazdan qabaq
Gəl onlara qışqıraq:
«Ey, «bahalı» nəslimiz,
Demirəm, zərim olsun.
Qoy ürəyim saf olsun,
Bir də, vicdanım təmiz!»

1967 may

SÖZ VƏ MƏN

Söz elin ən böyük bir vüqarıdır,
Mən onun önündə kiçik bir əsir.

Söz insan hökmünün sirli yarısıdır,
Mənsə bu sözləri uyduran şair.

Mən duyduqca sözləri,
Gülür elin gözləri.

1967 may

GEDİRƏM...

Gedirəm... yolum uzun.
Lakin yenə deyirəm:
Heç ayrılı bilmirəm.

Gedirəm... yolum uzun.
Məhəbbətin gözümdə,
Qədəmlərin izimdə.

Gedirəm... yolum uzun.
Xəyallarsa çox yaxın,
Dolanır axın-axın.

Gedirəm... yolum uzun.
Bir an qəlbindəsə də,
Düşəcəmmi mən yada?..

1967 may

GÖZƏLDƏN DEYƏK

Aşıq, meydana gir, dövrən bizimdir,
Mən deyim yanaqdan, sən qoşa xaldan.
Şəriyyət qüdrəti sənətimizdir,
Mən deyim dodaqdan, sən xoş vüsaldan.

Gözünü süzdürüb, baxanda haman,
Sanki, məni boğur bir qatı duman.
Bağrıma qədəmlə dağ çəkən zaman,
Mən deyim işvədən, sən eşqi-haldan.

Qəmünün ömrünə xaindir biri,
Atır alovlara hey diri-diri.
Burda tükənmişdir həsrətin yeri,
Mən deyim arzudan, sən sə xəyaldan.

1967 may

İLLƏR, AY İLLƏR

Gəl qulaq as qəlbimin kinli səsinə,
Ürəyin ayrılıq – hər naləsinə.
Köçdü bu dünyadan neçə nəsillər,
İllər, ay illər.

Gah oldun bir bahar, gah oldun bir qış,
Gah da qarlı gündə eylədin yağış.
Yazdı dastanını, gör, neçə əllər,
İllər, ay illər.

Xatirə yaratdın hər an insana,
Bir yaş da bəxş etdin böyük zamana.
Bizim yaşımızı gödəltidin nələr,
İllər, ay illər.

Dedilər, qüdrətin yoxdur heç sənin,
Cin vurdu beyninə, hay saldı səsin.
Qoparaq dağlardan, oynadı sellər,
İllər, ay illər.

Ürəyin qəzəbi, nifrəti, kini
Dağlara od vurdu bir Allah kimi.
Sənə hücum çəkdi qorxmayan dillər,
İllər, ay illər.

Sən girdin qəsdimə, bilmirəm nədən?
Qorxmadım verdiyin hər işgəncədən.
Atdı pencəyimi bir yana yellər,
İllər, ay illər

1967 may

HARDASAN?

Gəzdim çölü, çəmən,
Tapmadım mən heç səni,
Söylə, tez ol, hardasan?

Ah, yenə xəyalım qovur bir hicran qəmi,
Yoxsa ki, qurtaracaq ömrümün hər bir dəmi?
İnanmıram doğrusu.
Ey məhəbbət oğrusu!
Söylə, tez ol, hardasan?

Yenə də düşünürəm, fikirdəyəm bu dəmlər,
Çürüdərmə bağrımı cansız axan sitəmlər?
Yanır diləyim tamam,
İstəyirəm qışqıram:
Ey nazənin, hardasan?

Məni unutsan əgər, söyləyəydin, – «gedirəm,
Səni mənim qəlbimə tamam möhtac edirəm!» –
Desəydin bunu, barı,
Yada salıb dildarı,
Deməzdim ki....
Ey nazənin, hardasan?

Lakin indi səni mən, dönə-dönə gəzirəm,
Acığımdan gülləri, çiçəkləri əzirəm.
Yazığın gəlsin gülə,
Axır yaş gilə-gilə...
Söylə, tez ol, hardasan?

Düşündükcə səni mən, duman keçir başımdan,
Bircə günlük ömürdən illər ötür yaşımdan.
Ah, necə bədbəxt oldum,
Qəmlə, kədərlə doldum,
Yoxsa, bu gün dardasan?
Qışqır, tez ol, hardasan?

1967 iyun

SƏNİ AXTARIRAM

Səni axtarıram. Çoxdur nazənin.
Baxıram üzünə gəlib-gedənin.
Səni görürəm...
Fikrə gedirəm...
Taniya bilmirəm, bilmirəm ki, sən
Toylarda gördüyüm həmin gözəlsən.
Xəyalda dalıram... çatılır qaşım,
Ağlım sual verir qarma-qarışıq.
Gəlmir köməyimə könül sirdaşım,
Bir də ki qəlbimə olan yaraşıq.
Bu işvə nədir?
Ya əfsanədir?..
Cüt gəzib, dolanır elləri tamam,
Elə bil, qəsdimə girir o haman.

Əgər ki, sən orda gəzsəydin ayrı,
Dinərdi qəlbimin söz ixtiyarı.
Gəl mənə inan!
Keçsə də zaman!
Səndə bu ayrılıq olmazdı uzun,
Mənimlə gəzərdin, dolanıb qoşa.
Bilərdim dərdini yanan ulduzun,
Həsəd aparardım o qövsi-qaşa.
Bir böyük haqla,
Yadında saxla!
Sən ki nə zamanlar məni ki gördün,
Tərk elə dəstəni göyərçin kimi.

Lakin bu gün sən,
Bilmirəm nədən,
O, gənclik atını çaparaq sürdün?
Sanki ürəyində intiqam kini!

Bilmirəm, yoxsa...
Qoy susa-susa...
Deyim ki, utandın öz gəncliyindən,
Bir də ki, həyatın dəcəlliyindən.
Bunu daha yaxşı bil,
Utanmaq vaxtı deyil.
Bu dəm sən utansan məhəbbətindən,
Sabah şikayət ver bədbəxtliyindən.
Bizim qocaların bir misalı var,
Deyirəm, eşitsin vəfalı ilqar:
«Utancaqlıq, insanın
Qorxulu düşmənidir».

1967 iyun

HEYİF Kİ...

Heyif ki, qəlbimi açmışam sənə...
Mən bu gün duydum ki, lap aldanmışam.
Açmazdım sirrimi yel tek əsənə.
Yenə də bir dərin fikrə dalmışam...
Mən bu gün duydum ki, lap aldanmışam...

Heyif ki, arzumu, xəyallarımı,
Tək sənin yolunda qurban verirəm.
Ömrümdən ötüşən hər aylarımı,
And içib həmişə, qəlbən deyirəm:
«Tək sənin yolunda qurban verirəm».

Heyif ki, bahara, çiçəkli yaza,
Mən orda səninlə birgə olmuşam.
Bilmədim qurbanam bir sehrbaza...
Yaxşı yadındadır, fikrə dalmışam,
Mən orda səninlə birgə olmuşam.

Heyif ki, sözümə, saf ilqarıma,
Sənə söyləmişəm: «Sevirəm səni»,
Vəfalı olmuşam nazlı yarıma.
Gecəni xatırla, gəl dinlə məni,
Sənə söyləmişəm: «Sevirəm səni!»

Heyif ki, çəmənə, o şəhli düzə,
Səninlə gəzmişəm, dolanıb qoşa.
Bir səhər ertə ki, gül üzə-üzə
Mən həsəd etdikcə o qövsi-qaşa,
Səninlə gəzmişəm, dolanıb qoşa.

Heyif ki, əllərim saçını hörmüş,
Vəfa yox imiş ki, o gəncliyində.
Bu gün saf diləyim kədəri bilmiş,
Yalanlar görmüşəm dəcəlliyində.
Vəfa yox imiş ki, o gəncliyində...

Heyif ki, bu dəmlər bu şeri, sözü
Sənin əməlinə yazıram, heyif...
Qoy səndən çəkilsin qələmin gözü,
Yenə də ürəkdən «nazlı yar» – deyib,
Sənin əməlini yazıram, heyif...

1967 iyun

QAZAXDADIR

Əyləşsəm də yorğun kimi,
Dinir qəlbim oğrun kimi,
Vaqif kimi, Vurğun kimi
Çox sənətkar Qazaxdadır.

Qonaq gəlin bu yerlərə,
Sevinc versin görənlərə,
Vəfa qılın gözəllərə,
Düz əhd, ilqar Qazaxdadır.

Çıxsın canım desəm, yalan,
Könül qırıb fikrə dalan.
Ürək yırıb, canlar alan,
Çox işvəkar Qazaxdadır.

Yansa əgər eşqə biri,
Atəşlərə diri-diri,
Alovlardan çəkən geri
Nazlı nigar Qazaxdadır.

Gül-çiçəkdir başdan-başa;
Bənövşələr qoşa-qoşa.
Könül baxıb, gəlir cuşa,
Bir çəmənzar Qazaxdadır.

Qonşu ona Göyçə eli.
Ordan qopan səhər yeli,
Qanad çəkib, keçir çölü;
Şehli nübar Qazaxdadır.

Yaz olanda budur gerçək:
Ağaclardır çiçək-çiçək;
Sallaq vurur ləçək-ləçək,
Hər bağca, bar Qazaxdadır.

Sərinləmək olsa fikrin,
Bu elləri keçmə dərin.
Tez atdan en, budur yerin,
Buz bulaqlar Qazaxdadır.

Böyük tala, yaşıl dərə
Salam verir görənlərə.
Gəzməyə gəl bu yerlərə,
Uca dağlar Qazaxdadır.

Hər nə varsa şerə düzüm...
Həqiqəti gördüm özüm.
Qəmli deyər, budur sözüm:
Xoş arzular Qazaxdadır.

1967 iyun

YADIMA DÜŞDÜ (Küsüşmüşük)

Onunla görüşdüm yenə o izdə,
Ötüşən günlərim yadıma düşdü.
Danışa bilmədik hər ikimiz də,
O, şirin dillərim yadıma düşdü.

Ömrümü bürüdü havalı bir səs,
Qəlbimdən sönmədi yenə də həvəs,
Titrədi bədənim, dedilər, tələs!
Gəzdiyim ellərim yadıma düşdü.

İlham kinlə coşdu, kinlə baxanda,
Ürək tamam susdu. Gözlər axanda,
Həmişə saçına çiçək taxanda,
Titrəyən əllərim yadıma düşdü.

Çəkdim həsrətini ötdükcə dövrən,
Hicranla qəlbimi eylədi viran.
Onun bir gününə həmişə qurban,
Verdiyim illərim yadıma düşdü.

Oxudu. Dedim ki, bu dağ kəkliyi
Məni də çağırır, sevmir təkliyi.
İlhamla yaratdım hər gözəlliyi,
Şeir, qəzəllərim yadıma düşdü.

1967 iyun

MƏNİ EŞİDİN

Eşidin siz məni, ay bizim ellər,
Bilirəm, insana hər kədər dəyər,
Birdən mən al qana boyansam əyər,
Qoyun yaralarım anam bağlasın.

Həyat vəfasını bilirəm mən də,
Əgər cavan ikən ölüb getsəm də,
Basırın qəbrimi şəhli çəməndə,
Qəbrimin üstündə anam ağlasın.

Həyatdan kədərli gördümsə kimi,
Ömrüm xəzəlləndi viranə kimi...
Oğlundan əbədi nişanə kimi,
Sənət qələmimi anam saxlasın.

Kim yanar dərdimə, dəysə də min ox?..
Ürəkdən yanan bir, ağlayanlar çox,
Bilirəm yalandır. Başqa adam yox,
Ciyərin hər yerdən anam dağlasın.

Məndən sorun bu ilqarı, deyirəm:
– Tək, anamın önündə baş əyirəm,
Tanıyıram dostu, yarı, bilirəm,
Sussun çaylar, təki anam çağlasın.

Gur səsimlə bağırıram. O, səssiz...
Anaları çağırıram çarəsiz:
– Yatıb anam, oyatmayın onu siz,
Qoy yuxuda gül balasın qoxlasın!

1967 iyun

«CAN» DESİN

Aşıq, qurban olum telli sazına,
Durna qatar vurur xoş avazına.
Elimin, günümün güllü yazına,
Götür mizrabını, ürək «can» desin.

Dağlara, daşlara qıy vur, qopar səs,
Bir el havasında oxu müxəmməs.
Könüldən könülə üzüşən həvəs,
Bir də ki, ilhamla dilək «can» desin.

Oxu el sözünü, yurdunu bəzə,
Qoy göylər baş əysin yerdəki səsə.
Bu eldən o elə hey gəzə-gəzə,
Aparıb səsini külək «can» desin.

Gəl zildə səsləndir «Yanıq Kərəm»i,
«Qaraçı», «Saritel», bir də «Dilqəmi».
Bilirsən çatmışdır sevincin dəmi,
Dillərdə əks edən bəzək «can» desin.

İlham ver, qanad ver sədəfli saza,
Tərif de, bu dəmlər gəlinə, qıza.
Könül həsrətini hey yazə-yaza,
Bir el gözəlinə deyək: «can» desin.

1967 iyun

BİLMƏMİŞDİM – BİLİRƏM

Yadımdadırmı dünən?
Biz rast gəldik o yolda,
Sərt enişli dolayda.
Olmadı bir kəs dinən.
Səni xəyal apardı,
Məni isə öz yolum.
Qoy söyləyən mən olum,
Səni vüsəl apardı.

Necə bilirəm ki, sən,
Məni qəlbən sevirсэн?

Yadımdadırmı dünən?
Biz rast gəldik o yolda.
Bilmədim kimdir ötən?
And içsəm də yüz yol da,
Məni görən deyir ki,
Yadımdamı dünən ki,
Yamanca rast gəldiniz...
Lap astaca dindiniz.
Eşitmədik biz sizi,
Lakin ürəyinizi
Artıq çoxdan bilirdik,
Ancaq elə demirdik.

Yenə and içirəm ki,
Ürəkdən deyirəm ki,
Bu günə qədər hələ,
Sənin kimi gözələ
Məhəbbətim olmamış.
Lakin bu gün deyənlər,
Uydurma söyləyənlər,
Sənin məhəbbətini
Mənim qəlbimə salmış...

Mən də bilmirəm nədən,
Sənin kimi gözəldən
Necə uzaq düşmüşəm?
Sənin gözəlliyini,
Şeir qəzəlliyini
Artıq bu gün bilmişəm.

Bunu demiş atalar:
«El sözü gerçək olar».
Saf məhəbbət odur ki,
El içindən yaransın.
Ən qiymətli budur ki,
Bizim təmiz andımız,
Məhəbbət qisasımız
Dastanlarda aransın.

Unudub hər keçəni
Düşünürəm mən səni.
Bərk xəyala dalmışam...
Söyləmirəm tələsik,
Deyirəm, kəsik-kəsik,
Sənin məhəbbətini
Və bir eşqin qədrini
Mən ki eldən almışım.

Yadımdadırmı dünən?
Biz rast gəldik o yolda.
Uydurmada söylənən
Eşqə düşdük o yolda.

1967 iyun

O, MƏNƏM

Çiçəklər boylansa otlardan erkən,
O, mənəm!
Əgər ki, vardısı sənə göz dikən,
O, mənəm!

Eşitsə qulağın göylərdən bir səs,
Dolansa yanında divanə bir kəs,
Keçsə xəyalından ilhamlı həvəs,
O, mənəm!

Çıxsan bu həyatın gülzar seyrinə,
Baxdıqca çöllərin çiçəklərinə,
Əyər gözün düşsə onda birinə,
O, mənəm!

Əyər seyrə dalsan bir Aylı gecə,
Bilirəm, ürəyin tellərdən incə,
Ən gözəl ulduza durub gəlincə,
O, mənəm!

Keçsə qabağından bir qalın duman,
O dəmlər qorxaraq qoparma aman,
O, mənəm!

Öpsə yanağını bir səhər yeli,
Oynatsa bir külək həmayil teli,
Ey sənəm,
O, mənəm!

1967 iyun

SEVİNSİN

Bağrım olmuş şana-şana,
Söz deyirəm yana-yana,
Ürək çatmış sirdaşına,
Qoyun indi dil sevinisin.

Arzum budur, durub yenə,
Deyirəm ki, dönə-dönə,
Nazlı yarın bir gününə
Qurban gedən il sevinisin.

Vətən mənim, bu yer mənim,
Ucaldıqca söz qüdrətim,
Bu gün deyir məhəbbətim,
Min baharlı el sevinisin.

Sərtli dolay, qalın meşə,
Ürək duyub gəlir coşa,
Yelləndikcə tər bənövşə,
Gül-çiçəkli çöl sevinisin.

1967 iyun

İSTƏDİM

Vəfalı dost, qulaq as sən,
Nələr keçmir ürəyimdən...
Yalvararaq, öz bəxtimdən
Bir vəfalı yar istədim.

Həyat necə? İnsan necə?
Həqiqətə mən gəlincə,
Yalan sözü eşidincə,
Hər pis sözdən ar istədim.

Bu gün yenə əsə-əsə,
Mən sirrimi deməm kəsə.
Yoldaşlıqda namərddisə,
Öz yerimi dar istədim.

Varlığını əyə-əyə,
Səma getdi düşüncəyə...
Nemət qopdu yerdən göyə,
Vətənim var istədim.

Xəstə düşdüm, yandı bağrım,
Söndü tamam çil-çırağım.
Kömək durdu «Qız bulağı»m,
Bir də, dağdan qar istədim.

Çatdı qəmim yağa-yağa,
Baxdım o dəm sola-sağa.
Hər dərdimi ağlamağa
Havalanmış tar istədim.

1967 iyun

SAZ

Bu gün yenə könül deyir,
Ürəyimi qəmlər yeyir,
İlham verir, qanad verir,
Asta-asta dindikə saz.

Vətən ondan ilham alır,
Sevinc orda daldalanır,
Atəşlərə hər an yanır,
Zildən bəmə endikə saz.

Aşıq, tez ol! Könlüm inlər...
Qoy dil açsın qərinələr,
Bilirsənmi, demir nələr,
Sözdən sözə döndükə saz?..

1967 iyun

BƏRKDƏ SINAYIN

Dost var ki, dostunun yaman günündə,
Ən şirin canını qurban da verir.
Dost var ki, əlinə şöhrət keçəndə,
Dostunun qətlinə fərman da verir.

Bir də ki, ucalsan bir böyük ada,
Nələr axışacaq, «mən dostam» – deyə.
Vəfa da çox olmur bizim dünyada,
İnsan da həyat tək olurmuş, niyə?..

Özümə dost dedim çılpaq günündə,
Mənim əhvalımı çox soranları.
Yatanda o zaman al qan içində,
Dərdimə ürəkdən ağlayanları.

1967 iyun

QARDAŞINA MƏKTUB **(Qardaşı Rafiq Hüseynzadəyə məktubu)**

Salam!..

Ey qəlbimin ilk səsi, ana!
Qəmli günlərimin həvəsi, ana!

Salam!..

Qəlbi böyük, kiçik qardaşım;
Xəyala dalanda ürək sirdaşım.
Sən getdin... Deyirəm, kaş ki, o axşam
Dəmirdən yonulmuş bir yol olaydım.
Qatarla düzləri dolanıb, aşam,
Yeyilsəm, yenə də sözə dolaydım.

Sən getdin... dayandı rezin təkərlər,
Oturub «Vətən»ə doğru yol aldım.
Məni salamlayır kükrəyən sellər,
Təklil vücudumu sıxdı çox aydın.

Sən getdin, xoşbəxtsən, ana nəfəsi –
Hər şeydən qiymətli, səni dolanır.
Mənimsə qəlbimin susur həvəsi,
Ürək fikrə dalıb, yaman bulanır.

Sən getdin... xəyalım getdi səninlə,
Bir quru səs kimi gəzir bədənim.
Yenə ayaq saxla, gəl məni dinlə,
Sonku nəfəsimdir mənim bu tənim.

Dünyaya gəlmişik min xəyal kimi,
Dünyadan gedirik bir xəyal kimi.
Deyirəm hamıya: düşünün, qanın,
Həyat düşmənidir hər bir insanın.
Çalışın, hər şeyə bir hörmət edin,
Gedəndə dünyadan insan tək gedin.
Hamıya deyirəm: bir böyük haqla,
Hörməti saxla!

26.06.1967

MƏNİ SƏSLƏ

Səninlə, qoy bu gün bir əhd bağlayım,
Sözümə başını bulama, gəl sən.
Bu əhdi sirr kimi sözdə saxlayım,
Əgər ki, inaddan insafa gəlsən.

Mən sənin saçını alıb, sevəndə,
Tərpətmə başını tezcə, amandı!
Qəlbimdə döyünən eşqi biləndə,
Gəl çatma qaşını tezcə, amandı!

Səni çağıranda şəhli çəmənə,
Sən gəl eşit məni, durma, tez ol gəl,
Çiçək dəstələri bəxşiş et mənə,
Mən də çiçək üzüm sənə əlbəəl.

Mən sənə desəm ki, gəl gəzək qoşa,
Demə ki, qohumum, qardaşım bilər.
Düzən yox, gəl çıxmaq sərtli yoxuşa,
Sevgidən insanlar çəkməmiş nələr...

Görəndə mən səni bir bulaq üstə,
Doldur piyaləni, ver mənə, içim.
Yoxdur məhəbbətim bir başqa kəsə,
Səninlə təzədən yenə and içim.

Unutma, olarsa bir Aylı gecə,
Çıx şəhli çəmənə, tez məni səslə.
Gəl biz də qovuşaq eşqi-həvəslə,
Ulduzlar ulduza qovuşsa necə.

1967 iyul

UTANCAQ EŞQİM

Söz açmaq necə də çətindir, çətin,
Sənin tək can alan bir nazlı yara.
Məni çürüdür ki, öz məhəbbətin,
Tutub deyəcəyəm qaçsan da hara.

Qəlbimə, döz – dedim, – hər ayrılığa,
Keçsə də bu günlər nə çox mənasız...
Təki qurbanı ol, dolan saflığa,
Keçib dolansa da günlər həyasız.

Ayrılıq zamanı deyərəm ki, mən,
Nə ola, qəlbimi açə biləydim.
Gəlib qabağımda dayananda sən,
Deyirəm, nə ola qaça biləydim.

Mən səni görəndə tutulur nitqim,
«Sevirəm» sözünü tez unuduram.
Utancaq yaranmış əzəldən eşqim,
Lakin məhəbbətin təmiz duyuram.

Əzəldən bəxşışdir bu adət mənə,
Utanmaq olmuşdur sirli dastanım.
Deyir, səhər çağı gül yasəmənə:
Mənim də yaranmış öz gülüstanım.

Eşqimi mən sənə söyləyim necə?
Nə vaxt ki, bir yerdə sən gördün məni,
Əl eylə, mən gəlim, sən incə-incə
Söylə ki, sənin tək sevirəm səni.

Gözəlsən, gözəllər gözəli kimi,
Həyat necə gözəl, gün nə gözəldir.
Olmusan qəlbimin böyük hakimi,
Eşqim həsrətinlə divanəlidir.

Gözəlsən, nədir ki uçan mələklər...
Sən yerlər elinin bir Günəşisən.
Lakin səndə çatmır ağ-ağ lələklər,
Bir ağ mələk kimi uçub gedəsən.

Gözəlsən, qoy ortsün çəmən üzünü,
O yerə gedəndə sən asta-asta.
Otlar da baş əyib yumsun gözünü,
Sənin xoş gəlişin onlara çatsa.

Gözəlsən, çiçəklər qoy öyünməsin,
Bir sənin söhbətin açılan yerdə.
Getmə, qoy bənövşə səni görməsin,
Düşər həsrətinlə ölümlü dərdə.

Gözəlsən, qoy Günəş qütbə dolaşsın,
Dünyanı бүrüsün sənsiz qaranlıq.
Sənin həsrətinlə ulduz dolaşsın,
Həyata işıq ver, tez çıx! Bir anlıq.

Gözəlsən hər şeydən mənim qəlbimə.
Dünyada bundan da səfəli nə var?
İnandım, inanıb bu gün əhdimə,
Deyirəm, bir səndən vəfəli nə var?

Deyirəm, dünyada bir səndən başqa,
Görəsən vardımı başqa bir gözəl?
Həm də ki, vəfalı, cəfalı eşqə,
Həmişə yaradan şeir, söz, qəzəl.

Elləri mat qoyur. Qaşların qara.
Nə deyim? Fəxrimsən, şirin sözümsən.
Zülmət gecə hara... qaşların hara?..
Həyata qaranlıq verərsən ki, sən!

Şirin gülüşlərin, o, gül yanağın,
Olmuşdur ellərin söhbəti, sözü.
Baxır, tərpendikcə qönçə dodağın,
Hər insan oğlunun hər iki gözü.

Zülfün ilan kimi könüllər çalır,
Hərdən töküləndə o, Ay camala.
Bütün vücudumu qoparıb, alır,
Baxanda sənin tək bir eşqi-hala.

Qədəmin gözəldir, baxışın şirin,
Durduqca, durduqca bu dünyada sən.
Deyirəm, tez mənə bir dərman verin,
Zəhri-mar da olsa, tək o gözəldən.

Gözəldir vücudun, bütün surətin,
Səni mənim kimi çox sevənlərə.
Qədrini bilirsən ilk məhəbbətin, –
Qışqırıb demişəm bütün ellərə!

1967 iyul

HƏM O, HƏM DƏ MƏN

Demirəm, təkcə mən, hər ikimiz də,
Nə vaxtdır sevgidən unudulmuşuq,
O məni, mən onu.
Oyandı, bilmədik kin qəlbimizdə,
Nə vaxtdır sevgidən məhrum olmuşuq,
Həm o, həm də mən.

Dolaşdıq elləri, gəzdikcə hərdən,
Nədən tapışdıqsa danışdırmadıq,
O məni, mən onu.
Sində çırpınan, bilmədik nədən,
Döyünən ürəyi barışdırmadıq,
Həm o, həm də mən.

Görüşdən ayrıldıq, getdik xəyala,
Gördük şən gülüslü ilk məhəbbətdə,
O məni, mən onu.
Sonradan ayılıb, baxıb bu hala,
Dolandıq yenə də xoş xasiyyətdə,
Həm o, həm də mən.

Birləşə bilmədik, görüşsək yenə,
Bu dəfə həsrətlə, yaşla unutduq,
O məni, mən onu.
Axdı gözümdən yaş dönə-dönə,
Həyatı ağışla yaşa doyurduq,
Həm o, həm də mən.

1967 iyul

TEZ MƏNƏ ÇATDIR

Qardaşım! Ürəyim lap tez-tez vurur,
Həyatın vəfası, əhdimi budur?
Çəksən də əzablar, yalvarıram, dur!
Tutaraq əlimdən, dərmana çatdır.

Görürsən ölürəm, tutulur səsim,
Yoxdur ki, tək səndən başqa bir kəsim,
Ölsəm də dünyanı dolaşsın izim,
Kağızı, qələmi, dur, mənə çatdır.

Dağlar da dinləsin, Qəmli nə deyir:
Bəzən qulağıma gizli səs dəyir,
Deyirlər, çiçəklər boynunu əyir,
Şehli bənövşədən dər, mənə çatdır.

1967 iyul

GƏLİB, KEÇİR

Duyduqca dünyanın boş bir səsinə,
Şöhrətə meyl edən hər həvəsini,
Bir də ki, ölüm ilə olan hissini,
Ömrümdən bir anlıq çən gəlib, keçir.

Bilmədim. Özümə dost etdim yaman,
Qəsd etdim canıma, duymadım hamam.
Batanda kədərə mən zaman-zaman,
Görürəm, dostlarım yan gəlib, keçir.

Gəl Qəmli, həyatdan etmə şikayət,
Dolan bu dünyanı; yoxdur həqiqət.
Xəyala dalaraq, gəl eylə diqqət,
Dünyadan gör necə can gəlib, keçir.

1967 iyul

KİM OLDU?

Sənə sual verim, vəfasız yarım,
Eşqimə eşqini qatan kim oldu?
Göylərə sığmadı mənim ilqarım,
Sonradan əhdini danan kim oldu?

Dedik ki, odlarda qalansın, o gün,
Eşqinə ömründə kim çıxsa xain.
Mən dinə bilmirəm, barı özün din,
Qəlbini yadlara satan kim oldu?

Sevgi həsrətinə yanmadın bir an,
Yadına düşmədim nə də bir zaman,
Bu el söyləyir ki, mən oldum yanan.
Eşqini oyuncaq tutan kim oldu?

Mən sənin önündə yalvarıb hərdən,
Dedim, uzaqlaşma mən divanədən.
Duymayıb bu eşqi, qaşını nədən,
Qüdrətsiz sayaraq çatan kim oldu?

Sonradan anladın eşqi, həyatı,
Qırıldı qəlbinin o incə qatı.
Keçəndə ömürdən həyatın dadı,
Qəmə, qüssələrə batan kim oldu?

1967 iyul

DİLƏ GƏLSİN

Qoyun mən sözümü deyim söz ilə;
Neçə canlar alır gözəl göz ilə.
Ceyran tək boylanıb duran gözələ,
Aşıq meydan qursa, saz dilə gəlsin.

Bahar göz eyləyib dursa qabaqda,
Bir cənnət qurular aranda, dağda.
Hər tərəf yam-yaşıl çiçəkli bağda
Bülbül nəğmə desə, yaz dilə gəlsin.

Keçsə də yenə də bir an könüldən,
Heç söhbət açmayaq nazlı gəлиндən.
O, titrək əlilə tutub əlindən,
Oğlan «can», «can» desə, qız dilə gəlsin.

1967 iyul

ANAMA MƏKTUB

Salam, ey qəlbimin ilk səsi, ana!
Tapılmaz dərdimin çarəsi ana!
Yadımdan heç çıxmaz uşaqlıq ili...
Sənin qüdrətinlə mən yaşa doldum,
Sevinib hər zaman, gülüb, şad oldum.
Axırdı mənimçün gözünün seli,
Yadımdan heç çıxmaz uşaqlıq ili...

Axan göz yaşını çox zaman, hərdən,
Sən məni görəndə silirdin, nədən?..
Üzdə qurumamış kədər yaşları,
Gizlincə gözünün yaşını silib,
Böyük təbəssümlə üzümə gülüb,
Sən məndən gizlətdin iğtişaşları.
Üzdə qurumamış kədər yaşları...

Böyüdüm. Hiss etdim hər kədərini,
Ömründən mənasız keçən günləri.
Duydum ki, çürümüş ömrün büsbütün.
Ömrünün gül kimi gənclik çağını
Mənə qurban verdin, çəkib ağrını.
Nələri öyrətmir yaşım la bu gün?..
Duydum ki, çürümüş ömrün büsbütün.

O gün ki, ayrıldıq evimizdən biz,
Ağlayıb, susaraq vurdu qəlbimiz:
Məni qucaqladın, öpdün, yaladın...
Çıxanda mən evdən tutuldu dizim,
Səni buraxmırdı bu yaşlı gözüm.

«Allah kömək olsun!» – deyib, ağladın,
Yenə qucaqlayıb, öpdün, yaladın...

Ayrıldıq səninlə o gün, bir təhər,
Məni qucağına aldı bu şəhər.
Gedirəm küçəylə, sən də mənimlə,
Görürəm gözlərin yaşlıdır hələ.
Dururam. Sən məni öpüb-yaladın,
«Allah kömək etsin!» – deyib, ağladın.
Yatıram. Görürəm yenə də səni,
Yenə də kədərli ötən səsinə.
Səs gəlir, dönürəm, dayanmısan tək,
Tutur varlığımı bir acı külək.
Bəzən də ürəyim həsrətlə vurur,
Ayrılıq, göz yaşı önümdə durur.
Qışqırıq. Qaçıram o səmtə sarı,
Görürəm, ah çəkir kədər yaşları.
Bu dəm də məktuba çatmır qüdrətim,
Sənə qarşı olan böyük həsrətim.
Şirin xəyalımı uçurur hər an,
Yenə də görürəm səni bu zaman.
Səninlə ağlayır mənim hər anım,
Unutsa virandır mənim xəyalım.

Sənə mən ömrümü, sənin tək, anam!
Göz yaşı içində versəydim qurban,
Dünyada nə qəmim?.. Xoşbəxt olardım!
And içib deyirəm: hər şəhli səhər,
Sənsiz varlığımıza gətirir kədər.
Bu qəmlə sönərsə mənim həyatım,
Dünyada ən xoşbəxt insan olardım!

1967 iyul

VYETNAM NƏĞMƏLƏRİ

Hava tutqun... Duman, çən...
Bombaların səsindən
Daşlar da gəlir dilə,
İnsan dönüb bir selə,
Axır, axır durmadan.
Bombalardan qorxmadan
Bölünüb dəstə-dəstə,
Keçirlər düşmən üstə.
Havadan güllə, barıt
Yağış kimi tökülür,
Parlayanda qığılcım,
Sanki göylər sökülür.

Amerika qudurmuş,
Qudurmuş bir it kimi,
Guya bu gün o, olmuş
Bu ellərin hakimi.
Vyetnamlı qardaşım
Deyir: – Torpağım, daşım,
Olsa da nəfərdən az,
Düşməyə təslim olmaz! –
Budur, hücumə keçir,
Düşməni dayanmır ancaq.
Sanki quş tək uçacaq,
Düşməni ot tək biçir.
Düşməni çəkilir geri,
Qəhrəmansa qışqırır:

– Sizi tutacam diri! –
Deyib, yenə bağırır...

Amerikan təyyarə
Birdən meşədən çıxır,
Sanki tüfəngdən çıxır...
Qanad vurur göylərə,
İçində çoxlu bomba,
Yığılmış tomba-tomba.
Səngərə yatan bir qız
Tez qışqırır: – Həyasız!
Tanı indi Vyetnamı,
Di al ölüm payını! –
Atəş ... tutulur hava...
Budur, təyyarə yanır,
Əsir olunmuş bomba,
Düşməne düşməne qalır.

Xeyli çəkilməmiş geri
Bu gün yırtıcı düşməne.
Çoxu tutulmuş diri
Vyetnama əsir düşən.
Diz çökərək yalvarır,
Deyir, qələt etmişik,
Quduz yolla getmişik.
Yenə yalvar-yaxarır...
Bu gün yırtıcı əsir,
Necə titrəyib, əsir...
Axan vətən qanları
Bağışlamaz onları.

Qəhrəman nişanlı qız
Zəncirləyir onları.
Baxır əsir üzünə
Tüpürür. Sonra isə
Göstərir zindanları.
Bu eşqi həyalı qız
Alıb qələm əlinə,
Cəbhədə sevgisinə
Dolanıb ayır-ayır,
Belə məktub başlayır:
– Salam, əsgər yoldaşım,
– Salam, ömür yoldaşım.
Bilirik ki, biz bu il
Məhəbbət vaxtı deyil.
Bu il düşmən qaçacaq,
Sözsüz təslim olacaq.
Cəbhə də cəhbə kimi,
Sevgi də sevgi kimi.
Olarıq onda xoşbəxt,
Gülər bizə səadət.
Bu gün yaman qırmışıq
Qudurmuş azğınları,
Xeyli əsir almışıq
Buxovladıq onları.
Sizin cəbhədə necə?..
Yaz mənə məktubunda,
Hələlik... Qaravulda
Durmaliyam bu gecə.

Bütün qoca, gənc-cavan
Doluşmuş səngərlərə.
Bu qudurmuş itlərə
Göstərir ağır divan!
Lap balaca uşaq da
Min bir işə yarayır,
Olsa sursat uzaqda
Daşıyıb qucaq-qucaq...
Oxuyur kinli mahnı:
«Amerika, it qanı
Sabah təslim olacaq!»
Vyetnamın daşı da,
Torpağı da hücumda,
Ayaq tutub yeriyən
Uşağı da hücumda.

Şikəst qalmış bir qoca
Qışqıraraq çox uca...
Göstərib irəli yol,
Deyir: «Düşmən, təslim ol!»

Dünya gəlmiş qəzəbə
Bu ağır işgəncədən,
– Endirək ağır zərbə! –
Deyirlər, hər ölkədən.
Dünya qalxmış ayağa,
Deyir:
– Düşmən, çəkil uzağa!

Gəl oynama alovla,
Düşərsən düşməz hala.
Bütün dünya: Hindistan,
SSRİ, Pakistan...
Deyir: – Demə ki, təkik,
Vyetnam, səninləyik!!!

Şan-şöhrəti ucalan,
Dillərə dastan olan
Azərbaycan danışır,
Kin, qəzəbdən alışır.
Qışqırır tez-tələsik:
– Vyetnam, səninləyik!!!

1967 iyul

BİR ULDUZ OLDUN **(Cəlil Məmmədquluzadəyə)**

Doğuldun. Cahana bir ulduz oldun,
Zamanın qüdrəti qaldı bir yana.
Qaranlıq gecədə bir gündüz oldun,
Qoymadın şəfəqin şərə boyana.

Səslədin sən: «Sizi deyib gəlmişəm,
Ey mənim müsəlman, can qardaşlarım!
Ürək ağrısını bilib, gəlmişəm,
Axır sizdən ötrü qanlı yaşlarım».

Sənin kədərini qışqırmaq üçün,
Həyat bəxş elədi «Molla Nəsrəddin».
«Yatıb, ayılmırıq» – deyəndə – neçün,
Onun qüdrətində boğuldu şər, «cin»?..

Səni görsəydilər xəyal içində,
Papağı bir yana, özü bir yana...
Qaçardı «molla» da, qaçardı «cin» də,
Bax budur şərəfin sığmır dastana.

Doğuldun. Öldürdün cəhalət «din»i,
Ölmədin. Zamanla yaşa dolursan.
Bildin ömrün kimi elin qədrini,
İnan bu gün daha canlı durursan!

1967 iyul

MƏN DƏ KÜSƏRƏM

Məni xəyallara salıb bu günlər,
Eşqimin yoluna salma düşünlər.

Heyif, o qövs-i-qaş təkcə səndədir,
Rəva bilmirəm mən, sənə nədəndir?..

(İndi mən açıram ürək sirrimi...)
İndi dolanıram küçəylə, tinlə,
Bircə, ancaq sənənin məhəbbətinlə.

Ağlama – əl çəksəm, küsmə, amandır!
Neyləyim, sevginin dərdi yamandır!..

1967 iyul

XORUZUN DƏRDİ

(Təmsil)

Yazdı-pozdu qəzetlər:
– Hələ bu günə qədər,
Sarı cücə kimi bir
Şeir yazan olmayıb.
Nə də göstərib səbir,
Söz eşqilə dolmayıb.

Bir gün nədən, belə ki,
Çil xoruz eşitdi ki,
Qonşusu sarı cücə
Yatmayıb keçən gecə.

Kiçik bir şeir yazıb,
Veriblər şerə qiymət.
Tez yayılıb bu söhbət,
Lap böyük bir ad alıb.

Pipiyi qan, çil xoruz,
Dimdiyi mil-mil xoruz
Coşdu... gəldi ilhama.
Neçə gün yazdı, amma
Zəhməti getdi hədə.
Şeri heç izləməmiş,
Mənasını bilməmiş
Qəzetçilər güldülər.
Xoruz lağa qoyuldu,
Ordan birbaş qovuldu.

Sarı cücə işində,
Öz kefli gərdişində.
Xoruz düşüb bu hala,
Möhkəm getdi xəyala.
Dedi: – Necə ki, yəni?
Mənasız söz deyəni
Məndən üstün tutdular?
Mütləq bunun sirri var! –
Rahatlayıb yerini,
Öz qiymətli şerini
Hey oxuya-oxuya
Getdi dərin yuxuya.

O gördü ki, yuxuda,
Durub böyük qayada.
Yenə dərin fikirdə,
Yenə qüssə, xəyalda.

Bir boz sərçə bu zaman,
Uçub gəldi uzaqdan.
Qondu onun yanına,
Qalıb dərddli halına,
Soruşdu o, bu dərddi.
Dərddli xoruz söylədi.
Sərçə gülüb bir xeyli,
Dedi: – İndi ay elli,
Zaman dəyişmiş yaman,
Qulluğa quldur insan.
Qəzetçilər heç zaman
Etməzdlər səni dəng,
Eyləsəydi «dayın» zəng.

1967 iyul

A CANIM (Sabiranə)

Demirəm ki, dərsi öyrən, istəyirsən yat, a canım,
Unut tamam kitabları, dostlarını tap, a canım,
Axşam, səhər küçələri bir-birinə qat, a canım.
(Unut tamam namusunu, vicdanını at, a canım).
Müəllimin görsə səni gəl dayanma mat, a canım,
Qoy əlini ciblərinə, özünü toxtat, a canım.

Başqalaşb indi zaman, nə müəllim, nə institut,
Buyur, əşi, gəl utanma, bir gözəlin əlindən tut,
Nə eyləsən «çatmır» yaşın, yoxdur sənə sorğu-sübut.
Veyil-veyil dolanmaqda həmdostuna çat, a canım,
«İncə xanım» önündə sən, gəl əylil üçqat, a canım.

İç arağı, gündə üç yol, küçələrdə sal qalmaqal,
Qoy badələr kəsilməsin, içəndə də iç dalbadal,
Butulkayla kəllə dağıt, görən desin, olsun halal!
(Sağlığına deyirəm mən, şərab sənə olsun halal!)
Dinc yatanı gecə yarı, durma, tez oyat, a canım,
(Səndələyib, yıxılaraq, küçələrdə yat, a canım,)
Namusunu, vicdanını, iç, arağa sat, a canım.

Nə modada geyirsən gey, «əxlaqını» unutturma,
Qoy saçların adi deyil, olsun süni, burma-burma,
«Ayıb olsun!» deyənlərə, xahiş eylə de, «üz vurma».
Əqidəni, məsləkini, modalara sat, a canım,
(Millətini, mərfətini Avropaya sat, a canım)
Yüyür, tez ol, getdi moda, tez yüyür ki, çat, a canım.

Ey gicbəsər, doğulanda Vətən üçün doğulsan da,
Nə işlərin, nə «əxlaqın» yaraşmır bu böyük ada,
Heyvan gəlib, heyvan getdin, nə ad qoydun bu dünyada?
Mənim bu son sözlərimi birdəfəlik at, a canım,
Qoy əlini qulağına, heyvan kimi yat, a canım.

1967 iyul

*(«Tibb kadrları uğrunda» qəzetinin 24.05.1968-ci il
tarixli sayında nəşr olunmuşdur.)*

SƏNƏT USTASINA (Aşıq Ələsgərə)

Ey, mənim qəlbimin sirli dastanı,
Şairlik eşqinin böyük sultanı.
Doğuldun, zamanda yaratdın nələr,
Dil açdı önündə lal qərinələr.
Qələmsiz söz açdın neçə əsrdən,
Sən nələr demədin eşqi-hünərdən.
Çıxanda seyrinə qoca dağların,
Axan durna kimi buz bulaqların,
Elə, həmin yerdə min eşqə doldun,
O gündən dağların çiçəyi oldun.
Uçanda göylərdə durna qatarı,
Sən onda oxudun «Təcnis qatarı».
Hürküb ovçusundan qaçanda ceyran,
Söylədin, «Gəl qaçma a, sənə heyran!»
Səhər bulaq üstə gedəndə gözəl,
Onu dindirməmiş söz dedin əzəl.
Düşürüb səhəngi, dayanıb, durdu,
Baxdı Ələsgərdi, boynunu burdu.
Harda görmüsənsə bir qara gözü,
Ona bəxşiş etdin ən şirin sözü.
Gərdəndə dolaşan siyah tellərə,
Oxudun bir qoşma, düşdü ellərə.
Bir gün çəmənazardan gördün bir gələn,
Dedin ki, vurğunam ey gözəl, əylən.
«Dedi, nişanlıyam» – şirin gülüşdü,
«Sındı qol qanadın, yanına düşdü».

Layiqsən zamanın tək incisinə,
 Həyatmı bəxş etdi söz eşqi sənə?
 Sənin qüdrətinə baş əydi göylər,
 Hər zaman həsrətlə danışır ellər.
 Sevdin, eşqə doldun, sən bir gözəli,
 Uçurdu eşqini dünyanın feli.
 Həyat ki öldürdü o sərvə nazı,
 Dindirdin yanıqla sədəfli sazı.
 Hər şeyə nifrəti oxudun o gün,
 Ürəyin həyatdan dolandı küskün.
 Deyirlər, öləndə o, eşqə gövhər,
 Sonuncu kəlmədə deyib «Ələsgər».
 Hirs vurdu beyninə, o gün saz aldın,
 Eşqini, həm də ki, eli ucaltmış.
 Şairlər şeiri, aşıqlar sazı,
 Səndən öyrəndilər, ey könül yazı!
 Sənin qüdrətini hifz edir nələr...
 Sazın ilk səsi də deyir: «Ələsgər!»
 Kainat söyləsə öz Günəşim var,
 Deyirəm, mənim də Ələsgərim var.

Bəzən, söz eşqilə coşanda könlüm,
 Sən ona o dəmlər qanad verirsen.
 Gəlib, qələməmdən tutmasa ölüm,
 Könül dastanını yazacağam mən.

Gəzirəm... Dil açır yaşıl dərələr:
 «Burda nələr gəzmiş Aşıq Ələsgər.
 Dedik, ayaqlama, solar çiçəklər,
 Əzmədi çəmənini, yol aldı, getdi».

Qoşqar dilə gəlir tökərək yaşlar:
«Ona yas saxlayır ürəksiz daşlar.
Hələ burdan keçmiş neçə aşıqlar,
Ələsgər gün kimi dolandı, getdi».

Qız dedi: «Ələsgər görəndə məni,
Oxudu yanıqla könül səsinə.
Dedim, unutmuşmu gözəlin səni?
Gözləri yaşardı, sulandı, getdi».

Gül dedi: «Oyandım bir şəhli səhər,
Gördüm sazla gəlir Aşıq Ələsgər.
Dedim, görən, aşiq gülləri neylər?..
Yazın seli kimi bulandı, getdi».

Saz dedi: «Dindirdi məni yanıqlı,
Ağlatdı yerində elləri haqlı,
Düşdükcə yadına büllur buxaqlı,
Hicran atəşinə qalandı, getdi».

Söz dedi: «Oğludur Göyçə mahalın,
Sənət bir quludur bu eşqi-halın,
Vüsala yetməyən nazlı nigarın,
Ayaq izlərinə yalandı, getdi».

Qələm nitqə gəldi: «Gör neçə dastan,
Qələmsiz yaratdı o, böyük insan,
Ölmədi, yaşayır. O, ölən zaman,
Qəmlinin ömrünə calandı, getdi.

1967 iyul

İÇMƏ ŞƏRAB

Bu gün Bahar bayramı,
Dağ çağırır aranı,
Deyir: durma, gəl sevin!
Ataq dərdi, yaranı.

Sərxoşluqdan gəl əl çək,
Dostum, gedək, çay içək.

Çiçək açır ağaclar,
Dinir soyuq bulaqlar,
Bu bayramın naminə,
Qoy tələssin çayçılar.

Süzülsün qəşəng-qəşəng,
Dostum, gedək, çay içək.

Dindirirəm mən səni –
Adətindən küsəni.
Sərxoş olma, ayıq ol,
Dinlə bülbül səsinə.

Gəl əlimdən yapış, çək,
Gedək, gedək, çay içək.

1967 iyul

ELLƏR AĞLADI

(Şıxəli Qurban oğlu Qurbanova)

Məni oyandırdı bir qanlı səhər,
Gördüm, yasa batıb bizim bu şəhər.
Yar ilə süründüm ora bir təhər,
Qəlbimdə titrəyən tellər ağladı.

Sel kimi axışdı övladi-Vətən,
Dedilər, can gedir vuran ürəkdən.
Baxıb izdihama boynunu bükən,
Tərli bənövşələr, güllər ağladı.

Kainat durdu lal, bir peşman kimi,
Dinib-danışmadı qəlbi şan kimi,
«Sənsiz» kimə qaldı?! – Soruşan kimi,
Qovuşdu dərələr, çöllər ağladı.

Dedilər, gəmidə kapitan öldü,
Xalqını çox sevən bir insan öldü.
Göylər də baş əyib yerə büküldü,
Tökərək qanlı yaş, ellər ağladı.

Fərhadın baxırıq taleyinə biz,
El ilə ağladı salonda «Sənsiz»,
Əsər dilə gəldi, danışdı sənsiz,
Qopdu sızıltılar, yellər ağladı.

Dağlar haray çəkdi, şivən qopardı,
Ulduzlar ulduza toxundu, çaxdı,
Zil qara dumanlar yerlərə baxdı,
Ömründən ötüşən illər ağladı.

Şimşəklər o dərdə bir matəm qurdu,
Tufanlar bürüdü bu Cənnət yurdu,
Coşdu göy Xəzərim, sahili vurdu,
Çaylarda gurlayan sellər ağladı.

«Keçirdin anları hər xoş diləkdə,
Böyük hörmət qoydun duzda, çörəkdə.
Ölsən də, durursan hər bir ürəkdə!» –
Deyərək, titrəyən dillər ağladı.

Ruhun qanadlandı göylərə sarı,
Orda arzuların güləydi, barı.
Yerdəki ağıdan betər, aşarı,
Səni, sonsuz olan göylər ağladı.

1967 iyul

ŞIXƏLİ QURBANOVA

Tökdün gözlərimin yaşını, həkim,
Gözlərin ovcuna tökülsün, görüm.
Kəsdin bir millətin başını, həkim,
Yadlar üstümüzə qoy gülsün, görüm.

Bir həyat itirdik bir dişin üstə,
Tutsun bu nifrinim, bu dərdim səni.
Tapsaydım, çeynərdim hər dişin üstə,
32 yerə bölərdim səni.

Yox mənim imanım dediklərinə,
Ünvanın hər yerdən pozulmalıydı.
«Müalicə edən həkim» yerinə
«Öldürən baş həkim» yazılmalıydı.

Hökmünüz, de, necə yazıldı qansız,
Ürəkmi, beyinmi dözər bu oda?!
Bir Azəri oğlu azaldı qansız,
Üç yetim, bir də dul artdı dünyada.

Tanış şəkilləri gör necə döşdə,
Adı çəkilmədə gör neçə yerdə.
Biz Nərimanovu iyirmi beşdə,
Altmış yeddidə də itirdik bir də.

Aman, taleyimiz gətirmir, nədir?
Ən yaxşı, ən yetkin balalarımız
Payız yarpağı tək tökülüb, gedir,
Necə çılpapaqlaşır budaqlarımız.

Aman, bu sözümlü bir duya bilin,
Fəxrli Xiyabanımı son təsəllimiz!?.
Ağıllı başları qoruya bilin,
Zərli baş daşları əvəzinə siz.

(Qeyd: Xalqının böyük təəssübkeş övladı Şıxəli Qurbanovun faciəvi ölümünə həsr edilmiş bu şeirin konkret olaraq T.Hüseynzadəyə və ya başqa şairə məxsus olmasına dair hər hansı məlumat yoxdur. Tofiq Hüseynzadə həmin şeiri digər əlyazmaları ilə birlikdə, lakin tarixsiz və imzasız olmaqla saxladığından və kimə məxsusluğuna dair məlumat olmadığından onu da bu kitaba daxil etməyi məsləhət bilirik.)

ÜRƏYİN HAKİMİ

(Aydın Qaradağlıya)

Deyirəm, danışsam Aydın kimi mən,
Dünyada ən xoşbəxt insan olardım.
Həmişə, hər yerdə ürəkdə gəzən,
Könülə sığmayan dastan olardım.

«Ələsgərəm, hər elmdən halıyam,
Gözəl, sən dərdlisən, mən yaralıyam» –
Sanki, dilə gəlmiş Aşıq Ələsgər,
Əl çalır, sevinir sevən ürəklər.

«Tüfənglə hücumla keçir komsomol,
Təbiət, təslim ol! Düşməni, təslim ol!» –
Deyəndə, dəhşətdən ürəyim qopur,
Cəlal hücumlarla gözümdə durur.

Hitlərə oxudu qəzəblə nifrət,
Dağlar da, daşlar da göz yaşı tökdü.
Bəzən də sevgidən açanda söhbət,
Gəncliyə min sevinc, min ilham çökdü.

Gül dedi: Nə ola, bilən olaydım...
Ağladan, güldürən məni kim oldu?
Bülbül dilə gəldi: Əzəldən, Aydın
Sevgi, məhəbbətə bir hakim oldu.

Deyirəm: Dil açır könlümün qəmi,
Yorğunluq alsa da var bədənimi,
Estetik zövqdən alıram dinci,
Aydınla dinəndə qəbuledici.

1967 iyul

ÖTƏN İLLƏRİN YARALARI

Bu söhbəti qoy başlayım, dil açmasın yaralarım,
Nə də bağırı qan almasın, sözü o dəm duyanların.
Qələmimdə cana gəlsin, o başlasın hekayətə,
Əzəldən ki, mən vurğunam varlığım ilə həqiqətə.

Səma aydın... axşam çağı... süngüsünə keçir Günəş,
Qaranlıq da əks tərəfdən nişanlayır öz oxunu.
Sanki, bu dəm yaranmışdır göy elində qanlı güləş,
Bilirəm ki, düşündürmür bu mənzərə bir çoxunu.

Qaranlığın nişanəsi – kölgə örtmüş dörd bir yanı,
Eşqə düşən hazırlaşır, seyr eyləsin gülüstanı.
Məhəbbətə sirdaş olmuş, qardaş olmuş doğan zülmət,
Unutmayır öz əhdini. Vardır burda bir həqiqət.

Kim bilir ki? Bütün gənclik, gəncliyində kefə dalır,
Günəşdən yox, saf eşqindən – bir gecədən nemət alır.
Bilirəm ki, qismət olmur, doğan sevinc hər insana,
Kimi hər an kefə dalır, kimi düşür zimistana.

Əzəl gündən bədbəxt olmuş bir gənc qızın taleyini
Düşünürəm... nələr çəkmir o gülbənz, o sərvinaz?
Baxışları xatırladır qar boranlı qış yelini...
Mənim bu dəm qəlbimi də donuzdurur qopan ayaz.
(Düşünürəm... nələr çəkmir o gülbənz, o sərvinaz.)

Bir qaydaydı Firəngizə düz danışmaq, düz oturmaq,
Aləm qana batsa yenə, danışmazdı bir söz yalan.
(Nə lazımdır, ey insanlar həqiqətə böhtan qurmaq?
Mənim də, hey, ürəyimi qəm, kədərlə budur alan.)

Oxuyurdu institutda bu gözəl qız – Dan Ulduzu,
Ürəyində gül açmırdı hər sevinci, hər arzusu.
Düşünərdi hər bir zaman. Xəyallara daldı çox,
Sevinc ona sirdaş deyil, ona sirdaş min dərd, min ox.

Gözlərini açan günü hiss edəndə dünyasını,
Tanımamış, nə görməmiş ürək, doğma atasını.
Nə bir ata nazı çəkmiş, nə qayğısız yaşamamış,
Nə də qaçıb, hərdən-hərdən atasına qol açmamış.

Qız böyüdü, çatdı yaşa, duymadığın duydu indi,
Qəlbindəki dərd üstünə min dərdi də qoydu indi.
Anasının əzabları, göz yaşları... diddi onu,
Bükdü nələr yazıq-yazıq maral kimi o boynunu.

Yazıq qadın nələr çəkmir... həm qadındır, həm də kişi,
Pələng kimi diz bükərək, yola salır hər bir işi.
Çox çalışdı, çox vuruşdu zaman ilə erkək qadın,
Ömrü tənha yaşasa da, oldu duru, Aydan aydın.

Keçdi illər, gəldi illər, böyüdükcə qız Firəngiz,
Bədirləndi bir Ay kimi, ətirləndi sanki nərgiz.
Atalıdan artıq yeyər, artıq geyər hər bir zaman.
(Bu dərdi də versə ona, utanmazmı görənlər zaman?)

Deyirəm ki, çox ağrılar hələ qalsın qoy bir yana,
Əsl həyat səhnəsindən biz söz açaq yana-yana:
Qız nə vaxt ki instituta qəbul oldu, açdı çiçək,
Əməlindən peşman oldu, çox qudurmuş dövrü-fələk.

Ana-bala qəm-kədərdən düşmüşdülər xeyli uzaq,
Ana baxıb Firəngizə, qəlbi olmuş varaq-varaq.
Unutsa da xəyal kimi az dolanmış sevgisini,
Unutmurdu yar qəlbinin, yar eşqinin ilk səsini.

Söz açmazdı bir an belə, keçmiş qara taleyindən,
Firəngizə min dərd olar onun hər bir naləsindən.
Firəngiz də anasını xəyallara salmamaqçün
Soruşmazdı, «yazıq anam qəlbi qəmli olmuş neçün?».

Bayaq dedim, çiçək kimi açılırdı qız Firəngiz,
Qulluğuna yaraşırdı, Ay camallı yüz min kəniz.
Saxlamırdı ürəyində məhəbbətə gizli bir yer,
Nə də arzu eyləmədi bu taledən, «mənə eşq ver».

Ağır gəzib, ağır durdu, dolaşmadı bir yel kimi,
Nə də haray qoparmadı dağlar sökən bir sel kimi.
Həyasına, əxlaqına heyran oldu kişi, qadın,
Tanıdılar onu göydə alovlanan Günəş, Aydın.

Anası da inanırdı öz qızına öz qəlbi tək,
«Basırılmış buğda dəni, buğda dəni versin gərək!»
Bir qaydaydı Firəngizə, çıxan zaman evlərindən,
Qucaqlayıb anasını hey öpərək gözlərindən.

Deyərdi ki, filan vaxtı olacağam evimizdə,
Öz vaxtımda, öz yerimdə evimizdə məni gözlə.
Bu qaydayla dolanırdı. İllər keçdi, ötdü aylar,
Bir gün nədən anasını tutdu möhkəm, bərk xəyallar.

Unudaraq öz vaxtını anasına deməmişdi,
Həmin vaxtdan ötüb keçmiş, bu gün evə gec gəlmişdi.
Ana qəlbi bir tel kimi hər ağrıdan inildəyir,
Ana qəlbi bihuş kimi keçib, daşdan-daşa dəyir.

Xəyalına gəlir çox şey, bəzən gözü yaşla dolur,
Bəzən ürək təsəllisi unudulmuş bir səs olur.
Ancaq yenə tez qayıdır Firəngizin xəyalıyla,
Düşündükcə «Harda qaldı?...», axır yaşlar gilə-gilə.

Gec gəlirdi bu gün evə, gəlirdi o, axşam çağı,
Qızarmışdı lalə kimi ətirlənən al yanağı,
Qurumuşdu gözlərində bir sel kimi axan yaşlar,
Taleyinə acıyırdı bunu görən qəlbi daşlar.

Astanadan yorğun girən – öz qızını görən kimi,
Öpdü, öpdü, qucaqladı illər ayrı əsir kimi,
Gözlərində durmadı yaş. (Ana qəlbi bax, belədir,
Ana üçün versək canı, deməyə ki, daha bəsdir.)

Soruşdu ki, «Söylə, qızım, harda idin bu vaxtacan?
Demirsənmi, bəs anamın bədənində qalarmı can?
Nə olmuşdu, gözlərin də itirmişdir baxışını?
Yoxsa, həyat qismət etmiş bu gün sənə göz yaşını?

Çox yorğundur, qızım, söylə, hər addımın, hər qədəmin,
Yoxsa, səndə dərdi vardır bu qudurğan zəmanənin?
Danış, danış, darıxıram, qəfəsdəki bir quş kimi,
İtirmişəm öz ağlımı, dolanıram bihuş kimi!»

Firəngizsə asta-asta gülümsünüb dedi: «Ana!
Nə qəmliyəm, nə kədərli, heç nə yoxdur bu gün mana.
İmtahanı gec qurtardıq, mən bilmirdim olsun belə,
Qurban olum, gözəl anam! Qiymətimə gəl bax hələ!».

Dedi: «Sağ ol, sağ ol qızım! Ey, bəxtimin ilki, sonu,
«Aslanların nə erkəyi, nə dişisi – birdir sonu».
Min oğulla dəyişmərəm surətini təkcə sənin,
Min arzusu, həvəsisən odlu vuran bu qəlbimin.

Olsun, qızım, qoy göylərdən sənin küskün bəxtin uca.
Di gəl dincəl, bilirəm ki, yorulmusan sən yamanca.
Çox oxuma, qurban olum, get rahat ol, yazma hələ,
Satsa insan öz ömrünü, yeni can ki keçməz ələ.

Qəlbim bu gün coşdu, artdı bu aləmdən daha böyük,
Böyüyürsən, ürəyimdən köç eyləyir hər ağır yük.
Keç, yat, qızım, qurban olum! Ey, gözümün ilk işığı,
Ürəyimin döyüntüsü, həyatımın yaraşığı.

Sən rahat ol. Mənsə sənə hazırlayım gözəl nahar,
Qoy gözümdə, ürəyimdə qış köç edib, olsun bahar!»
Firəngizdə güldü yaşlar, atdı ürək intizarı,
İnsan qəmi tez unudur, nə vaxt görsə lələzari.

Dedi: «Ana çox-çox sağ ol!..» qucaqladı, öpdü onu.
(Deyirəm ki, göstərməsin dövrən bizə öz zorunu.)
Sonra keçdi yatağına, kirpik endi kirpik üstə,
Sanki bir Ay dolanırdı buludların dövrəsində.

Tərifini söyləmirəm, demirəm ki, Günəş yatır,
Demirəm ki, Yer üzündən işıq saçan Günəş batır.
Hilal qaşlar zülmət kimi, hücum çəkir gül üzünə,
Baxışına vurğun hamı, qövsi-qaşa, gün üzünə.

Öz qızını gördü aydın, vücudunda güldü sevinc,
Ana qəlbi aram-aram bayaqdandır dolanır dinc.
İstədiyin hazırladı, düzdü onu al süfrəyə,
Firəngizi çağıranda möhkəm getdi düşüncəyə...

Bircə anda heç bilmədən surətindən sevinc qaçdı,
Firəngizin bu yatışı keçmişindən söhbət açdı...
Yada düşdü nişanlısı, xəyal kimi dolanmış ər,
Yada düşdü keçmiş, aman, qara günlü qərinələr.

Ötən illər yaraları dağlar çəkmiş nələr ona,
Çox zamanlar istəmişdi ömrü qəsdən vursun sona.
Lakin yatan körpəcə qız bağlamışdı əl-qolunu,
Susub yenə gözləyirdi yar eşqinin öz yolunu.

Yaxınlaşdı Firəngizə, sıgalladı saçlarını,
Hıçqırıqsız, bir naləsiz, axıtdı göz yaşlarını...
(Qudurarsa əgər həyat, düşünməyə dəyməz heç an,
Qoy hökmünü göstərsin o, kinli qəlbi sussun tamam.)

Göz yaşından süzüləndə, Firəngizin yanağına,
O, bilmirdi bir xal salır budağında yarpağına.
(Məni heç kəs qınamasın, bu, zamanın hökmüdür, bax,
Dövrənini çox sürməmiş, tez quruyar yaşıl yarpaq.)

Möcüzələr yuxusunda Firəngizi dəhşət aldı,
Yağdı yağış, daşdı çaylar, sellər yaman haray saldı.
Göy üzündə şimşək səsi nərə çəkdi dünyalara,
Bulud üstə bulud gəldi, qüvvət verdi haraylara.

Duman, çiskin hər tərəfi bürümüşdü zülmət kimi,
Bu aləmdə tanımazdı, insan oğlu vursa kimi.
Aləm qan-qan söyləyirdi, kəsilmişdi insan səsi,
Dünyalara səs salmışdı həyatın öz təranəsi.

Bu vaxtlarda Firəngizsə itirmişdi öz yolunu,
Sağ tərəfi böyük qaya, yaman tutmuş sel solunu.
Bu ölümün pəncəsindən o, bilmirdi getsin hara,
Yoxdu gücü, qılınc çəksin, «dayan!» – desin haraylara.

Getdikcə hey sellər, sular aşıb-daşır, qalxır bir az,
Firəngizi qorxutmadı – aslanlarda qorxu olmaz!
Sərt qayadan dırmaşırdı bir quş kimi üz yuxarı,
Su da qalxır, haray qalxır, güclənirdi sel axarı.

Pəncəsindən qurtaranda bu ölümün, çox can atdı,
Son taqətdə tənginəfəs qayalıqda sona çatdı.
Elə bu an ayağından silkələnib qopdu bir daş,
Yuvarlandı üz aşağı qışkırdı o, seldən yavaş.

Öz səsinə ayılanda dəhşət üstə gördü dəhşət,
Axan sellər rəya isə, yalan olmuş bir həqiqət.
Anasında göz yaşını görəndə o, quru qaldı,
Ürəyini min bir kədər, qəm-qüssələr yenə aldı.

Heyrət ilə soruşdu ki, – «Nə olmuşdur, söylə, ana?
Ağır bir söz deyən olmuş, mən yatanda yoxsa sana?
Yoxsa, yoxsa.... danış tez ol! Göz yaşların neçün axır?».
Dedi: «Qızım, bu sualın oldu mənə, yaman ağır.

Yaxşı, indi danış görüm. Nə görmüşdün sən yuxuda?
Qismət oldun sən orda da sevmədiyim o fəryada?» –
Deyib, onu sinəsinə sıxdı, kiçik uşaq kimi...
(Söz açmasın yaraları, etsə bədbəxt həyat, kimi.)

O, düşündü, durdu bir az, sonra dedi, mənası nə?..
İnanmıram yuxulara, yaranmışdır o əfsanə.
– «Yox, yox, tez ol, danış qızım, ürəyimi hicran dəlir,
Xəyalıma min bir böhtan, uydurulmuş min söz gəlir.

Yoxsa sənə böhtan atdı, daş ürəkli bu insanlar?
Danışmasan həqiqəti, ürəyimdə yoxdu qərar».
Firəngizsə dedi yenə, – «Axı ana!...». – «Danış, qızım,
Hər ağrını, hər kədəri danış mənə, Dan Ulduzum!».

Danışdı o, yuxusunu anasına, bir az yalan,
Heç demədi qayalıqdan, daş qopanda, uçan zaman,
Fəryadını gizlətmədi qoca dağlar, cavan dağlar,
Nə də, onu qucağına alan zaman boş haraylar.

Söyləsəydi birər-birər hər olmuşu anasına,
Ana onda axıdardı göz yaşını yana-yana.
Çox dındardı, inanırdı hər bir şeyə qəlbi kimi,
İncisəydi yuxusunda bir nəfərdən, atmaz kini.

Getdi fikrə, sonra dedi: «Tikan batsın it gözlərə!
Qızım, sabah pul verərsən harda görsən əlillərə».
– «Yaxşı, yaxşı edəcəyəm, di, sən danış öz dərdini,
Danış, indi ürəyindən gəlib-keçən kədərini».

«Bayaq dedim, bu sualın oldu mənə yaman ağır», –
Deyib ana, kədərindən nağıl dedi, ağır-ağır:
«Mən çəkirdim. Çəkməyəydin bu dərdimi, qızım, sən də,
Açıb, sənə söyləmədim, çox zamanlar yer gələndə.

Ancaq indi danışacam, sən çəksən də, mən çəkəni,
Yaxşı dinlə, gözəl qızım, bir vəfasız sanma məni.
Hələ gəncdim, cavan idim, açılmışdım çiçək kimi,
Oxşayırsan gəncliyimə bir ətirli mələk kimi.

Zaman verdi öz hökmünü, vurğun oldu atan mənə,
Mən, «Yox!» – dedim bu qaydadır, əl çəkmədi, sevdi yenə.
Dönən zaman mən bulaqdan, açdı mənə öz qəlbini,
Ancaq onda «yox» demədim. Dedim: «Mən də sevdim səni!»

Məhəbbətimiz yaman möhkəm yaranmışdı əzəl gündən,
«Can» deyərək, «can» eşitdik, həm mən ondan, həm o məndən.
Fikrimizə gəlmirdi ki, həyat versin başqa səhnə,
And içdik öz eşqimizə, əhdimizə dönə-dönə!

And içdik ki, kim pozarsa öz eşqini, öz əhdini,
Allah ona olsun qənim, yaşatmasın surətini!
And içdik ki, bu eşqimiz Günəş kimi olsun təmiz,
Ayrılmayaq ömür boyu, çıxsın birgə can qəlbimiz!

Bir gün gəldi, toy quruldu qəlbimizin arzusuna,
Biz sevindik, çox şad olduq eşq əzabı çatdı sona.
Çiçəkləndi yar eşqimiz, ətir saçdı bundan sonra,
Qəlbimizin hökmü ilə yekun vurduq intizara.

Çox keçmədi, keçdi bir il, sən doğuldun bir yay günü,
Biçilirdi yığın-yığın taxılların dən sünbülü.
Biz sevindik, çox şad olduq, xəyallarımız getdi uzaq,
Fikirləşdik, bu körpəyə ən layiqli bir ad qoyaq.

Atan dedi: «Mən tapmışam, Nərgiz olsun qızın adı,
Çiçəklər ən sevimlidir, məhəbbətdə bu qaydadır».
Mənsə dedim: «Gəl incimə, bəs, Fəridə necə addır?»,
Dedi: «Qəlbə düz yol tapmaq sevnələrdə bir qaydadır.

Qoy indi ki xəyallarımız, həm Fəridə, həm də Nərgiz,
Birləşərək yaratsınlar, gözəl bir ad – gül Firəngiz.
Bu həm sənin, həm də mənim qəlbimizin ilk sözüdür,
Ömrümüzdə çiçəklənən eşqimizin ilk gözüdür».

Mən dedim ki, «düz tapmısan, düz tapmısan, inan Tanrı»,
Ürəyimiz salamladı verdiyimiz bu qərarı.
Hər ikimiz gülümsündük, bir ürəkdən baxdıq sənə,
Min ilhamla, min qüvvətlə ürək vurdu dönə-dönə.

Oxşayardı səni lap çox: «Olacaqdır qızım həkim,
Dəva tapıb sağaldacaq ağrıda böyük qəlbim,
Vücudunda gözəlliyə Ay duracaq tamaşaya,
Qızım heç tay olmayacaq nə Günəşə, nə də Aya».

Bunu deyib, baxar mənə; deyirdi ki, baxışları,
Həyat necə xoşbəxt edib bu ömürlük yoldaşları.
Təbəssümü dil açardı; mən vurğunam bu həyata,
Çünkü gözəl insanlara həm ər oldum, həm də ata.

Xeyli keçdi. Bir gün səni yatızdırdım bu yerində,
Sən olsan da çox-çox kiçik, mənə vardı gözlərində.
Həmin gündən yaralanmış mənim qəlbim» – Susdu ana...
Dayanmadan, hey axıtdı göz yaşını yana-yana.

Gözü yaşlı Firəngiz də yalvardı ki, anasına,
Bəsdir daha göz yaşları, dastanını danışsana...
O, başladı söhbətini: «Qızım, nəçün ağlamayım?
Göz yaşının qurbanıdır, axı, gənclik ilim, ayım.

Keçmiş acı xatirəmə hər bir damlam bir çiçəkdir,
İnsan eşqi, insan səsi, unudulmaz bir gerçəkdir.
Görəcəksən, qızım, sən də məhəbbətin qüdrətini,
Göstərəmməz bu nemətdə hər bir insan cürətini.

O, gəlirdi çox pərişan, həmin anlar addım-addım,
Olsa ömrüm viranədə unudarmı gör heç yadım.
Təəccüb etdim, soruşdum ki, – «Nə olmuşdur, ay İbrahim?
Yoxsa, sənin ürəyinə olmuş mənim bir günahım?»

Ancaq güldü dodaqları. Dedi: «Qorxma, yoxdur heç nə,
Bənizimdə olan qüssə, sən başa düş, bir əfsanə.
Polad kimi bədənəm var, atılamam güllə üstə,
Düşmənləri mən qıraram, əllərimlə, dəstə-dəstə!».

«Nə güllədir?.. Nə düşməndir?..» – deyib, onda heyrtləndim,
Vücudumu aldı yellər, göz yaşılə qəhərləndim.
Dedi: «Qorxma, heç nə yoxdur, qudurmuşdur yenə Hitler,
Yalvarıram dönə-dönə, gəl, gülüşlə mənə güc ver!»

Mən qışqırıb fəryad etdim, göz yaşlarım döndü selə,
Düşdüm onun ayaqlarına, cansızlar da gəldi dilə...
Fəryadımı təsvir etmək çox çətindir indi, qızım,
Onda dindi telli kaman, indi dinir qırıq sazım.

Gözlərimiz dikilmişdi bir-birinə, qəribədir,
Elə bil ki, uzun illər onlar olmuş ayrı əsir.
Sığındım mən onda onun qəlbindəki məhəbbətə,
Lənət, qarğış yağdırırdım, o Hitlərə – axmaq itə!

Nə olardı ağlamaqdan, getməliydi o, cəbhəyə,
Mən onda bir yekun vurdum, hər arzuya, hər diləyə.
Dedim: «Görün, Aman Allah, çəkdi nələr başım mənim,
Yenə axdı bir çay kimi gözlərimdən yaşım mənim.»

Dedi: «Vəfa, bəs əhd hanı? Danışmadıq axı belə...
Bundan acı ayrılığa dözəcəyik biz ki, hələ.
Qorxma, bu gün, ya da sabah qələbəylə gələcəyik,
Hər ağrını unudaraq, yenə deyib-güləcəyik.

İndi gedək, Firəngizlə mən görüşüb, tez ayrılıım,
Getməliyəm inan çox tez, gözləyirlər yoldaşlarım!».
Biz gələndə sən ayıldın, durdun dinməz, bir lal kimi,
Düşdü onda baxışların ürəyimə bir xal kimi.

Üz-gözündən öpdü nələr, tökdü onda o göz yaşı,
Çıraq kimi söndüm onda, alovlandı bağrım başı.
Baxışında, bir əbədi ayrılığı duydu, onun,
Elə bil ki, deyirdilər, – yetmiş artıq ömür sonun.

İstədi ki, çıxıb getsin, dizlərində söndü taqət,
Dönə-dönə o, gah mənə, gah da sənə etdi diqqət.
Sənsə onda əl-qolunu oynadırdın hərdən-hərdən,
Sanki ona söyləyirdin: «Salamat gəl cəbhələrdən!»

Dedim ona: «Söylə mənə, necə durum səndən ayrılı?...
Aman Allah! Dəhşət nədir! Mərhəmətə bir gəl, barı.
Mən qullara qul olaram, inan bütün ömrüm boyu,
Qoy insanlar cəbhələrdən dağıtsınlar tez ordunu.»

Gülümsünüb o birtəhər, dedi: «Axı, qorxma dedim,
Şirin-şirin gülüşünlə mənə güc ver, qoy mən gedim!»
Dedim: «Necə? Ayrılıqda deyirəm ki, gülsün ürək?
Sən çıxanda, qadir Allah, mənə vaxtsız ölüm gərək!»

Dedi yenə: «Gəl qulaq as, and içirəm eşqimizə,
Mənə heç nə olmayacaq. Nur gələcək qəlbimizə.
Cəbhələrdə axıdacam düşmən qanı bir sel kimi,
Mən yenə də qovuşacam bülbülümə bir gül kimi!»

Deyib, onda əllərimdən öpüb birdən, çıxdı yoxa,
Mən tuş oldum həmin gündən zəhərlənmiş hər cür oxa.
Yazardı hey mənə məktub, – «Qorxma, hələ yoxdur yaram,
Surətinlə, saf eşqinlə bu yerdə də bəxtiyaram.

Düşmənləri çox qırırıq, cəbhə keçmir bizdə ağır,
Qələbəyə şapalaqla çatacağıq əzəl-axır!».
Dörd il keçdi, məktub yenə yazırdı o, hərdən az-az,
Qış təzəcə çəkilirdi, açılırdı uğursuz yaz.

Ümidimi bağlamışdım gələn cansız məktublara,
Xəyalıma gətirmədim – həyat hara, sevinc hara!?.
Bir gün aldım mən bir məktub. Gözlərim tez solub, getdi,
Yazılmışdı, – «Ölmüş ərin!». Həyatımın sonu bitdi.

Fəryad etdim, ah qopardım, alovlandı sinəm başı,
Əllərimdən uçdu quş tək, bir ömürlük yar yoldaşı.
O gündən mən geydim qara, yandı qəlbim yarpaq kimi,
Gündən-günə soldu rəngim qoparılmış saplaq kimi.

Mən özümə qəsdimi də çox düşündüm, yoxdu çara,
Sən saxladın, dedim, barı, qoy olmasın bəxti qara.
Gecələr mən çox görürəm, xəyal kimi o insanı...
Soruşdu ki, o gün məndən: «Bəs, Firəngiz qızım hanı?»

Deyirəm ki: «Ay İbrahim, hardasan, heç görünürsən?
Axır zaman bir quş kimi uçub, gedib, heç dönmürsən.
İndi isə bəsdir artıq, gedək, gedək, bizimlə qal!
Yediyimiz-içdiyimiz canımıza sinsin halal».

Deyir mənə: «Olma qəmgin, qaldığım yer bir Cənnətdir,
Dörd tərəfim çiçək-çəmən, Allah bilir nə zinətdir.
Buraxmazlar məni ordan, heç gəlmək də istəmirəm.
Sözlərimə gəl qulaq as, dinlə məni bax, deyirəm:

Pis xəyalla yaşama heç, onda mən də dərd çəkərəm,
Ölüm nədir? Fikirdəsən? Cavan-cavan bel bükərəm.

Gətirərsən gələn dəfə Firəngizi, görüm onu,
Görüm, onun anasına yaraşır mı boy-buxunu?..
Düşündükcə onu hər an, qəlbim yanır چراق kimi,
Yellənirəm bir kimsəsiz, yazılmamış varaq kimi.

Gəl çıxarma heç yadından, gətir, görüm Firəngizi!».
– «O, bunları söyləməmiş, qeybə gedir, qalmır izi.
Mən orda da bir daş kimi düşüb, yenə inləyirəm,
Qalxıb, ancaq ürəyimin qüvvətini dinləyirəm.

Gözəl qızım, budur artıq, bu söhbətim çatdı sona!» –
Deyib, yenə göz yaşları axıtdı o, yana-yana.
Olmuş dastan eyləmişdi Firəngizə yaman əsər,
O da tökdü göz yaşları, vücuduna çökdü kədər.

Dedi: «Ana, bilirsənmi?..», – ildırım tək çaxdı qaşlar,
Danışmağa nitq olmadı, Firəngizi boğdu yaşlar.
Yazıq qadın fikrə getdi danışdığına oldu peşman,
O, gördükcə Firəngizdə göz yaşını, oldu şan-şan...

Dedi: «Qızım, qurban olum, o illərdən keçmiş nələr,
Bəlkə, elə, söhbətimdə var bir az da əfsanələr...
Gəl ağlama, bəxt ulduzum, ağlamaqdan yoxdur fayda,
Mən ağlasam, fikir vermə, həyatdadır belə qayda.

Danış görüm, nə deyirdin həyat eşqim, tez ol, danış?!
Duyursanmı, mənasızdır bu gün bizdən gedən ağış.
Əgər bir də sən ağlasan, ağlayacam mən də, inan,
Di ağlama, eşitdinmi nələr deyir sənə anan!?» –

Deyib, sildi Firəngizin qəmlə axan göz yaşını,
Ancaq yenə unutmadı ölən ömür yoldaşını.
Firəngizsə asta-asta susub, bir az gəldi dilə,
Sanki güllər cəh-cəh verdi yaralanmış bir bülbulə.

O dedi ki, – «Gözəl anam, bilirsənmi bu gün nədən,
Mən məktəbdən qayıdanda kədər gördün gözlərimdə?
Mən onda bir yalan dedim, danışmadım əhvalatı,
Dedim, məni dərdə salar həyatın öz şikayəti.

Ancaq indi danışacam surətimdə olan qəmi,
Sən ondamı düşündün ki, mən düşmüşəm bir eşqəmi?..
Yox... yox... məni saldı oda həmin anlar insan sözü,
Yaratdığı min dərdini yada saldı insan özü.

İmtahandan çıxıb gəldim yoldaşlarımla söhbətinə,
Mən bilmədim düşar ollam insan sözü möhnətinə.
Bir qız vardı, o dedi ki, – «Atam səhər deyib mənə,
Qızıl üzük alacağam, «əla» alsan bu gün sənə».

Sən dolandın gözlərimdə, qucaqladım, səni öpdüm,
Daşdı qəlbim bir çay kimi, bir bulanıq selə döndüm.
Dedim, anam, bu dünyadan – hər bir şeydən artıqsan sən,
Qanmayanlar qoy qanmasın, qadın deyil, bir aslansan.

Nələr keçdi ürəyimdən, çıraq kimi alovlandım,
Çəkilmirdin gözlərimdən, surətinlə oda yandım.
Ürəyimi dəldi oxlar, doldu gözümlə, axdı yaşımla,
Döndüm ordan, qayıtmadım, çağırırsa hər yoldaşım.

İnsan izi görünməyən bir guşədə tutdum qərar,
Göz yaşıyla susdu qəlbim. Həyatda nə etibar var?!
Çəkilmirdin gözlərimdən məni oda sala-sala,
«Bəsdir, yazıq çəkdi ağrı» – deyib, birbaşa düşdüm yola».

Söhbətlərə vurub yekun sığındılar bir-birinə,
Göz yaşları verdi cəfa cavan ölən yar qəbrinə.
Yatdı onlar qəlbi dağlı... Mən bilmirəm, nəçün belə,
Həyat axmaq əməlindən utanmırmı görənlər?..

Göydə yanan bir ulduzun aldı bulud dövrəsini,
Ay dolandı, batdı zülmət, örtüdü qara pərdəsini.
Həyat axmaq əməlindən utanmırmı görənlər?..
Həyat axmaq əməlindən utanmırmı görənlər?..

20.07.1967

EY MUĞAM, SÖYLƏ!

Dinlədikcə səni mən, gözümdən yaşlar axır,
VarlığIMA büsbütün kədərlər, qəmlər baxır.

Dikilmiş bir nöqtədən çəkməyirəm gözüümü,
Heç bilmirəm nə üçün? Unuduram özümü.

Bilmirəm ki, heç nədən qəmli-qəmli ötürsən,
Sən ötdükcə sanki eh!.. ürəyimi didirsən.

Yoxsa, səni unutmuş sevgilin – nazlı nigar,
Onun üçün sinəndə dilə gəlir ahu-zar?

Yoxsa, sənIN əlinə əlləri toxunmamış,
Həyat onu əlindən qopararaq, aparmış.

Başqa bir yolu yoxdur – ya ölmüş, ya unutmuş,
Ancaq seçə bilmirəm, hansılar səni tutmuş?..

Məhəbbətin gücünü bilirəm. Ayrılmışam,
Sənin kimi mən də hey, qəm-qüssəyə batmışam.

Sən dərdinlə ağladın, keçib neçə əsrlər,
Muğam «Könül ayrısı», «Eşq ayrısı» deyirlər.

Olardım yaman xoşbəxt, bircə nalən qədər mən,
Ürəkləri ağladam, qara saçA salam dən.

Sənsiz yaza bilmərəm. Çox xəyala dalmışam,
Ancaq səni eşidib, bu dərdimi almışam.

Gücünə, qüdrətinə tamam susdu varlığım,
Hüzuruna baş əydi şeir sözlü saflığım.

Səni odlara salan hansı qüssə, qəm olmuş?
Mən bilsəydim nə qəmim: ölmüş, yoxsa unutmuş?

1967 iyul

ÖLÜMDƏN BETƏR

Dostum,
Deyirsən ki, nədən yaman çox,
Hər şeyə çarə var, bir ölümə yox.
– Ölümə?!. yox... yox...
Ölüm pis şey deyil, pis işlər üçün,
Saflığı çürüdən əməllər üçün.
Söyləmə heç kəsə,
yaxınlaş mənə,
Çarəsi olmayan vardır
bir dənə.
Əxlaqsız namusun varmı çarası?..
Yox!.. Yox!..
Ölsə də getməyir əməl yarası.
Deyirəm, çarə yox, hey susa-susa...
Ölümə,
bir də ki,
pozğun namusa!

1967 avqust

UNUTMAZ SƏNİ

(Şıxəli Qurbanova ithaf)

Gül dedi: Bülbüldən ayırın məni,
Şeh dedi: Tərk edin yaşıl çəmənini.

Keçib, xəyallara boynunu bükdü,
Çöllərin, solmayan, öz yasəməni.

Deyirlər, sevgini unutmaq olmaz,
Unutdu həmin gün sevən-sevəni.

Başını göylərdən endirdi dağlar,
Dərələr oldular ağı deyəni.

Axan dəli çaylar coşdu, bulandı,
Yerli qayaların eşib dibini.

Durduqca dünyada unuda bilməz,
Nəinki bir Qəmli, bu ellər səni.

1967 avqust

AZƏRİ BACIM

Görürəm xalqımın gülüşlərini
Sənin dodağında, «Azəri bacım».
Duyuram xoş, incə gəlişlərini
«Çiçəkli dağı»nda, Azəri bacım.

Əzəldən dedilər: «Azəri qızı»,
Söz oldun, dindirdin sədəfli sazı,
Səninlə bağlandı illərin yazı,
Bu gənclik çağında, Azəri bacım.

Seyr etdin çəməni, şəhli düzləri,
Çinara söykəndin süzüb gözləri,
Qaldı barmağının titrək izləri,
Yaşıl budağında, Azəri bacım.

Qaşların, saçların min həyat qurur,
Kirpiyin ox kimi bir nişan vurur,
Ayrıca deyilən bir dastan durur,
Qönçə yanağında, Azəri bacım.

Bəzən də sevgidən qaçıb, utandın,
And içdin. Əhdindən dönmədi andın.
Azəri eşqilə gəzib dolandın,
Könülün bağında, Azəri bacım.

İlk odlu sözündür – «Azərbaycan!»
Oxudun sən o gün bir xoş avazdan, –
«Ayrılı bilərmə bir ürək candan?!» –
Durna bulağında, Azəri bacım.

«Zaman nə gözəldir, bir qara gözü,
Şirin gülüşünü, bir şirin sözü
İnsana verməmiş, yaratmış özü!» –
Gəzir sorağında, Azəri bacım.

1967 avqust

EŞŞƏYİN ADƏTİ

(təmsil)

Adət oldu eşşəyə, görsə kimdə bir adət,
Özündə görünməyi sanardı böyük şöhrət.

Gördü ki, at yəhərdə lap ayrı cür görünür,
Cilovundan çəkəndə o tərəfə tez dönür.

Qanmadı, qandırmadı atıldı, düşdü yəhər,
Ağac ilə döyərək, döndərdilər bir təhər.

1967 avqust

GÜL VƏ SARMAŞIQ

Bağda bir qızıl gülə
Dolanıb gülə-gülə,
Söylədi ki, sarmaşiq, –
«Mənəm sənə yaraşiq!».
Qızılgül heç dinmədi,
Onun tək öyünmədi.
Dedi: «Billəm, sarmaşiq,
İndi sənsən yaraşiq.
Darıxma, olsun səhər,
Gəlsin bağın bağbanı.
Soruşacam, ay gözəl,
Yaraşığın bəs hanı?».

1967 avqust

BÖYÜKDÜR QƏLBİM

Bilmədim qəsdini, əzəldən nəçün?
Süzərək gözünü, güldün üzümə.
Can atdım qəlbi yoxlamaq üçün,
Etibar da qıldın o gün sözümə.
Mən duyduam, duyduam ki...
Guya ki, sənin...
Görünən vücudun çox səfalıdır.
Bilmədim sən o –
kinli həvəsini,
Duyan ürəklərə çox vəfalıdır.
Səndən xahiş etdim,
titrək səsimlə:
– Tik, indi yaxamdan düşən düyməni.
– Mən bunu deyirdim xoş həvəsimlə.
Yenə də aldatdı gülüşün məni.
Gün keçdi... ay keçdi...
Mən unutulduam.
Düymə düşüb itdi, açıldı sinəm,
Bəzakli sevgini bu günlər duyduam.
Duyduam ki, nə qədər aldanmışam mən,
Yoxsa ki, düşündün o gün,
nədən sən:
«Həmişə böyükmü qəlbi, görəsən?» –
El bilir, əzəldən böyükdür
qəlbim.
Tiksən də düyməni,
qırıp atandır.
Ən böyük bədbəxtlik, düymələyəndə,
Bir ilgək önündə aciz qalandır. 196

1967 avqust

ZAMANIN HÖKMÜ

Zaman insanlara,
insanlar mənə;
Hökm edir: – «Söylə ki, qatıq qaradır!».
(Söz tapa bilmirəm iki düşməne,
Susuram. Bu dərddən qəlbim yaradır).
Söyləsəm ağdır ki, bu olar artıq,
Mən də deyirəm ki, qaradır qatıq.

1967 avqust

GƏLİN DÜŞÜNƏK

Elə ki, doğulduq, gəldik cahana,
Qanlar axıtmağa gəzdik bəhanə.
Elə ki, mənasız köçdük dünyadan,
Sanki bir səs keçdi, boş bir xəyaldan...

1967 avqust

SEVGİ MONOLOQU

Mən ona «sev» dedim bir Aylı gecə,
Çökdü qızartılar yanaqlarına...
İstədi «hə» desin, bilmirəm necə,
Titrəyiş yar oldu dodaqlarına.

Mən ona «sev» dedim, çatıldı qaşığı,
Saldı xəyalını qarma-qarışıq.
Sevincdən, nədənmi axdı göz yaşı?
Mənim də xəyalım gəzdi dolaşıq.

Mən ona «sev» dedim, dinmədi yenə,
Bir cavab gözlədim suallarımından...
Dedimsə, «di söylə!», hey dönə-dönə,
Ayıra bilmədim xəyallarından.

Mən ona «sev» dedim, demədi mənə:
«Mən də ki sənə tək sevirəm səni».
Yazdı qədəmilə şəhli çəmənə:
«Neçün anlamırsan, heç zaman mənə,
Mən də ki sənə tək sevirəm səni».

1967 avqust

SEVİRƏM SƏNİ

Mən səni görəndə bilmirəm, nədən,
dilim lal olur?..
Baxır surətimə hər gəlib, gedən,
(taleyim budur).
Səndən ayrılıanda sözlə doluram,
sənə deməyə.
Eşqinlə sürünən bir kəs oluram,
bilmirəm, niyə?
Yoxsa ki, taleyim, bəxtim belədir,
oldum utancaq.
Söz olmuş təsəllim, bilmirəm, niyə,
söz, ancaq-ancaq?
Oxu bu sözümü, inan özünə,
görəndə məni,
Söylə ki, «gəl inan yarım, sözümə,
Sevirəm səni»!

1967 avqust

TƏLƏBƏLİK SİMVOLU

Olmuşdum ərkəsöyün
Evimizdə hər zaman,
Bu gün tamam başqa gün,
Olmuşam sakit yaman.

Milyon qədri bilməyən,
Qəpik dərdi çəkirəm,
İtirəndə heç nədən,
Göz yaşımı silirəm.

Qollarımı çırmayıb,
Qab yuyuram tər-təmiz.
İndi sanmıram ayıb,
Gül kimidir evimiz.

Yatıram üstüm açıq,
Anam yoxdur ki, örtsün.
Görsəm yuxu dolaşıq,
«Boşdur» – deyib o, gülsün.

Oldum sənət yolunda
Həm «qadın», həm də kişi.
Çətin vaxt da olsa da,
Aşırıram hər işi.

1967 sentyabr

ÖZÜ YANDI

Mən ona dedim ki, tez açılmayaq,
Qoy hələ yaz keçsin, gəlsin yay ayı.
Duymadı; sevgiyə tez basdı ayaq,
Əzəldən bərk tutdu, sonra dolayı.

Dedim, tez alışan yanmır çox uzun,
Sönür bir anlığa, yandığı kimi...
Yenə də söylədim: «Yanıma, quzum!»,
Baxmadı sözümə bir atəş kimi.

Yandı, alovlandı o, yer Günəşi,
Məni yandırmadı onun atəşi.
Bizim eşqimizdə o, tez oyandı,
Bilmədi. Sonradan o, özü yandı.

1967 sentyabr

OLARMI?..

Əgər ki, bir sözdən inciyib, küssəm,
Görəsən, könlümü alan olarmı?..
Əzəldən kədərli, qəmli bir kəsəm,
Bilmirəm, bu dərdim yalan olarmı?..

Yarıb asta-asta sıx buludları,
Neçün qəmli ötür durna qatarı?
Çatmasa taqətim, dindirib tarı,
«Segah» muğamını çalan olarmı?..

Baxmadım «əhli-kef» keçirilən dəmə,
Dost oldum əbədi qüssəyə, qəmə.
Könül ağlayaraq deyir qələmə:
«Görən, bizi yada salan olarmı?...»

1967 sentyabr

A DÜNYA

Həmişə, hər zaman düşünürəm mən,
Nə üçün, ən böyük, sən oldun düşmən?
Almayıb könlümü bilmirəm nədən,
Qıymadın dərdimə dərman, a dünya?

Çəkdin sinəm üstə düyünlü dağı,
Keçdi bir anlığa ömrümün çağı,
Şirin qismətimə qataraq ağı,
Verdin ölümümə fərman, a dünya!

Atıldın irəli, verdin badalaq,
Gücünü sınaqda məndə çox nahaq,
Onda düşündüm ki, gəlmişəm qonaq,
Oldu var bədənim xırman, a dünya.

1967 sentyabr

YANDI, NƏ YANDI

Həyat mənasını, deyirəm ki, kaş,
Nə ola, heç zaman düşünməyə baş.
Dedim ki, bu dərdi anlamır çoxu...
Xəyalım önündə hər insan oğlu
Axan göz yaşilə durub, dayandı,
Ciyərim od tutub yandı, nə yandı.

1967 sentyabr

DÜŞÜNCƏLƏRİM...

Sel tək tükənməyən söz dünyasında,
Bəzən də, bəzən də mən tələsmişəm.
Qocaman dünyanın göy dəryasında,
Bəzən fırtına tək azca əsmişəm.

Alanda qələmi əlimə ilkin,
Həyatı daha tez duya bilmədim.
Süründüm dalınca eşq, məhəbbətin,
Daha tez yoluma gələ bilmədim.

Bu gün mən duyuram həyat eşqini,
Bu doğma yurdumun yüksəlişini.
Könül bəzək verir şəhli yaylağa,
Baxdıqca ürəyim dönür bir dağa.

Gəzəndə çəməni mən addım-addım,
Mən yox, həvəsimi güllər oyatdı.
Bir sənət eşqilə gəzib, dolandım,
Ürək uydurmanı bir yana atdı.

Demirəm, sevgini unudaq təmiz,
Bəzən də, bəzən də bir azca deyək.
Onun əsiridir sənət eşqimiz,
Hər şeyə hörməti bəxş edək gərək.

Deyirəm, qoy ürək alsın ilhamı,
İnsan hünərilə, məhəbbətilə.
Deyirəm, qoy bu gün düşünsün hamı,
Yaratmaq yaxşıdır öz sənətilə. 1967 sentyabr

İNSAN ÜRƏYİ

Gəlmişik dünyaya bir insan kimi,
Çəkirik həyatın hər ağrısını.
Görsək xəyallanmış çox zaman kimi,
Onun da çəkirik tez qayğısını.

Bəzən dağdan ağır bir dağ çəkirik,
Yürüyüb dünyada eniş-yoxuşa,
Hər bir ağırlara döş də gəririk,
Qoymuruq qəlbimiz heç kinlə coşa.

Dözürük, dözüyük bir insan kimi,
Ölüm xəyalının işgəncəsinə.
O, susmur o zaman, biz susan kimi,
Keçsək də yenə də it pəncəsinə.

Yenə də həyata hörmətimiz var,
Düşmürük onun tək pis xəyallara.
Sönməyir yenə də döyünən vüqar,
Qalxsaq da çox çətin sərt dolaylara.

Bilirik hər dərdə, hər bir möhnətə,
Yumruq tək bükülmüş ürəyimiz dözdür.
Həyata – zindana, kinli niyyətə,
Ürəkdən güc alan qəlbimiz dözdür.

Əgər ürək olsa bircə dağ boyda,
Gör, insan olarmı hakim dünyaya?!

1967 sentyabr

YAŞAMA, YAŞAT

Gəlmisən həyata, ey insan oğlu!
Namusla, hörmətlə ömrü başa vur.
Həyatın ən böyük uğurlu yolu,
Düşün ki, hər zaman hər addım budur.
Nə var, bir bədəni dolandırmağa?!
Özünü yaşatmaq qoçaqlıq deyil.
Düşünmə dünyada təkcə durmağa,
Nə də bu xəyala göstərmə meyl.
İnsan oğlusansa yaşama, yaşat!
Həyatda ən böyük səadət budur.
Ağla ağlayanla, gülənlə ol şad,
Hər əməl önündə insan kimi dur.
Yaşamaq istəsən yüz illər boyu,
Vətənçün addımla, vətənçün yaşa.
Qafil, bulandırma dupduru suyu,
Bulanmaz o özü dəysə də daşa.
Can tək əziz olan hər doğma vətən,
Unutmaz heç zaman qəhrəmanını.
Nə də ki, dünyada mərd gəlib-gedən,
Xalqıçün yaşayan bir insanını.
Bilirəm, dünyada insana, ancaq
Namusla doğrulmuş bir ad qalacaq.

1967 sentyabr

SEVMİŞƏM SƏNİ

İlk bahar çağında, əriyəndə qar,
Açanda yarpaqlar, sevmişəm səni.
Olanda yamyaşıl dərələr, dağlar,
Axanda bulaqlar, sevmişəm səni.

Keçən təmtəraqlı bu gəncliyimdə,
Mən ilk sevincimdə sevmişəm səni.
Görsəm də əzablar dəcəlliyində,
Şeir tək incimdə sevmişəm səni.

Uca dağ döşündə açanda güllər,
Dinəndə bülbüllər, sevmişəm səni.
Gələndə ilhama eşqi-könüllər,
Dil açsın qoy dillər, sevmişəm səni.

Sənin saçlarında gəzəndə əlim,
Söylədi ki, dilim: Sevmişəm səni.
Sevincdən titrədi, əsdi qələmim,
Danışdı aləmim: Sevmişəm səni.

1967 sentyabr

YANIRAM

Aman ellər, qulaq asın səsime,
Alışırım, od tuturam, yanıram.
Mizrab vurun inildəyən hər simə,
Alışırım, od tuturam, yanıram.

Həyat eşqi çox şirindir, bilirik,
Bir an üçün min göz yaşı silirik.
Siz söyləyin, neçün qonaq gəlirik?..
Alışırım, od tuturam, yanıram.

Ömür keçir, ay dolanır, yaz olur,
İllər gəlir. İllər bizə az olur.
Biz geciksək, günlər yaman tez olur,
Alışırım, od tuturam, yanıram.

Neçə nəsil gəlib, getmiş dünyadan,
İnsan indi yalan olmuş xülyadan,
Zaman necə uzaq düşmüş həyadan,
Alışırım, od tuturam, yanıram.

Dağ qururuq dağlar üstə, neçə min...
Həyat bilmir qiymətini heç kimin.
Qulaq asmır naləsinə qəlbimin,
Alışırım, od tuturam, yanıram.

1967 sentyabr

BİLMƏDİM

Eşqə düşdüm, artıq xeyli zamandır,
Ağ bağrımı etdim qara, bilmədim.
Siz düşməyin, mən düşmüşəm, yamandır...
Bütün ömrüm gəldi zara, bilmədim.

Əhd bağladım, yandım hicran gözündə,
Vəfa yoxmuş gözəllərin sözündə.
Məcnun oldum, qaldım Leyli düzündə,
Getdi könlüm, dəydi hara, bilmədim?..

Şan-şan oldum. Didələrim tökdü yaş,
Yar eşqini bədənimdə öpdü yaş.
Hər fərmana bir qul kimi çökdü yaş,
Oldu sinəm qanlı yara, bilmədim.

1967 sentyabr

ŞİKAYƏT

Düşdüm həsrətinə bilməm nə üçün?
Qaladın nə yaman məni odlara...
Axdı gözlərimdən yaş için-için,
Niyyətin bəxş etdi səni yadlara,
Qaladın nə yaman məni odlara...

1967 sentyabr

AXI, İNSAN OĞLUYAM!..

Öyünməsin qoy zaman
Qüdrətinə, gücünə.
Keçsə də min-min zaman,
Düşsəm də ən çətinə,
Qalmaram yalvarmağa.
Hər çətini qırmağa,
Güc, qüvvətə doluyam.
Axı, insan oğluyam!..

Bu gün çatmışam Aya,
Sabah Gündə olacam.
Birisi gün o taya,
Ulduzlara uçacam.
Oxşarı olsa Marsa,
Uçuram harda varsa.
Çox dünyanın qoluyam.
Axı, insan oğluyam!..

Dağıdıb neçə qaya,
Çəmənzar eyləmişəm.
Bənd vuraraq çox çaya,
Arana su çəkmişəm.
Aləm geyib min libas,
Əlimdə çoxdur əsas,
Mən səadət yoluyam.
Axı, insan oğluyam!..

Bədəni isti qanlı,
Həyatda çoxdu canlı.
Qoy dil açsın bu dünyam,
Ən qiymətli canlıyam.
Soruşmayın, mən kiməm?
Hər bir şeyə hakiməm!
Tarix keçmiş uluyam.
Axı, insan oğluyam!..
Axı, insan oğluyam!..

1967 sentyabr

CAVANLIQ

Çatanda insana; gur şapalaqla,
Könül badəsini içdi cavanlıq.
Axdısa dünyadan, dünyanın varı,
Qəlbə məhəbbəti seçdi cavanlıq.

Dedi ki, həmişə – «dəliqanlıyam,
Məni dindirməyin, eşqi hallıyam,
İnsanın ömründə xoş vüsallıyam».
Qaynar bulaq kimi daşdı cavanlıq.

Oldu dəliqanlı, demişəm bayaq,
Əlində «Məhəbbət» yazılmış bayraq,
Soyuqda, istidə görün neçə dağ,
Səadət deyərək keçdi cavanlıq.

Onun da ətri var qızılgül kimi,
Ötür bağcasında bir bülbul kimi.
Həmişə bulanıq, axar sel kimi,
Qəmlinin ömründən köçdü cavanlıq.

1967 sentyabr

BAXIŞLAR

Qəsdimə girəli xeyli, bilmirəm,
Öldürür ölürəm, cana gəlmirəm.
Mən onu qəlbimdən neçün silmirəm?
Nə varsa, qəsdimə düzdü baxışlar.

Ceyranmı dayanmış, yoxsa bir mələk?
Xəyalım quş kimi olubdur həlak.
Deyirəm, pis olmaz, yaxşıdır bilək,
Canımı nə üçün üzdü baxışlar?..

Aşığın söhbəti, hər sözü olub,
Sevən ürəklərin ilk gözü olub,
Dedim ki, qəlbimin od-közü olub,
Mənalı-mənalı süzdü baxışlar.

1967 sentyabr

ÜRƏK DƏRDİM

Ürəyimi hicran yedi,
Könül mənə susub dedi:
«Əsər ki yox həqiqətdən,
Gəl əl çəkək şəriyyətdən!

İnsan hökmü verdi pula,
Pulsuz insan döndü qula.
Uzaqlaşıb bu niyyətdən,
Gəl əl çəkək şəriyyətdən!

Dedilər ki, yaz yalanı,
Salma yada eşq dastanı.
Əl çəkməyib məhəbbətdən,
Gəl əl çəkək şəriyyətdən!»

Könül baxdı tüstüsünə,
Qəm qarışdı qəm üstünə.
Dedim: «Qorxma, dayan möhkəm,
Əl çəkmərəm şəriyyətdən!»

1967 sentyabr

UNUTSA EŞQİNİ

Dedim, o sevgini heç açılmasın,
Əhdini unutsa, atsa, əyər ki...
Əsən külək kimi gülüb yadlara,
Yana, öz eşqini satsa, əyər ki.

Ömrü viran olsun hər boş həvəsdə,
Düşsün illər boyu, illərlə xəstə.
Qəsdı düşünərək od, alov üstə,
Ürəyin telini çatsa, əyər ki.

Qəlbini yaz vaxtı boran, qar alsın,
Əzilmiş gül kimi solub, saralsın,
Payız yarpağı tək yanıb, qaralsın,
Qəlbınə başqa səs qatsa, əyər ki...

1967 sentyabr

DEMIŞDİM, QOCALMARAM!..

Demişdim, qocalmaram!..
Həyat qəddimi əydi.
Kaş ki, bu gün gəncliyim
Köməyimə gələydi...

Demişdim, qocalmaram!..
Gözlərimə çökdü tor.
Gün keçib gəldikcə il,
Olacammı görən kor?..

Demişdim, qocalmaram!..
Gəzsəm də bu dünyanı.
Ayaqlarım yorulur,
Hanı gəncliyim, hanı?..

Demişdim, qocalmaram!..
Əlimə dəydi əsa.
Bu, zamanın hökmüdür,
Alıram susa-susa.

Demişdim, qocalmaram!..
Fikir məni daşıyır.
Ancaq qocalsam da mən,
Xəyalım gənc yaşayır!..

1967 sentyabr

HİCRAN

Bir dəstə gül bağladım,
Sevgilimə saxladım.
Eşitdim ki, yar gedib,
Nalə çəkib, ağladım.

Aman-aman, ölürəm,
Günüm yaman, ölürəm.

Dərə keçdim, dağ aşdım,
Neçə oba dolaşdım,
Tapmayıb sevgilimi,
Öz bəxtimlə dalaşdım.

Aman-aman, ölürəm,
Günüm yaman, ölürəm.

Düz sözümü üzdülər,
Min bir yerə yozdular,
Ara vuran nainsaf,
İlqarımı pozdular.

Aman-aman, ölürəm,
Günüm yaman, ölürəm.

Yoxdur yalan sözümdə,
Güc qalmadı dizimdə,

Özü getdi əbədi,
Eşqi qaldı gözümdə.

Aman-aman, ölürəm.
Günüm yaman, ölürəm.

1967 sentyabr

VURĞUNAM SƏNƏ

(Sumqayıta ithaf)

Sən, ey nur şəhərim, gənclik şəhərim,
Mənim zəhmət yurdum, dinclik şəhərim.
Gülür gözəlliklə varlı torpağın,
Ucalır göylərə zəfər bayrağın.
Könlüm heyran qalır bu büsatına.
Qızıl polad gölün Xəzərə bənzər,
Vurğunam firavan, şən həyatına.
Nur selin çağlayar, axar sərəsər.
Hünər görməmişəm mən sən hünərdə,
Bir toxum min çiçək açır bu yerdə.
Adıca bir vətən deyilsən mənə,
Sən mənim əməlim, mənim işimsən.
Onunçün bu qədər vurğunam sənə, –
Böyük gələcəyə yüksəlişimsən.

1967 oktyabr

*(Müəllifin ilk nəşr şəiridir – «Sosialist Sumqayıtı» qəzetinin
29.10.1967-ci il tarixli sayında dərc olunmuşdur.)*

BOYNUNU BÜKMƏ

Aman, a sevgilim, göz yaşsı tökmə,
Əhdini unudan, atan sən oldun.
Yaralı quş kimi boynunu bükmə,
Eşqini yadlara satan sən oldun.

Mən səni sevəndə and içib dedim:
«Səni unutmaram son nəfəsdə də!»
Bilmirəm, baş alıb hayana gedim?
Yaşamaq heyifdir boş həvəsdə də.

İlk dəfə «hə» deyib, and içdiyimiz,
O yer ki, göy çəmən, qoy dilə gəlsin!
Mənalı-mənalı çox keçdiyimiz,
Dərələr... xoş nəğmə, qoy dilə gəlsin!

Nə deyim... ömürün dağ kimi uçdu,
Səni yuvarlatdı bir başqa niyyət.
Mənim də qəlbimdən ilhamım köçdü,
Göz yaşsı tökərək, gəzdi məhəbbət.

Mən yenə deyirəm, göz yaşsı tökmə,
Mənə ürəyini açan sən oldun.
Yorğun maral kimi boynunu bükmə,
Əhdini unudub, qaçan sən oldun.

1967 oktyabr

A CEYRANIM

Sən bizim ellərə oldun yaraşlıq,
Hüsnünə söz qoşdu şair və aşlıq,
Sənin o hüsnünə bircə dolaşlıq,
Olmasın xəyal da tuş, a ceyranım!

Qoy ovçu vurmasın, insaf eyləsin,
Yorğun bədənini azca teyləsin,
Gözəllər üzündə xalı söyləsin,
Görməyim gözündə yaş, a ceyranım!

Tufanla bir yerdə qopsa da sazaq,
Qıymaram gözümdən gedəsiz uzuq,
Deyirəm, tərifi hələ çox yazaq,
Deyildir ürəyim daş, a ceyranım!

1967 oktyabr

İNCİDİM

Qaşlarını çəkdi hər an,
Göy üzünü örtüdü boran.
Baxıb yada, könül qıran –
Bir qələm qaşdan incidim.

Eşqə düşdüm bilə-bilə,
Məcnun oldum, düşdüm çölə.
Ağlamadı, döndüm külə,
Ürəyi daşdan incidim.

Unuduldum xeyli, yaman,
Fəryad etdim, çəkdim aman.
Küsüb, sonra yada salan,
Gözləri yaşdan incidim.

1967 oktyabr

CANA MƏNİ

Aman gözəl, baxıb yada,
Qoyma yana-yana məni.
Vəfalı ol indisə də...
Atma gəl bir yana məni.

Naz eyləmə asta-asta,
Yazıq könlüm oldu xəstə,
Pərvanəyəm alov üstə,
Gəl yetirmə cana məni.

Qurban gedir hər nə isə;
Yazıq canım əsə-əsə...
Göz eyləyib sən bir kəsə,
Salma nahaq qana məni.

1967 oktyabr

KÜSMƏ MƏNDƏN

Aman! Könüm, durma, ağla;
Nalələrlə sinə dağla,
Qəm-kədərlə ilqar bağla,
Qismətimdir, küsmə məndən.

Güldü çiçək, güldü çəmən,
Güldü həyat, gülmədim mən,
Yazıq-yazıq qopdu nəğmən,
Söhbətimdir, küsmə məndən.

Dağ başını örtdü bulud,
Ürəyimi yedi sükut,
Çək bir yana, əlimdən tut,
Şöhrətimdir, küsmə məndən.

Bu dərdimi bilə-bilə,
Söhbət açdım əhli-dilə,
Göz yaşlarım döndü selə,
Sənətimdir, küsmə məndən.

1967 oktyabr

DAĞLAR

Səni candan artıq sevən Ələsgər tək, Vurğun kimi,
Gətirirəm asta-asta sözə səni yenə, dağlar.
Məni indi sən sayma gəl, söz elində yorğun kimi,
Öz gücümü, qüdrətimi bağlamışam sənə, dağlar.

Səhər-səhər gün doğmamış mən çıxanda şəhli döşə,
Görüb yorğun bədənimi dil açmamış tər bənövşə.
Dilə gəlib ürəyimdə çiçəklərdən tez həmişə,
Çobanların, hey yanıqlı tütəkləri dinə, dağlar.

Vədə verdim, and içdim ki, axan durna bulaqlara,
Unutmaram, gələn il də gələcəyəm bu dağlara.
Hər çiçəyin, hər bir gülün hörməti var qonaqlara,
Ancaq bircə qorxuram ki, atəşlərdən sənə, dağlar.

Ovçu atsa gülləsini ceyran-cüyür hürküb qaçır,
Gül-çiçəklər, yasəmənələr xəfif-xəfif pıçıldaşır.
Elə, şair bu yerdəcə, şerə dolub dastan açır,
Bu hüsnünə neçə-neçə boşalıbdı sinə, dağlar.

Həzin-həzin mahnım ilə dar gədikdən keçəndə mən,
Heyran oldum qüdrətinə, susdu o dəm yaşıl çəmən.
Əks-sədanı sən qopardın, qulaq asdım, qopdu nəğməm,
Qarış-qarış gəzdikcə mən, ilham verdin mənə, dağlar.

Gəlin, dostlar, bu gün yenə düzlər keçib, dağlar aşaq,
Hər gül ilə, çəmən ilə həsrət-həsrət qucaqlaşaq.
Bizim xeyli yaşımız var, deyilik ki, bu gün uşaq,
Vəfa yoxdur, qorxuram ki, həyat bizdən dönə, dağlar.

1967 oktyabr

GƏLSİN

Ürək deyən şirin nəğmə
Qanad çalıb, telə gəlsin.
Mən çatmadım sevgilimə,
Barı, bülbul gülə gəlsin.

Məcnun oldum, düşdüm iraq,
Sinəm oldu varaq-varaq.
Eşqə yansa, verin soraq,
Deyin ona, çölə gəlsin.

Zaman çatdı göz-qaşını,
Aldı duman dağ başını.
Axıdaraq göz yaşını,
Öldüm, silə-silə gəlsin.

Könül verdim, yandım nələr,
Dil açmadı xoş nəğmələr.
Saf eşqimdən keçən günlər,
Qoy qovuşub ilə gəlsin.

Əcəl məni bir gün tapsa,
Deyin, gözəl batsın yasa.
Ah qoparsın susa-susa,
Təkcə andım dilə gəlsin.

1967 oktyabr

BİR EŞQƏ YAN

(Şota Rustavelinin «Pələng dərisi geymiş pəhləvan» kitabında yazmışdır)

Bir yaxın gəl sən, əzizim, gəl bir az da dinlə məni,
Burda nağıl edim sənə ürəyimdən hər keçəni.
Nəğmələrim inci kimi, qoy düzülün sətir-sətir,
Eşqi duyan ürəklərə əlvən-əlvən saçsın ətir.

Oxuduqca bu kitaba dərin-dərin hörmət edək,
Hər səhifəni çiçək kimi, qönçə kimi açaq, örtək.
Nə qədər var, oxusaq da, gəl saxlayaq biz tərtəmiz,
Olacaqdır bu əhvalat bizim həyat məktəbimiz.

Oxuyanda məhəbbətlə, varaq-varaq bu dastanı,
Məftun oldum, sevdim qəlbən şair Şota Rostevanı.
Qüvvət alıb, qüdrət alıb Rostevandan, yazdım bunu,
Yaranmışdır insanlara şeirliyin hər qanunu.
Nöqsanlarım olsa da çox, gəl bağışla, məni tanı,
Oxuyanda məhəbbətlə, varaq-varaq bu dastanı.

Bu dastanı başlayanda, sən söylə ki, qadir Allah!..
Varsa sənə şikayətim, bunu etmə ömrə günah.
Aşıqlərə verdin əzab və işgəncə dönə-dönə,
Ürəklərin saf eşqini sən boyadın qara günə.
Bundan sonra, sevənlərə, yalvarıram, gəl ol pənah,
And içirəm, deyirəm ki, bunu bir də etməm günah.

Əyər varsa məhəbbətin, sən gəl eylə eşqi əyan,
Tariyel tək, Darecan tək nalə çəkib, bir eşqə yan.
Aşıqların taleyinə axıt, durma, tök göz yaşı,
Sənin qəzəb, kin, nifrətin, qoy dolansın dağı-daşı.
Məhəbbətin sultanına bax, eşqində möhkəm dayan,
Tariyel tək, Darecan tək nalə çəkib, bir eşqə yan.

Macəranı duyanda sən, qoy taleyin gəlsin dilə,
Salam yetir eşqə kömək Tinatinə, Aftandilə.
Eşq əsiri ağlayanda, güləndə də sən ol həmdəm,
Oxuyanda bu dastanı tökdü qan-yaş mənim didəm.
Gəl mənimlə, ey əzizim! Göz yaşını silə-silə,
Salam yetir Darecana, Tinatinə, Aftandilə.

Gəl qıymayaq heç bir kəsə; olsun onun bəxti qara,
Günəş kimi işıq saçsın gənc taleyin getsə hara.
Nalələrdən düşsün uzaq, kef axtarsın, dolansın şən,
Surətinə, qüdrətinə qanad çalıb, gülsün gülşən.
Öz ömrünü gəl bəxş elə bir vəfalı gözəl yara,
Günəş kimi işıq saçsın gənc taleyin getsə hara.

Artıq mənim söhbətimin bu yerdəcə çatdı sonu,
Oxuyanda məni çox an, mən məsləhət bildim bunu.
Hər bir kəlməm, hər bir sözüm gənc ömrümə yadigardır,
Sənətilə ucalanlar, bilirəm ki, bəxtiyardır.
Mənə güc ver, gəl qanad ver, çatmamışdır eşqin sonu,
Oxuyanda məni çox an, mən məsləhət bildim bunu.

18.10.1967

MƏNƏ BİR MAHNI OXU

(Şota Rustavelinin «Pələng dərisi geymiş pəhləvan» kitabında yazmışdır)

Dinlə məni, ey gözəl,
Boynuma çələng toxu.
Yox...yox, hər şeydən əzəl
Mənə bir mahnı oxu.

Elə çələng toxu ki,
Məhəbbəti soraşsın.
Elə mahnı oxu ki,
Hind qızına yaraşsın.

Deyirlər ki, yamanca
Xoşdur, incədir səsin.
Gəl deyilmə dalımca,
Xoşdur mənə həvəsin.

Di başla hind mahnını,
Qoy mən də qulaq asım.
Atıb dərdi, ağrını,
Dil açsın qırıq sazım.

Dinəndə hərdən-hərdən,
Musiqində məni an.
Alışsam əyər birdən,
Dayanma! Tez sən də yan.

Elə qəlbə vurul ki,
Bulaq tək daşsın, aşsın.
Elə könül bağla ki,
Hind qızına yaraşsın.

18.10.1967

EY GÖZƏL

(Şota Rustavelinin «Pələng dərisi geymiş pəhləvan»
kitabında yazmışdır)

Ey gözəl! Hərdən bir çıxanda qoşa,
Mənim də könlümə gəl et tamaşa.
Əlində olarsa cəhrayı, gülüm,
Aman!.. Çox qorxuram, qoyma alışa.

18.10.1967

YAŞAMAQ İSTƏYİRƏM

Nə gün görmüşəm hələ,
Ölüm mənə yan alır?..
Dönərək acı yelə,
Əldə qılinc dolanır.
Bərk qışqırır deyirəm:
«Yaşamaq istəyirəm!»

Gəncliyimə bəxşişim
Olmuş qüssə, qəm, kədər.
Olmamış yüksəlişim,
Ömrüm dolanmış hədər.
Bərk qışqırır deyirəm:
«Yaşamaq istəyirəm!»

Qalmamışdır əlimdən,
Həyata bir yadigar.
Barı, ölsəm qələmdən,
Qoy deyim ki, adım var.
«Ölüm! Çəkil», – deyirəm:
«Yaşamaq istəyirəm!»

1967 oktyabr

HƏSRƏT

Ayrılanda o gün biz,
Nəçün susub, ağladın?
Ürəyimi dağladın,
Bir vurur ki qəlbimiz.

Sənsiz keçən günlərim,
Çox mənasız dolanır,
Bir sel kimi bulanır.

Sənsiz keçən günlərim,
Olur fikir, xəyalda...
Gör, qalmışam nə halda?!.

Elə bilirəm, dəniz
Sənin göz yaşlarındır.
Aydan düşən nazik iz
O, qövsi-qaşlarındır.

Günəş göydə odlanır,
Hiss etmirəm bunu mən.
Duyardım Günəş yanır,
Olsaydın yanımda sən.

Ulduz göyə qovuşur,
Mənsə qaranlıqlara.
Quşlar bahara uçar,
Mənsə boranlıqlara.

1967 oktyabr

GEDİR

Ömür canı tərək edəndə,
Kim bilir ki, hara gedir?
Beyin cumur dərin fikrə,
Xəyal birbaşa zara gedir.

Yazda uçuş ağ göyərçin,
Çiçəklərsə durur çin-çin.
Ürək sevən bir gül üçün,
Yazıq bülbül dara gedir.

Yandı Kərəm eşq həvəsdə,
Oldu Məcnun nələr xəstə.
Bəzən-bəzən son nəfəsdə,
Ömür qurban yara gedir.

Həyat məni istəməkdən,
Ömrüm bitir «can!» deməkdən.
Bir ağ günü gözləməkdən,
Gözlərimdən qara gedir.

Nələr demir mənə aləm,
Kin, qəzəbdən coşur qələm.
Min dünyalıq ahım-naləm,
Hərdən telli tara gedir.

1967 oktyabr

ÜRƏK, MƏNƏ BİR XƏBƏR VER

Ürək, mənə bir xəbər ver,
Eşqə yanan o afətdən.
Göstər ona bir gözəl yer,
İlham alım bu qüdrətdən.

Günəş kimi od saçaram,
Bir ney olub, söz açaram.
Deməyin ki, mən qaçaram,
Doğulmuşam məhəbbətdən.

Mahnı qoşdum gözəl qıza,
Min bir nəğmə düşdü saza.
Öz dərdimi yazı-yaza,
Güc almışam şəriyyətdən.

1967 oktyabr

GÜNƏŞƏ BAX, SEVGİLİM!..

Sevgilim!..

saçlarını yan dara.

Bircə elə dara ki...

qorxuram,

ürəyimi yandıra.

Güzgü alıb əlinə,

sığal vurma telinə.

Et Günəşə tamaşa,

qorxma,

çəkinmə, ancaq –

qara gözlər qamaşa.

Günəş qorxmaz Günəşdən,

axı sən də Günəşsən.

Görünsün orda əksin,

diqqətlə bax əksinə.

Saçlarını yan dara,

sinəmdəki istəyim,

diləyim,

Əgər düşsə əksinə,

qorxuram ki, od olub

ürəyimi yandıra.

Ey gözəl,

başını tərپətmə gəl.

Milyon illik bir arzum

saçlarında yox olar.

Ey sakit quzum!...
 baxışımla, gözlərim
 naləli yaşla dolar.
Gözəl demiş, atalar:
 «Ağrı da, göz yaşı da,
 bircə anlıq gülüş də,
 gözlə gözəl olar!»
Saçlarını dağıtmaq
 xəyalımdan keçirsə,
En dəniz sahilinə.
Ancaq orda da yenə
 tək, toxunma telinə,
Təbiət özü, ancaq –
 zülfinü dağıdacaq.
Qalxacaq sərin külək,
 asta-asta
 saçlarına dəyəcək,
Oynadıqca o tellər,
 sənin o Ay üzünü
 açıb, örtəcək nələr...
Günəşi də bu zaman,
 tez-tez ötüb keçəcək
 buludla qalın duman.

Ey mələk!
 kəsəndə oynaq külək,
Günəşə bax, təzədən
 saçlarını yan dara,
Sözlərimə baxmayıb
 aparma məni dara.

Əgər ki, Günəşin də
dağılmışsa saçları,
Qoy o da baxıb sənə,
dağıdıb buludları,
Baxıb öz güzgüsünə,
saçlarını darasın...
Darasın, yan darasın!

1967 oktyabr

ALIŞMA, DİLİM!

Mənim bu sözümü saxla yadigar,
Sakit dur, hər sözü danışma, dilim.
Nə lazım yersiz söz? Duyub, sonralar,
Od tutub, od tutub alışma, dilim.

Birisi söyləsə şirindir, ala!
Mən qatıb, yeyərəm zəhəri bala.
Yola sal düşməni uğurlu yola,
Ev qur, ev yıxmağa çalışma, dilim.

Hər nə ki, söyləsən, doğrunu danış,
Sevsin xatirini hər dost, hər tanış.
Heç kəsə gülməyib hələ aldanış,
Yalan danışmağa alışma, dilim.

1967 oktyabr

GÖZLƏR

Bir ürəyin eşqi üçün
Dikilməsin yola gözlər.
Axıdıb yaş için-için,
Mən qıymıram dola gözlər.

O iki göz – iki eşqim
Könüllərə oldu hakim.
Aman! Aman! Kim qıyar, kim,
Gözü yaşlı qala gözlər?..

Günəş kimi alovlandsın,
Bir ürəkdən ilham alsın,
Vəfalıya qurban olsun,
Qoy baxmasın dala gözlər.

Maral kimi durub gendə,
Ürəklərdən tel sökəndə,
Hərdən-hərdən Qəmlini də,
Unutmaya, nola gözlər!

1967 oktyabr

YAĞIŞDA ÇIX ÇƏMƏNƏ

Şimşək çaxır,
Yağış yağır...

Ey... sevgilim, durma sən,
Gəl boynunu burma sən!

Çıx çəmənə,
 əl et mənə.
Gəzək səhranı, düzü,
 hər gecəni, gündüzü
 qataq biri-birinə.

Yağış hələ çiləsin,
 nə qədər var ələsin.
Süzülsün üz-gözündən
 ara-sıra damcılar,
Günəşin gündüzündən
 səndə böyük qüvvə var!

Hərdən silim üzünü,
 həyəcanım olsa çox,
 gizlətməyə gücüm yox.
Ancaq bircə, doğrusu,
 qoy gizlətsin soyuq su.

Toxunanda əllərim
 sənin dodaqlarına,
 o, al yanaqlarına,
Çatmasın, deyirəm,
 qulaqlarına!

Üz-gözümdən axan tər,
sən elə duy, yağışdır.
Ancaq bilirəm ki, mən
bu başqa bir naxışdır.
Doğrusuna gəlincə,
deyirəm, bu hal, əhval,
Olacaq səndə necə?...
kəsəndə yağış,
Saçlarında qalan
ara-sıra damcılar,
Bilirsənmi, həyata
nə hədiyyə bağışlar?...
Oxşayacan o dəm sən,
güllü, şəhli çəmənə,
İşıldayıb Günəşə,
o dəm işıq qaytaran,
üstündəki o şəhlər
qanad verəcək mənə...
Günəş çəmənə düşür,
sənsə mənim qəlbimə.
O dəm təkcə sən,
həm Günəşsən,
həm çəmən.
Yenə də
düşünürəm, deyirəm,
Bir böyük haqla,
yadında saxla!
Yağanda yağış
çıx çəmənə!
əl et mənə!..

1967 oktyabr

BÖYÜK BAYRAM

(Böyük Oktyabr Sosialist İnqilabının 50 illiyinə)

Ey böyük Oktyabr!
Söyləməyin yerimi?!.
Sənin əlli yaşın var,
Mənim hələ iyirmi.
Doğulsaydım səninlə
Necə xoşbəxt olardım...
Şərəfinlə, adınla
Mən də yaşa dolardım.
Nələr çəkməmiş başın
Azadlıq zirvəsində.
Sənin kömək qardaşın
Yazdı öz dəftərində.
Həm özünün, həm sənin
Keçirdiyin yolları.
Qırdın qəzəblə o gün
Zəncirlənmiş qolları.
25. Axşam üstü
«Qış sarayı» alındı.
Qovulub qara tüstü,
Qızıl bayraq taxıldı.
Keçdi, açıldı səhər,
Adi səhər olmadı.
Keçdi, ayıldı şəhər,
Adi şəhər olmadı.
«Hər bir şeyə azadlıq!» –
Həsrət-həsrət dolandı.

Gözdə göründü şadlıq,
Sevinclərdən sulandı.
İllər boyu əzilən
Çəmənlər açdı çiçək.
İnsan dedi: Bu gündən
Ürək, qüssə, nə qəm çək.
O gün insan övladı
Döyüşərək ölümlə,
Qan töküb damla-damla
İnsana şadlıq aldı.
Əzaba verib tabı,
Üfunəti, çirkabı
O gün qana boyadın,
Ürəkdə qaldı adın.
Sanki duyuram ki, mən
Zaman o gün yaranmış.
Zindanlarda çürüyən
İnsan o gün yaranmış.
Parladın yer üzündə
Doğuldun, oldun Günəş.
Ürək deyir bu dəmdə
Doğulaydım o gün, kaş.
Qüdrətinə, adına
Dastan durdu dağ kimi.
Səni deyib, danışdı,
Mən gördümsə hər kimi.
Bizim sədəfli saz da,
Cuşa gəlib o yazda,
Qoşma dedi min qatar,
Dilə gəldi kaman, tar.

Nəğmə düşdü tellərə,
Nəğmə düşdü ellərə:
«Yaşasın əziz Lenin,
Günəşidir o, elin!»

1967 oktyabr

MƏN NƏLƏR GÖRMƏDİM

(Böyük Oktyabr Sosialist inqilabının 50 illiyinə)

Seyrinə daldıqca bütün aləmin,
Hər şey gülzar kimi gözümdə durur.
Ürəyim həsrətlə, vüqarla vurur,
Artır da hünəri coşan qələmin.
Baxıram, baxıram hey yerə, göyə,
Kainat gülzar tək gözümdə durur.
Sinəmdə boy atır sevinclə qürur,
Bir daha getmirəm çox düşüncəyə.
Deyirəm, nə gözəl bizim kainat...
İnsana can verir görünən həyat.

Xəyalla gəzirəm bu asimanı,
Yerlərə baş əyir görürəm göylər.
Əyməsə, bilirəm min tufan eylər,
Böyük qüdrəti var bizim zamanın.
Uzanan dağları, axan çayları,
Quş kimi seyr edib, gəzir xəyalım.
İllərin üstündən keçən ayları,
«Ömürdən köçürsən», deyir xəyalım.
Yenə də xəyalım dağları aşır,
Bir sevinc naminə min dastan açır.
Baxıram. Görürəm, fırlanan dünya,
Göylərdən görünür bir çiçək kimi.
İnsan arzusunu vermiş xəyala,
Əzəldən bilirəm, duz-çörək kimi!
Bilirəm, bu günlər coşan qələmi,
Mən yox. Götürmüşdür əlinə könlüm.

Onunla başlamış ömrümün dəmi,
Onla qurtaracaq sonuncu günüm.
Çölləri gəzirəm, söz qoşur könlüm,
Göylərə gedirəm, tez coşur könlüm.
Düşsəm də dünyada hər şeydən ayrı,
Ayrılı bilmərəm könüldən ayrı.
Acizlik göstərsəm bir şeyə əgər,
Könlüm o zamanlar hiddətə gələr.
Əgər bu aləmi gəzsəm sərindən,
Könlüm dayaz keçmir, keçir dərindən.
Hər şeyin sonuna bir yekun vurur,
Sonrasa dincəlib, sakitcə durur.
Onun qüdrətinə çatmır qələmim,
Dünyada varsa da odur əzizim.

Könlüm bu gün deyir, bir xahişim var:
Dur, bütün aləmi dolan dərindən.
Göylərdən baxmağın nə faydası var?
Suyu axtararlar çıxan yerindən.
Dur! Dolan aləmi tamam kökündən,
Sevinclə kədəri ayır bu gündən.
Nə görsən sən orda, gəl qələmə al,
Bəzən düşüncəyə, bir xəyalə dal.
Səmadan görünür bu həyat – çiçək,
Gör, bu həqiqətdə varmıdır gerçək?..

Seyirdən, xəyaldan ayrıldım o dəm,
Mən düşdüm kəndbəkənd, diyarbadiyar.
Dedim, barı, gülüm doğan sevincdən,
Qəlbimdə dil açsın olan ixtiyar,
Gəzdim oba-oba, diyarbadiyar.

Mən nələr görmədim öz gözlərimlə,
Bəzən yuxu sanıb sildim gözümü.
Aramla dolaşsan çox izlərimlə,
Hiss etdim Cənnətdə o gün özümü.

İnsan hünərinə qəlbən vuruldum...
Güllüzar həyatı həqiqi duydum.
Dincəlib, bir azca xəyala daldım,
Keçmiş bir nağılı mən yada saldım.

Gəldi qulağıma keçmişin səsi,
Dil açdı qəlbimin yeni həvəsi.
Düşündüm... bir vaxtlar deyərdi babam:
«Sənə nağıl deyim, gəl, əziz balam!»
Mən onda çıxardım onun dizinə,
Osa başlayardı nağıl sözünə:
– Deyirlər, biri var, biri yox imiş,
Allahın bəndəsi yaman çox imiş.
Bu dövr yaşarmış bir varlı insan,
Xasiyyəti gözəl, adı Süleyman.
Onun adəti xoş, sözü gözəlmiş.
Bir gün Allah onu çağırıb demiş:
«Görürəm, nə qədər ağıllısan sən,
Ömrünü ağılla başa verirsən.
Bu gündən qoy aləm; qulaq as mənə,
Süleyman Peyğəmbər desinlər sənə!»
Bunun əvəzində durub baş əymiş,
Şöhrəti, qüdrəti daha yüksəlmiş.
Dünyaya yayıldı, filan ölkədə...
– Dururmu, ay baba?

– Durur, bəlkə də...
– Di danış dalını, ay baba, tez ol!
Osa nəfəsini dərərək bir yol,
Çəkərək əlini mənim başıma,
Deyərdi nağılı söz sirdaşına.
– Balam! Harda qaldım?
– Filan ölkədə...
– Hə... filan ölkədə vardır bir insan,
Kasıba canını eyləyir qurban,
Kim ona söyləsə ürək sirrini,
O dəm o göstərir dərman yerini.
Xülasə, ürəyin bir şey istəsə,
O dəva tapır ki, orda hər kəsə.
– Ay baba, incitsə kasıbı varlı,
Onun da yaxşımı keçərmiş halı?
– Yox oğlum...
– Bəs necə olarmış onda?..
– Kim-kimi incitsə əgər dünyada,
Onu doğrayarmış yeddi-yerindən.
– Ax... nə eyləyərmiş lap ürəyimdən.
Görəsən, səni də incidən bəylər,
Düşərsə əlinə onda nə eylər?
– Onu da doğrayar, ölənlər kimi,
Balam, o, olmuşdur yerin hakimi.
– Baba, elə insan varmıdır indi? –
Babam məni süzüb, sonradan dindi:
– Var oğlum, indi də belə bir insan;
Cürətdə, qüdrətdə igid Süleyman.
O vaxt Süleymansa, indi çox olmuş...
Eh... dünya nə qədər boşalıb-dolmuş...

Yadımdan çox çıxıb Koroğlu, Babək.
Bir də Qaçaq Nəbi. Düşünüm, görək,
Yadıma düşürmü el qəhrəmanı?
Öldürən həmişə zülmü, yamanı.
Babam bir anlığa fikirləşməmiş,
Mən onu fikirdən ayırdım təmiz.
Düşünüb yenidən bir ad deməmiş,
Qalmadı fikrindən tamamən bir iz.
Dedim: – Danış görüm, deməli ki, sən,
Koroğlu, Nəbini özün görmüsən?..
– Yox, oğlum, keçmişdə yaşamış bunlar;
Süleyman qüdrətdə olan oğullar.
– Yaxşı, səni əzən azğın bəyləri
Alıb kötəkləmiş kim diri-diri?
– Sən yaxşı bilməzsən.
– Hansı oğullar?
– Partizanlar.
– Necə?
– Hə .. partizanlar.
Olmuşdur o illər xalqın köməyi,
Bəlkə də olmuşlar duzu, çörəyi.
– Gördünmü onları?
– Necə görmədim?
Bir yerdə oturub çörək də yedim.
– Sən Allah, düzdürmü?
– Doğrudur, oğlum!
Ağzımın ləzzəti, qəndim, noğulum.
– Bir yerdə olanda nə danışdınız?
– Onlar söylədilər. Bizim andımız
Budur ki, kəndliyə olsa dolaşan,

Axan su yerinə axacaqdır qan!
– Bəs sizə Nəbilər nə kömək etdi?
Deyəndə, bir anlıq xəyala getdi...
– Axı neyləyirsən?
– Soruşuram da...
– Onlar doluşsaydı hansı bir kəndə,
Tamam edərdilər viran bəyləri,
Kəndlinin qanını soran bəyləri.
Qalmadı mal-qara yığdılar tamam,
Verdilər kolxoza nə ki var, haman.
Bəylərə nə qədər borcluyduq; o gün,
Sildilər nə varsa tamam, büsbütün.
Bir də əsarətdən azad olduq biz,
Güldü üzümüzə doğma evimiz.
Gül açdı hər yanda insanın səsi,
Bü dünya evinin azad ölkəsi.
Özümüz işlədik, özümüz yedik,
Keçmiş əzablara min lənət dedik.
Versəydi bəy bizə bircə cüt öküz,
İl boyu evində işləyirdik biz.

İndi ki, görürsən, şükür Allaha!
Günümüz keçir şən, əzab yox daha!
Elləri qəlbi tək candan sevənə,
Min-min rəhmət olsun əziz Leninə!
– Lenin babamımı?..
– Bəli, o insan!
Olmuş inqilabda ordu kapitan.
Bu eli, obanı çağıraraq o,
Bütün gur səs ilə bağıraraq o.

Azadlıq dalınca çağırıdı bizi,
Bəylərə işləmiş var qüvvəmizi.
Dedi, ilişdirin, qırın bəyləri,
Zəli tək qan soran o köpəkləri.
Səsinə səs verdi bu ellər onun,
Keçdi qabağına böyük ordunun.
Nə ölüm qorxutdu onu, nə də din,
Dedi ki, birbaşa hücumla gedin!
Sən sanma inqilab asandır, oğlum,
Ay mənim istəyim, qəndim, noğulum.
Tüfəng tapılmırdı bolşeviklərə,
Hamısı baxırdı o eşşəklərə.
Var idi hər bir şey Çarın əlində,
Oyunun taleyi – top da, tüfəng də.
Çarın toplarından tutulsa hava,
Bolşevik alardı əlinə yaba.
Arxadan maneə göstərənləri
Atırdıq alova biz diri-diri.
Qərək ki, nə deyim, o polad qollar
Dağıtdı neçə min alovlu toplar.
Çarın gülləsinə tutdu başını
Bizim bolşeviklər – ellərin şanı.
Onlar qorxmadılar bir an ölümdən,
Ömrünə inqilab seçdiyi gündən.

17-ci ildə bir axşam çağı...
Açıldı göylərin qaş-qabağı.
Lenin əmr verdi: «Qış sarayına!»
Ordu hücum çəkdi, batdı al qana.
Çarın cəvahirdən qurulmuş taxtı,
Yıxıldı ömrünün qudurmuş baxtı.

Lenin elan etdi: «Oldu Sovetlər»,
 Durmadan hər yerə düşdü bu xəbər.
 Qopdu ürəklərdən sevinc və ilham,
 Şair eşqə doldu, dedi sözünü:
 «Var olsun qoy Lenin – o, əziz düham»
 Yummadı yazdıqca gecə gözünü.
 Bizim aşqlar da çox söz qoşdular,
 Quşlar da kədərsiz çıxıb, uçdular.
 Hər şeyə azadlıq oldu bu yerdə,
 Güldü yeni ilham, yeni həvəs də.
 Hər yerdə ucaldı şənliyin səsi,
 Könülün ən böyük, böyük həvəsi.
 Bizim də aşqlar meydan qurdular,
 Qələbə naminə söz oxudular.
 Bu şənlik kəsmədi bir neçə gün, düz,
 Zurna haray çəkdi hey gecə-gündüz.
 Kaman dilə gəldi, tar dilə gəldi,
 Gül durub, sevincək bülbülə gəldi.
 O gündən biz atdıq zülm daşını,
 Sildik biz əbədi gözün yaşını.
 – Yaxşı, söylə, baba, bəylər necoldu?..
 – Bəylərə dözülməz divan quruldu.
 Kimi döndü bizə, kimisi sürgün,
 Kimi güllələndi, elə həmin gün.
 Yaxşı, bəsdir oğlum, nağılımız qaldı,
 Deyərək, bir azca xəyala daldı...
 – Neçün fikirləşdin?..
 – Biz harda qaldıq?
 – Filan ölkədə ...
 Deyərək, yenə də nağıla başladıq.

– Hə... bütün camaat axışdı ora,
Kimi qurban getdi uzun yollara.
– Yollara niyə?
– Axı, o vaxtlar
Yox idi indiki təkərli atlar.
Nə də atın özü, nə də bir eşşək,
Yolları piyada gedəydin gərək.
Əgər Süleymanı görmək istəsən,
Ömrün beş ilini yolda gedəsən.
Qərək ki, camaat axışdı sel tək,
Kimi çuval tutur, kimisi ətək.
Kimi çarığını çıxarıb, atır,
Deyir ki, ayağım qoy olsun təzə.
Günəşsə yerində dolanıb, batır,
Qonur Süleymanla şəfəqlər üzə.
Kimin nə arzusu varsaymış əgər,
Süleyman o dəmlər yerinə yetirər.
Süleyman qüdrəti göyə ucalmış,
Bu xəbər bir zaman Allaha çatmış.
Çağırmış yenə də O, Süleymanı,
Demiş: «Ey, Allahın böyük insanı,
Səndəki cürətə vurğun olmuşam,
Sənin xoş sədanı nələr duymuşam.
Bu gün mənim sənə bir bəxşişim var,
Həmin bəxşişin də bir qüdrəti var.
Onun adətidir qulaq as, beylə,
Uçacaq, sən ona bu sözü söylə:
«Süleyman Peyğəmbər eşqinə bir uç!»
Onda aşıb dağlar, olacaq bir quş.

Arzunla uçacaq, getsən, sən hara,
Əgər istəyirsən uç ulduzlara!»
Deyib, bir xalçanı ona uzatmış,
Süleyman o gündən qeyibə batmış.
Nağıl burda bitdi. Qurban balama,
Süleyman Peyğəmbər verdi üç alma:
Birisi balamın, biri özümün,
Birisi yenə də «iki gözüm»ün.
Yenə buraxmadım onu sualdan,
Dedim, «qurban olum, söylə, babacan,
O, uçan xalçadan varmı bizdə də?
– Onu görməmişəm heç, oğlum, mən də.
Deyirlər, bu bizdə qatar-qatardır,
Bəlkə də, başqa bir sehrikar vardır.
Kim bilir, sonralar nələr olacaq?..
Bəlkə də, insanlar Günə uçacaq...
– Yaxşı, bəs nə üçün bu nağıl deyil?
– Oğlum, qəmgin olma, bunu yaxşı bil,
Bu da söylənir ki, dildə, dodaqda,
Nağıllar yazılır bir dağ qalaqda.
Bəlkə də, bu nağılı sən yazacaqsan,
Bəlkə də, xalçayla sən uçacaqsan! –
O, bunu deyəndə gülərdi gözüm,
«Xalçaçı olacam», – bu idi sözüm.

Baxıram yenə də Yerə, Göylərə,
Görürəm bu Göylər Yerə alçalır.
Önümdə bir canlı, güllü mənzərə...
Mənim sevincimə baxıb, əl çalır.
Bu gün SSRİ Günəşə çatmış,

Bu azad ölkəni orda ucaltmış.
Marsda, Venerada bayraq yellənir,
Üstündə Leninin «İrəli!..» şəkli,
Elə bil, göylərə durub dillənir:
«Susun, bura gəlir Sovetlər eli!»
Ey böyük bayraqdar! Ey əziz Lenin!
İşıqlı bir yolu sən oldun elin.
Qaranlıq zülmətdə sirli yol açdın,
Zehnin, əməlinlə qəlbə nur saçdın.
Elə ki, azadlıq yarandı o gün,
Sənin, tək adınla bağlandı o gün.
Bilirik ən böyük qüdrətini biz,
Keçmişə duyduqca susur qəlbimiz.
O gün yaşa dolur – yaşa dolursan,
Zamanla bir yerdə qoşa durursan.
Deyirəm, şahıdır dolanan ilin,
Bizim böyük zaman,
Bir də ki, Lenin!!!

1967 noyabr

MƏNƏ BİR MAHNI OXU

Ey... çəmən, ey, dağ!
Ey! Sarı sünbüllər, ey yaşıl yarpaq,
Ey! Üfüqdən-üfüqə yol alan torpaq,
Ey! Çiçək qoynunda hər kiçik saplaq,
Ey ürək! ... ey, dilək!
Salam verib Günəşə,
 gülümsünüb həmişə,
 mənə bir mahnı oxu.
Təkcə orda «Sülh» sözü
 Günəş kimi, hər bir yerdə
 ışıq saçıb, alovlansın!
Ürəkdəki bu xoş dilək,
 qoy həmişə dalğalansın
 ulduzlardan-ulduzlara!
Nə deyim ki...
 varsa başqa bir aləm,
 qoy orda da havalansın
 «Sülh» sözü!
Söküləndə dan yerindən,
 qucaqlasın al gündüzü
 «Sülh» sözü!
Kəsilməyib, bürüsün
 hər çəmənini, hər düzü
 «Sülh» sözü!
Sizin bu xoş nəğməiniz,
 səsiniz

Alsın yer orbitində
canlı bir şəkil.
Şimaldan-cənuba,
şərqdən-qərbə
yazılsın, böyük hərflə
«SÜLH» sözü!

Doğulanda, gələndə
həyata yeni insan,
Eşidəndə,
görəndə ilk dəfə
Qoy dinləsin nəğməni, –
«Sülh» sözünü,
Qoy oxusun ilk dəfə
«Sülh» sözünü.

Günəşdən də baxanda,
Ulduzdan da baxanda
Və yaxud da başqa bir
planetdən baxanda...
Bizim Yerin üstündə
görünməsə dərə, dağ,
Barı, orda o zaman
Günəş tək işıq saçan
– Hər dünyanın gündüzü –
Tək görünsün –
«Sülh» sözü!!!

1967 noyabr

SƏNİNDİR

Sənə deyim ki,
Ürəyimdəki
Eşqim, həvəsim
Təkcə sənindir.

Bir gün çəməndə,
Şirin nəğmədə
Ucalsa səsım,
Təkcə sənindir.

Olma biganə,
Mən yana-yana.
Hər şirin hissım
Təkcə sənindir.

1967 noyabr

VURULMUŞAM

Bulud zülflü, hilal qaşlı,
Bəzən, bəzən gözü yaşlı,
Sözü gözəl, özü gözəl
Bir dilbərə vurulmuşam.

Günəş mənim öz həyatım,
Kainat da hissiyatım.
Hər bir şeydən doğru, əzəl,
Bir dilbərə vurulmuşam.

Çıraq kimi saldı işıq,
Saz götürüb, dindi aşıq.
Görən kimi mən əlbəəl
O, dilbərə vurulmuşam.

1967 noyabr

O QIZIN

Həsrəti öldürür bir ildir məni,
Qaşı qara, gözü ala o qızın.
Deyirəm, qəlbimdən köçsə də hər şey,
Təkcə məhəbbəti qala o qızın.

Mən ona qul oldum, o mənim şahım,
Müqəssir o oldu, yoxdur günahım,
Qəlbimdə inləyən hər dərdim, ahım,
Tamam vücudunu ala o qızın.

Sevgini kim sevmiş könüldə səsli,
Qalanmış odlarda eşqə həvəsli.
Məhəbbət yanıqlı Leylilə Əsli,
Qəlbinə eşqimi sala o qızın.

1967 noyabr

ETİBARIM VAR

Atsalar iraqa alagöz yarı,
Alsalar əlimdən dövləti, varı,
Məndən üz çevirsə ömrün baharı,
Şeir tək sənətə etibarım var.

Məhəbbət ömrünü bəxş edib oda,
Ucaltdı gör neçə insan dünyada?
Ya yansam alovda, ya batsam suda,
Belə bir qüvvətə etibarım var.

Acı bir xəyalla gülsə də fələk,
İnsanın hər şeyə hörməti gərək.
Unutmaz heç zaman düzü duz-çörək,
Bu şirin nemətə etibarım var.

1967 noyabr

XƏSTƏLİK VƏ XANIM

Xəstəlik çox getdi fikrə,
Düşündü ki, tapım kimi?
O, əlbəəl düşsün yerə,
Boğazından tutan kimi.
Bir az durdu, sevinərək,
Dedi: «Aha, tapdım yaman,
Başqa bir yol nəyə gərək?..
Tez yırılar dağda çoban».–
Qanad çaldı, uçdu dağa,
Yetişdi ki, bir bulağa,
Çoban orda çörək yeyir,
Buz bulaqsa nəğmə deyir.
O, çıxaraq dağ döşünə,
Tez başladı öz işinə.
Çoban yedi, doydu, qalxdı,
Ağrı duydu bədənində.
Xəyallanmış, xeyli baxdı,
İstəmədi getsin kəndə.
Dedi: Elə, bu dağdaca,
Gül-çiçəkdən alıb iyi,
Unudaram xəstəliyi.
Dedi: Elə, bu dağdaca,
Gəzib güneyi-qüzeyi,
Unudaram xəstəliyi.
Keçdi bir gün, bir neçə gün,
Heç yatmadı çoban xəstə.
Xəstəlik lap oldu üzgün,

Yazıq çoban ayaq üstə.
Yağışda da, boranda da,
İnsan yeyən tufanda da,
Xəstəliyə baş əymədi,
Nə də qayğı gözləmədi.
Bir ay keçdi, yatmadı o,
Xəstəliyi tutdu azar.
Niyyətinə çatmadı o,
Oldu tamam-kamal bezar.
Baxıb dağlar harayına,
Uçdu şahın sarayına.
Azar tapdı şikarını,
Tutmayaraq qız, qarını,
Şah xanımına oldu süvar.
Xanım duydu – ağrısı var,
Qışqıraraq kənizlərə
Söylədi ki, «açın yeri!»
Onlar susub yavaş-yavaş,
Tez açdılar atlas, qumaş.
Yüz ölkədən gəldi həkim,
Pay tuturdu eşitsə kim.
Xəstəlik lap çox sevindi,
Öz-özünə xısın dindi:
Söylədi ki, «nə axmağam,
Ağlı getmiş bir sarsağam.
Nə gəzirəm çobanda ki?
Vursun məni dağa, daşa...
Xanım çəkir hər nazımı,
Bürünmüşəm al qumaşa!»

1967 noyabr

DURMA, GƏL!

Aman dilbər, bu gün yaman günümdü,
Göz yaşını silə-silə, durma, gəl.
Xəstə düşdüm. Tək dərmanım üzümdü,
Bu dərdimi bilə-bilə, durma, gəl.

Didir məni həsrət eşqi – yar eşqi,
Ürəyimdə, sən gəl eylə yar eşqi.
İstəmirsən düz ortadan yar eşqi,
Şəfa yetir solan gülə, durma, gəl.

Ömür keçir, zaman çəkir atını,
Surətin yox, çağırırım adını.
Görməyimmi məhəbbətin dadını?..
Ay dolanıb keçir ilə, durma, gəl.

Ürəyimdən qara qanlar süzülür,
Xəyallarım bulud kimi düzülür.
Gün görməmiş cavan ömrüm üzülür,
Yazıq bəxtim oldu belə, durma, gəl.

Saç ağarır tez çatmamış əllyə,
Dost olmadı gün keçirmiş dəmliyə.
Aman! Tez ol, bir əl yetir Qəmliyə,
Öz ömrünü atdı selə, durma, gəl.

1967 noyabr

DAĞLAR

Toylu gəlin kimi sığmayır sözə,
Min salam yetirir Aylı gündüzə,
Qopur şirin nəğmə çəmənə, düzə,
Həyatda əzəldən belədi dağlar.

Saz aldım əlimə aşiq sayağı,
Gəzdim hər obanı, hər bir oylağı,
Tapa bilməyəndə o, gül yanağı,
Könlümə qaynar su çilədi dağlar.

Mən ona «can!» dedim, o mənə «mehman»,
Çəkdi öz köçünü başımdan duman,
Əl verib, görüşüb, ayrılan zaman,
Bir də gəlməyimi dilədi dağlar.

1967 noyabr

ƏL ÇƏKİN MƏNDƏN

Ehey!..

Müxtəlif adlar,
hissimə yadlar.

Sizin barədə

mən heç bir yerdə
bircə kəlmə də
söz açmamışam.

Yalan söz deyib,

könüllər yeyib,
sanmayıb eyib,
heç qaçmamışam.

Düşüb yalana,

başqa ünvana,
mən qana-qana
demədim boş söz.

Olum artıq öyə,

Mən xain?.. Niyə?
Hər sadə şeyə
dikməmişəm göz.

Çəkmişəm həmişə

mən öz dərdimi,
mən öz qəmimi.

Dərdi olana da
kömək olmuşam,
bəzən gözlərimdə
yaşla dolmuşam.

Dərdinə yanmışam
yananlar üçün,
Mən qurban olmuşam
qananlar üçün.

Bircə kəlmə də
pis söz demədim,
Hər sizin kimi,
yolundan vəhşi tək
azanlar üçün.

Güc verib sözə,
qışqırıb deyirəm,
yenə də sizə:

– Ehey!..
müxtəlif adlar,
hissimə yadlar.

Neçün axı siz,
qırıq könlümə
çox dəyirsiniz?

Əl çəkin məndən!..
Əl çəkin məndən!!!

1967 noyabr

BU DASTANI SEV

(Şota Rustavelinin «Pələng dərisi geymiş pəhləvan» kitabında yazmışdır)

Ey, mənimlə sən birlikdə bu dastanı varaqlayan,
Məhəbbətə yananların taleyini soraqlayan.
Əzəl başdan qəhrəmanlar taleyinə yanmamış, sən,
Bu dastanı qəlbin kimi, təkcə – ancaq sevməlisən.
Ömrün kimi bu kitaba qoyma düşsün adi ləkə,
Mənim qəlbdən gələn sözüm əfsanədir, söylə, bəlkə...

Oxuyanda bu dastanı həzin-həzin göz yaşı tök,
Məhəbbətə yananların qabağında qul kimi çök.
Alqış söylə, əhsən söylə Darecana bilə-bilə,
Öz eşqini bəxşiş etdi əzəl gündən Tariyelə.
Heç yadından çıxartma sən Aftandilin cürətini,
Tariyelə sirdaş oldu, ağlar qoyub Tinatini.
Məhəbbətin olmamışdır nə əzəli, nə də sonu,
Gənc isənsə, sənə ancaq mən məsləhət bildim bunu.

Bu dastanın ilhamından qüvvət alıb yazdım bunu,
Ürəyimdə mən yaşatdım ürəklərin duyğusunu.
Söyləmirəm, hay-haraylı, yanar eşqli bir yazanam,
Ya da iki sözüm üçün mən özümü şair sanam.
Hərdən-hərdən qəlbim dolur, daşır kiçik bir sel kimi,
Mən yazdıqca ürəyimdə həyat əsir bir tel kimi.

Gözəl Allah, mənə güc ver, bir qanad ver, olum xoşbəxt,
Birini də mən şerə yazım, ürəyimdə gülsün niyyət.
Elə böyük bir dastan ki, oxuyanlar ruha gəlsin,
Düşünməsin. Açıq-aydın qüdrətimdə eşqi bilsin.
Badələri doldur bir-bir, gətir mənə, tez ol, saqi,
Ürəyimdən köç etməmiş həyat, ömür, vətən eşqi.

15.11.1967

DUYSAN ƏGƏR BU DASTANI

(Şota Rustavelinin «Pələng dərisi geymiş pəhləvan» kitabında yazmışdır)

Duysan əgər bu dastanı,
Demirəm ki, məni tanı.
Taleyini bu gözəlin
Oxuyanda həzin-həzin;
Eşit məni, dinlə gerçək,
Yanmasan da hərdən ah çək.
Bu dastana gərib sinə,
Deyirəm ki, sənə yenə:
Demirəm ki, məni tanı,
Eşq atəşli bu dastanı
Oxuyanda mən qəlbi daş
Gözlərimdən süzüldü yaş.

15.11.1967

EY GÜNƏŞ!

Səndən söz açanda gülür aləmin,
Ey Günəş!
Bilmir necə yazsın sözü qələmim?
Ey Günəş!
Axı, sən aləmdə bir hökmdarsan,
Eşqindən güc alır bu Yer, kainat.
Sənsiz yaşa dolmaq deyildir asan,
Səndən öz gücünü almışdır həyat,
Ey Günəş!..
Bir kiçik zərrədən, böyük dağadək,
İsti alovlardan buz bulağadək
Görünən hər bir şey, hər canlı, cansız,
Dünyada ömr edən hər qanlı, qansız
Sənin qüdrətinlə «varlığa dönmüş»,
Təbiət ehkamlı şala bürünmüş.
Yaranmış dünyamız, yaranmış insan
Yaranmış həmin gün qoca asiman,
Ey Günəş!..
Əgər inanmayan varsa sözümlə,
Onlar inansınlar yanar gözümlə.
Od tutub yanarsam bir gün mən əgər,
Mənim bədənimdən qopan şölələr,
Günəşdən aldığım, insan olduğum,
Onun qüdrətilə yaşa olduğum
Qızıl şəfəqlərdir, bəli, şəfəqlər!
Ömrümün baharı, teli şəfəqlər...

Od tutub yanarsam, deyərəm ki, mən,
Mən insan deyiləm, kiçik Günəşəm,
Ey Günəş!
Buludlar göylərdə dəyib, çaxanda,
Göylərə bir anlıq eynək taxanda,
Səndən olduğunu göstərir özü,
Hələ dil açmayır Yerin gündüzü.
Söz olsa, gör nələr, nələr danışar,
Bəlkə də od tutub, o dəm alışar,
Səhrələr, meşələr, dərələr, dağlar,
Al, yaşıl bürünən çiçəkli bağlar.
Həyatda hər bir şey borcludur sənə,
Bununçün deyirəm, hey dönə-dönə,
Madam ki, al Günəş «yaratmış» bizi,
Ona açmalayıq ilk eşqimizi,
Ey Günəş!

1967 noyabr

A QIZLAR

Söylənir sözünüz dillərdə yaman,
Deyəsən, qəlbimə olubdur daman.
Pis gözdən qorxuram, qorxuram, aman!
Verməyin heç zaman baş-başa, qızlar.

Sizdən gözəl deyil Ayın gündüzü,
Seyr edin yamacı, çəmənini, düzü.
Gözəl olarsınız, deyirəm düzü,
Bürünün ipəyə, qumaşa, qızlar.

Canıma qəsd edib hey üzə-üzə,
Yenə gətirməyin məni siz sözə.
Mən ki vurulmuşam bir ala gözə,
Açmayın dərdimi birbaşa, qızlar.

Siz göydə ulduzlar, o, bir yanar Ay,
Bəlkə də, heç Günəş ona deyil tay...
Açan bənövşələr, axan dəli çay,
Edirlər tək ona tamaşa, qızlar.

Qəlbimə od salır hər axşam, səhər,
Adını deməyə çatırmı hünər?
Mən onu sevirəm. O, gözəl dilbər
Durmasın baxışla savaşa, qızlar.

1967 noyabr

NALƏ

I hissə

Çəmən həsrət çəkir öz gülü üçün,
Bağça dilə gəlir bülbulu üçün,
Pərvanə can verir sevgili üçün.
Qəlbimi həmişə qoyub yaralı,
Biganə-biganə gəzmə aralı.

Məcnun çölə getdi, Leylini andı,
Kərəm, – «Əsli» – deyib, odlara yandı.
Bizim aramıza düşən nə qandı?..
Gəl olma fitnəkar, a dağ maralı,
Divanə-divanə gəzmə aralı.

II hissə

O gün yol üstündə dayananda mən,
Baxmadın eşqimə, biganə sandım.
Yaralı quş kimi büküb boynumu,
Qalanıb-qalanıb, odlara yandım.

Vücudum yel kimi oynadı, əsdi,
Təbiət gözümdə qaranlıq kəsdi.
Əgər ki, bilsəydin bu qanlı qəsdı,
Neylərdin, neylərdin, ey gözəl andım?!

1967 noyabr

GEDİR

Yenə gördüm səni, gözəlim, dilbər,
Könüldən, könülə süzüldü xəbər.
Mən səni, de, kimə edim bərabər?
Elə bil, Leyli tək eşqi-hal gedir.

Gəldi xatirimə dağ döşü, çəmən,
O, şirin gülüşün, o, şirin nəğmə.
Qara tellərini daradıqca mən...
Deyirdim, nə gözəl xoş vüsal gedir.

Huridən, pəridən doğuldun əzəl,
Camalın min dastan, hər sözün qəzəl.
Görəndə insanlar səni, ey gözəl,
Deyirlər, İlahi, bir maral gedir.

Könlümü mən sənə verdim bir axşam,
Yandı eşqimizdə bir gözəl ağ şam.
Həmişə eşqinlə uçan bir quşam,
Gəlib xatirimə, çox xəyal gedir.

Ömrümü yerlərdə sən xəstə qoydun,
Eşqimi oynadıb, qəlbimi oydun.
Bilmirəm sevgiyə nə qayda qoydun?
Açıq eşqimizdə dilin lal gedir.

1967 noyabr

NEYLƏRƏM

Xoş rəngli olsa gülüm,
Ötər könül bülbülüm.
Qoy düşüm ilim-ilim,
Hər dilbəri neylərəm?

Məhəbbətdə qayda var,
Çatsa əlimə dildar,
Olsa yenə səhralar,
Boş hünəri neylərəm?

Ulduzlara söz açsam,
«A yar!» – deyərək qaçsam,
Hünərlə göydə uçsam,
Axı, Yeri neylərəm?

Sevdiyim qız dünyada
Meyl etsə başqa ada,
Qəlbini versə yada,
Xoş rəftarı neylərəm?

1967 noyabr

RƏNGLƏR

Təbiətdə ən gözəl,
 ən sevimli
 olur, ancaq, rənglər.
İnsanlara bəxş edən
 misilsiz gözəlliyi
 verir, ancaq, rənglər.
Rənglər müxtəlifdir...
Mənası da lətifdir.
Məhəbbət dünyasında
Rənglər bir canlıdır.
Söhbət açır nələrdən...
Sanki, insan qanlıdır.
Sevəndə qızı oğlan
Qırmızı gül göndərir.
Deyir, sən də alovlan,
Məni eşqin yandırır.
Daha doğrusu, bu rəng
Olmuş «könül elçisi»,
Orda duyulur ancaq
Məhəbbətin naləsi.
Ağ gül hər görüşlərə
Çağırır könülləri,
Orda lal məhəbbətin
Ruha gəlir dilləri.
Ağ rəng «görüş» rəngidir,
Ağ rəng gülüş rəngidir.
Sarı güldə ürəyin

Nifrəti hiss olunur,
Məhəbbətdə diləyin
Qeybəti hiss olunur.
Sarı rəngdəki qüvvət
Diləyir eşqə «nifrət».
Göy rəngdə məhəbbətin
Səma tək böyüklüyü,
Dərinliyi duyulur.
Cəhrayı rəngdə qızın
Gözəlliyi duyulur.
Yaşıl rəngin mənası
Yandırır dağı, daşı,
Demək, eşqin dünyası,
Axıdır hicran yaşı.

Rənglər müxtəlifdir,
Mənası da müxtəlif.
Qəlbimə bu dəm yaman
Bir xoş arzu gəlibdir, –
Qıyıram könüllərə
Qırmızı,
ağ,
çəhrayı,
göy rəngləri...

Yaşıl rəng də, qoy hərdən
Hicran çəkəndə olsun,
Könül alıb sevgidən
Tez açılıb, tez solsun.
Ancaq sarı rəngi mən
Heç anlaya bilmirəm.

Könüldən gəlib, gedən
Çox ağrını silmirəm.
Mənim başqa rənglərə
Böyük hörmətim vardır.
Sarı rəngə özü tək
Yaman nifrətim vardır.

1967 noyabr

DARA ZÜLFÜNÜ

Ey, mənim ömrümü edən divana,
Qıymıram ürəyim gənc ikən yana.
Qəlbimdə eşqimi yetirdi cana,
Dəstə tut, bir yana dara zülfünü.

Eşqinlə od tutub, tamam yanıbmışam,
Qara gözlərinlə qanadlanmışam.
Hər eldə, obada səni anmışam,
Sən qıyma gəl artıq, yara zülfünü.

Ömrün bahar kimi min çiçək açsın,
Camalın Günəş tək şölələr saçsın.
Demə ki, qoy Günəş əbədi qaçsın,
Gecə tök gərdənə qara zülfünü.

Mən oldum divanə, sən oldun divan,
Verdin taleyimə bir acı fərman.
Getmə uzaqlara ölsəm də cavan,
Söylə, aparırsan hara zülfünü?..

1967 noyabr

QIZLAR

Gəzir sona kimi çəmənə, düzü,
Ömrün baharında səfalı qızlar.
Bizlərdən hərdən bir dönəndə üzü,
Çəkir dağdan dağa xəyalı qızlar.

Hərdən bürünəndə ipəyə, şala,
Baxma yanaqlarda can alan xala.
Könül viran edən o, Ay camala,
Çəkər örpəyini həyalı qızlar.

Ey könül, gəl geymə qəm libasını,
Çıxar ürəyindən hicran yasını.
Aç söylə hamıya, sevdin hansını?
Sevmirlər heç zaman bu halı qızlar.

1967 noyabr

OLMASAYDI

(qəzəl)

Ey gül, səni sevməzdim, könül şad olmasaydı,
Bu sevgi hicranından, qəmdən azad olmasaydı.

Məhəbbət könüllərin gül ətirli sultanıdır,
Bilməzdim qiymətini, çəkdiyim fəryad olmasaydı.

Məcnunun Leyli eşqi qaldı zamanda inci tək,
Meyl etməzdim mən sənə, bir belə ad olmasaydı.

Kim bilir ki, bəlkə də mən sox gözəllər sevərdim,
Bu gözəllər əgər ki, eşqimə yad olmasaydı.

Deyirəm, sevincimi qoy bəxş edim təbiətə,
Küsərdim dünyamızdan, eşqimiz abad olmasaydı.

1967 noyabr

QOPARIN MƏNİ

Ey, sonra sevdiyim dostum, tanışım,
(Bu sözü deməyə çox gəncdir yaşıım).
Dağılsa başımdan qohum, qardaşım,
Köksüz ağac kimi qoparın məni.

Baş qoysam yastığa, şerə dolduğum,
Vətənə, həyata heyran olduğum,
Bir ürək eşqinə qurban olduğum,
O, güllü çəmənə aparın məni.

1967 noyabr

YARAŞIR

Gözellərdə həyalıq
İpək şala yaraşır.
Şölə saçan Ay camal
Qara xala yaraşır.

Döyünəndə bir ürək
Yardan küsmüşdür, – demək.
Məhəbbətdə küsüşmək
Xoş xəyala yaraşır.

Çöl-biyaban soraşmaq,
Divanə tək dolaşmaq,
Külünglə dağlar aşmaq
Eşqi-hala yaraşır.

Olsan əyər divanə,
Saz götür, düş hər yana,
Susma. Eşqi bəyana,
Çala-çala yaraşır.

Olsan nabeləd, amma
Gəl, boş yerə ağlama.
Sağ tərəfdə saxlama,
Sevgi sola yaraşır.

Naz eyləyib küssə gül,
Dolanar bağa bülbul.
Ürəkdən almaq könül
Təkcə qola yaraşır.

1967 noyabr

SƏNƏ VURĞUNAM

Alanda əlimə bir dəstə çiçək,
Sevgilim, gəl küsmə, sənə vurğunam.
Sənsən ürəyimə hamıdan göyçək,
Gileyli göz süzmə, sənə vurğunam.

Çıxanda ən uca yamaca, dağa,
Mən könül vermərəm lalə yarpağa.
Hərdən dayananda dodaq-dodağa,
Demişəm, can üzmə, sənə vurğunam.

Gəl mənə rəhm eylə, olasan Tanrı,
Atıb bir tərəfə andı, ilqarı,
Deyinmə dalımca, giley-güzarı
Qəsdimə çox düzmə, sənə vurğunam.

1967 noyabr

BƏLKƏ DƏ, ALDANMIŞAM

Demə gözüm qaradır,
Bağrım başı yaradır.
Təbiət ki, hər zaman
Min-min gözəl yaradır.

Bərk xəyala dalmışam,
Düşünürəm, düzü nə?
Sənin qara gözünə,
Bəlkə də, aldanmışam.

And içib dedin mənə:
«Könlüm vurğundur sənə!»
Keçib ki, xeyli zaman,
Ürəyimə mən yenə
Sorğu, sual salmışam.
Düşünürəm, düzü nə?
Sənin şirin sözünə,
Bəlkə də, aldanmışam.

Üzün Günəş, üzün Ay,
Ulduzlarda yoxdu tay.
Qaşlarına bənzəyir,
Süzüb, gedən oxda yay.

Çətinlikdə qalmışam,
Düşünürəm, düzü nə?
Sənin o, Ay üzünə,
Bəlkə də, aldanmışam.

1967 noyabr

MƏNALI ÖMÜR

Dünyada gözəllə ömür sürməyin,
Həyat tək durduqca mənası vardır.
Nədənsə, bir çirkin sevib, görməyin,
Hər eldən, obadan tənəsi vardır.

1967 noyabr

BAĞLIYAM

Fərmanla hökmümü yazsalar dara,
Qışqırram: «qurbanam o nazlı yara!»
Mən xain çıxmamam əhdə, ilqara,
Sevgilim, eşqimə belə bağliyam.

Göylərə sığmayan şöhrətim, şanıam,
Olmuş əzəl gündən Azərbaycanım.
Getmərəm bu yerdən; üzülər canım,
Ayrıla bilmərəm, elə bağliyam.

İnsana min ilham gətirmək üçün,
Hər ağrı, kədəri itirmək üçün,
Dostunu dostuna yetirmək üçün,
Ağızda hər şirin dilə bağliyam.

Könüldə sevinci vüqarla açan,
Hər insan qəlbinə quş kimi uçan,
Gözəllik eşqinə şölələr saçan,
Gərdəndə hər zərif telə bağliyam.

1967 dekabr

İSTƏR

Tamaşa eyləyib hey yerə, göyə,
Sevgilim getmişdir bərk düşüncəyə...
Bu yerdə ürəkdən şeir deməyə,
Könül aşıb-daşan bir bulaq istər.

Qayğısız, kədərsiz yaşamaq üçün,
Həyat mənasını, dərinidir, düşün.
Hər yoldan ötənlər toxunmamaqçün,
Qızılgül tikanlı bir budaq istər.

Yaşamaq həvəsi şirindir yaman,
İnsan fikirdədir, xəyaldır duman.
Küləklər qoparıb, teyləyən zaman,
Hər sünbül bir ovuc boz torpaq istər.

1967 dekabr

QƏLƏM

Könül ilham alıb, haray salanda,
Tez onun dadına çatırsan, qələm.
Könül çətin yerdə batıb, qalanda,
Sən də qüssə-qəmə batırsan, qələm.

İnsan taleyinə çox əməlin var,
Kimi viran olur, kimi bəxtiyar.
Hər yaxşı insanı, verib pis qərar,
Bir acı fərmana satırsan, qələm.

Qatırsan gecəni gündüzə hər an,
Bəzən, min xəyaldan açırsan daşdan.
Çəkəndə dünyadan köçünü insan,
Sən də illər boyu yatırsan, qələm.

Birinin hökmünü yazsalar dara,
Ölüb gedəcəkdir, çarəsi hara?..
Çökür düşündükcə gözümə qara,
İnsafi, mürvəti atırsan, qələm.

Bəzən, düşünəndə mən aram-aram,
Üşüyür, ağrıyır sinəmdə yaram.
Sənin qüdrətinə, gücünə varam,
Könlümə sən, sevinc qatırsan, qələm!

1967 dekabr

SƏNƏTKAR

Dünyada əbədi yaşamaq üçün,
Öyünmə, dağ qədər olsa da gücün.
Dünyadan gedəcək bir zaman köçün,
Sənətkar üstünə getmə, sənətkar.

Çalış, sənətində qüvvətin olsun,
Böyük el yanında hörmətin olsun,
Yaratmaq eşqində cürətin olsun,
Sənətdə şöhrəti güdmə, sənətkar.

Toz-torpaq qaldırıb, əssə də külək,
Bir dağ uçurmağa güc olsun gərək.
Saxlan xəzinədə bir mirvari tək,
Bir qara daş kimi itmə, sənətkar.

1967 dekabr

SÖZ QALACAQDIR

Ay ellər, ölürəm! Gözlərimdə yaş,
Ürəyim çırpınır, hey yavaş-yavaş,
Gedirəm dünyadan, gedirəm birbaş,
Neçə boranlı qış, yaz qalacaqdır.

Qızıldan, gümüşdən qururuq hasar,
Şöhrəti sevirik, ağlayıb zar-zar,
Dünyada insana bir soyuq məzar,
Bir də ki, beş metir bez qalacaqdır.

Çatmadı növrağa cavanlıq ilim,
Deyib-danışmadı hər sözü dilim.
Ona yanıram ki, gözəl sevgilim,
Sənin də qəlbində naz qalacaqdır.

Təsliməm ölümə. Durmuşam sayda,
Ölən oləcəkdir – belədir qayda!
Zaman öz hökmünü verdi, nə fayda?
Yaşamaq eşqində göz qalacaqdır.

Hər dəni yaşadır hər yaşıl sünbül,
Ətri quruyarmı, qurusa da gül?..
Qanundur. Həyatdan küsmə, ey könül,
Səni də yaşadan söz qalacaqdır!

1967 dekabr

SEVİRƏM

Mənasından xəbər yox,
Uşaqlıqda dedim çox,
Qoyun deyim düzünü,
Mən «Sevirəm» sözünü.

«Sevirəm», – dedim hər an
Qonşuya da, yada da.
«Sevirəm», – dedim, yaman
Naməlum bir ada da.

Bəzən, gülə-çəmənə,
Bəzən, xain düşməyə
Mən «Sevirəm» söylədim, –
Uşaqlıqda beləydim.

Böyüdüm. Gördüm, həyat
Tamam başqa sevilir.
Yersiz sözlər, yersiz ad
Bu gün məndən silinir.

Mən sevirəm Anamı,
Mən sevirəm Vətəni,
Mən sevirəm. İnan ki,
Bir də, Sevgilim səni!

1967 dekabr

MƏNİM ARZUM

Ey dünya, sirrini aç, söylə mənə,
İnsanı yaratdı, yoxsa arzular?..
Mən qulaq vermişəm gəlib-gedənə,
İnsan bir yaşasa, min şey arzular.

Arzular sığışmır insan beyninə,
Yerlərdən, göylərdən min dastan açır,
Həyatın ən böyük dərinliyinə
Min illik bir yolu bir anda qaçır.

İnsan zəkasında, insan başında,
Təkcə bir arzudan min arzu doğur.
(Arzuya çatmasan, qal göz yaşında,
Bax bu qəm, bu nalə qəlbimi boğur.)

Bəzən, bir çiçəyi, bəzən, bir gülü
Arzu əkir yerə, arzu yaradır.
Bəzən, ən lazımlı bir böyük gölü
İnsan arzusunun özü yaradır.

Dünyaya səpilmiş min-min insanın
Hər biri ürəkdən min şey arzular.
(Həyata, lap bu dəm, bir sualım var:
Nə vaxt qurtaracaq zülmü dövrünün?)

Birisi yox yerdən qanad istəyir, –
Uçsun bu dünyadan o bir diyara.
Birisi könlünü çox şad istəyir, –
Bəxtinə bir gün də gəlməsin qara.

Başqası dağ üstə bir dağ yaradır,
O, vaxtsız, qəlbində, bax, bircə anlıq.
Başqası deyir ki, könlüm qaradır,
Olmasın gecələr, zülmət qaranlıq.

Onu bilirəm ki, tək son nəfəsdə,
Arzular başında bir arzu durur.
Yaşamaq eşqində, ömür həvəsdə,
İnsanın ürəyi qüvvətlə vurur.

Mənim də qəlbimdə min-min arzu var,
Hərdən aşıb-daşır o, bir sel kimi.
Bəzən rübabında incə tel kimi
Gülür, bircə anlıq olur bəxtiyar.

Mənim də qəlbimdə min-min arzu var,
Bax, budur arzumun ən böyük andı:
Verəydim əbədi sizə, insanlar!..
Yaşamaq eşqində ömrü, həyatı!

1967 dekabr

YARATMAQ EŞQİ

Mən rəssamam, gənc bir rəssam, nəqş etmişəm bir insanı,
Gücün varsa bu tablону canlılardan ayır, tanı.
Mavi dəniz, qumlu sahil. Hoppanışan ağ ləpələr...
Burda hələ söyləmirəm, yaratmışam nələr, nələr...

I hissə

Budur, şair daş üstündə başlayır öz dastanını,
Gül-çiçəklər, yaşıl otlar qamarlamış dörd yanını,
Göydə uçur qağayılar, bəzən, uca, bəzən, asta,
Bəzən, gedib dincəlirlər sahildəki bir qayada.
Şair elə burdan alır, aşıb-daşan ilhamını,
Xəyalilə seyr eləyir yeri, göyü, asımanı...

Külək həzin-həzin, güllər dəyir bir-birinə,
Fırtınadan qorxan quşlar uçub, gedir öz yerinə,
Şairin də pencəyini atıb-tutur, bəzən-bəzən,
(Nə xoşbəxtdir bu aləmi sətir-sətir şerə düzən!)
Saçındakı dalğınlığı bəxş etmişdi təbiəti,
Onda yanır Günəş kimi narın-narın söz sənəti.

Qaş çatılmış; bir məsələ düşündürür sənətkarı,
İlhamına bəxş etmişdi, əzəldən o, dostu, yarı.
Dağ dalından qalxan Günəş şəfəq saçır dağa, düzə,
Şair onda ilhamını verir bütün şerə, sözə.
Qoymayacaq dastanını, deyəsən, o, burda yarı,
İlhamına bəxş etmişdi əzəldən o, dostu, yarı.

II hissə

İkinci bir tabloma bax. Bulaq başı, yaşıl çəmən,
Şırıldayıb, axıb, gedir buz kimi su, bu çeşmədən.
Bulağın sol tərəfində ucalmış bir boylu çinar,
Kim bilir ki, bulaq üstə çinarın da mənası var?..
Çinar üstə çox ad yazmış burdan qonaq gəlib-gedən,
Bəlkə, elə iz qalmışdır yanıb gedən ürəklərdən.

Günəş batır. Göy üzündə xumarlanır o nurlu Ay,
Ulduzlarla bəzənmişdi böyük səma, zəngin saray.
Yaxınlıqda dağ başına enib, gəlir duman, bulud,
Bu yerdəcə bu dəm yaman, yaranmışdır gözəl sükut...
Boz buludlar, ağ buludlar dağ başında durur lay-lay,
Təbiətin nəşəsindən tumarlanır o, nurlu Ay.

Bu seyranda sükutluğu pozan ancaq bir aşiqdir,
Bir aşiq ki, uca boylu, bu dünyaya yaraşıqdır.
O, çinara söykənərək sinəsində sədəfli saz,
Bulaq üstə gələn qıza, nəğmə deyir... nə xoş avaz!
Qız utanır, örpəyini çəkir o, Ay camalına,
Ürəyindən yaman yanır bu divanə yar halına.

III hissə

Durub geri, mən baxıram dönə-dönə tabloları,
Öz-özümə qiymət verrəm belə güclü sənətkara.
Ürəyimdən nələr keçmir?.. Yaradanam, deyirəm mən,
İnanmazdım! Şəkil deyil, – olsa şəklə bir can verən.

Deyirəm ki, qüdrətim var, yaratmışam görün nələr!..
Durur burda canlı şair, canlı eşqi-divanələr.
Qüdrətimi göstərərəm məndən sənət soranlara,
Deyirəm ki, baxın, baxın yaratdığım tablolarla...

Geri döndüm. Anam durur, baxır bizə saf ürəklə,
Diqqət edir yavaş-yavaş o, gah mənə, gah da şəklə,
Sinəsində nə qürur var, nə də süni ədəbazlıq,
Sinəmdəki bu qürurluq edir mənə hələ azlıq...
Dedi mənə: «Sağ ol, oğlum!». Mən diz çökdüm, öpdüm onu,
Dedim: «Ana!.. Nə böyüksən, bilmirdim ki, hələ bunu.
Yaratdığım tablolarla öyünürəm, qına məni!
Ey böyük ad – yaradıcı, unutmuşam neçün səni?..
Sən mənə yox, yer üzünə, göy üzünə bir Anasan!
Təbiət tək bu dövrandə sən canlı bir yaradansan!
Bax, məni də, tablunu da, qüruru da sən yaratdın!!!
Bir de, niyə öyünmürsən, ey yaradan – gözəl qadın?!..»

1967 dekabr

DÜŞÜNÜRƏM

Nə tez, sevdiyim gözəl
Məni atdı, unutdu?..
Ürəyimdən çəkdi əl,
Başqa bir qəlbi tutdu.

Söylə mənə, ey Günəş,
Sevgidə qayda budu?..
Yandırmadı. Əksinə,
Ürəyimi soyutdu.

Bəlkə də peşmandı o,
Bu dərddən, bu yaradan.
Bəlkə də şan-şandı o,
Ah, bilirəm haradan...

Söylə mənə, ey Günəş,
Sevgidə qayda budu?..
Mənim eşqimi atıb,
Başqa bir eşqə uydu.

Əl çəksə də əlimdən,
Görən, məni anırmı?
İncimədi dilimdən,
Görən, duyub yanırmı?

Söylə ona, ey Günəş!
Unutmaram mən onu.
Söylə ki, ey cəfasız,
Budurmu eşqin sonu?..

1967 dekabr

SƏNSİZ

Eşit, ey sevgilim. Bir sünbül olsam,
Qalmaram nəsildən-nəsilə sənsiz.
Könül bağçasında bir bülbül olsam,
Uçmaram bu güldən, o gülə sənsiz.

Sevmişəm mən səni bir saf ürəklə,
Gəzirsən qəlbimdə hər xoş diləklə.
İldırım qanadlı uçan küləklə,
Əsmərəm bu çöldən o çölə sənsiz.

Sənsiz keçirəndə mən bircə anı,
Göylərə deyirəm: o mələk hanı?
Əgər mahnı olsam, gəl məni tanı,
Düşmərim bu teldən o telə sənsiz.

And içib deyirəm, bir böyük haqla,
Eşqimi eşqinlə bir yerdə saxla.
Əgər ki, mən olsam sınan budaqla,
Axmaram bu seldən o selə sənsiz.

Tapsa əcəl səni, aman, sevgilim,
Əzəldən eşqimlə yanan sevgilim.
Yanar Günəş kimi inan, sevgilim,
Qalmaram bu ildən o ilə sənsiz!

1967 dekabr

GƏNCLİK

Ürəyim ağrıyır; şikayətim var,
Getməyə, ömrümdə qala gəncliyim.
Əbədi həsnümdə tutaraq qərar,
Ömrümə yaz-bahar ola gəncliyim.

Heyif... ürəyimdə arzularım var,
Həyatda de, varmı bircə etibar?!
Əgər ki, olsaydı məndə ixtiyar,
Bilirəm, gələrdi yola gəncliyim.

Ömürdə silinməz o, bir iz olur,
Həmişə eşqində söhbət-söz olur.
Bilmirəm, nə üçün belə az olur?..
Məni tez atmaya nola, gəncliyim.

Yol alıb gedəndə eşqi sorağa,
Açıb gözlərini diqqətlə baxa.
Vurula saf qəlbə, ayna qabağa,
Eşqimi dillərə sala gəncliyim.

Ay aman, nə pisdir gələn qocalıq,
Uşağa bir uşaq, palana alıq.
Gələ, mərhəməti olar ucalıq,
Gedəndə canımı ala gəncliyim.

1967 dekabr

SEVİRƏM

Sevirəm o kəsi, o insanı ki,
Ömrün mənasını düz başa düşür.
Ömürdə düşüncə sadə deyil ki,
Bəlkə də insanı bir dağa qoşur.
Həyatda özünə sadə yol seçən,
Həyatı vüqarla, inamla keçən,
O kəsin zehni ki, ömrünə yardır,
Belə bir ömrə edən nə bəxtiyardır.

Sevirəm o kəsi, o insanı ki,
Dünyada şərəfli iş qoyub gedir.
Sevirəm o kəsi, o insanı ki,
Min əməl yaradıb, ömrü tərək edir.
Böyük gələcəyi açıq görənlər,
Canını Vətənə qurban verənlər
Bircə an ürəkdən unudulmamış,
Təbiət durduqca o da yaşamış.

Sevirəm o kəsi, o insanı ki,
Dostuna, qardaşa bərk yanan olur.
Sevirəm o kəsi, o insanı ki,
Yad bir insana da çox həyan olur.
Yaşamaq asandır, yaşatmaq çətin...
Bu çətin əməldə olanlar mətin,
Ölsə də həyatda insan tək qalır,
Ürəkdən səslənən min rəhmət alır.

1967 dekabr

VURĞUNAM

Nə qədər yaşayıb, qocalsam da mən,
Yenə dönməyəcək bu günkü andım.
Lap bu dəm, saçıma daraşsa da dən,
Həyatda qanun var; gəncdir ki, adım!
İnsanın gül açan bu ömür çağı,
Mənalar ardınca mənalar qoşur.
Gəzir şölə kimi aranı, dağı,
Ömürdə həmişə qartal tək uçur.
Demişəm, deyirəm yenə, vurğunam!
Gəncliyə, mən dönə-dönə vurğunam!

Göylərdə sayrısan neçə min ulduz
Adicə gözəllik verir gecələr.
Günəş boy atanda; olanda gündüz,
Ulduzlar yox olar göydə. Gecələr,
Bəzən qaranlığa hücum çəkən Ay
Göndərir yerlərə bir süni işıq.
Günəşi bunlara eyləməyək tay,
Günəş bir həyatdır, deyil yaraşlıq.
Bax belə qüvvətə, gücə vurğunam,
Söz tapa bilmirəm, necə vurğunam?..

Bir zaman dünyaya gələn bu insan,
Qara gün olduğun, gəlməzdi, bilsə.
Sıldırım qayada büdrəyən zaman,
Başqa yol gedərdi ölməzdi, bilsə.

Yaşayır dünyada bir qonaq kimi,
Ölür, öləndə də sinəsi dağlı.
Çoxu gün keçirir bir dustaq kimi,
Kimi hay qoparır sinəsi yağlı.
Ömürdə yaman xoş günə vurğunam,
Xoş günə, mən dönə-dönə vurğunam...

Köçəndə dünyadan, hərə adına
Layiqli bir əməl, iş qoyub gedir.
Keçsə də yerlərin dərin qatına,
Yaxşı insanları tarix yad edir.
Yaşadır özülə bir qardaş kimi,
Tanıdır sonradan gələn nəsilə.
Yaşadır sirrinə bir sirdaş kimi,
Nadir inci kimi sevdilir elə.
Getməz ürəyimdən xalqı sevənlər,
Ömrünü sənətə qurban edənlər...
Ələsgər elmində saza vurğunam,
Vurğunun elmində sözə vurğunam.

1967 dekabr

SƏNİN KİMİ

Dolanıb batır Günəş,
Üfüqdə yatır Günəş,
Sevgilim, sənin kimi
Qaşını çatır Günəş.

Gözləyirəm nə vaxtdan,
Gecə sallandı taxtdan.
Sevgilim, bax o dağdan
Sən tək boy atır Günəş.

Tutur göyün üzünü,
Deyirəm, yar, düzünü:
Gərdəninə zülfünü
Sənin tək atır Günəş.

1967 dekabr

FANİYİK

Dünya bir çeşmədir, biz qəlbi yanıq,
Heyif ki, əbədi yaşamır insan.
Min il yaşasaq da, tək bircə anıq.
Bilərdik dünyanın sirrini asan,
Heyif ki, əbədi yaşamır insan.

Aləmə hüsnilə yaraşıq verən,
Ancaq qoca dağlar qalır dünyada.
Həyatı, kim olar vəfalı görən?..
İnsan haray çəkib, çox yalvarsa da,
Ancaq qoca dağlar qalır dünyada.

1967 dekabr

«ÖMÜRDƏN YARPAQLAR» DƏFTƏRİNİN SONU

«Həyat bəxş eləsə ömrümü uzun,
Biləcəm qədrini hər şerin, sözün».

11.12.1967

«QURBAN OLARAM» DƏFTƏRİNƏ GİRİŞ

**Bu dəftərdə şair 11.12.1967-ci il tarixdən
11.12.1968-ci il tarixədək yazdığı şeirləri topla-
mışdır.**

«Varlığıma, hissimə
Güc verir, qanad verir.
Hər şey sussun deyirəm,
Qoy danışsın əzəl, tar!»

«Nə xoş yerin övladıyam, qanadlanır qəlbimdə can!
Şeir, sənət beşiyidir Odlar Yurdu – Azərbaycan.
Vaqif qoşdu durnaya şeir, düşdü ağıza, düşdü sözə,
Səməd Vurğun qoşma dedi yana-yana ala gözə.»

«Zaman hökm eləsin, alım qələmi
Orda nəzmə çəkim gözəl aləmi...»

11.12.1967

QURBAN OLARAM

Həmişə çağlayan şələləm olsa,
Doldurub, içməyə piyaləm olsa,
Piyaləm üstündə bir laləm olsa,
Belə bir hörmətə qurban olaram.

Günəş xumarlanıb, qütbə batanda,
Qaranlıq qaşını yığıb, çatanda,
Məhəbbət hicranı qırıb, atanda,
Belə bir qüvvətə qurban olaram.

Yoldaş, yoldaşının dərđini qansa,
Hər zaman yad edib, ürəkdən ansa,
Gülsə sevincinə, qəminə yansa,
Belə məhəbbətə qurban olaram.

Salmasa qəlbimə bir şikayəti,
Eyləsə bəxtimi qılıncdan iti,
Dil açıb deyir ki, könül həsrəti,
Belə təbiətə qurban olaram.

Nadir bir inci tək düşsə dillərə,
Əzəldən könlünü versə ellərə,
Yadigar saxlanan hər nəsillərə,
O, şerə, sənətə qurban olaram.

11.12.1967

ÜRƏK YANMASA...

Qohum ki yanaşdı sənə buz kimi,
Sən onu yalama bir də duz kimi.
Onun hərarəti olsa çox sönük,
Öz təmiz qəlbinə onu etmə yük.
Ona xahiş etmə, düşəcək sözlün,
Təkrar söz deməyə tutarmı üzün?
Sən onu bir qohum çıxma adına,
Düşsən də zindana, salma yadına.
Qan qanın yolunda düşər atəşə,
Dərmançün ürəyini çəkdirər şişə.
Atalar düz deyib, unutmaq olmaz:
«Ürək ki, yanmadı, gözdən yaş çıxmaz!»

11.12.1967

DEDİLƏR

Dedilər : – Can alır bir gözəl canan,
Dedim : – O qılınca mənəm toxunan.
Dedilər : – Bəxtini eyləmə qara,
Dedim: – Can onundur, getsəm də hara.
Dedilər : – İnsafı yox o mələyin,
Dedim : – Vurğunuyam belə ölməyin.

1967 dekabr

*(«Sosialist Sumqayıt» qəzetinin 30.12.1967-ci il
tarixli sayında dərc olunmuşdur.)*

BAL YARADARDIM

Könlüm tuğyan edir dərqli yaradan...
Əyər mən olsaydım Böyük Yaradan,
Seçib, saxlayardım ağı qaradan; –
Ölümü insandan dal yaradardım.

Dırnağı daşlarda alovlar saçan,
Bu eldən o elə quş kimi uçan,
İldırım sürətlə şığıyıb, qaçan
Ata bir əbədi nal yaradardım.

Olmazdı qara rəng, nə duman, nə çən,
Nə sarı çiçəklər, nə yaşıl çəmən,
Nə də gül olmazdı xalları dən-dən,
Bütün təbiəti al yaradardım.

Qoymazdım dünyada nə qorxu, nə qan,
Nahaqdan bədəndə titrəməzdi can,
Yaşardı həyatda ağıllı insan,
Ağılsız başları mal yaradardım.

İnsan ki, insandır, nə fərqi vardır –
Cavanda saç qara, qocada ağdır?
Neçə ki həyatda adamlar sağdır,
Başdakı saçları çal yaradardım.

Dərd olur insanda ya az, ya da çox,
Deşir könülləri ya bir, ya min ox,
Namusla çırpınan ürəklərdə yox,
Qızın yanağında xal yaradardım.

Şirindir insana şirin dadanlar,
Ömür karvanına ömür qatanlar,
Yaxşı yaratmayıb el yaradanlar,
Hər ağı-zəhəri bal yaradardım.

1967 dekabr

MƏNƏM

Çıx bəşər seyrinə, ey Günəş üzlüm!..
Eşqinlə hər zaman ağlayan mənəm.
Dağlara düşmüşəm, ey ahu gözlüm,
Dəli bulaq kimi çağlayan mənəm.

Hay salıb qışkırdım yarım oyana,
Eşqimin sədası düşdü hər yana,
Neçün xumarlandın, mən yana-yana,
Axı, düz peymanı bağlayan mənəm.

Mən sənə yar dedim bir saf niyyətlə,
Oxşadım qəlbini xoş xasiyyətlə,
İnan!.. Səni hər an bu ülviyyətlə,
Gözündə əbədi saxlayan mənəm.

1967 dekabr

İSTƏMİRƏM

İstəmirəm yer üstündə axsın bircə insan qanı,
Ürək çəksin nə ızdırab, nə bir ağrı, nə bir hicran...
İstəmirəm! Boz buludlar götürməsin asımanı,
Bir yaşayıb, bir yaratsın Günəş ilə ömür dövrən.

İstəmirəm başqasına xain baxan dəyərli göz,
Olmasa da bir mənası, təkcə ürək bulanmasın.
İstəmirəm evlər yıxan, könül qıran mənasız söz,
Yer almayıb qəlbimizdə, boş bir yerə tullanmasın.

İstəmirəm dostlarına xain çıxan insanları,
Ürək yana, alovlan, nalə çəkə tüstüləri...
İstəmirəm bu dünyanı çox-çox dayaz qananları,
Ömür keçir, bərk çaparaq, yarandığı gündən bəri.

İstəmirəm, sənətkar ki, sənətini satır pula...
Öləndə də boş səs kimi tez yox olur, unudulur.
İstəmirəm, bir hökmdar cəza verə yazıq qula!
Lap əzəldən bu ağrı-dərd, ürəyimi yaman yolur.

İstəmirəm, gül çiçəklər solub, getsin payız vaxtı,
Təbiəti bürüməsin bu çirkinlik, heç bir zaman.
İstəmirəm bir namərdə qismət olsun hökm taxtı,
Qurban gedə boş bir yerə neçə-neçə gözəl insan.

İstəmirəm ağızlarda nə uydurma, nə bir yalan,
Andı təmiz, qəlbi təmiz insanları ləkələyə.
İstəmirəm hər bir işə göz yetirib, burun soxan,
Gül ətrini paxıllıqdan murdar kimi, o, iyləyə.

İstəmirəm, o həyat ki, ömrü yolda qoyur yarı,
Puça çıxır min-min arzu, ömür olur rəya kimi.
İstəmirəm ürəklərdə nə ağrını, intizarı,
Göz yaşları zaman-zaman axıb, gedə dərya kimi.

İstəmirəm o qızı ki, göz yumur öz taleyinə,
Səksəkəli bir quş kimi budaq görsə qonur harda.
İstəmirəm o oğlan ki, xain çıxıb öz eşqinə,
Dağ aşmayır bir ər kimi gah boranda, gah da qarda.

İstəmirəm ürəkləri oyun edən aşıqləri,
İstəmirəm saz götürüb, söz deməyən aşıqları.

1967 dekabr

GÜLÜŞ

Gözəlim, demirəm mən sənə, gülmə,
Gül, nadir tapılan bir inci kimi.
Sən məni bu yerdə gəl naşı bilmə,
Hər adi bir sözə diş açıb, gülmə,
Gül, nadir tapılan bir inci kimi.

Gülüslər insanı cavanlaşdırır,
Yerində ürəkdən yaratsan onu,
İnsanın ömrünə min gül açıdırır.
Mən sənə məsləhət bilirəm bunu,
Yerində ürəkdən yaratsan onu.

Gül ki, baxışına gül heyran olsun,
Keçsin ürəyimdən xoş xatirə tək.
Çox gülmə – insanı bərk yoran olsun,
Az gül ki, duyduğum bu arzu, istək,
Keçsin ürəyimdən xoş xatirə tək.

Güləndə hay-haray salma aləmə,
Gül ki, o gülüşə mən həsrət çəkim.
Mənim sözlərimdən – «incidim», – demə...
Gül ki, gülüşünü bilməsin heç kim,
Mən duyum tək onu, mən həsrət çəkim.

Gözəlim, sən də gəl yad gözəllərə
Çatdır ki, güləndə, gül incə-incə.
Könül bağçasında açan güllərə,
Bütün gözəlliyə durub gəlincə
Çatdır ki, güləndə, gül incə-incə.

Gözəlim, demirəm çox gülüşün var...
Məsləhət bilmişəm, inciməsin yar.

1967 dekabr

EY İNSANLAR!..

Ey insanlar! Axı, niyə,
Nahaq yerə qan axıdaq?..
Yığılaraq bir ürəyə,
Deyək, gülək, qəm dağıdaq.
Bir-birimizə olmuşuq biz,
Yağı, niyə?..
Düşünməyək nə var-dövlət,
Yaratmayaq çox fəlakət.
Bircə bomba nəfəsinə
milyon-milyon insan ölür.
Aman – Dəhşət!..
nə fəlakət...
İnsan, insan yoldaşını
satır pula,
Viran edir könülləri,
gəlmir yola.
Düşünürmü, bir gün o da
öləcəkdir?!.
Nə qədər ki, qoçaq olsa,
güclü olsa,
Lap axırda
bu yol ilə gələcəkdir.
Ölümlərə açan yollar,
Milyon-milyon yığan dollar,
hökmdarlar...
Nə düşünür bu barədə?..
Düşünürmü, bir gün o da

Torpaqlara qarışacaq?!.
Öz gücünü onda ancaq
Quru yelə tapşıracaq?!.

Ey insanlar,
 deyilik biz
 bir-birimizə yağı, düşmən.
Yaşamaqçün, hey döyünür
Hamımızın ürəyimiz.
Bir insanıq –
 həm sən, həm mən,
Biz qardaşıq,
 biz yoldaşıq...
Silahları ataq, getsin,
Daş üstündə yeni aləm
 – çiçək bitsin.
Bir-birimizdən, qoy qalmasın
 bir qorxumuz,
Çiçəklənsin Bahar kimi
 öz qəlbimiz, öz yurdumuz.
Gücümüzü,
 zehnimizi
 toplayağın biz bir yerə,
Bomba kimi yerdən göyə
 salaq nərə!
Hamımıza düşmən olan
 bir ölümü
 axtaraq biz!
Tapaq onu, tez öldürək,
Sakit vursun ürəyimiz!

Göz yaşları,
hər ah, nalə
unudulsun.
Ürəklərdə bir əbədi –
sevinc, gülüş, toy qurulsun!

Ey insanlar...
Gücümüzdə, zehnimizdə
inanın ki, həyat qədər
bir qüvvə var!
Yığılağın bir ürəyə,
güc verəyin bir biləyə.
Dağlar aşaq, keçək dərə,
Ən nəhayət...
Hamımıza düşməən olan
O, ölümə tapaq çarə.
Çiçək açsın çölün daşı,
Gülsün üzdə sevinc yaşı.

1967 dekabr

AŞIQƏM

Duman keçir, alır dağlar başını,
Günəş çıxır, səpələyir saçını,
Çox görmüşəm baharını, qışını,
Günəş kimi yana-yana deyirəm,
Bir Anama, bir Vətənə aşiqəm!

Məhəbbətin taleyimə yar oldu,
Dayanmadı, bütün elə car oldu,
«Yar!» – deməkdən yazıq dilim yoruldu,
Gəl, sevgilim küsüb məndən, çəkmə qəm,
Bir Anama, bir Vətənə aşiqəm.

Açır çiçək, ətir verir çəmənzar,
Bülbül üçün naz eyləyir güldə xar,
Bilirəm ki, təbiətdə nələr var...
Qoy dinləsin məni indi bu aləm,
Bir Anama, bir Vətənə aşiqəm.

Əsən külək, ürəyimdir havalı,
Tar dillənsin, rəqs elətsin qavalı,
Götür onu, gəzdir bütün mahalı,
Sən ey külək! Pəncərəmdən bas qədəm,
Bir Anama, bir Vətənə aşiqəm.

Gecə uzun... Gecə sakit... Gecə lal...
Salam verir ağ kağıza hər xəyal,
Dayanmasın, yazsın-töksün dalbadal,
Buraxmasın bu ilhamı qoy qələm,
Bir Anama, bir Vətənə aşiqəm.

1967 dekabr

SƏBR ELƏ

Eşitmişəm, gözün yolda qalıbdır,
Ürəyini qüssə, kədər alıbdır.
Atəşlərə səni, de, kim salıbdır?!
Xəyalını qurban vermə sən yelə,
Narın-narın yanma oda, səbr elə.

Ömür keçir, bir adətdir əzəldən,
Çatdıq yaşa, gənclik gedir tez əldən...
Yalvarıram hey ağlayan gözəldən,
Göz yaşını, gəl döndərmə bir selə,
Keçsin bulud, çıxsın Günəş, səbr elə.

Bülbül bağı tərək edəndə gül solur,
Ürəyinə hicran, qüssə, qəm dolur,
Sevənlərə ayrılıq bir dərd olur.
Bülbül ollam mən qonaram tez gülə,
Etmə xəyal, çəkmə nalə, səbr elə.

Gəlməyəndə çəmənzarın maralı,
Baş sallayır, susur güllər yaralı.
İnan!.. Səndən çox düşsəm də aralı,
Ah çəkirəm, yad edirəm mən belə,
Görüşərik... çarə nədir, səbr elə.

Çoxdur sənə özüm kimi inamım,
Puça çıxmaz inan mənim peymanım.
And içirəm... Əgər olsa günahım,
Al bıçağı, öldür məni, qan eylə,
İnansan da, mənim kimi səbr elə.

1967 dekabr

A DİLBƏR

Səhər-səhər o yerlərdə sən məni
Salma oda qana-qana, a Dilbər.
Qəh-qəh çəkib özün getdin uzağa,
Qoydun məni yana-yana, a Dilbər.

Camalındır nur çiləyən Ay kimi,
Qaşlarındır kamandakı yay kimi,
Bu cahanda edim sənə tay kimi?
Ruh verirsən ölən cana, a Dilbər.

Sən də, mən də, zər-ziba da yalandır,
Girsə payız, açan güllər solandır.
Biz ölsək də, məhəbbət ki, qalandır,
Çox deməsəm məni qına, a Dilbər.

Dan Ulduzu oyananda sən də qalx,
Zülfün durur bulud kimi, bir də bax,
Ağır-ağır saçlarına çək daraq,
Tellərini bir-bir sana, a Dilbər.

Maral kimi baxışların var olsun,
Taleyinə gözəl günlər yar olsun...
Nəğmə desən kaman olsun, tar olsun,
Salam yetir xoş zamana, a Dilbər.

Ömür nə xoş; bəxtiyarlıq, gözəlik,
Dilə gəlsin tovuz quşu, ya kəklik.
Verdi sənə təbiət min gözəllik,
Girmə heç sən dondan dona, a Dilbər.

Bu ilhamla dünyaları gəzəydim,
Gün olaydı, çəməndən gül üzəydim,
Qorxa-qorxa saçlarına düzəydim,
Salmayaydın məni qana, a Dilbər.

1967 dekabr

QADIN VƏ TELEFON

Bu, boyalı xatınlar,
Zəng etdi, gəldi hara...
Ay boşboğaz qadınlar,
Telefon gəldi zara!

Bəli, qadın ürəyi
Telefonu tovladı,
Buydu onun gərəyi,
Şıkarını ovladı.

Sarıldı, telefonu
Etdi həmdəm özünə.
Pozdu qayda-qanunu,
Hədd qoymadı sözünə.

Nə çox danışdınız siz,
Mənası, məzmunu nə?..
Yorulmadı diliniz,
Nə damaq, nə də çənə.

Nələrdən bəhs etdiniz,
O, getdi, bu, qayıtdı...
Bitmədi qeybətiniz,
Yatanları oyatdı.

Doğru demiş atalar:
«Həddi var hər bir şeyin,
Az sözdə hikmət olar.»
Faydası nə, bir deyin?..

Anladım bir mətləbi,
Çox danışmasa onlar,
Bax, belədir xisləti,
Ürəkləri partlayar.

O, ürək ki, orada
Sevgilər alt-üst olar,
Məhəbbət ahu-zarda,
Param-parça, tari-mar.

İndi gör qəlblərində
Nələr yaşadır onlar?..
Hər nə – dayaz, dərinə,
Nə gəldi, danışirlar.

Bircə gündə bir ürək,
Dolar-boşalar, nələr...
Dəyişər arzu, dilək,
Nəcə eşq gedər-gələr.

Qəlb qapısız qalanda
Məhrum olar sevgidən.
Doğru söz də, yalan da
Dolar, hər yoldan keçən.

Bilməz eşqin ətrini,
Qarışar bal zəhərə.
Əsl eşqin qədrini
Qanmaz, satar hədəyə.

Ey, boyalı xatınlar,
Tükəndi daha dözümlər.
Siz, boşboğaz qadınlar,
Budur sizə son sözlər:

Az danışmaq sayılar,
Zərdən dəyərli əntiq.
Ürəklərə yayılar
Müxtəsər, mənalı nitq.

1967 dekabr

VƏTƏN ANAMIZ OLDU

Allaha – «Təkdir», – dedik,
Canda ruhumuz oldu.
Qarşısında əyildik,
Sevgimiz sonsuz oldu.

Vətənə – «Ana», – dedik,
Vətən anamız oldu.
Odu müqəddəs bildik,
«Odlar yurdu»muz oldu.

«Birgə yaşayaq!» – dedik,
Dövlət evimiz oldu.
Obalara səsləndik,
Millət – elimiz oldu.

Gənclərə – «igid», – dedik,
Güclü Ordumuz oldu.
Düşməni başını əzdik,
Qəlblərimiz buz oldu.

«Ailəmizdir», – dedik,
Sevgi yuvamız oldu.
Haqdan sağlıq dilədik,
Qəlbə duamız oldu.

Nemətə – «halal», – dedik,
Bol-bol ruzimiz oldu.
Dinə, imana gəldik,
Əldə çörək-duz oldu.

Övladlara – «Can», – dedik,
Doğma canımız oldu.
Zəhmətlə çörək yedik,
Döndü qanımız oldu.

Əllərə: oyna! – dedik,
Əldə xınamız oldu.
Göllərdə sona sevdik,
Göllər sonamız oldu.

Eşqimizə nə dedik?..
Bir yanar ulduz oldu.
Göyü nura bəzədik,
İlqarımız düz oldu.

1967 dekabr

ÖLMƏZ

Bunu el yaradıb; dildə, dodaqda;
«Vətənin qeydinə qalanlar ölməz!».
Dünyanı seyr edən kinli soraqda
Xaindən intiqam alanlar ölməz.

Həyatda özünə düzgün yol seçən,
Ağılla hər şeyi düz ölçüb-biçən,
Ömür məktəbini hünərlə keçən,
Tarixə zəfərlər salanlar ölməz.

Sonku nəfəsədək hücum inadlı,
Polad iradəli, qartal qanadlı,
Hünər meydanında hər şirin andlı,
Düşməne qələbə çalanlar ölməz.

1967 dekabr

QIZLAR GƏLİN KÖÇƏNDƏ

Aləm nura boyanar,
Ay da yatmaz, oyanar,
Ulduzlar narın yanar,
Eşq ayaqda dayanar,
Şadlıqdan qəlb odlanar
Qızlar gəlin köçəndə.

Xınalanan barmaqlar,
Sığallanan yanaqlar,
Qızıllanan başmaqlar,
Dost-doğma olar yadlar,
Yaxın olar uzaqlar
Qızlar gəlin köçəndə.

Ceyranlar bihuş olar,
Ovçulara tuş olar...
Ata evi boşalar,
Toyda süzər qonşular,
Sevincdən göz yaş olar
Qızlar gəlin köçəndə.

Aləm bahar, yaz olar,
Əriyər qəlbə buzlar,
Hər şey eşqə yozular.
Bütün oğlanlar, qızlar
Belə bir gün arzular
Qızlar gəlin köçəndə.

Eldə sevinc dolaşar,
Sevgilər aşar-daşar,
Xəyallar nəğmə qoşar,
İki qəlb eşqdən coşar,
Bir-birinə yaraşar
Qızlar gəlin köçəndə.

Doldurar evi, damı
Bəy, gəlinin adamı,
Bəzənər eldə hamı,
Qəlblər alar ilhamı,
Sevər belə əyyamı
Qızlar gəlin köçəndə.

1967 dekabr

YADIMA DÜŞƏNDƏ

Göydə bir ulduz yanar,
Dilbəri könlüm anar,
Gözüm yaşla dolanar,
Xəyallarım odlanar
Yadıma sən düşəndə,
Yar, yadıma düşəndə.

Dərddən köynək biçilər,
Dağda duman sürünər,
Çəmənlar ağ görünər,
Qəlbim buza bürünər
Qar yadıma düşəndə.

Xəyallarım təklənər,
Qan rəngdə çiçəklənər,
Könlüm zilə köklənər,
Ürək eşqə yüklənər
Tar yadıma düşəndə.

Zülmətləri yararam,
Bağçaları araram,
Tər inci axtararam
İstərəm, yarıdır çaram,
Nar yadıma düşəndə.

Dağ-dərələr aşaram,
Zəhmətə qatlaşaram,
Gücümə güc qoşaram,
Əməkdə yarışaram,
Bar yadıma düşəndə.

Bağçadan gül dərərəm,
Şerə qüvvət verərəm,
Yarı nəzmə çəkərəm.
Təkcə sən oldun çarəm,
Var yadıma düşəndə.

1968 yanvar

İNANMADIN...

Dedim ki, sevirəm səni ürəkdən,
Niyə inanmadın, axı, niyə sən?..
Qəlbimdə boy atan arzu, diləkdən
Görərsən sevgini, anlayıb, bilsən.

O günün həsrəti xəyalımdadır,
Surəti gözümün dərinliyində.
Bilmədim ürəyim bir zalımdadır,
Zənn etdim, rəhm olar zərrə, qəlbində.

Gəl qurtar eşqimi zindandan, gülüm,
Hicranın odunda az yandır məni.
İnan məhəbbətə, nazlı bülbülüm,
Vüsala qovuşdur yazıq Qəmlini.

1968 yanvar

ÖZÜN GƏTİR ÇARASINI

Baxıb qara günlərimə,
Azdır! – dedin, dərd-sərimə,
Sən köçürtdün ürəyimə
Gözlərinin qarasını.

Bir baxışla güllələdin,
Həyatıma qəsd dilədin,
Həmişəlik zəbt elədin
Ürəyimin parasını.

Acı rüzgar olub, əsdin,
Qəlbi neçə yerdən kəsdin.
Nə idi ki, bundan qəsdin,
İstəyirdin harasını?..

Hər addımda tələ qurdun,
Düzələn işləri burdun,
Xain kimi gizlin vurdun
İki qəlbin arasını.

Geri qaytar baxışını,
Al canımdan qarğışını,
Göndər məlhəm yağışını,
Sağalt könül yarasını.

Sağalmazdır xəstə halım,
Bu dərd içrə necə qalım?
Sən ki verdin dərdi, zalım,
Özün gətir çarasını.

1968 yanvar

SƏN YADIMA DÜŞƏNDƏ

Kimə deyim dərdimi?
Bu möhnətmi, dərddimi?..
Dərdim əyir qəddimi,
Sən yadıma düşəndə.

Ürək qübar bağlayar,
Ruh sinədə ağlayar,
Hicran məni dağlayar,
Sən yadıma düşəndə.

Sızlar ömrümün özü,
Qəlbimin görməz gözü,
Alovlanır od-közü,
Sən yadıma düşəndə.

Dünyanı boş görürəm,
Zülmətlərə yürürəm,
Qəmdən çələng hörürəm
Sən yadıma düşəndə.

Əlinə çatmır əlim,
Lal dolaşar bu dilim,
Ağlaram zülüm-zülüm
Sən yadıma düşəndə.

Kədər yeməyim oldu,
Könlüm qəhərə doldu,
Bağda gül-çiçək soldu
Sən yadıma düşəndə.

Bu nə dərdədi, yaşandı?..
Ruh atəşə nişandı,
Ürəyim şan-şanıdı
Sən yadıma düşəndə.

And içdim ayrılığa,
Yaman gəldim qınağa,
Tab etmədim sınağa
Sən yadıma düşəndə.

1968 yanvar

CANAN GƏLİR, CAN GEDİR

Canan gəlir, can gedir,
Niyə məndən yan gedir?
Yox taqətim, soruşam,
O, nə pərişan gedir?..

Göz dikilir gözlərə,
Baxışlar cilalanır,
Ehtiyac yox sözlərə,
Qurbanına yollanır.

Sanki bir ceyran gedir,
Vüsal gülür üzümə.
Taledən hicran gedir,
Nur axışır gözümə.

Eşq uğrunda qan gedir,
Vurğunam bu dözümə...
Qəlbədən həyacan gedir,
Qüvvət gəlir dizimə.

Olmayanda o canan,
Günüm ahu-zar idi,
Yox idi əslində can,
Yalnız adı var idi.

Gəldi, aldı canımı,
Bir anlığa yox oldum,
Ucaltdı ad-sanımı,
Sanki, yeni doğuldum.

Aldı məni o, canan
Qəlbinin ağuşuna,
Canından əxz etdi can,
Mənim susqun ruhuma.

Gizlətdi öz qəlbinin
Mübhəm dərinliyində,
Cana gəldi ürəyim
Ruhların birliyində.

Canım aldı gələndən,
Sərxoşam bihuş kimi,
Ayrılmaram bu dəmdən,
Qalandı könlüm simi.

Can alan gözəlim var,
Məmnunam bu halımdan.
Can getdi, həmdəməyim yar,
Can alıram mən ondan.

Can getdi, cansızam mən,
Ruhum ona bağlıdır,
Bir canda iki bədən,
O, iki qəlb yaşadır!

Canım getdi, amma ki,
Canan yaşadır məni,
Həyat deyil əvvəlki,
Atmışam dərdi, qəmi.

«Canana qurban can da!», –
Deyənlər, yanılmadı.
İki can bir məkanda,
Birgə canda yaşadı...

Qovuşaraq damarda,
Eyni qanda yaşadı.
Səsləşərək bir anda,
Tək zamanda yaşadı.

Əbədi, bu həyatda,
Bir cahanda yaşadı.

1968 yanvar

MƏHƏBBƏT

Onun öz səhrası, öz məkanı var,
Qoparmı ürəksiz daşa məhəbbət?
Həyatda gülsə də, qalsa da ağlar,
Dolanır ürəkdə qoşa məhəbbət.

Gəzir bütün eli, bütün diyarı,
Yaşadır ömründə sevgini, yarı.
Düşsə bircə dəfə birindən ayrı,
Bənzəyir yaralı quşa məhəbbət.

Bağladı əhdini tanışla, yadla,
Uçdu əsrlərə qızıl qanadla,
Qəlbimə sığmayan bu böyük adla,
Könül sənə deyir yaşa, məhəbbət!

1968 yanvar

İLHAM GƏTİR

İndi başladığım bu kiçik sətir,
Sabaha bu gündən bir yadigardır.
Təbiət! Qəlbimə tez ilham gətir,
Mənim də könlümün atəşi vardır.

Dərin düşünürəm hər xəyalımda,
Kaş, əsər yazaydım mən qalaq-qalaq.
Sənətin bu böyük, çətin yolunda
Mənə atmayaydı heç kəs badalaq.

08.01.1968

*(Bu şeiri Tofiq Hüseynzadə ona şair dostu
– Azərbaycanın xalq şairi Xəlil Rzanın
08.01.1968-ci il tarixdə bağışladığı
«Krasnodon qartalları» kitabının
ön səhifəsinə yazmışdır.)*

101 – MÜXTƏLİF SEVGİ NƏĞMƏLƏRİ...

Şair, mənə gəl qulaq as,
Sən yanaşma eşqə dayaz,
Qələm götür, eşqi də yaz.
Biz bu adla ucalmışıq,
Biz bu arla qocalmışıq.

Gəl unutma əhdi, andı,
Sevənlərə eşq əyandı,
Əsli-Kərəm eşqə yandı.
Ürəyimdən keçir nələr,
Bir də yanır divanələr.

Bu düzləri aş-aşa,
Gəl yol alağ dağa-daşa,
Orda vuraq əhdi başa.
Nəğmə desin bənövşələr,
Haray salsın şəlalələr.

Sənin eşqin olsun barı,
Qəlbimin ilk yadigarı.
Çox dolanma məndən ayrı,
Nalə edib, ah çəkərəm,
Səllər kimi yaş tökərəm.

Eşqə düşdüm mən bir axşam,
Alovlanıb, yandı ağ şam.
İstəmirəm dağlar aşam,
Getdi artıq Məcnun vaxtı,
Uçuruldu Şirin taxtı.

Axşam oldu, düşdü gecə,
Ürək yandı neçə-neçə...
Bu seyranda durum necə?
Qoy dil açsın məhəbbətim,
Qalmasın söz şikayətim.

Dünən mənə əl eylədin,
Haray salıb, gəl eylədin,
Getmədiyimi nə biləydin?
Baxışınla dedin mənə,
Gedək, çıxmaq göy çəmənə.

Səni indi, ay gözəl yar,
Qucağına aldı qatar,
Aşdı, keçdi neçə dağlar.
Neçün səni apardı o,
Ürəyimi qopardı o?

Düşünürəm hey, xəyalda,
Salırsanmı məni yada?
Mən səninçün düşdüm oda,
Ürəyimi ahlar yedi...
De, günahım, ah, nə idi?

Səni, – dedim – sevirəm mən,
Söylədin ki, gecikmişən.
Sehribazsan, yoxsa nə, sən?
Aldanmaram mən yalana,
Düşməz könlüm heç talana.

Gəl mənə sən göz eyləmə,
Xəyalımı çox teyləmə.
Qoy güc verim mən qələmə,
Camalından söhbət açsın,
Gözəl şeir şəfəq saçsın.

And içmişəm yana-yana,
Çəkmə məni imtahana,
Xain odur əhdi dana.
Bədənimdə yanır ürək,
Hər an səni anır ürək.

Bir gözələ verdim könül,
Taleyimdə açıldı gül,
Ötdü turac, dindi bülbül...
Salamladı məni dağlar,
Aşdı-daşdı gur bulaqlar.

Aşiq gərək qaçıb düzə,
Məcnun kimi canı üzə,
Hünər sığmaz şerə, sözə...
Bir ürəyin sevinci tək,
Dastan dursun ətək-ətək.

Çay söylədi səhralara,
Yol gedirəm, bilməm hara?
Düşdüm qəmə, intizara...
Yurdum olmuş dağlar mənim,
Eşqim orda çağlar mənim.

Yazdı: Güzəl, mən hardayam?
Bəlkə şirin xəyaldayam?
Yox...yox... eşqə vüsaldayam.
Mən anıram hər an səni,
İnanıram yanan səni.

Qız oğlana eylədi naz,
Sanki, küsdü çiçəkdən yaz,
Qopdu boran, qopdu ayaz.
Üzündən qəm yağa-yağa,
Oğlan getdi barışmağa.

Bir bulağın axşamçağı,
Oldu neçə qız qonağı,
Nəgmə tutdu solu-sağı.
Çiçəklər də baş əydilər,
Sevindilər nələr-nələr...

Mən görəndə səni hərdən,
Lal oluram, söylə nədən?
Soruşmuram bir nəfərdən,
De, o, gözəl haralıdır?
Hansı dağın maralıdır?..

Günəş tezdən oyananda,
Al şəfəqə boyananda,
Belə gözəl, bir xoş anda,
Ürək dolu min həvəslə,
Tamaşaya məni səslə.

Düşünürəm xeyli zaman...
Çox çəkmişəm mən ah, fəqan,
Ürəyimdən gəlir o an,
Şirin-şirin xoş sədalar:
«Qorxma, səni tutsa odlar!»

Fərhad yardı neçə dağlar,
Fələk qoydu onu ağlar,
Soldu neçə Şirin çağlar.
Utanmadı həyat nədən,
O gün alçaq əməlindən?

Öz eşqini qandı Kərəm,
Sevgisini andı Kərəm,
Əsli deyib, yandı Kərəm.
Ömrü verdi bir gözələ,
Düşdü adı dildən dilə.

Ey sevgilim, bilə-bilə,
Səhər tezdən çıx sahilə,
Gözləyirəm, tez əl eylə...
Görək birgə göy dənizi,
Alqışlasın yer-göy bizi.

Bir sahilə durub yalqız,
Hörüyünü açdı bir qız.
Tamaşaya min-min ulduz,
Bir də, durdu o – nurlu Ay
Dedi: ona deyilik tay!

Eşidirəm səsini mən,
Nə şirindir, şirin nəğməni!?
Ürəyimdən gəlib, gedən
Alqış deyir, alqış sənə!
Yaşa deyir, dönə-dönə!

Açılarda dağda lələ,
Hay salanda gur şələlə.
Könül coşur, gəlir dilə,
Xatırlayıb ötən ili,
Yada salır bir gözəli.

Deyirlər ki, yolumu sən,
Min həsrətlə gözləyirsən...
Ağ kağıza inci düzən,
Unudarmı öz yarını?
Unudarmı ilqarını?..

Bülbül uçdu, bağ saraldı,
Günəş batdı, qaş qaraldı...
Yarım getdi, hicran aldı
Varlığımı, ah! büsbütün...
Nalə çəkdi qəlbim o gün.

Addımladıq küçələrlə,
Sən o izlə, mən bu izlə.
Hərdən dedin: məni gözlə,
Bircə dayan, qoşa gedək...
Təbiəti bir seyr edək...

Baş əymədim təbiətdə
Nə bir zülmə, ətələtə.
Qiymət verib məhəbbətə,
Tapıssa da hər izzirab,
Hər ağrıya göstərdim tab.

Dedilər ki, «bir gözəl var,
Könülləri qoyur ağlar».
Aşıb, keçdim neçə dağlar,
Əsdi boran, dayanmadım,
Qopdu tufan, dayanmadım.

Vermə könül vəfasıza,
Ömür batar onda yasa.
Ellər mənə qulaq asa,
Gözlərini aç bu gün,
Vəfasızdan qaça bu gün.

Çox görmüşəm sevənləri,
Gah əhdindən dönənləri,
Gah da sevib, ölənləri...
Ömür getsə yar yolunda,
Yaşayacaq o dünyada.

Söylə mənə sən, ey gözəl,
Nə tez məndən sən çəkdi əl?
Qayıt yoldan, insafa gəl.
Mən ki eşqi bilən idim,
Yar yolunda ölən idim.

Saçlarını az daradım,
Eşqi orda çox aradım,
Dolanmadı dildə adım.
Alov kimi yanıb, söndüm,
Bu sevdadan geri döndüm.

Gördüm bu gün şirin yuxu,
Tutdu məni ətir, qoxu...
Yar tuşladı mənə oxu,
Bədənimdə oxu yandı,
Peşman oldu, özü yandı.

Nələr çəkdi bəxti qara,
Yar yolunda getdi dara.
Şirin canı eşqə, yara,
Ağlamayıb bircə gilə,
Qurban verdi bilə-bilə.

Bir çəmənə çıxdım seyrə,
Diqqət etdim göyə, yerə.
Öpdü məni yaşıl dərə,
Salam verdi uca dağlar,
Aşılıb, gəldi şirin çağlar.

Heç bir zaman sənə, a yar,
Söyləmədim uydurmalar.
Məndə eşqə etibar var,
Deyirəm ki, dönə-dönə,
Saf and kimi inan mənə.

Şəkər kimi şirin sözün,
İşiq saçan o, Ay üzün.
Mən demirəm, gəl de özün,
Aldatmışdı məni çoxdan,
Ömür keçdi neçə oxdan.

Dilə tutdu məni biri,
(Söyləməyin yoxdu yeri).
Dedi: Açma sən bu sirri,
Əl çəkmişəm sevgilimdən,
Mən sevirəm səni qəlbən.

Dedim: Getdin, xəyala dal,
Təkcə məni sən yada sal,
Andım, eşqim olsun halal,
Bu ağrıdan ölləm, aman!
Düşün məni hər bir zaman.

Xəbər verdim al yanağa,
Bu gün düşdü can yastığa,
Düşdü səsi düzə-dağa,
Nalə çəkdi, qopardı ah,
Dedi məni öldür, Allah!..

Məktub aldım gözəl xətlə,
Başlanırdı məhəbbətlə.
Qaldım razı, bu cürətlə
Heç bir kəsə açmadım söz,
Bir gözələ dikmədim göz.

Gözəl gördüm, şəfəqdən al,
Çənəsində bir qara xal,
Ötən dilim dayandı lal...
Soruşmadı haralısan,
Yoxsa yardan yaralısan?

Bülbül uçdu, qondu gülə,
Şirin nəğmə gəldi dilə.
Xəbər verdim əhli-dilə,
Çıx seyrinə çəmənzarın,
Taleyini güldür yarın.

Qəlbimdə kin, səhər tezdən
Mən çıxanda evimizdən,
Yaşlar gördüm axır gözdən...
Görən harda yaralanmış?..
Eşqi harda paralanmış?..

Axşam olur, düşür gecə,
Oynat məni kefin necə.
Sevinc gəlsin neçə-neçə,
Həsrət qalan yar qəlbimə,
Bu sayılmaz ar qəlbimə.

Gözüm baxır uzaq yola,
Hay salmışam sağa, sola.
Deyirəm ki, ah, nə ola,
Xəbər çıxax nazlı yardan,
Gələcəkdir görən hardan?..

Toy quruldu, dindi qaval,
Badə qalxdı hey dalbadal.
Yetdi sona hicran, vüsəl,
Çatdı sona arzu, dilək,
Döyünmədi bir də ürək.

Açıq deyim, bilə-bilə
Könül verib bir gözələ,
Öz eşqimi saldım dilə.
O gündən biz olduq, düzü,
Dildə əzbər, elin sözü.

Küsdü məndən barışmadı,
Bircə kəlmə danışmadı.
Ellər məndən soruşmadı, –
«Qara qaşlı o gül bədən,
Danışmayır, küsüb nədən?..»

O, gözələ çatanda mən,
Əllərindən tutanda mən,
Axı niyə utandım mən?
Uşaq kimi qarıxdım tez,
Əllərini buraxdım tez.

«Çox sevirəm», – dedim sənə,
Dəli aşiq idim sənə...
Niyə qarğış edim sənə?
Müqəssir sən olsan əyər,
Nalə çəkib, yaram göynər.

Sənə baxmaq qayda oldu,
Nə hesabda, sayda oldu.
Bu xoş vüsəl yayda oldu,
Eşqimə də qondu bahar,
Ürəyimdən köçdü ahlar.

Kitabları varaqladım,
Eşqə şeir soraqladım,
Oxuduqca hey ağladım,
Yazılırdı orda belə:
«Bülbül canı verdi gülə».

Göz dikdilər ona hamı,
Mən durummu de, dahamı?
Dindi könlün söz ilhamı,
Yazdı-tökdü neçə dastan,
Təsvir oldu o, şux canan.

Səhər çıxıb yaşıl döşə,
Ordan üzdüm ağ bənövşə,
Qanadlandım tez görüşə.
Ürəyimdə güldü niyyət,
Hədiyyəmdə vardı qiymət.

Mən yanıram alovlarda,
Öldüm artıq, düşünsə, da...
Dayanmısan çox kənarda,
Bu nə işvə, nə qaydadır?
...Yazıq könlüm nə haydadır...

Məndən azca şikayət et...
Hər sözümün sonuna yet,
Sonra başqa bir yolla get.
Nə qədər ki, çatır gücün,
Hər bir şeyi dərin düşün.

Gözəl odur – əhdi qana,
Yar yolunda candan yana.
Çatsa belə ömür sona,
Nə xoşbəxtdir, bəxtiyardır,
Nəsillərə yadigardır.

Ömür keçir, atma məni,
Bir namərdə satma məni,
Axar selə qatma məni.
Məni düşün yavaş-yavaş,
Sinəmdəki deyil ki daş.

Çatılanda qara qaşlar,
Gözlərimdən axdı yaşlar.
Gözəl indi, ah, nə başlar...
Deyəcəkmə, bir yalan: sən,
Artıq çoxdan gecikmişən.

Gəl eyləmə sən mənə naz,
Ürəyimdə sevildin az.
Yay gedəndə olmur ki, yaz,
Hər fəslin öz vaxtı vardır,
Səni sevsəm mənə ardır.

Aman! Məni çəkin dara,
Qəlbim olsun para-para.
Nə deyiblər nazlı yara?
Almışam bir məktubunu,
Yazır, bitdi eşqin sonu.

Heyif... heyif al güllərə,
Taxmışam mən o tellərə,
Qismət oldu yad əllərə.
Qəlbim yandı uça-uça,
Çıxdı eşqim tamam puça.

Dindir məni saf ürəklə,
Başqa yola düşdün, bəlkə...
And iç mənə duz-çörəklə:
«Əbədidir ilk andımız,
İlk eşqimiz, ilqarımız!»

Yaman güclü əsdi külək,
Min nəğməli səsdə külək,
Axı, niyə kəsdi külək?
Oxuyanda o, gözəl yar,
Eşitmir ki çox uzaqlar...

Yol gedirəm... eniş, yoxuş,
Qabağımdan keçdi bir quş,
Dayandım lal, oldum bihuş.
Düşdü yada keçən anlar,
Ürəyimdən axdı qanlar...

Məni gördü, qaçdı maral,
Neçə dağlar aşdı maral,
Qəlbimə ox sancdı maral.
Qayıtmadı, getdi, bir də
Görünmədi bizim yerdə.

Mən kamanam, sən telləri,
Mən mahnıyam, sən dilləri.
Yada salıb nəsilləri,
Eşqimizi duyaq, gedək,
Min xatirə qoyaq, gedək.

Sinəmdədir sədəfli saz,
Qələm götür, dərdimi yaz.
Ucaldıqca gözəl avaz,
Desinlər bir, pərişandı,
Yar deməkdən qəlbi şandı.

Xəbər göndər mənə hərdən,
Boy qaldırır Günəş yerdən.
Qoy nur alım al səhərdən,
Salam versin Günəş bizə,
Nur çiləyək eşqimizə.

Yazıq ömrüm düşdü xəstə,
Başımı al dizin üstə,
Oxuyum bir zil şikəstə...
Eşqimdəki bu həvəsdə,
Dağlar-daşlar gəlsin səsə.

Hanı mənim eşqim, andım?
Vəfa deyib odda yandım.
Xain çıxdın, indi qandım, –
Bir şux canan deyilsən sən,
Ömür yıxan bir namərd sən.

Barı, o gün sən deyəydin,
Başqa gözün gözündəydin.
Varlığımı niyə əydin,
De, budurmu eşq qaydası?..
Peşimanam... nə faydası?..

Bir gözəllə ömür sürmək,
Al Günəşi hər an görmək
Səadətdir. Çox nə demək...
El yaradıb bir misalda:
«Min həyat var Ay camalda».

Gözlərini süzmə nahaq,
Tellərinə çəkmə daraq,
Görməyəydin üzdən iraq.
Bunu etmə bilə-bilə,
Tay olmazsan o, gözələ.

Gülüşünə oldum heyran,
Gülüşünlə güldü hər yan,
Daha bəsdir. Sən bir dayan!
Əks elətsin dağlar səni,
Al çiçəkli bağlar səni.

Ceyran olub, düzdə qaçma,
Bir quş olub, göydə uçma,
Yaralarımı yenə açma...
Ürəyimdə qalmadı tab,
En yanıma, bir çarə tap.

Gecə uzun... könlüm açıq,
Təkcə saat dinir çıx-çıq...
Ey ilhamım, di gəl, tez çıx,
Yazım-töküm şeir, qəzəl,
Təsvir olsun orda gözəl.

Məhəbbətdən verdim sual,
Bir daş kimi dayandı lal...
Heyif... heyif, o Ay camal
Uzaq düşmüş gör nələrdən,
Xəbəri yox sevnələrdən.

Ürəyimi qova-qova,
Aramıza salma dava.
Mən görmədim səndə vəfa,
Çəkəcəyəm mən səndən əl,
Sevəcəyəm başqa gözəl.

Yar yolunda çəkdim əzab,
Hər ağrıya göstərdim tab.
Andım oldu Quran–Kitab...
Mən eşqimi sevdim belə,
Düşdü ağıza, düşdü dilə.

Şöhrətpərəst olma heç an,
Xoşbəxt olur ondan qaçan,
Kim sevdisə onu haçan,
Ömrü uçdu bir dağ kimi,
Düşdü yerə yarpaq kimi.

Dinir qəlbim ağır-ağır,
Sən hökmdar, mənə sə fəğır,
Nə olacaq bundan ağır?
Əsirinəm. Mənə rəhm et,
Məni düşün, xəyala get.

O gün səni mən görəndə,
Nələr gördüm al çöhrəndə?..
Bağçamızdan gül dərəndə,
Ay camallı gözəllikdə,
Səni gördüm hər çiçəkdə.

Eşqimizə vurma çətir,
Gəl, eşqimə ilham gətir,
Yenə saçsın nurlu ətir.
Ağlamasın ürək bir də,
Desin-gülsün hər bir yerdə.

Vəfasızam çürük anda,
Azad eldə, xoş cahanda,
Yazıq könlüm qalar qanda,
Gözüm açıq, ağlım iti...
Sevirəm saf məhəbbəti.

Qollarını boynuma sal,
Qanadlansın şirin vüsəl.
Qalmamışdır bədəndə hal,
Mənə yeni bir can gətir,
Yeni bir can, canan, gətir.

Çox görmüşəm gözəlləri,
Biri huri, biri pəri,
Hamısı heç, sən gəl bəri!
İnan mənə, qaçma uzaq,
Mən sevmişəm səni ancaq.

Çatışsaydı səndə lələk,
Ah... olardın uçan mələk.
Ürəyimdə arzu, dilək,
Səni görür mələk kimi,
Belində ağ lələk kimi.

Könlüm qalxır – uçan bir quş,
Anlamayır nə boran, qış.
Qopur yerdən min-min alqış,
Deyirlər ki, sevən ürək
Möhkəm dursun, möhkəm gərək!

Dodaqların tərپənəndə,
Huşdan gedir can bədəndə.
Demirsən ki, bircə, sən də,
Yazıq, oda çox yanmısan,
Axı, niyə dayanmısan?

Keçdi günlər, dolandı ay,
Göndərmədi yar mənə pay,
Ürəyimdə qopdu ah-vay!
Ah... nə deyim bu peymana,
Qaldı ömrüm yana-yana.

Səhər-səhər üzü bəyaz
Gözəl dedi: mənə şeir yaz.
Dilimdə söz, əlimdə saz,
Qələm alıb bilə-bilə,
Bir söz yazdım o gözələ:

Asta-asta nəğmə oxu,
Düşüncəmə çələng toxu,
Məni tutsun şirin yuxu...
Oyananda yenə mənə
Şirin-şirin oxu nəğmə.

Məni gizlin-gizlin anma,
Xəbərim var. Oda yanma,
Aç sirrini de, utanma.
Olum sənin ilk sirdaşın,
Olum sənin yar yoldaşın.

Bu dağların başı getdi,
Ayağımda daşı getdi,
Gözlərimin yaşı getdi.
Atsa məni əgər sənəm,
Tab gətirməz dərdə sinəm.

Çox deyirsən sən, a dilbər:
– Gəl eşqimdə göstər hünər!
– Şərbət vermə, doldur zəhər.
Şəkər deyib, içim onu,
Çatsın belə ömrün sonu.

13.01.68 – 16.01.1968

*Müəllifin qeydi: Bir gözəlin 101 eşqinin naminə yazılmış
«101 müxtəlif sevgi nəğmələri» şeiri sona çatır. 13.01.1968-də
başlanıb, 16.01.1968-də qurtarıb.*

17.01.1968 – UĞURLU OL!

Bu gün qəlbim həyəcanda,
Gülür ömrüm şirin canda.

Yol gedirəm mən ilk dəfə,
Tər tökülən bir hədəfə.

Gizlətmirəm bunu açıq,
Qolumda güc, qəlbim açıq.

Yol gedirəm baxa-baxa,
Həyat ilə vuruşmağa.

Axacaq ilk zəhmət təri,
Gül açacaq zəhmət ətri.

Bürüyəcək məni səsi,
Ömrün, günün ilk mənası.

Ey çətinlik! Gəl təslim ol,
Yol keçəcəm, geniş bir yol.

Yollar durur yoxuş, eniş,
Kimisi dar, kimi geniş.

Ağlı olan bu dünyada,
Büdrəməz heç dar yolda da.

Sən, ey Həyat! Ey böyük Yol!
Taleyimdə uğurlu ol!..

17.01.1968

QÜSSƏ

Şairim, diqqətlə, yaxşı qulaq as,
Götür, bu dərdimi kağızlara yaz.
Səni üşüdürmə qopan bu ayaz?..
Əzəldən bu dərdlə qəm evindəyəm.

Mən bilə bilmirəm necə dünyadı...
Dəyişir insanı, kiçildir adı.
Şərəfim, şöhrətim göyə ucaldı,
Özüm okeanın lap dibindəyəm.

Öz ürək sözümü deməmişəm az,
Gün belə keçərsə, can ələ qalmaz.
Başqası söyləsə, inanmaq olmaz,
Qızıləm, yaqutam, yad cəlvədəyəm.

1968 fevral

HƏLƏ, YOL GEDİRƏM

Sadə yol gedəndə qoy öyünməyim,
Hələ, çətin yollar keçməmişəm mən.
Hamıya ürəkdən, qoy dost deməyim,
Yaxşını yamandan seçməmişəm mən.

Gedirəm ömrümdə sadə bir izlə,
Dilimdə nəğmələr, söhbətlə, sözlə...
Ey könül, tələsmə, gəl məni gözlə,
Hər şeyi düz ölçüb, biçməmişəm mən.

Qəribə gəlməsin çoxlarına bu,
İlhamsız dil açmaz könül duyğusu.
Min bahar nəfəsli dağda soyuq su,
Həvəslə doldurub içməmişəm mən.

Belədir əzəldən arzum, muradım,
Neçə dastan qurum, dastan yaradım,
Gəzsin ürəklərdə, dillərdə adım,
Neçə ki, dünyadan köçməmişəm mən.

1968 fevral

HEYİF

Heyif o gözlərə, o baxışlara,
Sənin camalında peyda olubdu.
Hər yoldan ötənə, gedənə baxmaq
Sənin gözlərində qayda olubdu.

Yıxdın neçə könül, neçə məhəbbət,
Puç oldu, söküldü çox arzu, niyyət.
Çoxları yaralı etdi şikayət,
Söylə hansı ildə, ayda olubdu?!

Demirəm eşqimi kəməndinlə boğ,
Gəl mənim eşqimdə Günəş kimi doğ.
Küsən baxışından, təkcə mən ki yox,
Günəş də olubdu, Ay da olubdu.

Ürəyim deyəni qələmim yazı,
Qorxmuram, demirəm mən susa-susa:
Sənin məhəbbətin qışda oldusa,
Mənim məhəbbətim yayda olubdu.

1968 fevral

ÖZ MƏHƏBBƏTİM

Sən məni sevsən də, sevməsən də, bil,
Mənim məhəbbətim tək qalan deyil.
Keçsə də üstümdən yüz boranlı il,
Sənəmdə oyanmaz yar məhəbbəti.

Ah çəkib, ah çəkib, düşsəm də xəstə,
Yenə yaşamaram mən boş həvəsdə.
Yaşayıb, dünyada bir gün ölsə də,
Qəlbimin ölməyən var məhəbbəti.

Onun Günəş kimi qüdrəti vardır,
Əzəldən yandırmaq bəxtinə yardır.
Bu yolda ölənlər nə bəxtiyardır,
Üşütməz nə boran, qar məhəbbəti.

1968 fevral

GÖYÇƏLİ

Tovuzda öyünən neçə aşığın
Əlindən sazını aldı Göyçəli.
Vətən eşqi ilə gəlib ilhama,
Bu şeri qələmə aldı Göyçəli.

Biz qul yaranmadıq şöhrətə, ada,
Həqiqət yaşatdı bizi dünyada.
Bir hörmət etmişik tanışa-yada,
Dostluğa vəfalı qaldı Göyçəli.

Baxın qüdrətinə siz Ələsgərin,
Hər sözü dəryadan dərinidir, dərin.
Sizin tərəflərdə nazlı Dilbərin
Adını şerinə saldı Göyçəli.

14.02.1968

Müəllifin qeydi: Yuxarıda yazdığım qoşma ürəyimin hər telini titrədən Vətənimin (Göyçənin) böyük eşqi ilə yazılmışdır. Tovuz rayonunda doğulan, indi isə şəhərdə yaşayan yaxın qohumlarımızdan biri bilə-bilə bizim yerə – Göyçə mahalına lağ etdi. Mən isə boş-boş mübahisə və danışqlar əvəzinə ani olaraq keçmişə nəzər saldım. Aşıq Ələsgərin dərin mənalı qoşmaları, camaatımızın qonaqpərvərliyi, mərdliyi, şana-şöhrətə nifrətimiz, həqiqətə məhəbbətimiz, gəlib, yadıma düşdü. Şairlik aləmində böyük bir yol keçməsəm də, bir ustad şair (kimi) sayacağı ilhamım coşdu, bu quru və şit sözlərə gözəl mənalı bir söz qoşdu.

LENİN

Yıxdı milyonları qanunsuz zindan,
Axıtdı gözünün yaşını insan.
Yandı, alovlandı duydu hər zaman
Vətənin tökülən yaşını Lenin.

Xalqın ağrısına gətirmədi tab,
Sökdü varlığını ağrı, izzəti...
Yazdı neçə kitab «Haydi, İnqilab!...»
Ağartdı vətəncün başını Lenin.

Durdu keşiyində halal zəhmətin,
Qırdı zəncirini dərdin, möhnətin,
Tapdı öz yerini hər səadətin,
Atdı əzabların daşını Lenin.

1968 fevral

MƏHƏBBƏT EŞQİ

Mənə söylədilər bir para xamlar,
Gəl az yaz bülbülün, gülün eşqinə.
Ölsün pərvanələr, yanmasın şamlar,
Yazma Ay camalın, telin eşqinə.

Könül! Bu dərdimə sən də ol yarı,
Güc ver, qoy qələmim başlasın sözə.
Həyat ki yaratmış sevgini, yarı,
İnanaq gəl bu gün iradəmizə.

Nizami yaratmış gör neçə dastan,
Füzuli məhəbbət düşkünə olmuş,
Xətai, Xəqani kimi bir insan
Yardan qüvvət alıb, ilhama dolmuş.

Vaqifi, Səmədi demirəm hələ,
Nələr yazmamışlar hüsnə, camala.
Şeir ilk andını vermiş gözələ,
Gözəl qanad verir şikəst xəyala.

Bu qoca dünyada gözəl nə varsa,
Ona qoşma dedi Aşiq Əsəlgər.
Bir gözəl görəndə can verdi saza,
Elmsiz, savadsız söz açdı hünər!

Nə qədər yazsa da böyük dahilər,
Sevgidən bir varaq açılmamışdır.
Yazılan – sevgisiz, boş əfsanələr
Ürəyə inci tək saçılmamışdır.

Ucaltmış onları sevgi, məhəbbət,
Dururlar zamanda böyük dağ kimi.
O kəs ki sevgiyə vermədi qiymət,
Düşdü ayaqlara bir yarpaq kimi.

Mən duya bilmirəm, bilə bilmirəm,
Nə üçün həyatda yaşayır insan!?.
Axır, gözlərimdən yaşı silmirəm,
Yaşadır insanı məhəbbət – zaman.

1968 fevral

MƏNİ DÜŞÜNƏRƏK

Sevgilim, hər səhər sən oyananda,
Məni düşünərək, bərk xəyala get.
Əgər məni görsən çöl-biyabanda,
Qoyma Məcnun olam, vüsalıma yet.

Toxunsa xətrinə sənin bir insan,
Məni düşünərək, at bu qüssəni.
Hər yerdə, hər zaman sən məni ansan,
Küsməzsən. El bilir, sevirəm səni.

Gecələr oxşadıb bir yanar ulduz,
Məni düşünərək, öz bəxtinə seç.
Kainat sən olsan, Günəşəm gündüz,
Sənsiz bircə an da mən yanmaram heç.

Alsa gözlərini gecə pərdəsi,
Məni düşünərək, sən yuxuya get.
Orda da sən görmə başqa bir kəsi,
Qoy rəyan həmişə yaşasın sakit.

22.02.1968

AND

Hey deyirəm ürəkdən,
İnan, duzdan, çörəkdən
Daha müqəddəs kimi,
Min yeni həvəs kimi
Şirin candan keçirəm,
Eşqimə and içirəm.

22.02.1968

HƏDİYYƏ

Bu gün xəyalımı mən qova-qova,
Sirli bir məkana yola salmışam.
Mən də şeir üçün çıxmışam ova,
Çəkilir dumanlar, açılır hava,
Dərin düşünərək, fikrə dalmışam,
Xəyalı hər yana yola salmışam.

Sən ey eşqim, hissim Ana, ay Ana!
Fikir dünyasında mən qalmışam tək.
Düşüncəm bu anlar olub divana,
Həvəsdən, nədənmi çırpınır ürək,
Fikir dünyasında mən qalmışam tək...

Gətirdin sən məni o gün cahana,
Yaşatdın ömrümü bir həyat kimi.
Mən sənə qurbanam, qurban, ay Ana!
Getməzsən ağzımdan şirin dad kimi,
Sən məni yaşatdın bir həyat kimi.

Bu gün mən almışam ilk qazancımı,
Bu pul da sənindir, əmək də sənin.
Gizli bir üşütmə tutur canımı,
Adın nə böyükdür ürəkdə sən!
Bu pul da sənindir, əmək də sənin.

Adına yaraşan nə alım, söylə?!
Tarixdən-tarixə qalsın yadigar.
Nə qədər baxıram hey yerə-göyə,
Deyirəm, dünyada görəsən nə var,
Tarixdən-tarixə qalsan yadigar?..

Bəlkə qızıl alım sənə hədiyyə?..
Yox...yox... qızılın da qiyməti vardır.
Salmışam hər şeyi mən düşüncəyə,
Qızıl ki ən yaxşı bir yadigardır,
Yox...yox... qızılın da qiyməti vardır.

Çəməndə çiçəklər yadıma düşür,
Gülür sevincindən nərgiz, qızılgül.
Ürəyim gül kimi solur, büzüşür,
Başqa bir hədiyyə axtarır könül,
Gülür sevincindən nərgiz, qızılgül...

Dərin düşüncə də, min bir xəyal da...
Nə varsa dünyada keçir gözümdən.
Ömrüm varaqlanır min bir sualda,
Tökülür qəm-qüssə mənim üzümdən,
Nə varsa dünyada keçir gözümdən...

Mən tapa bilmədim istəyim necə,
Biri qiymətlidir, birinin ömrü az.
Könlümdə karvan tək çəkilən köçə,
Baxıram... Baxıram hey, dərin-dayaz,
Biri qiymətlidir, birinin ömrü az.

Mənə tez cavab ver, söylə, ay həyat,
Niyə yaratmadın əbədi bir şey?..
Anamın adına hədiyyə yarat!
Qalmasın qəlbimdə nə kin, nə giley,
Niyə yaratmadın əbədi bir şey?..

Aha!.. Ürəyimə bir arzu gəldi,
Ən yaxşı hədiyyə yaratdım özüm.
Ruhum qanadlanıb, göyə yüksəldi,
Gəldi köməyimə öz şerim, sözüm,
Ən yaxşı hədiyyə yaratdım özüm.

Dərin xəyallardan sonra, ay Ana!
Axır ki mən çatdım öz niyyətimə.
Bu şeri hədiyyə yazıram sana,
Layiqsən tək sözə, şerə, ay Ana.
Tuş oldum övladlıq məhəbbətimə,
Axır ki, mən çatdım öz niyyətimə.

1968 fevral

AXTAR MƏNİ

Mən bu yerdən düşsəm itkin,
Ürəyində saxlama kin,
Arzu gözəl, vüsal yetkin.

Dağda, düzdə, yar, məni,
Sən tez ol, axtar məni.

Girsə payız, solsa güllər,
Ötüşməsə al bülüllər,
Könlüm yanar, yanar mələr.

Örtəndə qar çəmənini,
Sən yenə axtar məni.

Sən almasan məndən soraq,
Etmə könlü varaq-varaq,
Bu elləri hayqıraraq.

Ucalt şirin nəğməni,
Düş düzə, axtar məni.

1968 fevral

ÖMRƏ SUAL

Ömür! Sən dünyada nəyi xoşladın,
Səni güldürdümü el məhəbbəti?
Nəyi daha əziz yaşatdı adın,
Gördünmü dünyada sən həqiqəti?..

Köçdü dünyamızdan neçə qış, bahar,
Hər biri yaratdı neçə xatirə...
Onların acısı, dadlısı da var,
Duymuram hansı çox bəxş oldu ömrə?

Aylar dolanaraq, ilə qovuşdu,
Keçdi üstümüzdən bir yeni yaş da...
Həyat qanadlanıb, quş kimi uşdu,
Dərd oldu insana gülüş də, yaş da.

1968 fevral

PAXILAM

Soruşsan düzünü, düzü, sevgilim,
Tutur paxıllığım Ay camalına.

Yenə də yazıram sözü, sevgilim,
Alma yanağında qoşa xalına.

Qalxırsan səhərlər bir Günəş kimi,
Baxıram qəlbimin qalmaqalına.

Məni yandırırısan min atəş kimi,
Bir çarə gəl eylə yarın halına.

Çatsan da qəlbimin xoş vüsalına,
Tutur paxıllığım Ay camalına.

1968 fevral

YOLLAR

Yollar, yollar, a yollar,
Keçir gör üstünüzdən
Neçə minlər, milyonlar...
Hamıya yoldaş olub,
Canlı tək qardaş olub,
Bu obadan, o düzdən,
Ayrılmayıb sən bizdən
Gecə, gündüz, qış, bahar...
Açsa çiçək, yağsa qar,
Hər vaxt, hər an, hər zaman,
Olsa yenə çən, duman
Əlimizdən yapışıb,
Neçə dərə, düz aşıb,
Kömək olub sən belə
Çatırsan son mənzilə.

Yollar! Mənalı yollar!
Şirin vüsallı yollar.
Həyatda bircə əməl
Sizsiz yola gedirmi?
Sizə uzanan min əl
Sizsiz fəqan edirmi?
Yox...yox... eşqə, sənətə,
Dostluğa, sədaqətə
Bircə addım atmağa,
Yüyrənə çatmağa...
Qərər... Deyirəm qısa –

Həyatda hər nə varsa
Bir yol üstə dayanır,
Orda gəzib, dolanır.
Çatmaq üçün arzuya,
Diqqət verib duyğuya,
Həmin yolla gedilir,
Tez arzuya yetilir.

Yollar, yollar, ah necə,
Qarmaqarışıqsınız.
Şərim, sözüm bu gecə
Demir, yaraşıqsınız.
Ən adicə bir sözün
Məkanı siz oldunuz.
Söyləmirəm çox uzun,
Ürəklərə doldunuz.
Sizi düzgün tapmayan
Ağıldan aciz insan,
Zamanda ömrü boyu
Hey keçirir ah-vayı.
Ömür toxunur daşa,
Qismət olur göz yaşa.

Bu qarmaqarışıqdan,
Ancaq sizi tapanlar,
Ömür atını bu yolda
Ağlı ilə çapanlar
Səadətə yar olur,
Necə bəxtiyar olur.
Qəm çəkməyib dünyada
Çatır arzu, murada.

Yollar, yollar, yamanca
Qarmaqarışıqsınız,
Sizi tapanda, ancaq
Ömrə yaraşıqsınız.

Yollar, yollar, a yollar,
Ürək dolu arzular
İndi gəlibdir dilə,
Bəlkə də bilə-bilə
Mən də seçmişəm sizdən
Şeir, sənət yolunu.
Axşam üstü, gah tezdən
Bu məhəbbət qolunu
Dolayaraq boynuma
Şeirə, sözə səsləyir,
Gah girərək qoynuma
Ürəyimi izləyir.
Necə düzü, doğrusu,
Könlümün ilk arzusu
Şeir, sənət yoludur,
Elə, buna görə də
Qəlb ilhamla doludur.
Deyirəm, axı, bir də
Bu yolu, bu ilhamı,
Bu şəriyyət dünyamı
Həyat göstərib mənə,
Həyat bəxş edib mənə.

1968 fevral

BİRCƏ ADDIM

Məni qınamasın, qoy heç bir zaman
Həyatdan sadə yol keçib, ölənlər.
Bu, sadə misranı duymasın asan,
Almanı turşudub, içib, ölənlər.
Bir də ki, ömrünə bilib, duymadan,
Şöhrəti qiymətli seçib, ölənlər.

Həyatda çoxuna görünməz gəlir,
Ömürdə atılmış bir kiçik addım
Nə bilir, bir addım nələr yüksəlir?!
(Bunu bilə-bilə şerimə yazdım).
Bəzən də, atanda bir adi addım,
İnsan qocalmamış beli əyilir.
Bəzən, küçələrdən biz tez keçəndə,
tək bircə addım,
Ya ömür dözülməz bir şikəst olur,
Ya da çiçək kimi bir anda solur.
Bəzən, bir səfərdən biz gecikəndə,
tək bircə addım,
Min illik arzular viranə qalır,
Çürüdür onu da, ayağa salır.
Həsrətli görüşə əgər geciksən,
tək bircə addım,
Gedir min bir həsrət, qayıtmır daha.
Könül qurban olur qüssəyə, aha...
Əgər gecikməsən o görüşə sən,
tək bircə addım,

Arzu qanadlanır, könül dil açır,
Hər dilək, hər istək ətir, nur saçır.
Ağır bir xəstəyə geciksə həkim,
tək bircə addım,
Bir həyat puç olur boş sual kimi,
Bu insan duyulur bir xəyal kimi.
Belə bir zamanda tələssə həkim,
tək bircə addım,
Qaytarar ölümdən min eşqi, hissi,
Sığışmaz aləmə ürəyin səsi.
Həyat sürətini əgər saxlasa,
tək bircə addım,
Kim bilir, dünyada nələr baş verər?..
Nələr öz hökmünü özündə görər?..
Ya da öz yolunda əgər tez atsa,
tək bircə addım,
Uzanar yaxşıya yamanın əli,
Ağıllı insana deyərlər dəli.
Kim bilir, bəlkə də başqa hökm olar?..
(Bağrımı nə üçün didir suallar?..
Yazdıqca yazaram «Tək bircə addım»,
Təzə şahə qalxır şeir, söz atım.
Lakin sevməyirəm uzunçuluğu,
(Şair, öz şerinə sən çələng toxu.)
Hökmü çox böyükdür bircə addımın,
Çoxuna çox adi görünsə də bu.
Tək bircə addımda, bəlkə bəxtimin
Oxunur ən böyük sirli məktubu?!

1968 fevral

DURA BİLMƏRƏM

Baxıram dünyaya ağ varaq kimi,
Ürəyim tər-təmiz, gül, yarpaq kimi.
Eldən utanmayan bir axmaq kimi,
Heç kəsə mən ləkə vura bilmərəm.

Namussuz, qeyrətsiz ucalım deyə,
Baş əyə bilmərəm hər vəzifəyə.
Əriyib, hər zaman dönsəm də iyə,
Belə pozğun həyat qura bilmərəm.

Qoymaram həsrətdə şeri, sənəti,
Vermişəm mən ona ilk məhəbbəti.
Dostlar! Qınamayın, deyirəm qəti,
Şeirsiz bircə an dura bilmərəm.

1968 fevral

BAXIŞLAR

Baxışlar könüllərin,
Ürəklərin, qəlblərin
İlk sirdaşı olubdur.
Baxışlar al güllərin,
Ötüşən bülbüllərin
Ürəyinə dolubdur.

Baxışlarda duyulur
Ya bir sevinc, ya bir kin,
Baxışlarda yuyulur
İztirabı sevginin.

Baxışların mənası
Böyükdür dağlar qədər,
(Bizim dağlar sonası,
Baxışilə, o, dilbər
Verdi mənə ah, kədər.)

1968 fevral

MƏN ÖLÜMDƏN QORXMURAM!

Zil qaranlıq bir gecə,
Söz açıram indicə.
Zəhərli ilan kimi
Ürəyimi çalandan,
Məni dərdə salandan...

Xəyala dalan kimi,
Düşündükcə hər işi,
Duyduqca pis vərdisi
Başımdan qalxır duman...
Bizim böyük asiman
Gözlərimdə qaralır,
Xəyala dalan kimi
Məni yenə qəm alır.

Çoxlarını qorxudur
Ölümün ilk mənası.
Ürək nalələr udur,
Yanır min-bir dünyası.

Qəlbən gəlir dilimdən:
Mən qorxmuram ölümdən!
Mən qorxuram inanın –
– Atəşimə qalanın –
Ölümdən də qorxulu,
Pis, üfunət qoxulu
Gözlənilməz bir işdən,
Evlər yıxan gülüşdən...

Ayağımın altından
Quyu qazan adamdan,
Nə bilim... necə min-min
Dustağıyıq əməlin.
Qərəz, necə qandırım?
Sizi necə yandırım?..
Ömrümüzü puç edən,
Arzumuzu heç edən
O iş ki, deyil aşkar,
Onda yaman qorxu var.
Açılır yenə yaram,
Mən qorxuram, qorxuram!..
Nə qədər ki, bu zaman
Yaşadır axmaq insan,
Mən qorxmuram ölümdən!

Mən qorxuram boş başın,
Dost, qohumun, yoldaşın
Pis, yaramaz dilindən,
Fırıldağı, felindən.
Mən qorxmuram ölümdən!!!

Mən deyirəm düzünü:
Bütün ömrüm uzununu
Qorxmayacam o vaxt ki,
gözlənilməz,
ən dözülməz
hər iş, əməl
Ölüm tək aşkar olsun!
Ölüm tək aşkar olsun!
Murdar əməl!!!

1968 fevral

XƏYAL

İnsanın ən böyük dostu, sirdaşı,
İstidə, soyuqda can bir qardaşı,
Ölümlə yaşayan ömür yoldaşı;
Hər zaman dinməsə, dayansa da lal,
Min yeni dünyadan söz açır xəyal.

İnsan bircə anlıq fikirləşəndə,
Arzular, ümidlər dara düşəndə,
Heç nədən qorxmayıb, dağlar keçəndə,
Güclü ordu kimi salır qalmaqal,
Keçir cəbhələrdən hücumla xəyal.

Təbiət ən böyük... Arzular qədər,
Baxdıqca baxırsan yolu dərbədər,
Sirrini dünyada görən kim bilər?..
Açılır, örtülür min yeni sual,
Dayanır bu yerdə pərişan xəyal.

Qışda gül-çiçəkli çəməndə gəzir,
Nərgizi qoxlayıb, laləni əzir,
Bəzən, bir gül üstə tel kimi əsir,
Bəzən də, bir anda neçə yamac, yal...
Bilmirsən, heç, necə dolaşır xəyal?..

Hərdən düşünəndə eniş-yoxuşa,
Ürəyim bənzəyir havalı quşa.
Həyatla dururam o dəmlər qoşa,
Gəlir şirin-şirin, gəlir dalbadal,
Bir xəyal ardınca neçə min xəyal.

Gah bir nöker olur, gah bir xan olur,
Gah bir əcəl olur, gah bir can olur,
Gah da dərya kimi boşalır, dolur,
Gah olur zil qara, gah bəzənir al,
Necə əlvən-əlvən dolanır xəyal.

Gülün həsrətini çəkəndə bülbül,
Bülbülə bəxş edir dəstə-dəstə gül.
Od tutub, şam kimi yananda könül,
Bəzən, eşqimə də yetirir vüsal,
Dərin düşündüyüm bir şirin xəyal.

Həyatın sirrindən açılmaz səhfə,
Desəm də eşitmir neçə min dəfə,
Hanı yer üzündə belə bir qüvvə?!.
Hey gəzir. Qalmayır bədənində hal,
Yorğun bir quş kimi qayıdır xəyal.

Şirin dolanmasa əgər cavanlıq,
Ey həyat! Günəş də sevər qaranlıq.
Qəlbimə yar eylə bir firavanlıq,
Həmişə ömrümə xoş xatirə qal,
Özüm tək, hey, qəmli qalmasın xəyal.

1968 fevral

SƏSLƏYİRƏM

Nəğmə desin çiçək-çəmən,
Dağ başından çəkilsin çən,
Yer üzündə hamını mən
Səadətə səsləyirəm.

Ömrün, günün gənc zamanı,
Olur eşqin xoşbəxt anı.
Qəlbi təmiz hər cavanı
Məhəbbətə səsləyirəm.

Könül tapsın öz yolunu,
Nəğmə tutsun sağ-solunu.
Qələm tutan el oğlunu
Şəriyyəyə səsləyirəm.

Nə gözəldir ana Vətən,
Məst olursan səadətdən.
İnsanları cəhalətdən,
Zehniyyətə səsləyirəm.

Dünyamızın xoş anları
Salamlayır yananları,
Hay-harayla yalanları,
Həqiqətə səsləyirəm.

1968 fevral

(«Sosialist Sumqayıt» qəzetinin 08.06.1968-ci il
tarixli sayında dərc olunmuşdur.)

XATİRƏ

Ürəyimi qopardın,
Məni hara apardın?
Xatirə, ay xatirə.

Uşaqlığa qayıtdın,
Yeni həvəs oyatdın
Xatirə, ay xatirə.

Söz açdığım o canan
Çəkilmir xeyli zaman
Gözlərimdən büsbütün
Xatirə, ay xatirə.

Acı, şirin keçən gün
Mənalarla doludur,
Öz ömrümün yoludur
Xatirə, ay xatirə.

1968 mart

SƏN, EY SOVET QADINI

Neçə min-min əsrlər tapdalandı hüququn,
Dəyişdi hökmdarlar, dəyişmədi o qanun.
Öz bəxtin, öz taleyin yad əllərdə dolandı,
Aydan təmiz ürəyin çirkablarda bulandı.
Əsrlərdən-əsrə yaşardımı bu nalə?..
Yox! Yox! İnsan zəkası qoymazdı – yenə inlə.
Gün gəldi, vaxt yetişdi, hökmünü verdi zaman,
Bu ətalət evini uçurdu, yıxdı insan.
Sən də bir aslan kimi bu döyüşdə doğuldun,
Döyüşlərdə yarandın, döyüşlərdə şir oldun.
Duydun o gün ilk dəfə ömrünün mənasını,
Yuvarlatdın uçuruma çirkablar dünyasını.
Ürəyində həmişə xoş səadət bəslədin,
Yer üzündə hamını azadlığa səslədin.
Vuruşursan pələng tək vüqarla hər bir işdə,
Durursan hər bir zaman ən böyük yüksəlişdə.
Özünə sirdaş etdin o gün elmi, savadı,
Günəşə sarı uçdun, aldın ən böyük adı.
Yenə orda hamını azadlığa səslədin,
Yenə orda hamıya xoş məhəbbət bəslədin.
Ucaltdın həm özünün, həm Vətənin adını,
Yaşa! Yaşa! Çox var ol! Sən, ey Sovet qadını.

08.03.1968

A QARDAŞ

Sən başqa məkandan, mən başqa yerdən,
Ürək ətdən olur, deyil dəmirdən.
Belə xəyallara düşəndə hərdən
Kükrəyir sinəmdə söz yavaş-yavaş,
Verirəm hirsimi sözə, a qardaş.

Hələ bax... fikrimi qomarır nələr,
Həyatmı qudurmuş, yoxsa bəndələr?
İnsan namusuyla artıb, yüksələr,
Namusu, həyanı düşünsəydi baş,
Gülməzdi gülünclər bizə, a qardaş.

Köynəkdə ağlayır aşığın sazi,
Qalmamış qızların qəməsi, nazı.
Qəlbim çox ağrıya saxlayır yası,
Axı, mən neyləyim, ürək deyil daş?
Güc lazım bu dərdə dözə, a qardaş.

Yuyuldu modada elin adəti,
Kəsildi saç kimi yar məhəbbəti.
Modaya satdılar bu səltənəti,
Ağlayır, ah çəkir hər qaya, hər daş,
Güc yoxdur bu dərdi yaza, a qardaş.

Sən başqa guşədən, mən bu guşədən,
Yurdumuz doğulmuş oddan, Günəşdən.
Bu axmaq əməldən, bu axmaq işdən,
Həmişə dolanır gözlərimdə yaş,
Dönürmü ürəyin közə, a qardaş?..

1968 mart

YAXŞIDIR

Tarzan sinəsinə sıxanda tarı
Ən əvvəl muğamı çalsa yaxşıdır.
Keçən dəstə-dəstə durna qatarı
Bizim bu yerlərdə qalsa yaxşıdır.

Nə lazım hər zaman söhbətlər, sözlər?
Mənalı-mənalı baxanda gözlər,
Bizim canlar alan o şux gözəllər
Mətləbi deməmiş, bilsə yaxşıdır.

Dəyişsə əhdini, andını həyat
Atomun gücündən qopar kainat,
Olmasın aləmdə nə ah, nə fəryad,
Hər il səadətlə gəlsə yaxşıdır.

Ağ kağız, mən, qələm, bir də boş otaq –
Əzəldən olmuşdur bu eşqə dustaq,
Duysalar Qəmlini şeirdən uzaq,
Bu dərddən, qüssədən ölsə yaxşıdır.

1968 mart

ŞEİRİN GÜCÜ

(Aydın Qaradağlıya)

Dostumun şerini oxuyanda mən
Könlümə yatmadı, bilmirəm nədən?
Cümlələr çox sadə, sözlər çox iti,
Orda təsvir olan eşq, məhəbbəti
Mən seçə bilmədim hər qafiyədən,
Qəlbimə yatmadı, bilmirəm nədən?

Şeirə verdimsə zəiflik adı,
Dostum küsməyini üzə vurmadı.
Güldü dodaqaltı güclə bir təhər,
Mənim sevmədiyim şeri o səhər
Mənim yanımdaca poçta yolladı.
Güldümsə, dostum heç üzə vurmadı.

Bir bazar axşamı qulağım səsdə,
Yeni şeirlərə min bir həvəsdə...
Burdum radionun qulağını mən,
Diktorun o gözəl, şirin səsindən
Yenə bir nöqtəyə dikdim gözümlü,
Bağladım o şirin nitqə özümü.
Gözüm bir nöqtədə hey qala-qala
Hər sadə kəlməçün getdim xəyalə...
«Bir qumlu sahilə əsəndə külək,
Küsdü öz yarından o nazlı mələk.» –
Deyəndə, bilmədən etdim ahu-zar,
Qopdu bədənimdə gizli tufanlar.

Yarın naləsinə yas tutdu çəmən,
Bu qəmi, qüssəni eşidəndə mən
Qəlbən yana-yana, bərk köks ötürdüm,
Elə bil, dünyadan mən əl götürdüm.
Yenə hər söz üçün getdim xəyala,
Nəhayət, aşiqlər yetdi vüsala.
Bürüdü üzümü sevinc yaşları,
Ürək salamladı yar-yoldaşları.

Elə bil, yuxudan ayıldım o dəm,
Dostumun adını... şərdə onun...
Tamam şübhələndim özüm-özümdən,
Demək, yeri varmış gedən məktubun.
Hər şeyi o zaman anladım çox tez,
Bülbülə nəğməsiz yaraşır mı ad?
Mənim ayağımda sürünən bu söz
Aydının dilində açmışdı qanad.
Duydum ki, o zaman, şeirin gücü
Təkcə qafiyədə, mənada deyil.
Götürdüm özümə bir böyük ölçü, –
Şəri gücləndirər natiqdəki dil.

Qoyun bu şəri də Aydın oxusun,
Mənim sevincimə çələng toxusun.

1968 mart

ŞAIR DEYİLƏM HƏLƏ

Arzularım yenicə
Düzülür incə-incə.
Həqiqətə gəlincə,
Mənə üç-dörd şeirlə
Şair deməyin hələ.

Güclü sözə dolmamış,
Şerə dastan almamış,
Çox yuxusuz qalmamış,
Düşünürəm mən belə,
Şair deyiləm hələ.

Məhəbbətlər duymasam,
Çox xatirə qoymasam,
Neçə könül oymasam,
Qələm də gələr dilə, –
Şair deyiləm hələ.

Uydurmada gücüm az,
Düşüncəm dərin-dayaz,
Nəğməm də çalmamış saz.
Deyirəm bilə-bilə, –
Şair deyiləm hələ.

Və yaxud da qurtarsam
Qalaq-qalaq əsərlər...
Əgər bircə könülə
Etməsə bunlar əsər,

Xoş xatirə qoymasam
Nəsillərdən nəsilə,
Xalqımın keçmişini,
Qəhrəmanlıq işini
Könül duyub, yazmasa,
Ya da bizim vətəni,
Düşünməyib heç məni,
İnsanlar ürəyində
Şair tək yaşatmasa,
Çox ucalsam, yenə də
Deyirəm uca səslə, –
Şair deyiləm hələ!
Şair deyiləm hələ!!!

1968 mart

GÖZƏLLİK

Bu gün çox gördüyüm bir tanış qızla
Yenə də görüşdüm... nə deyim, axı?..
Tanıya bilmirdim onu az qala,
Titrədi küləksiz könlüm yarpağı.
Qan vurdu beynimə, dağıldı huşum,
Taqətdən düşmüş tək dizlərim əsdi.
Dedim, axı, görək ondan soruşum,
Bu necə qaydadı, bu nə həvəsdi?..
Dedim ki:
– Bu nədi?..
– Nəyi deyirsən?..
– Mənim sualıma, sual verirsən?
– Heç başa düşmürəm, gəl açıq danış.
– Hər şey ki açıqdır, ay köhnə tanış.
Hanı təbiətin verdiyi sima?
Dünən başqa qızsan, bu günsə... amma...
Qoşa hörüyünə neçə cavanlar
Dərin köks ötürüb, etdi tamaşa.
De, niyə kəsildi o can alanlar?
Ülgüc qismət oldu cüt qələm qaşa.
Elə dəyişib ki, gözün baxışı
Mənim duymadığım sürmə içində,
Tanıya bilmədim köhnə tanış
Gözəllik itirən forma içində.
Hansı əmələndən durum, danışım,
Yoxsa istəyirsən şam tək alışı?
Yerişin, duruşun, baxışın hanı?..

Bir vaxt mat qoymuşdu bütün cahanı.
Hansı əmələndən durum, danışım?
Həyatı həyasız, sənmi həyasız?
Dünən başqa qızsan, bu gün başqa qız.
Səsinin ahəngi, hər gülüşün də
Nə üçün itirdi tərəvətini?..
Sənə bənzədirdim güllər içində
Bənövşə gülünün o xoş ətrini. –
Mənim bu söhbətim bir yana qaldı,
Utanmaz-utanmaz güldü gözaltı.
Sonra mənə baxıb, belə söylədi:
– Ətri özündədir hər bənövşənin, –
Könlüm yaralandı, yenə inlədi.
Dedim ki, onsuz da bu dövrən sən
Təni ələndə oynacaq etdi,
Gözəllik başqa bir məkana getdi.
O, baxdı üzümə kinayə ilə,
Ürək acısını dağıtdı belə:
– Demək istəyirsən, qoca təbiət
Necə ki yaradıb elə də qalsın?..
(Belə bir söhbəti neynirdim, fəqət?
Qəlbimi sevincdən qəm satın alsın...)
– Bəli! Başqa cür də heç ola bilməz!
Saça yaraşır mı dolaqlı kümbəz?..
Deməmiş, bu ara dəyişdi halı,
Bir azca, hirsli tək üzümə baxdı.
İfritə oxşadı rəngli camalı,
Qıyıb gözlərini, gözümə baxdı.
Və dedi:

– Görünür, nadansan, nadan,

Tamam keçikmisən sən ki həyatdan.
Sən güclü saydığın təbiət kimi,
Mən də yaradıram başqa gözəllik.
(Söhbət görməmişdim bu söhbət kimi.)
Həyatdan biz geri qalan deyilik! –
Onun çox mənasız bu cavabından
Qaraldı gözlərim, dəyişdi halım.
Məni təhqir etdi demək bu nadan,
Dolandı beynimdə min bir sualım...
Oynatdı sinəmi bu ağır cavab,
Mən də hirsə doldum, gətirmədim tab:
– Heyif ki, həyata çox tez gəlmişən,
Dayazdır düşüncən, əməlin, işin.
Kağız tək küləkdə çox yüksəlmişən,
Bilmirsən hardadır sənin gedişin.
Uçursan-qaçırsan eniş-yoxuşa,
Gözəllik hardadır bilmirsən, fəqət.
Dünya da xaraba qaldı bayquşa,
Qartalı göylərə qaldırdı qeyrət!
Çalış, namusunu gözün tək qoru,
Dünyada ən böyük gözəllik budur.
Çalışma, namusa qurasan toru,
Ömrünün yolunda polad kimi dur!
Gözəllik duyulmur bir Ay camalda,
Gözəllik gözəldir dərin kamalda.
Böyük şairimiz Sədi Şirazi
Gör nəyə bağlamış gözəlliyimizi:
«Ağıl yaşda deyil, ağıl başdadır,
Gözəllik nə gözdə, nə də qaşdadır».
Mən bunu deməmiş, o çox qəzəblə:

– Bu, şəxsi işimdir, özüm bilərəm, –
Məndən uzaqlaşdı bir yeni dəblə,
Başqa nə dedisə, onu bilmərəm...
Mən onu insana bənzətmədim sə
O, məni hər şeyə biganə sandı.
Fəqət! Ürəyimi tamam dedimsə,
Yenə də ürəyim alışdı, yandı,
Dəli tək başıma dünya dolandı.

13.03.1968, saat 21:15

AY BƏNÖVŞƏLƏR

Ömrünü çöllərə tapşıranda qar,
Siz də boy qaldırıb, öldünüz aşkar.
Elə bil, dediniz, gəlir al bahar,
ay bənövşələr.

Ətriniz yayıldı çəmənə, dağa,
Bülbül cəh-cəh vurub, qondu budağa.
Mən sizi bülbülə etməm qadağa,
ay bənövşələr.

Tezəcə açıldınız, tezəcə soldunuz,
Nə üçün ömürdən gödək oldunuz?
Yox... Yox ürəklərdə daim qaldınız,
ay bənövşələr.

Gəlib, yetişəndə Bahar bayramı,
Sizi dəstə tutdu, iylədi hamı.
Bahar sizdən ayrı, deyin durarmı,
ay bənövşələr?

Keçən yaz yatağa düşəndə xəstə,
Sizi qoxlamışam mən dəstə-dəstə.
Qalxmışam ayağa min bir həvəsdə,
ay bənövşələr.

1968 mart

DƏRƏDƏ

Bir dərədə dayanıb
Baharla qış üz-üzə.
Güney ətrə boyanıb,
Qüzey ağ çəkir gözə.

Güneydən çiçək yağır,
Qüzeydə buzdur həyat.
İki dünya bir baxır,
Baxışlar fərqli, heyhat...

Güney bahar baxışlı,
Qış tərək etmir qüzeyi.
Dörd fəsil min naxışlı
Müəllifsiz muzeyi.

1968 mart

TƏLƏSMƏ, DEDİM

Əsdi qoca çinar, töküldü yarpaq,
Dağlar öz başına qoydu ağ papaq.
Sən dedin: Bu qışda vüsala çataq,
Gəlsin güllü bahar, tələsmə, – dedim.

Qoymadın kənara gözündən məni,
Hələ söyləmirəm olub, keçəni...
Sən dedin: Buraxmaz sevən-sevəni,
Üstümdə yarpaq tək çox əsmə, – dedim.

Uçdu göyərçinlər ağ-ağ lələklə,
Oynaşdı ləpələr əsən küləklə.
Mən səni tapmışam min bir diləklə,
Ömrümü naz ilə gəl üzmə, – dedim.

Qısqandın sən məni gülə-çiçəyə,
Bir bənd söz dedimsə bir şux göyçəyə.
Sən dedin: Yolundan çıxırsan niyə?
Şairəm, peşəmdir, tez küsmə, – dedim.

1968 mart

DURNALAR

Vaqif tək başlasaq öz naləsini,
Göydə dayanarlar sözə durnalar.
Könül viran edən qəmli səsini
Bəxş etdi əzəldən bizə durnalar.

Ey qara buludlar! Yolunu açın
Bahar nəfəsilə daim uçanın.
Üstündə, – deyirəm, – Azərbaycanın
Həmişə, həmişə süzə durnalar.

Uçdular qatarla, uçmadılar tək,
Ötdülər yanıqlı, şikayətçi tək.
Qəlbimdə yaşayan min arzu, istək
İstəyir qoşula sizə, durnalar.

1968 mart

BAHAR EŞQİ

Dostlar! Bir nəfəsə için badəni,
Dil açmış ömrümün bu günkü dəmi.
Üstümdən köç edir dumanlar, çənlər,
Atmışam qırağa qüssəni, qəmi.
Hər şeyi mənasız duyub, köçənlər,
Mənasız duymasın bu xoş qədəmi.
Xəyalım çırpınır qızıl quş kimi,
Xəyalım seyr edir Ayı, ulduzu.
Aləmə baxmayaq bir bihuş kimi,
Yenə qınamasın, qoy yadlar bizi.
Nə qədər ilhama gəlsə də ürək,
Bahara, bahara, bahara! – deyək!

Bəzəndi yarpağa bizim o meşə,
Yerdən boy qaldırıb, çıxdı bənövşə.
Əllərdə toxunmuş bir xalı kimi
Çəkdi güllə naxış təbiət döşə.
Bahar sevgilimin vüsali kimi
Bu gün ürəyimlə dayanır qoşa.
Təbiət nə gözəl, ömür nə xoşdur,
Dəyişdi cildini böyük kainat.
Elə bil, ilhamım havalı quşdur,
Ölüm də güc etməz mənə bu saat.
Sinəmdə oynayır bir ölməz vüqar,
Sən bizə xoş gəldin, Bahar, ay Bahar.

Geydi paltarını gəlinlər, qızlar,
Çıxdı köynəyindən sədəfli sazlar.
Aşıq meydan qurub, bir dastan açdı,
Dedi, şən keçirək çox belə yazlar.
Bülbül qanad çalıb, bağı dolaşdı,
Yıxmadı qəlbini güldəki nazlar.
Dağlarda yenə də şırıldayıb su,
Oxudu çöllərə musiqisini...
Gül açdı insanın min bir arzusu,
Ürəklər ürəyin duydu səsini.
Kaman zilə gəldi, dindirdi tarı,
Ellər salamladı gözəl Baharı.

1968 mart

MƏN BAHARI GÖZLƏDİM

Şirin nəğmə deməyə
Mən Baharı gözlədim,
Düzdə noğul yeməyə
Mən Baharı gözlədim.

Girdi payız, yağdı qar,
Ağaclarda soldu bar,
Olmaq üçün gülə yar
Mən Baharı gözlədim.

Külək qovdu dumanı,
Səs-küy tutdu hər yanı,
Dindirməkçün kamanı
Mən Baharı gözlədim.

Çöllər gülə, yarpağa
Həsrət qaldı baxmağa,
Belə gözəl növrəğa
Mən Baharı gözlədim.

Göldə mindik gəmiyə,
Danışmadıq biz niyə?
Yara könül deməyə
Mən Baharı gözlədim.

1968 mart

BAHAR, SƏN XOŞ GƏLMİSƏN!

Yenə Bahar gəldi, bəzəndi çöllər,
Təbiət dəyişdi öz simasını.
Yenə dağ döşündə açıldı güllər,
Tutdu başqa həvəs göy səmasını.

Ötdü qaranquşlar, demək – gəldi yaz,
Sevincim, şadlığım göyə yüksəlir.
Bir el misalıdır, desəm, pis olmaz:
«Qaranquş gələndə Bahar da gəlir.»

Qızdı təbiətin donmuş torpağı,
Yenə boy qaldırıb, çıxdı bənövşə.
Çıxdı, qönçələndi hər gül yarpağı,
Yenə puçurlandı o, cılpaq meşə.

Arzu təzələndi, il təzələndi,
Min bir arzu ilə döyündü ürək.
Şair! Bax, bu gələn təzə gəlindi,
Bahar! Xoş qədəmin daim mübarək!!!

1968 mart

İLHAM YARATDI

(Bahar təranələri)

Bürüdü könlümü yenə xoş həvəs,
Bəxş etdi ömrümə yeni bir nəfəs...

Duyuram ətrini çiçəyin, gülün,
Gəldi qulağıma ürək açan səs.
Oxudu bu dəmdə bir nəğməli kəs,
Ah! Yaman yandırdı dodağın, dilin,
Necə gözəl olur səsi bülbülün.
Şair, bu növrəği yazmağa tələs!..

Aşıqlar köksündə dil açdı sazlar,
Sazın sədaları çöllər ötüşdü,
O, şirin nəğmələr dillərə köçdü.
Təzə paltar geydi gəlinlər, qızlar,
Əl etdi onlara göydə ulduzlar,
Bu təbrik ellərdən–ellərə düşdü.

Dəniz yırğalandı başqa vüqarla,
Ləpələr sahilə doğru can atdı,
Dalğalar gah qalxdı, gah da ki, yatdı.
Durnalar yenə də uçdu qatarla,
Qaqqılдаşdı sanki, bu yar o yarla,
Hər səda ürəkdə ilham oyatdı.

Buludlar yığıldı başına dağın,
Günəş boy göstərdi təmiz havada,
Şadlıqlar quruldu eldə-obada.
Nə xoş hüsnü vardır bizim oylağın,
Qiyməti olarmı de, belə çağın? –
Veribdir səs-səsə quşlar yuvada.

Oynadı yerindən qışın buzları,
Çaylar dəli kimi kükrədi, coşdu,
Basdı sahilləri, ətrafa daşdı.
Düzüb sətirlərə yeni sözləri,
Oxşadı qələmlə gül bənizləri,
Şair də ilhamla bir dastan qoşdu.

22.03.1968

*(«Vardenis» qəzetinin 22.03.1977-ci il
tarixli sayında dərc olunmuşdur.)*

GÜNAHKARAM

Aləmi qatmamışam mən,
Gör nələr etmişəm mən?
Sinəmdəki bir eşqi
Min eşqə satmışam mən.

Etibarım olmadı,
Sinəm eşqə dolmadı.
Hamıya pay göndərdim,
Pay göndərən olmadı.

Barışmadı, küsdü yar,
Ürəyimi üzdü yar.
Çox vəfasız olmuşam,
Sən dediyin düzdü, yar!

Yar olmadı əməlim,
Boş yerdə qaldı əlim.
Gəl bağışla sən məni
Günahkaram, gözəlim.

1968 mart

ŞÜBHƏ

Gah mənə baxırsan, gah başqasına,
Mən elə bilirəm, məndədir gözün.
Eşqini tez olub birinə açsana,
Həsrəti qalmasın ürəkdə sözün.

Gah yaxın gəlirsən, gah gen gəzirsən,
Sirrindən baş açmaq heç mümkün deyil.
Qəlbimi incəldib, yaman üzürsən,
Mənim sinəmdəki sənirlədir, bil.

Yandırır könlümü bu sirr odları,
Kaş ki, ürəyinə girə biləydim.
Mən orda özümü, həm də yadları,
Sənin gözlərinlə görə biləydim.

1968 mart

SƏN ETDİN

Çıxıb sahilə,
Sən bilə-bilə,
Yenə ilhamımı gətirdin dilə.
Sığmadı köksümə arzum, vüqarım,
Özümə yad oldu öz ixtiyarım.
Mənə əl etdin,
«Tez gəl-gəl» – etdin.
Qaçdım sahil boyu, ay gözəl yarım.
Sən nəfəsimlə,
Xoş həvəsimlə.
Ləpələr yenə də aşıb-daşırdı,
Ləpələr sahillə qucaqlaşdı,
Necə ki, qaçırdım bu sahillə mən.
Mənim ayağıma sahildə dəyən
Dənizdə yuyulmuş daşlar, kəsəklər,
Olsa da möhkəm.
Qalmasa tikəm,
İnanma bu yolda bu məni əylər.
Qaçıram tək sənə qovuşmaq üçün,
Necə ki, ləpələr sahilə qaçır...
Sənətim tək səndən söz açmaq üçün,
Bu qumlu sahildə quş kimi uçur.

Nəhayət! Yetişdim o yerdə ki, sən
Ləpələr qoynunda məni gəzirsən.
Onda, ey mələk!
Əsirdi külək.

Məni görən kimi sən bilə-bilə,
Gəmini göndərdin tezəcə sahilə.
Zülfün dolaşmışdı yaman pərişan,
Üzündə yox idi qüssədən nişan.
Qanadın olsaydı uçardın o dəm,
Könlüm eşqə doldu təbəssümündən.
Sahil dayazlığa çatanda gəmi,
Adımı deyərək, atıldın suya.
Mən onda unutdum qüssəni, qəmi,
Qıymadım, dizini ləpələr yuya.
Elə həmin an,
Sən düşən zaman
Mən də sənə doğru qaçdım həsrətlə,
Qaçdım ürəyimdə min məhəbbətlə.
Sənə çatan kimi, səni gül kimi
Aldım qucağıma, öpdüm telini.
Doldum şəriyyəyə bir bülbül kimi,
Öpdüm məni deyən – şirin dilini.
Bizi o yerdəcə əks etdi sular,
Çatdı vüsalına neçə arzular.
Səninlə beləcə, sahilə gəldik,
Beləcə, bir daşın üstə dincəldik.
İllər ayrısı tək yenə mən səni,
Sıxmışdım bağrıma qızılgül kimi.
Hələ qınamasın göy dəniz məni,
Batmışdı qüssəyə sənsiz o gəmi.
Əsirdi külək,
Biz sahildə tək...
Tapmışdı bir-birini sevdalı ürək.

Gün çıxan zaman,
Elə həmin an
Səninlə yaman xoş fikrə dalmışdım.
Yenə də ləpələr aşır-daşırdı,
Yenə də sahillə qucaqlaşdı,
Necə ki, mən səni qucaqlaşmışdım...

23.03.1968

ÜRƏYİM

A dostlar, soruşun mənim halımı,
Yaratmaq eşqilə vurur ürəyim.
Gileyli duysam da hər xəyalımı,
Sinəmdə yaşadır qürur ürəyim.

Bülbül vurulanda gülə çəməndə,
Bəzən eşqə gəlib, deyirəm mən də.
Əzəldən ağlayan yazıq sinəmdə
Ölməyən bir sevinc qurur ürəyim.

Həyat övladıyıq, onda ixtiyar...
Xoşbəxtdir o adam – olub bəxtiyar.
Çəksəm də dünyada neçə ağrılar,
Titrəmir. Dağ kimi durur ürəyim.

1968 mart

MÜŞFİQİ

Sən, ey ötən bülbül, incimə məndən,
Gətirə bilməsəm sözə Müşfiqi.
Ayıra bilmədin gülü çəməndən,
Təbiət bəxş etdi bizə Müşfiqi.

Mənim qisasım var qoca dünyada,
Nə idi günahı, o getdi bada?
Günəş asimanda alovlanda da,
Yerdə oxşadıram közə Müşfiqi.

Göylərin elində verib baş-başa,
Ulduzlar həsrətlə qıldı tamaşa.
Heyif, ömür yolda toxundu daşa,
Qıymadı təbiət gözə Müşfiqi.

Sevdi, bir gözəlin «qurbanı» oldu,
Yazdıqca yazdı o, sinəsi doldu.
Tez girdi qanlı qış, lalələr soldu,
Qoymadı bahardan yaza Müşfiqi.

Hər sadə kəlməsi bir dastan oldu,
Dediyi nəğmələr qəlbə can oldu,
Hamının eşqini tez duyan oldu,
Təbiət bacarmaz poza Müşfiqi.

Gələndə ilhama daşdı sel kimi,
Açıldı həyatda qızılgül kimi.
Bəxş etdi əzəldən ötən tel kimi,
Şirin rübabları saza Müşfiqi.

Heyif! Təbiətin qanlı qılıncı,
Uçurtdu sənətdə bir gözəl tacı.
Bürüdü qar-boran yalı, yamacı,
Çiçəklər səslədi düzə Müşfiqi.

Könül! İlhama dol, mən sözə gəlim,
Bir könül dastanı yaratsın əlim.
Mən xoşbəxt olaram, hər an qələmim,
Təzə qoşmalara yaza Müşfiqi.

1968 mart

SİNƏMDƏ GƏZDİRƏYDİM

Vaxt gəldi, tez qurtardı,
Yollar yardı gecəni.
Səni qatar apardı,
Şirin xəyallar məni.
Dedim, bəri Ay doğa,
Ürəyim nalə çəkdi,
Qatar da ağır-ağır
Qışqırıb, nərə çəkdi.
Mən döndüm addım-addım,
Qatar getdi quş kimi.
Səndələyib, dayandım
Yerimdə bihuş kimi.
Açıldı köhnə yaram,
Düşündüm aram-aram.
Kaş ki, həmin gecə mən,
Dəmirlərdən düzələn,
Sən getsəydin də hara,
Yol olaydım qatara...
Təkcə sənin eşqində,
Sərnişin vaqonları,
Neçə milyon topları
Gəzdirəydim sinəmdə.

23.03.1968

SƏN AĞLAMADIN

Ağladım. Sirrimi açmadım yada,
Düşünüb, heç zaman salmadın yada.
Nə qədər həsrətlə ayrıldıqsa da,
Bir dəfə dünyada ağlamadın sən.

Mahir ovçu kimi səngərə yatdın,
İnsafi, mürvəti bir yana atdın.
Yaralı könlümü bir də qanatdın,
Axdı qan bədəndən, bağlamadın sən.

Belədir həyatın işi, əməli,
Qəlbimə vəfasız sevdim gözəli.
Mənə Məcnun kimi, dedilər, – dəli,
Bir əhdi, ilqarı saxlamadın sən.

1968 mart

DİNLƏ MƏNİ, EL QIZI

Pəncərədən baxırsan
Sən hər gün o eyvana,
Qəlbinə ox çaxırsan
Batır qana divanə.
Gözünüzdə qığılıcım,
Qəlbinizdə titrəyiş,
Mən təsvirə möhtacam,
Ruhunuzda yüksəliş.
Gözlər baxsa nə qədər,
Baxışlar doymur yenə.
Ürək çəkir ah, kədər,
Gəlir cana divanə.
Hər gün baxıb, beləcə
Yanırsınız şam kimi,
Ürək dayansın necə,
Can gedir axşam kimi.
Dinlə məni, el qızı!
Uzun sözün qıyası –
Görüşə yoxsa imkan,
Bu nə sevmək, sevlmək?..
Baxışda olmaz məkan.
Belə sevilib, gülmək
Bənzədir quru səsi,
Olmur eşqin həvəsi.
Ay, qələm qaşlı gözəl,
Pəncərədən baxma gəl.
Bütün zehnin, gücünlə,

Min atəşli hücumla,
Aç oğlan ürəyinin
Pəncərəsin taybatay.
Baxışdakı mənanı
Ora dağıt, orda yay.
Görməsən orda ləkə,
Nə deyim, gördün bəlkə...
Bax onda sev, aşiq ol,
Öz eşqinə sadıq ol.
Bu eşqi, bu həvəsi
Gəl söyləmə heç kimə,
Bu da səndən yadigar
Qaldı mənim şerimə.

1968 mart

QISQANIRAM

Getmə gözdən irağa,
Könlüm düşər sorağa.
Belə nazı, qəməni
Tulla tamam qırağa.

Qısqanıram səni mən
Hər gülə, hər çiçəyə.
Vaxtsız hicran, qoyma sən,
Aman! Belim bükülə.

Təmizsən Günəş kimi,
Bunu çoxdan qanıram.
Ancaq yenə mən səni
Hər şeydən qısqanıram.

1968 mart

QARDAŞ, SÖYLƏ...

Qardaş, söylə görüm, niyə o gecə,
Hələ ayrılmamış, «məktub yaz» – dedin?
Mənim ki səfərim uzun deyildir,
Aç söylə, qəlbini ellərə bildir.
Mənim də qəlbimi yolur indicə,
Nə vaxt ki, sən mənə «məktub yaz» – dedin!

Mən səndən ayrıldım, tərpəndi qatar,
Doldu gözlərimə ayrılıq, həsrət.
Fikrim haray çəkdi bir səyyar kimi,
Ürəyim üşüdü boran, qar kimi.
Nə qədər dedimsə, «tez məni qaytar!»
Söylədi, ah çəkir başqa məhəbbət.

Səndən ayrıldımsa, səni yaradan
O, böyük insanı görəcəyəm mən.
Sizdən əziz, daha başqa kimim var?
İlhamım hər zaman bu eşqlə yanar.
Anama bu səhər, söküləndə dan,
Səndən də min salam verəcəyəm mən.

Dünyadan dünyanın varı getsə də,
Bizim qəlbimizi ayıra bilməz.
Məndən ayrılıanda, «məktub yaz» – dedin,
Elə bil, «borana gəlir yaz», – dedin.
Dünyada başqa, hey, güllər bitsə də,
Mənim güllərimə bərabər gəlməz.

29.03.1968, saat 09.30

Müəllifin qeydi: qatar, Akstafa poçtu

DİDVAN GÖLÜ

Çətin deyil axar çayı
Sussuz qalan boz dağlara,
Dərələrə dolandırmaq.
Qüdrət ilə, qüvvət ilə.
Olar coşqun axan çayı
Hər tərəfə yollandırmaq.
Olar, dəli coşan çayı
Hər səhraya qollandırmaq.

İnsan tapdı öz eşqini,
Dəli çaya atdı kəmənd.
Didvan adlı bir bənd vurdu,
Böyük bir bənd.
İndi daha bu şöhrətdən
Söhbət açır Qazax eli.
Dastanlardan dastanlara
Sətir-sətir yazılsın, qoy,
Şərəfimiz, Didvan gölü.

İnsan tapdı öz eşqini,
Güc göstərüb çatdı işə.
İnsan eşqi salam verdi,
Hay-haraylı yüksəlişə.
Çaylar necə olsun şıltaq,
Ürək polad,
dilərək polad,
bilək polad!

Təslim oldu, susdu yaltaq.
İnsan çaya atdı kəmənd,
«Didvan» adlı bir bənd vurdu,
Böyük bir bənd!
Göl yaratmaq deyil çətin,
Arzu mətin,
 ürək mətin!

İndi, baxın quru səhra
Bürünəcək al güllərə.
Didvan gölü, cavan meşə
Yurd olacaq bülbüllərə.
İndi daha gələcəkdən
Söhbət açır Qazax gölü.
Şair! Götür qələmini
Dastanlardan dastanlara,
Sətir-sətir yazaq gölü!

1968 mart

*(Qazax rayonunda nəşr olunan «Qalibiyyət bayrağı»
qəzetinin 06.04.1968-ci il tarixli sayında dərc olunmuşdur.)*

QIRIQ SAZ

Əlimə saz aldım, göz yaşı tökdü,
Şikayət eylədi qoca dünyadan.
Ağladı-ağladı, boynunu бүkdü,
Elə bil, ayıldım acı rüyadan.

Sökülmüş pərdəsi, qırılmış simi,
Mizrabı çalmamış bircə dəfə də.
Eh... bunu eyləmiş bir özgəsimi?
Bizim musiqili bu doğma evdə.

Təkcə sökülməmiş sazın pərdəsi,
Sökülmüş tarixin min bir dastanı.
Təkcə susmamışdır tellərin səsi,
Susmuşdur zamanın söz gülüstanı.

1968 mart

ALDANAN BÜLBÜL

Quşlar arasına düşdü bir sual,
Niyə bizdən yaxşı oxuyur bülbül?
Qırğı söylədi ki, dayanmayaq lal,
Fırıldaq işlədək, tökək şirin dil.

Deyək ki, bülbülə, sənin cəh-cəhin
Bizim nəğmələrdən deyildir üstün.
Xoşuna gəlmirsən gülün, çiçəyin,
Başqa bir avazla sən başla bu gün.

Beləcə, bülbülü dilə tutdular,
Aldılar dilindən xoş nəğməsini.
Qızıldan qiymətli, ona satdılar,
Qarğanın, bayquşun quru səsinə.

Bülbül bu avazla oxudu xeyli,
Nəğmə yaraşmadı gözəl adına.
Gözəl nəğməsinə olmadı meyli,
Bir dəfə düşmədi yenə yadına.

Çiçəklər boynunu büküb, ağladı,
Dağlar da bülbüldən küsdü, incidi.
Güllər xoş nəğməyə yas da saxladı,
Dedilər ay aman!.. Bu dərd neçündü?

Eşitdi dağlardan o, əksi-səda,
Çiçəklər söylədi: tap öz nəğməni!
Bülbül: – Aman Allah!.. – dedi, fəryadla,
Söylədi: Ey çiçək, dara çək məni!

Artıq olan keçdi, köməyim olun,
Qaytarım nəğməmi, peşmanam yaman.
Bilmədim qədrini nəğmədə gülün,
Bunu düşünəcəm mən xeyli zaman.

Bülbül öz gücünü sınaq o gün,
Qaytardı bayquşun çirkin səsinə.
And içdi bir daha, and içdi bütün:
«Dilimə salmaram bir özgəsini».

Oxudu yenə də o xoş nəğməni,
Göyə də, yerə də bir bahar gəldi.
Tutdu min-min ətir o göy çəmənə,
Bülbülün öz adı yenə yüksəldi.

1968 mart

Mündəricat

Ön söz	5
Miskin Abdal – Tofiq Hüseynzadənin ulu babası	5
Tofiq Hüseynzadənin soykökü	42
Tofiq Hüseynzadənin həyatı haqqında qısa məlumat.....	58
Tofiq Hüseynzadənin ədəbi yaradıcılığı.....	69
Tofiq Hüseynzadənin jurnalist kimi ictimai-siyasi fəaliyyəti	81
Tofiq Hüseynzadənin şeir (nəzm) yaradıcılığı	85
Tofiq Hüseynzadənin nəsr yaradıcılığı.....	188
Tofiq Hüseynzadənin hikmətli kəlamları	190
Ön sözə yekun.....	215
«Eşqimin yollarında» dəftərinə giriş.....	219
Eşqimin yollarında	219
Şikayət.....	221
Şübhələrim	223
Anamın səsi.....	224
İnsan.....	225
Həkim.....	226
Mənim doğma Bakımdır	227
Ömür	229
Mənə dedilər	230
Tar	231

Qurbanam.....	232
Ayrılıq nə yamandır	233
Olmasaydınız	234
Anarsan məni	235
Heykəl	236
Hanı gəncliyim, hanı?.....	237
Yuxu	238
Tel arasında	239
Dostlar	240
Qocalıram, deyəsen.....	241
Durma! Tez ol	243
Şikayətim	245
Ləyaqət	246
Mənim sənətim	247

«Ömürdən yarpaqlar» dəftərinə giriş..... 248

Ələsgər	249
Təklük	250
Lenin yolu ilə	252
Torpaq	253
Vəfalısan	254
Əgər ki... ..	255
O, sənsən	258
Necə deyim, sevmişəm?.....	259
Səslər havada qalır	261
Qoy ürəyim saf olsun	263

Söz və mən.....	265
Gedirəm.....	266
Gözəldən deyək.....	267
İllər, ay illər.....	268
Hardasan?.....	269
Səni axtarıram	271
Heyif ki... ..	273
Qazaxdadır	275
Yadıma düşdü	277
Məni eşidin.....	278
«Can» desin.....	279
Bilməmişdim – bilirəm	280
O, mənəm	283
Sevinsin	284
İstədim.....	285
Saz.....	286
Bərkdə sınayın	287
Qardaşına məktub	288
Məni səslə	290
Utancaq eşqim.....	291
Həm o, həm də mən	294
Tez mənə çatdır	295
Gəlib, keçir.....	296
Kim oldu?.....	297
Dilə gəlsin	298
Anama məktub.....	299

Vyetnam nəğmələri	301
Bir ulduz oldun	306
Mən də küsəram	307
Xoruzun dərdi	308
A canım	310
Sənət ustasına	312
İçmə şərab	315
Ellər ağladı	316
Şıxəli Qurbanova	318
Ürəyin hakimi	320
Ötən illərin yaraları	322
Ey muğam, söylə!	339
Ölümdən betər	341
Unutmaz səni	342
Azəri bacım	343
Eşşəyin adəti	345
Gül və sarmaşıq	346
Böyükdür qəlbim	347
Zamanın hökmü	348
Gəlin düşünək	348
Sevgi monoloqu	349
Sevirəm səni	350
Tələbəlik simvolu	351
Özü yandı	352
Olar mı?	353
A dünya	354

Yandı, nə yandı	355
Düşüncələrim.....	356
İnsan ürəyi.....	357
Yaşama, yaşat.....	358
Sevmişəm səni	359
Yanıram	360
Bilmədim.....	361
Şikayət.....	361
Axı, insan oğluyam!.....	362
Cavanlıq	364
Baxışlar	365
Ürək dərdim	366
Unutsa eşqini.....	367
Demişdim, qocalmaram!.....	368
Hicran.....	369
Vurğunam sənə.....	371
Boynunu bükmə	372
A ceyranım	373
İncidim	374
Cana məni	375
Küsmə məndən	376
Dağlar.....	377
Gəlsin	379
Bir eşqə yan.....	380
Mənə bir mahnı oxu	382
Ey gözəl	383

Yaşamaq istəyirəm	384
Həsərət	385
Gedir	386
Ürək, mənə bir xəbər ver	387
Günəşə bax, sevgilim!.....	388
Alışma, dilim!	391
Gözlər.....	392
Yağışda çıx çəmənə.....	393
Böyük bayram	395
Mən nələr görmədim.....	398
Mənə bir mahnı oxu	409
Sənindir	411
Vurulmuşam.....	412
O qızın.....	413
Etibarım var	414
Xəstəlik və xanım	415
Durma, gəl!	417
Dağlar.....	418
Əl çəkin məndən	419
Bu dastanı sev	421
Duysan əgər bu dastanı	423
Ey Günəş!.....	424
A qızlar	426
Nalə	427
Gedir	428

Neylərəm.....	429
Rənglər.....	430
Dara zülfünü.....	433
Qızlar.....	434
Olmasaydı	435
Qoparın məni	436
Yaraşır	437
Sənə vurğunam.....	438
Bəlkə də, aldanmışam	439
Mənalı ömür.....	440
Bağlıyam	441
İstər	442
Qələm.....	443
Sənətkar.....	444
Söz qalacaqdır	445
Sevirəm	446
Mənim arzum	447
Yaratmaq eşqi.....	449
Düşünürəm.....	452
Sənsiz	453
Gənclik.....	454
Sevirəm	455
Vurğunam.....	456
Sənin kimi	458
Faniyik	459
«Ömürdən yarpaqlar» dəftərinin sonu	459

«Qurban olaram» dəftərinə giriş	460
Qurban olaram	461
Ürək yanmasa.....	462
Dedilər.....	463
Bal yaradardım.....	464
Mənəm	466
İstəmirəm	467
Gülüş.....	469
Ey insanlar!.....	471
Aşiqəm	474
Səbr elə	475
A dilbər	477
Qadın və telefon.....	479
Vətən anamız oldu	482
Ölməz.....	484
Qızlar gəlin köçəndə	485
Yadıma düşəndə	487
İnanmadın... ..	489
Özün gətir çarəsini	490
Sən yadıma düşəndə.....	491
Canan gəlir, can gedir	493
Məhəbbət.....	496
İlham gətir.....	497
101 – Müxtəlif sevgi nəğmələri.....	498
17.01.1968 – Uğurlu ol!.....	519

Qüssə.....	520
Hələ, yol gedirəm.....	521
Heyif	522
Öz məhəbbətim	523
Göyçəli.....	524
Lenin	525
Məhəbbət eşqi	526
Məni düşünərək.....	528
And.....	529
Hədiyyə	530
Axtar məni	533
Ömrə sual	534
Paxılam	535
Yollar	536
Bircə addım.....	539
Dura bilmərəm	541
Baxışlar	542
Mən ölümdən qorxmuram!	543
Xəyal.....	545
Səsləyirəm.....	547
Xatirə.....	548
Sən, ey sovet qadını	549
A qardaş	550
Yaxşıdır	552
Şeirin gücü	553
Şair deyiləm hələ.....	555

Gözəllik.....	557
Ay bənövşələr.....	561
Dərədə.....	562
Tələsmə, dedim.....	563
Durnalar.....	564
Bahar eşqi.....	565
Mən baharı gözlədim.....	567
Bahar, sən xoş gəlmisən!.....	568
İlham yaratdı.....	569
Günahkaram.....	571
Şübhə.....	572
Sən etdin.....	573
Ürəyim.....	576
Müşfiqi.....	577
Sinəmdə gəzdirəydim.....	579
Sən ağlamadın.....	580
Dinlə məni, el qızı.....	581
Qısqańıram.....	583
Qardaş, söylə... ..	584
Didvan gölü.....	585
Qırıq saz.....	587
Aldanan bülbül.....	588

**TOFİQ MƏHƏMMƏD OĞLU
HÜSEYNZADƏ**

XƏYAL CİĞİRİ

I cild

Kompüterdə yığdı:	Xalid Xəyyam oğlu Hüseynzadə
Korrektoru:	Nuranə Tofiq qızı Hüseynzadə
Dizayner:	<i>Azər Aydın (Dəmirçiyev)</i>

Çapa imzalanmışdır: 19.03.2018.

Formatı 60x84 1/16.

Həcmi 37.5 ç.v. Sifariş № 08. Tiraj 300

ADMİU - nun mətbəəsində çap edilmişdir.

Ünvan: Bakı şəh., H.Zərdabi küç., 39a

Tel: 434-50-04

Tofiq Məhəmməd oğlu Hüseynzadə – 20 sentyabr 1946-cı il tarixdə Qərbi Azərbaycanın Göyçə mahalının Basarkeçər rayonunun Sarıyaqub kəndində doğulmuşdur. Gənc yaşlarından şeirlər yazmağa başlamış, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində ali təhsil almış (1965-1971), tələbəlik illərindən mətbuatda çoxsaylı şeir və məqalələrlə çıxış etmişdir.

T.Hüseynzadə 1970-ci ildən müəllimlik fəaliyyətinə başlamış, 1979-cu ilin noyabr ayından Basarkeçər rayon qəzeti olan «Vardenis»də ədəbi işçi, 1986-cı ilin noyabr ayından isə kənd təsərrüfatı şöbəsinin müdiri vəzifələrində çalışmış, 1987-ci ildən keçmiş SSRİ Jurnalistlər Birliyinə üzv qəbul edilmişdir. Onun şeirləri Ermənistanda və Azərbaycanda nəşr olunan nüfuzlu kitab, qəzet və jurnallarda dərc olunmuşdur. 1988-ci ilin məlum hadisələri ilə əlaqədar Bakı şəhərinə köçdükdən sonra, pedaqoji fəaliyyəti ilə yanaşı, «Yeni Azərbaycan» və sair qəzetlərdə jurnalist kimi çalışmış, Göyçə folkloru, həmçinin Səfəvilərin dövlət xadimi, böyük mütəfəkkir, öz ulu babası Miskin Abdalın zəngin ədəbi irsini toplamış, 2005-ci ildə «Səfəvilərin böyük övliyası – Miskin Abdal» kitabını nəşr etdirmişdir. 2003-cü ildən Milli Elmlər Akademiyasının Folklor İnstitutunun dissertantı olaraq «Aşıq dəyişmələrinin poetikası» mövzusunda dissertasiya işini 2005-ci ildə başa çatdırmışdır.

Lakin 13.11.2006-cı ildə, 60 yaşında vaxtsız vəfatı onu həmin dissertasiya işinin müdafiəsini başa çatdırmağa imkan verməmişdir. Vəfatından sonra 2017-ci ilin sentyabr ayında «Aşıq dəyişmələrinin poetikası» kitabı monoqrafiya qismində dərc olunmuşdur.

T.Hüseynzadənin hazırkı – «Xəyal cıdırı» adlı 3 cildlik kitabına onun 750-dən çox şeiri, «Miskin Abdal – Qeyb Ərəni, Təsəvvüf Piri» elmi-tədqiqat əsəri, hekayələri, hikmətli kəlamları daxil edilmişdir.